

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

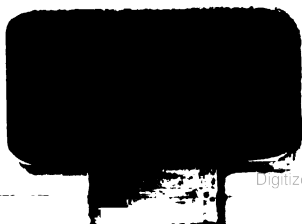
Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

O 60-733

coal. compl.

Historie van een Reyse ghe- daen inden Lande van Bresillien, anderlins ghenoemt America. Inhoudende de Schip-baert ende gedenck-weerdichste dingn by des Auteur op-ter Zee gesien. Hoe hem Willegaguon inden zelven Lan- de heeft gedragen. Het wesen ende die wonderlicke ma- niere van leven der Wilde Americanen.

Met een Vocabulaer ofte t'zamenſprekinghe in haer-
lieder Tale: Mitsgaders de beschypvinghe van veelderley Ghebieten/Boomen/
Crupden/ende andere by-sonderſte dinghen van dien Lande/ her-
waerts over heel vzeant ende onbekent.

Alles beschreven door Ian de Lery, Bourgoignon, die inden
zelven Lande ghewoont ende verkeert heeft. Nu over-geſet wt het Franchops
te Geneve ghedrukt. Ende verſchiet met verſchepden ſchoone
Figueren/ghemaecht nae het leven.

Psalm Cvijj.

Heer ick sal uwen Naem vercondighen onder de Volckeren/
ende u Loffangenſingen onder de Natien.

Amſtelredam By Cornelis Claesz. opt Water. 1597.

Xenden Doorluchtigen ende mogenden Hee-

re: Mijn Heer Franchoy / Grave van Colligny / Heere van
Chastillon / Admirael van Guienne ende Gouverneur van we-
ghen den alder Christelichsten Coninck binnen der stadt van
Montpelier/etc.

In Heer: alsoo de hoochlofliche ghebachtenis
vande ghene/ deur wiens middel ende toedoen
God my ghegunt heeft te moghen sien de din-
ghen daer van ick ghemaect hebbe dese tegen-
woordighe Historie/ my is beuegende om het
selbe te erkennen. Dewyle wtos E. in der selven
plaetse is ghesuccedeert/ so is niet sonder ooz-
saecke dat ick my als nu verstant hebbe van
haer die te presenteren. Omme des wille van
dat mijn voornamst alhier is/ hemelich te ma-

ken ende in ewighe memorie te bringen eenre reyse ghebaen in Ame-
rica/ met expres opset om te planten de supber dienste Godes: Niet al-
leen onder de Franchoyen die haer verreck albaer ghenomen had-
den/maer oock onder de Wilden/ inwoonders van dien Lande: Doo
hebbe ick my oock grootelick verbonden gheacht / om niet enen den
Raecomelingen te vercondigen hoe seer liefgetal ende aengenaem te
reecht by een pegelich behoort te wesen diens lof/ deur wtens voort-
stel ende abdestesulck is gheschiet. Ende voornamst / alsoo ick ver-
sekeren mach dat in alle de voorgaende eentwen niet bevond sal wor-
den datter opt eenich Fransch ende Christen Capiteyn is gheweest/
die t'ender reyse het Rijck Jesu Christi/ Coninck der Coningen ende
Heere der Heeren/ mit gaders de heerschappie van synen natuerelike
ken Prince soo wijt verheyt heeft. Dit alles naet behooren over-
ghemert/ wie isser die zondanich een heplich ende heerlich vooz-
men ghenoechsaem zoude comen pypen? Want hoe wel eenighe sou-
den moghen seggen/ dat men/ over-mits de costen tijt die dese dingen
gheduerft hebben/ ende dat oock jeghentwoordelich al daer gheen ver-
maen meer en is/ noch vande waers Religie/ noch vanden naem der
Franchoyen die daer zonden woonachtich wesen/ t' selve so grootelick
niet en zouden hebben te achten: Niet jeghentstaende/ segge ick/ alsulck
voorzandige/ het ghene ick ghezeyt hebbe/ en laet daerom niet in sul-
ker voeghen alrijdt warachtich te bliuen/ dat ghelijck het Euangelio
vanden Zoon Gods in onsen tyden vercondicht ende ghepredicht is
gheweest/ in dit hierde deel der Werelt/ ghenoemt America. Doo ist
oock vooz gantsch zeker ende gewis te houden/ dat indien de sake so
wel vervalcht ware gheweest/ alse gheluckelich was aengevangen/
hepde de Rijcken/ Geestelick ende Werelick zouden al daer so vasten
hoert hebben ghenomen/ datter jegenwoordelich meer als xijm duys-
sent personen vande Fransche Partij zouden wesen in selv dille ende
verzeer.

verzeckerde besittinghe vooz onsen Coninc/ als die Spaignaerden
ende Portugesen zijn vooz den haren.

Daerom ten ware datmen de Apostelen zoude willen wytē de ver-
woestinghe ende onder-ganck der Kercken ende Ghemeenten die y-
erst ghesondeert ende opghelout hadden/ende den onder-ganck der
Roomscher Monarchie/den vromen ende cloetknoedige Capiteynen
ende Krijchs-Luyden die zo veel schoone Lantschappen ende heer-
lickheden daer toe hebben vercreghen ende aen-ghewoerht. Van
gelijcken de ghene wesende te pyssen die d'eerste Fondament ghelept
hadden vander zaeken (die ick verhaelt hebbe) in America/ zo moet
die sante ende het onder-blyven van dien toe ghescheynen worden/ zo
wel Willegagnon/ als den genen die beneffens hem/ in plaetse (zo her-
lieden was bevelen/ ende zyluden oock beloofst hadden) van het aen-
ghebaughen werck te vorderen. De Fortresse die wy begomen had-
den te maecten/ ende t'Land t'welck men de naem ghegeven hadde
Francia Antarctica, verlaten/ ende de Portugesen in-gherupmt heb-
ben/ die hen luyden zedert al daer zeer wel hebben weten te accommo-
deren. Enlyc dat des niet te min altyt kenlick zal wesen/ dat hoogher
memoris/ Casper van Coligny/ Admirael van Franckrych/ wue C.
seer deuchtighe Heer- Vader synen aen-sach vol-bracht hebbende
seur middel vanden ghenen die hy schickte in America/ behalven dat
hy der een deel van gezocht hadde onder de Croone van Franckrych/
900 conde oock daer wt gespeurt worden die sonderlinghe liefde ende
affectie die hy was hebbende tot den H. Euangelium/ op dat het selve
vercondich mocht worden worden/ niet alleen in dit Coninckryck/
maer oock over de gantsche werelt.

Siet daer mijn Heer/ in wat manieren ick voozgenomen hebbende
wue C. vooz ooghen te stellen den persoon van desen excellanten heil-
aenden welcken om zo veel ende verscheppen zyne heerliche daden het
Vaderlant altyt grooteluyc zal blyven verobligeert/ desempne rleyns
arbeyt heb laten wygaet onder wue autozrept. Daer hy gewoerht dat
deur dese middel de Monink Theuer tegens wue C. zal hebben te
berantwoorden/ van dat hy niet alle int Generael/ ende vooz zo veel
hem doenlick is gheweest/ sich heeft verborvert te blameren de oozza-
ke ouzer reyse in America/ maer oock in't perticulier in zyne Cosmo-
graphie/ sprekende van het Admirael'schap van Franckrych/ niet en
heeft onsen te lasteren den naem der ghener (wesende nachtans hy
alle vrome Luyden van heerliche ghebachtens) die daer van de eer-
ste opset ende moey is gheweest.

Dat meer is/ mijn Heer/ wue stantvasticheyt en grootmoedicheyt
ende bescherminghe der gereformeerde Kercken van desen Coninck-
rycke/ latende te gelyc meer ende meer blycken/ hoe salichlick ghy de
voetstappen zijt nae- volgende vande ghene die u in zyne plaetse nae-
ghelaten hebbende/ int sustineren vande zelve cause/ tot zyn eyghen
bloet toe daerom heeft vergoten. Dat selvtge (segge ick) my ten twee-
den beweert hebbende/ misgaders onseniching met Franckbaer-
heyt

heyt te erkennen die goede ende heerliche ontfalinghe die uwe E. be-
 lief heeft ghesadt my te doen binnen der Stadt Berne/al waer ick
 nae die hongherighe beleggheringhe van Sancerre / de selve was co-
 men groeten. Zoo ben ick ganschelick veroozaect geweest my recht
 tuwaerts te keeren. Ick weermel daer en tusschen het subiect deser
 Epistolis zuler te wesen / dat by aldien uwe E. t eeniger tyt lustich wo-
 de om die selve te hoozen lesen / daer-inne zal mogen vanden eenighen
 vermakinge / ende nachtrant ten respecte datse niet geschreuen is med
 sulche aerdticheyt ende bequaemheyt van sprake / alst wel betaemder
 Ick my niet en behoofda ver stout te hebben / de selve alsulck een Heer
 door te stellen / die van zynder jacht af zoo wel onder- wesen ende ge-
 weffent is in alle goede consten ende leeringhen. Niet min my houden
 de verzekert dat uwe E. door hare inghebozene goedertierenheyt dese
 faute sal conuenen suppleren. Zoo hebbe ick oock geen swaricheyt ge-
 maect van der selver te presenteren ende bediceren / t gene gheweest
 is in mynder macht / zoo ter D. gedachtenis vanden Vader / als om-
 me te betuyghen dat ick bereyt bent volgheden inde onderdanighen
 dienst van zyne kinderen.

Hier mede mijn Heer biddende den almachtigen God uwe E. met
 mijn Heeren uwe Broeders / ende We- vrouwe van Taligny uwe
 Suster / plantsoenen / vraghende vruchten weerdich den Stam daer
 doe sy zijn gesproten / te behoeden in zyne heylige bescherminghe / ende
 de selve laur. soo meer te segenen ende voorspoet te verleenen in hare
 deuchdelicks ende heerliche daden.

Den 25. December 1577.

Uwe E. zeer onderdanich
 Dienaer lan de Lery.

Coſt begryp van alle die Capittelen van deſe isigenwoordighe Hiſtoyte van America.

Cap. 1.

Die redenen ende oofſaethe daer duer den Nutheut ende ander
van zynen gheſelſchappe bewerecht zyn gheweest/ aen te nemen
deſe verre ende langhs reſſe inden Lande van Hiſpiliën.

Cap. 2.

Hoe zy t' Scheye zyn ghegaen inde Haven van Ponteur in
Noormandie/ende vant groot onweder/perikelen/ ende haer-
lieder aboutuere opter Zee. Ende wat Eplanden zy eerst
ontdecken.

Cap. 3.

Vanden Bonken / Abacozen / Weerſwijn oft Zee Werckens/
vliegghende Viſſchen/ende meer andere ſoorten die zy ſagghen/
en vinghen onder die Linie.

Cap. 4.

Vande Cuenaer ofte Linie Equinoctiale, miſgaders bandē tem-
peet/ onghetadicheydt der Winden / reghen/hitte/ doyt en-
de ander onghemack / gheleden ontrendt ende onder de ſelue
Linie.

Cap. 5.

Van het eerste ontdekken zoo vanden Weſterſche Indien ofte
Lande van Hiſpiliën/als vande Wilbe inwoonders der ſelver/
miſgaders van al t'ghene henlieden opter Zee was beieghen/
de tot onder die Tropique van Capricorne.

Cap. 6.

Van haerlieder eerste aencomſte int Fort van Coligny / inden
Lande van Hiſpiliën. Hoe zy van Villegagnon onthaelt ende
ontfanghen werden: ende hoe hy hem heeft ghedragghen zoo in
t'ſtuck vander Religie als andersins in zyn Gouvernement aldaer.

Cap. 7.

Beschrjft

Beschryvinghe vande Riviere Canabara, andersins ghe-naemt
Genevieve in America / vande Eplande ende Slot van Coligny/
welck aldaer ghemaect wert: misgaders vande anderen Ey-
landen daer ontrent gheleghen.

Cap. 8.

Vande natuere/sterchte/naechthept/wackerhept/ ghebaente/en-
de chieraet der Lichamen/ zoo vanden Mannen als Vrouwen
der Wilde Wyfilliaensche inwoonders van America.

Cap. 9.

Van die groote Wortelen/ ende millet daer van die Wilde Meel
makenwelck zy eten in plaetse van broode/ ende van haerlie-
der djanck die zy noemen Caou-in.

Cap. 10.

Van het ghebierde / wilt-vanck/groote Slanghen/ Serpenteu
ende andere bzeemde ende seltfame Beesten van America.

Cap. 11.

Van menigherlep bzeemt ghevolghete in America/ misgaders
vande groote Blee- mupsen/ Bpen/ Vliegghen/ Muggghen/ ende
ander ghewozins van dien Lande.

Cap. 12.

Van sonnighe soorte van Visschen onder den Wilden meest in
ghebruyck. Ende haerlieder maniere van Visschen.

Cap. 13.

Vande Boomen/ Cripden/ Wortelen/ ende sonderlinghe huych-
ten dier Landt van Wyfillen boortzenght.

Cap. 14.

Vande Oeylogghen / scyden / cloeckhept / ende Wapenen der
Wilde.

Cap. 15.

Hoe de Amerikanen leven met hare byonden die zy inden strif
hangen: Ende wat ceremonien zyupden gebruycken int doo-
den der selver.

Cap.

Cap. 16.

Vat men hoort Keligte mach noemf te wesen onder de Wilt-
de Americanen. Vande dwalinge daer inne zeker bedrie-
gers/ghesept Carabes, henlieden zijn houdende. Witsga-
ders vande groote onwetenheyt en godloosheyt/ daerinne sp streken.

Cap. 17.

Vanden hontwelicke/ menichte der Wyphen / ende hoe verre zy de
Maerfchappen onderhouden/ende hoe zy hare longhe kinde-
ren op byenghen.

Cap. 18.

Vande Wetten ende Bygherlicke Politie onder de Wilden/ hoe
mildelick zy ontfanghen ende onthalen hare byzinden die haer
comen befoeckor. Ende van het fchrepen ende byolick difcours-
en vande Wilde Vrouwen/ int welcomen vande Wyelandingen.

Cap. 19.

Hoe de Wilden haer felven tracteren in hare fterkten. Witsga-
ders van haerlieder graben ende begraveniffen / ende vanden
groote rouwe die fy maken over hare dooden.

Cap. 20.

Die Colloquie ofte t'zamenfpreekinghe in der Wilde ende Ne-
derlantfche fpraak.

Cap. 21.

Van des Autheurs vertreckt ten Lande van Byffillen/ gheseyt
America. Ende vande Schip-bzake ende andere periculen die
hem bejegghende op Zee t'zumer wedercomfte.

Cap. 22.

Vande wterften honger/tempeft/ende ander periculen ende on-
ghelal/daer int zy eyndelick van Gode verloft wierden/ in het
wederkeeren nae Wyanchryck.

Witsgades

Histoꝛie van een reyle ghedaen
inden Lande van Bresillien, anderlins ghenoemt America.
 Inhoudende de Waert ende ghebuerckwoerdichste dinghen, by den Auctheur op de Zee
 ghesien. Voe hem Villegaignon in den seluen Lande ghebraghen heeft. Met wesen ende
 de wonderlike maniere van leuen / vande Wilde Americanen : Met een tsa-
 menstellinge in haestliker Tale. Mitsgabers de beschrypinghe van
 verscheiden gebreken / boomen / cruyden / ende andere by-
 sonderlike dinghen. Druwaerts oer heel
 meent ende onbekende.

CAPITTELE

Die redenen ende oorfaecken, daer door vvy beveecht worden aen te nemen dese verre reyse int Lant van Bresillien.

Also sommighe Cosmographen ende andere Wiskonstschypers/
van onsen tyden hier te hoven gheschreeven hebben/vande lengde/
tyerde/schoonheyde ende vuerderbaerheyde van dit vierde deel des
werelt/genaemt America, of het Landt van Bresillien, nutsga-
ders vande onnuttigheste Eylanden ende basse Landen/onser voorszouderes
gantsch onbekent. Ja noch van dierelche reysen die albaer gedaen sijn/bin-

Intentie vā
hā, Barthear.

ken tachtentlic Jaren herwaerts/ datse eerst gebonden werden/so sal mijn
inepinghe ende voornemen wesen/sonder die materie byeder of wijsder te
verhalen/in dese Histoye alleenlich te verhalen het gene ick selfs gepactie-
guert/ghefen/ghehoort/ende gheschietveert hebbe/soe op zee gande ende
keerende/als onder de wilde Americanen, metten welken ick ghehandelt
ende verheert hebbe ontrent een jaer. Ende op dat al t'side des te beter be-
kendt ende verstaen mach worden/beginnende vande eerste doozhyonck oft
redene die ons so moeyelich een ende verre reyse dede aennemen/sal alhier
int coyte verhalen welcke die oorsaeke daer van was.

Voornemen
van Wille-
gaignon.

In den Jare 1555. eenen ghenaemt Villegaignon. Ridder van Malta oft
sommen die andersins noemt / handen opzje van sint Jan in Iherusalem/
sich niet wel ghenoeeggende in Wyantkrick/ iae selfs hem gheschiedt zynde
eenighe ontwille in Wytaignen/ alwaer hy hem doe ter tijt was houdende/
dede te verstaen op diverse plaetsen vande woest. Coninckrijcken aen vele
notable personaigen van allerley conditie ende qualiteyt / doe dat hy van
over langhen tijdt niet alleen een ysterste yver hadde om hem te verrecke
in verre Landen/daer hy byselich ende supberlich Gode mochte dienen
na die reformatie van zijn H. Euangelie/maer oock begheerde aldaer een
plaetse te verkiezen ende veruyden voer alle de ghene die sun toelucht al-
daer souden willen nemen/om te ontgaen die verholginghen die ten selven
tyde sulx waren/ dat verscheyden personen van allerley soorte ende quali-
teyt ouer al in Wyantkrick ypt crachte vande Placaten vande Coninck/
ende boanssen vande Hohen der parliementen ter cause van Religie/leuen-
dich werden gheyzant ende hare goederen gheronssigneert.

Ghevende voorts de voorscheyden Willigaignon te kennen soo mondes-
linghe aenden ghenen die hy hem waren/als deur byleuen die hy schreef
aen sommige particuliere dat (de wijle hy so vele hadde verstaen en voorn
segghen vande schoonheyt ende bychebaerheyt van dien deele van Ame-
rica het welck ghenoemt woort Brisillien) om t'woest. zijn voornemen te
volbrincken/ hy geern die reyse herwaerts soude aen nemen.

Gaspard van
Colligny
Admirael vā
Wyantkrick
doozfact van
dese reyse.

Ende mit dien / onder allicken schynsel ende schoone deckmantel ghe-
wommen hebbende die herten van sommighe groote Heeren vande ghere-
foznerde Religie. De welcke beweert zynde deur gelicken yver als hy
septe te hebben/oock wel begerden soodanighe een verreck plaetse te vin-
de. Onder dese die Heere Gaspar van Collignij Admirael van Wyantkrick
Ho. Mem. also hy wel ghesien ende seer liefghetal was hy Coninck Hen-
ryck de tweede/alsoe regnerende/hebbende zyne Majesteit voorgehoor-
den/ dat Will. gaignon hy so verre hy dese reyse dede / soude moghen ont-
decken eenighe Rijckdommen ende andere commoditeyten tot profijte vā
zyner Coninckrijcke/heeft hem ter hande doen stellen twee schoone wel
toegheruste Schepen voorszien met gheschut/ende daer beneffens tien duc-
sent Francken om zijn reyse te doen:

Waermede de woest. Willigaignon/ voer zijn verreck ypt Wyantkrick
belooft hebbende aen sommighe personaigen van aensien die hem versel-
schapten/dat hy die supbere leere ende Goddienst soude planten ter plaet-
se daer hy soude residieren/nas dien hy hem voorts voorszien hadde vā schip-
volck

bolck ende handtwerckers/ die hy met nam/is t' seple ghegaen inde maent van May. Ende hebbeende onderweghen veel stormen ende onghewarcks geleden/is niet teghenstaende alle waericheden/entlijck inde maent van November vianen den boot. Lande ghearriveret.

Daer aenghecomen zijnde is een Landt ghetreden/ende mennde ten eersten sich te logeren op een clijps ofte steenroefte aende mont van een arm den zee ofte Riviere van soutwater genaemt hyden wilben Ganabara, de welcke (so ick de selve t' zijnder plaetse sal beschrijven) leydt op dize en twintich graden aen de ander zijde vanden Linie/te weeten recht onder de Tropicus van Capricorne. Daer werdt van daer verstercken deurt het zee water. Aldus ghedwonghen van daer te vertrecken/is voozts ghebaren ontrent een myle te Landewaerts inne/ende verhoefde hem op secker Eplandt te boogen onbetwoont / alwaer hy zijn gheschut ende ander ghereetschap wtghelet hebbeende/op dat hy des te beter bezijt ende versterkert soude wesen / so wel teghens de wilde als den Portugezen/die daer frequenteren ende alreede veel stercken hebben / heeft begonnen te maerken een fortresse.

Equator

Aldus van van dier tijde af beynsende alstijt een dyanbende lesde te hebben om Gods Rijcke te verbyyden/ende het selue so seer als hy conde zijn volck wijsmaeckende / als zijn schepen nu ontladen zijnde reedt waren om weder te keeren nae Wyanchryck/so soude hy een man eynde hy een bande selue Schepen met byleven nae Geneue: Versoekende die Gemeente ende Kercken-dienaers albaer hem te willen behulpsich wesen / so veel hun mogelijck ware/in dit zijn heyligh booznemen:maer boben al op dat hy in alder spoet soude moghen voozdersen ende volbyinghen zijn aenghebanghen werck/ende daer inne hy septe te willen volgheden niet alle zijne macht / so daer hy seer ernstelijck datmen hem niet alleen soude toetschicken Dienaers des goddelijcken wooydts/maer oock op dat hy des te beter sich seluen oft zijn volck soude mogen reformeren/mitsgaders om die wilde te trecken tot die kennisse van hun salicheyt/dat eenige andere personagien in die Christelijck Religie wel gheseffent ende gheleert/de selue dienaeren souden moghen beresichappen.

Willegaignon
schijft aen
die van Geneue.

Die Gemeente van Geneue desen byleuen ende nientwe tijdinge ontfanghen hebbeende/loofde God ten eersten van die verbyydinghe zijns Rijcks/ in soo verre / ja in soo vyzende Landen / ende ander een volck het welck boozwaer te boogen gansch gheen kennisse en hadde vande warachtighe God.

Ende omme te volghen ter begheerte vande boot. Willegaignon/ nae dat wijsen mijn Heer den Admirael/aenden welken hy tot dien eynde ooc had gheschreven/booz byleven versocht ende aenghepoxt hadde Philips van Corguilleray Heere van Pont/die zijn residentie genomen hadde ontrent Geneue,ende in Wyanchryck zijn nabuur was gheweest/by Chastillon op de Loinge, ten eynde hy die reyse soude willen aen nemen / omme te gheleypden de gens die hy souden willen gaen begreuen inden Lande van Brisillien by den boot. Willegaignon. De boot. Heere Du pont /van ge-
lijcken versocht zijnde byden Gemeente ende dienaers van Geneue, hoe-

Philips van
Corguilleray
neemt de last
aen van te
gaen binden
Willegaignon.

wel hy nu out ende ongeballich was/ heeft nochtans/ om die goede afersie die hy hadde tot behoorderinghe van een soo goet werck/ stellende aen d'een zijde alle andere zijne saecken / soe selfs verlatende zijne kinderen ende familie/ epntelick daer hant betwillichte.

Wat ghebden zijnde/so isser questie gheweest wat booz Dienaers men daertoe soude mogghen verkiezen. Daerom nae dien de booz. Du pont en eenighe andere zijne goeder vrienden/daer van gesproken hadden met sommighe scholiers alsdaer tot Geneve studerende inder Godheyt / soe hebben onder anderen Meester Pieter Richier/alsdoe out meer als vijftich jaren/ ende Wilhem Chartier/ hem toegheseyt/ dat zy bereyt waren hun daer in te laten ghebyrupcken/ hy so verre zy den de ghewoonstijcke verkiezinghe/ ende oordeel der Ghemeente daertoe bequaem bevonnen werden. Alsoe de booznoemde twee personen/nae dien sy den Ministers van Geneve boozgheseyt zijnde/byden selven verhoort/ende gheraminert waren geweest/ op d'wiegginghe van seker passagen der heyliger Schryfture/ende boozs vermaent van tghene haerlieder anpt ende dienst was belanghendes/ hebben den selven last ghewillich aangenomen/ namentlick om metten booz. haerlieder Lepdsman Du pont ober Zee te gaen vinden Willegaignon/ tot verondinghe des H. Euangeliums in America.

Ma soe was noch van noode te becomen meer andere personen/ ghestruert inde principale punten oft articulen des gheloofs: Ende daer en boven noch (so Willegaignon begeerde) allerley ambachts luyde/wel erbaeren in haerlieder hantwerck: Maer de booz. Du pont (omme niemant te bezyeghen) boven dat hy boozgaf die reys lanc ende moeylick soude wesen/ als wiesende daer node onrēt 150. myle werchs ober Lant te doē/ en meer als 2000. mylen te water. Zoo verclaerde hy oock/ datmen in America gecomen zijnde/ in plaetse van byoot sich soude moeten ghenoeghen met seker meel/ gemaect van woytelen: Ende aengaende van wijn/ en wistmen daer niet van te spyken/want daer geen en groept. Om coyt te maken/ het was van noode/ als in een nieu werelt (so de brief van Willegaignon luydet) hem aldaer te behelpen met spys ende lystericht ganschelick verscheyden vande ghens wy hier in Europa zijn ghebyrupkende. Daerom die de theoyfische meer beminnen als de pjaerliche van sulcke dinghen / gheen lust hebbende van lucht te veranderen/ teghens die baren der Zee te woytelen/ te beyyoben de hitte bander Linie/ of te sien de Pole Antarttiche/ en wart boozwaer niet willich om haer te laeten inschrypen of te begheben op sulcke een reys.

Nochtans na vele vermaningen en ondersoeck aen allen syden/so hebben dese (als daer toe/ so my dunckt/ tonende best gemoet te zyne) haer geyzesert om d' booz. Du pont/ Richier en Chartier en harselichappē. Te weten Peter Bozdon/ Mathens Vernebie/ Jan du Bozdel/ Andries Lafon/ Nicolaes Dennis/ Jan gardien/ Martijn Dabid/ Nicolaes Babitquet/ Nicolaes Carmeau/ Jacques Rousseau/ ende ick Jan de Terp/ die soo booz die goede wille die God mynhan alsdoe gegeven hadde/ tot boozderinge zijnes dienstes/ als oock becooyt zijnde om sulcke een nieuwe werlt te sē/ my oock daer hy geboerht hebbe/ so dat wy zyn geweest onser verthijē/ die om dese reys

Richier ende Chartier gehoren tot Dienaers des woops/ om te gaen in America.

Maniere te leuen in America.

Zone To side.

reys te doen/vertrocken zijn van Geneue den tñenden Septembrys 1536.

Wy namen onsen wech dooz Chastillon op de Loring/ al waer wy ghebonden hebbende mijn Heere den Admirael/ dooz den selven niet allenelich mer ende meer gheanimest werden het boozs. ons opset te verbolgen. Maer oock beneffens de belofte die hy ons dede van ons behulpich te wesen int ghene der schepen toerustinghe belanghe/ was ons niet vele rebenen booz ooghen stellende ende goede hope gevende/ dat Gode zijn gratie soude berleeren/ dat wy die byzuyten sonden comen te sien van onsen arbejdt. Van daer trocken wy nae Parijs/ alwaer binnen den tijt van een maent/ dat wy daer stil laghen/ sommighe Edeluyden ende andere verstaen hebende tot wat eynde wy dese reys waren aennemende/ haer geboertst hebben in ons geselschap. Van daer passerden wy op Rouwaen/ ende trecken de nae Pontfleur (welcke Haben in Rozmandie ons betwefen was) so hebden wy aldaer maeckende onse reetschap/ ende vermachte ende dat die schepen sonden toe ghemaecht wesen/ outrent een maent stil ghelegghen.

CAPITTEL. II.

Van onse schepinge in de hauen van Honfleur, int Lant van Normandie, misgaders van het onvveder, auontuere, neminghe van schepen, ende die eerste Landen ende Eylanden die vvy ontdeckten.

Dien dat de Heere van Grabenbosche Heere van Villegaignon, die booz ons tot Pontfleur was ghewest/ aldaer hadde laeten toemaecken byt schoone schepen van oorloghe/ ende de selve nu van Probande ende andere moeltiche bingen totte reys boozsien waren/ zijn wy den neghentghenden Robimbrys daer inne tischepe ghegarn. De boozs. Heere van des Grabenbosch/ wiesende mit outrent tachtentich mannen/ soo soldaten als bootslyden/ in een bande booznoemde schepen/ ghenaemt de cleyn Roepbaerge werdt ghekozen tot onsen Vire Admirael. Ich ginch in een ander Schip ghenaemt de groote Roepbaerge/ daer op wy sterck waren in alles hondert ende twintich mannen/ ende hadde booz Capiteyn den Heere van sinte Marie/ gheseyt de Espine/ ende was Schipper eenen ghenaemt Jan Humbert van Parfleur goet Pilot/ ende (so hy wel liet b'sehen) seer kumbich ende bezyden inde Zeebaert. In het derde ghenaemt Rosse/ nae den naem vanden geuen diet boert/ waeren outrent 90. personen/ daer onder begrepen ses ionghe kuerstghens/ die wy niet namen om der Wilden spraeche te leeren/ ende bys my/kens mit een byoutre dijsle gade sloech/ de welcke de eerste Fransche byoutwen zijn ghewoest die in Wyfillten geboecht zijn/ daer van de Wilde vanden selven Lande/ soo wy hier na sellen hooren/ als myt ghene gheleert ghesien hebbende/ wel verwondert waren t' haer lieber aencomste aldaer.

Alsoe dan ten selven daghe/ so wy t'syle gingen outrent den middach/ int wiharen bande haben/ en hadden wy gheru ghebyerk van schieten/ trompetten/ trompelen/ pypen ende andere trumpe/ die men ghwoont is te doen/ int afvaren van schepen van oorloghe. Wy gingen booz d' eerste reys anchor werpen op de Vire van Caulx/ welck is een cleyn vyle in Zee/

Seben banden almachtighen/ Ja boozwaer: Daerom betwyle den alsulke bullicheyt bander Zee/het perikel dickmael den genen die binnen den schepen zyn/naerder is als de dicke bande deelen/daer van die ghemaecht zyn/naer mijn advijs/ de Doet die daer ghelept heeft/ dat de ghene die hem op Zee begheben/op vier vingeren na by haer doot zyn/ stelde noch al te verre daer van. Soo hebbe ich tot naerder waerschuwinghe bande ghene die de Zeebaert hanteren/niet alleen overgeset/ maer oock vermeerderd dese beetsen op deser maniere.

Alst dat die Zee door haere brullende baeren

Doet verschricken den ghenen die daer op vaeren
So betrouwt hem nochtans den mensch op sulcken hout
Dat maer de dicke van vier of vyf vingeren hout
Daer van ghemaect is het schip dat hem draecht
Niet merckende dat hy in sulcker voeghen tleven waecht
Dat hy op vier vingeren na by de doot is
Daerom hy te recht gheacht vvoort voor onvvys
Die hem op Zee begeeft soo hy op God niet en betrouwe
VVant God alleen is die hem tleven can behouven.

Daer dien dan het boosf. tenpreeft oter was/ die daer het weder stil ende fleghe maecht/ alst hem belieft/ ons toe ghesonden hebbende den want te wensche/ quamen wy daer mede tot in die Spaensche Zee/ende op den vijftenden dach van Decembry bonden wy ons op de hoochde van Cap sine Vincent. In dit gheweest ontmoeten wy een Schip wt Plant / witten welcken onse Maetrolen/ oyt boozgaende pteert als dat die pvoande ons ontbrac/ namen ses of seven pijpen Spaenschen wijn/ Vighen/ Orangien-Appelen/ ende andere dingen daer mede het geladen was.

Seben dagen daer nae arriverden wy by dize Eplanden/ by den Piloten van Rymandisse/ghenaemt Gratiense/Lancelotte/ende Foze Advanture/weiche de gheluckighe Eplanden zyn: daer isser tegenwoozdelick tot seven in ghetele/alle (soo ick meyne) bewoont van Spaniaerden. Maer al hoe wel eenighe in haerlieder Kaerten ende boerken teekenen ende lerron/ dat dese gheluckighe Eplanden ligghen/ a lieenlick op elf graden aen dese spde bande Linie Equinortael/ende volgens naer haerlieder opintie fouden wesen onder de zone Tropicke. Soo segghe ick (doo; dien iche hebbe sien afmeten metter Astrolabe) dat booz gewis de selve ligghen op 28. graden/ treckende nae de Pole Arcticque/ ende daerom moet men bekennen datter faute is van sevenghien graden/diese sulcke Auteurs (haer selven ende andere mede bedriegende) boozder van ons schippen.

Dier ontrent so wy onse boots witten Schepen setten/twintich van onsen volcke/soo bootsgesellen als soldaten/daer in gheballen zynde met eenighe bassen/ musketten ende ander wapenen/ meenden wel byt te haelen in dese gheluckighe Eplanden/maer so sp by t'lant quamen/ die Spaniaerts

Cap sine Vincent.

De gemekte-ge eplanden.

(haer)

(haer lieben te boozen ondeckte hebbende) d'zeben haer lieben wederom te rugghe in sulcker boeghen/ dat sy in plaetse van voer aen Landt te settin/ wel haestelijck weder die zee mosten kiesen/ nochtans keertden sy weder/ ende swerfden so lange om en om/ dat eyntelijc ondeckte hebbende een visschers kardeel/ de welcke de onse ghywaer werdende het boot. Schip verlieten ende hun salbeerden aen landt/ nae daese het selbe uersoert hadden/ en namen niet alleen daerupt een groote quantiteyt ghebzoorchde zeehonden/ compassen ende al dat sy daer ins vonden/ tot die seplen toe die sie niet namen/ maer oock den Spaignaerts niet arget hebbende connen doen/ bande welken sy hun wilden wzecken/ hielwen so langhe met bylen int boot. Schip ende blyggende boot/ dat se daerdeus te gronde gingen.

Ghebuerende den tijdt van d'ze daghen dat wy ontrent dese Eplanden bleuen/ deur dien de zee stil was/ vinghen wy so groote menichte van visschen niet netten ende hoer die wy hadden/ dat nae dien wy daer van onse becompte gheeten hadden/ deur dien wy gheen soet water tenen wille en hadde/ tye/ ende dat wy daer van te seer gealtereert souden werden/ waren bedwongen meer als de helft weder ober boort te wopen. Die sperten waren dese/ Doyaden/ zeehonden/ ende ander van verscheppen soorte/ die wy niet en weten te noemen. Nochtans warden onder bande ghene die de visschers noemen Sardes/ het welck een soorte van vissch is die niet alleen het wy so cleyn heeft/ dat het schijnt dat het dooft ende steert (welcke sy nochtans redelijck lauch heeft) anden anderen balt sijn/ maer noch daer en bobt hebbende het dooft in maniere van een helm/ is genoech van wonderlijcke ghedaente.

Des twenstaechten moegdens 16. Decembrys/ die zee haer wederom be-
heffende/ werde onse boort (het welck sedert onse vertreck bande ghe-
kigde Eplanden aen ons Schip gemaect was) bande haeren so overloope/
dattet niet alleen te gronde ginch ende verlozen wordt/ maer oock twee van
onse bootgesellen daertime wselende om het selbe gade te slaen/ waren daer-
deur in alsielken pericle/ dat wy den selven/ midts hemelieden haestelijck
toewoepende eenige touwen/ het leven conden verghen ende binnaen onsen
Schepen crigghen. Ende boort moer ich alhier verhalen een seltame sa-
ke. Te weten dat also onse Cock gebuerende dese sampeest (het welck was
vier daghen lauch) op een moegstont/ in een groote houte back een deel
speck te weerk ghet hadde/ gheschiet is dat een bare banden zee met groot
ghewelt slaende ober den overloop ende den seluen back d'agghende d'apten
boort/ een ander haer daertegghens comende/ den seluen back sonder omke-
ren of het daerupt te stozen/ te rugghe d'zeff ende weder byzichte opden
boot. overloop. So dat wel te recht mocht gesept wesen dat ons het naem-
mael weder toe ghesonden werdt/ het welck andersins (so men ghemeyn-
lijck seyt) deur het water ons benomen oft afghespoelt was.

Des vyftidaechen 18. der selver maent Decembrys crigghen wy groot Ca-
naris int gheschiet/ daer wy des nabelghende Sondaechs nae by quamen/
maer overmits contrarte winst (hoewel wy boozghenomen hadden aldaer
te verberfchen) en was ons niet moghelijck aen Landt te comen. Des te
een schoon eplandt jegenwoordelijck bande Spaignaerden betwoont/ alwaer
groot

Schiffen
abonture bij
een jacobae.

Groot
natie.

groot ghewas is van suikerriet ende goeden wijn/ende is booyts so hooghe gheleggen/datmen van 25. oft 30. mylen weechs sien mach. De sommighe noemt de Rijk van Canarisse/ende meenen het selve te wesen dat men booytjts noemde den Berch Atlas/daer van die Atlantische zee genoemt wordt/nochtans ander affirmeren dat groot Canarie/ ende de Rijk van Canarisse zijn twee verscheyden eylanden/des ick my ghebyaegde tot het ghene batter van is.

Karheel zijn
eylen Oris-
kende gheest
hem over.

Op den selfden Sondag ontdeckten wy een Karheel van Portugael/het welc wesen de benenede wint van ons/ende merckende daer deur die daer tute waren/dat sy ons niet en souden hebben comen wederstaen/norh ooc ontgaen/strijckende hare seplen/guamen haerleiden overgheben aen onsen Viceadmirael.

Alsso onse Capiteynnen oberlanck onder haerlieben beslooten hebben de / van hun te accommoderen (soomen dat nu noemt) van eenich schip/ t welck sy verhooyten te bekommen oft veroveren vande Spaignaerts oft Portugesen/op dat sy hem daer van te beter mochten verfeeren/lieten terstont van onsen volcke daer in overgaen/nochtans om seker respect t welck sy hadde op de persoon van de Schipper des selfs/ hem booyhoudende dat hy soo verve hy seer haest een ander Karheel daer ontrent conde vinden oft bekommen/wen hem het zijne weder ter handt soude stellen/ hy segghe ick die veel liever had de schade oft verlies te vallen op zijn nabuur als op hem/ nae dien hem volghende zijn versoek/een van onse booyts ghegheben wert booyten van een deel Musketten/ ende daer hy gheboecht twintich van onse Soldaten ende een deel van zijn volck/ is daermede als een Zee Robber (dat ick dencke dat hy was/) om te beter zijn rolle te spelen/ en niet ontdeckt te worden verre van ons af ghebaren.

Barbarie.

Alsdan so voeren wy landt Barbarie betwoont vande Mozen/ende en waren niet veel booyder van Landt als twee mylen weechs/ende nae dat wy condon bemerkten/is een plat Landt/ Jaesoo leeghe/dat so wijdt als ons ghesicht conde dragen/niet vernemende eenige Berghen oft andere hoogheden/dochte ons dat wy wesen de hooghe als al het booyf. Landt/het selve terstont soude moeten onder gaen/ende onse Schepen daer over baren. Ende hoopwaer hoewel dat het nae het ooydeel vanden ooghe alsoo schijnt te wesen op alle oeygen vanden zee/soo ist nochtans dat nae dien het selve sich aldaer bysonder is vertonende/als ic aen de een syde overmercte dat groot en black landt/het welc schien te wesen een halsep/ende daer tegh aen de ander syde die zee/de welcke (sonder andersins behoert te wesen) geleek te zijn een groot ende schryckelijcken Berch / overlegghende het ghene tot desen propooste de Schijfscure is verhalende/so contemplerde ic soudanich een Gods werck met groote verwonderinghe.

Job. 38. 8.
10. 11. 10 la.
104. 9.

Karheel ge-
nomen.

Om weder te keeren tot onse zee schuypters de welcke soo ick gheseydt hebbe/booy ons henen ghebaren waren mette borch: op den 25. Decembrij/wesende Kerstdach/hebbende ontmoet een Spaensh Karheel/ende daerop gheschoten eenighe schuuten met Musketten / het selve alsoo ober welldigede/hebbent hy onse Schepen gheboecht. Ende deur dien het niet alleen was een schoon Schip/maer oock als gheladen zijnde met wit sout / onse

Ca-

Capiteynen seer wel aemfont/soo hebben zy het selve/bolghende het besuyt dat zy over lanck ghemaecte hadden/van haerlieden van een te arcommo-deren/met ghenomen wde ghebeycht inden lande van Byesil by Dilegation.

Als wel waer datmen de booscheyden Portugaers bolghende die be-
lofte hem ghedaen zijn karbeel weder gaf/maer onse Matrosen (toouende
haer weerdheyt in desen deele/) hebbende alle die beroofde Spaignaerts
ghemenigt onder die Portugesen/en lieten dese armen luyden niet allenijc
niet een stuck bishuys noch oock ander yzobande behouden /maer dat
arghet is / haer seplen in stucken ghescheurt hebbende / iae zelfs benomen
haer jacht / sonder het welck nochtans zy nietghewen aen Lande en konden
comen: Ich gheloobe / in maniere van spreken/dat het veel beter ware
gheweest haerlieden inde gront te boozen / dan te verlasten in alsulcken
staet.

weerdheyt
van de
booscheyden

Na dit schoo stuckwerck volbracht met leetwesen bā vele/hebbende de wint
Oost Dypdt Oost/welck ons bequaem was/begabē wy ons wederom in
holle zee. Ende op dat ich particulierlijc verhalende het nemen van soe
veel karuselen onder weggen/den Leser niet verdzietich en zy: Des ande-
ren dachse ende noch den negen en twintichsten vande boozscheyt maent
van Decembry/veroverden wy noch twee andere/die gem derhande wees-
te en boden.

In het eerste/het welck van Portugael was/hoetwel dat onse Matro-
sen / ende noementlijc de ghene wesende op het booscheyden Spaignisch
karbeel/het welck wy te voren ghenomen hadden/groote lust hadden om
het selve te plunderen/tot werckende zy sommige schuuten daer op scho-
ten met faichonetten/nochtans nae dat onse Capiteynen ende Schippers
spreecke ghedonden hadden niet de ghene die daer in waren/soo werden zy
uyt sekere consideratien by gelaten/sonder haerliede yet te benemen. We
het ander (het welck een Spaignaert was) werdt genomen secker wijn/
bishuys/ende ander victuali. Maer boden al verlaechde hy hem wonder-
lijche seere van een dāne die hy benomen werdt/deur dien de selve (soo hy
seide) hoe groot tempeest dater was/niet latende te legghen/hem alle da-
ghe dede hebben een versck eybennen zijnen Scheyt.

Twee Rade
veelen gna-
men,

Op den Sondag daer nae bolghende / nae dien de ghene wesende op de
macht inde groote Meer sch van onsen Scheyt nae costupme / gheroyen
hadde/seyl/seyl/ende dat wy hi ghesicht cregghen by karbeels ofte groote
Scheyen/want wy en konden niet wel onderkennen: Onse Matrosen
(de welke verabouture niet lijf en sal wesen dat ich alhier hare haussheyt
verhale) niet yagghende/waer si/dat is te segghen/houdende al booz goe-
de yijse/menbense alreede welghelwommen te hebben/maer om datse bo-
nen wint ghede/midler tijdt booysepleiden/ende soo veel als hy moghe-
lijck was de macht namen / niet teghenstaende het watterste ghelweldt
dat wy onse Scheyen aendeden settende alle seplen by/ om den grooten
ijver tot die buyt/niet sonder partice van ingewoopen te wogden/so was
ons evenwel niet mogghelijck de selve te naecken/ oft aen boogdt te
comen.

Ende op dat niemant' haemdt en ghebe/soo wel het ghene ick hier ver-
hale/ als dat ick alreer hierboven aengheroert hebbe/te weten dat wy by-
berende also op zee ins baren nae Byzillien/een pegelijck woort ons de blucht
nam ofte zynle seple streck/so segge ick tot dien proposte/ dat hoewel wy
niet meer als byt schepen en hebben (so wel nochtans woosten vā geschut/
dat alleen opt ghene daer ick in was waren achtich metale stucken/ende
meer als dertich hassen ende sterckstucken / behalven andere munitie van
gozloge) des niet jeghenstaende onse Capiteynen/Schippers/Soldaten en
hoofvolck/de meesten deel Roymans / wende soo cloeck ende strydbaar
natie ter zee als eenich daer tegenwoonbelijc ter zee haerende/waren in dese
toernastinge niet alleen ghesolbeert aen te casen endete beversten die
armade vande Coninck van Portugael/soo wy die ontmoet hebben/maer
hielden hem oock versiert van de selve overmannen.

Roymannen
cloeck ende
strydbaar
ter zee.

CAPITTEL III.

Van Boniton, Albacoren, Doraden, Marsovens ende vliegghende vischen,
ende meer ander soorten die vvy laghen ende vinghen onder die
Zona Torrida.

An dier tijdt afcreghen wy den wint so bequaem/ dat wy daer-
medequamen tot op drie oft vier graden aen dese spde banden Li-
nies Equinoctiale. Ende hierontrent vinghen wy veel Marsoven/
Doraden/ Albacoren/ Boniten / endegroote quantsstet van meer
andere soorten van vischen:maer (onder anderen/hoewel ick daer te voo-
ren althit gheacht hebbe/dat de Schippers segghende datter seckeren spe-
cien waren van vliegghende vischen/ons clingten debem te verstaen/so ist
nochtans dat ick alsoe by expectantie bebonde sulcx waerachtich te zijnd.
Wy begonnē van niet allē te sien comē wateren en haer inder lucht te ver-
heffen groote hoopen van vliegghende vischen/ghesckmen opt Landt siet
vliegghen de Leentwoercken ende sprenten) bykans een spies hooghe ende
soms wijlen wel hondert stappen verre/maer sck gheschide virmael datter
eenige van dien stootende aende masten van onse Schepen/ende nevertal-
londe/wy de selve seer inackelijck metter hant vinghen / daerom om den
hoopnoemde vissch te beschrijven/nae dat ick dooghemerck ghenomen heb-
be op een grooten menichte van dien / die ick ghesien ende ghehandelt heb-
be / gaende ende keerende inde woos. Landt van Byzillien/ soo is sy van
ghedaente ghenoechsaem een herghick geijck / nochtans een wipnich lan-
ger ende ronder/hebbende clepne vaerdeken onder die keele/olcken ghe-
lijck de gene van een vleermus/ende bynaesoo lanch als heel het lichaem/
ende is seer goet ende smaackelijck om eten.Woos also icker geen ghesien
en hebbe aen dees spde de Tropicus van Cancer, so bemet wy (sonder noch-
tans het selve te willen honden staende) datse vernemende de hitte/ en haer
houdenende onder de Zona Torrida,so en passeren sy niet aen d'een oft d'an-
der spde bande Polen.Daer is noch een ander sake die ick bemerckt hebbe/
te weten dat dese arme vliegghende visschen/so sy wel int water zijn ofte in
der

Vliegghende
vischen.

der lucht vliegen/nemmermeer ruste en hebbe/want wesenbe in zee/die Al-
bacoren ende andere groote vissche/haer verbolgende om te ete/doen haer-
lieden geduerighe ooploghe aen. Ende indien sp om sulcx te ontgarn/haer
willen salveren deur het vliegen/soo zijnder seker zee vogels diese vanghen/
ende hun daer van spilen.

Ende om ooc wat te seggen bande boozs. 3ee vogels/de welke also haer
aers haelen opder zee/die zijn mede so tam dat dierkwils ghebuert is / datse Zeevogels.
comende rusten opde boozden / routwen/ende masten van onsen Schepen/
haer metter handt lieten vanghen/soo dat ick/als daer van gheeten/ ende
sulcx van buyten ende binnen wel doozlien hebbenbe/de selve alstex sal be-
schryuen: Sy hebben die pluymen graeu ghelijc Sperreweeren/maer doe-
wel datse van buyten aen te sien schijnen soo groot te wesen als kraspen/
nochtans gepluckte zijnde/werden bevonden niet meerder van bleefh als
een mussche:soo dat te verwonderen is / datse soo cleyn wesenbe van lijbe/
connen gebangen ende opeten visschen die grooter ende dicker zijn als 3p
selve/boozs en hebben 3p maer eenen darm/ ende hebben die voetenplac
ghelijc een Epnevoghel.

Comende dan te sprekken bande anderen visschen/daer han wy terfonde
mentis ghemaect hebben/die Bonite/de welke een bande beste om eten is/
dienen soude moghen binden/is bp nae van de gedaente van onse gemene Bonite vissch
Carpels/nochtans is bp sonder schelpen/ende hebber een groote meniches
gesien/die geduerende ontrent ses weken op onse repse/onse Schepen bynae
niet en verlieten/de welke so wel te geloone is sp also volckhen om het roet
ende tarre daer mede die bestreken zijn. Hangende de Alboraren/hoewel Alboraren
datse genoegsaem den Bonite gelijc zijn/nochtans de wijle seker gesien en
geeten hebbe van sommige die bynae vijf voeten lauch waren/ende so dicke
als een mensche/so machmen wel seggen datter geen gelijkenisse is de een
bp de ander so vele de grootte belangt. Boozs also de boozs. vissch Alborare
geentins sijnich is maer ter contrarie/bijstelt/ende so lictelijc van vissche
is/als de Crupte/sels maer een graet heeft in gansch zijn lijf/ende weynich
darm/so moetmen hem stellen onder die beste visschen banden zee. Doch
niet hebbende aldaer t' onser wille alle dingē/dienēde om de selve wel te be-
reypden/(gelijc oock niet en hebben de gene die hun begebe op so verre rep-
sen/wy en dede daer geen ander sauce toe/als dat wyse foutebe en niet gro-
te ende byerde schijuen op colen byaden/op welcker maniere wy de selve van
seer goeie smaethe bonden. Daerom indien de leker luyden / die hun niet
willen abontueren op zee/ende nochtans (somen gemenlijc seght) bande
cattru die hun poten ontsien nat te maerken) geen gaede vissch eten / den
selve so wel aen landt sonden gecrijgen/als die visschen han andere plaetsen/
doende die kroochen met een duytsche sauce/ofte op eenige ander maniere/
twijfelt ghy dat sp niet hun vingeren daer nae leken sonden/ick segge na-
menelijc bp so verre men die aen landt ronde beromen/want so se hier vo-
ren gesept hebbe bande vliegende vissch/ick en dencke niet dat dese Albaco-
ren hebbende pynepalijc huerliedoe boedel tusschen die twee Tropiche
ende in die bytsche banden zee/soo nae de stranden comen/dat de visschers die
comen aen Landt byzingen / sonder datse bedorven zijn. Het welck ic noch-
tans

tans segghe in ons regard/wesende onder dese climāt/want aengaende die Africanen/woonende op de Custen vande westspde/ende die van Peru/ick daer ontrent/aende oostspde/het mach wesen dat sy de selve wel conien becomen.

Dozade.

Die Dozade (de welcke na mijn opinie/alsoo ghenoemt woijt/dooz) dient dat hy wesende int water/schijnt te wesen gheluwe/ende blinkt als louter gout/aengaende die ghedaente/ is eenichling den zalm ghesijck/nochtans is daer in verscheppen/dat hy de rugghe plat ende in ghebonwen heeft/maer boozts/de wijle ick de selve geproeft hebbe/ ick achte hem niet allerr beter te wesen als alle de booz ghenoensoe/maer selfs datter noch in sout/noch in soet water gheen beter ofte delicates en soude connen ghebonwen worden.

Marobins.

Aengaende die Marobins: men vinder twes soojten/want in plaetsē dat de sommighe die mupl bynae soo scherp hebben/ als de bech van eenen Opbaer/de andere hebben se soo ront ende plat/dat als sy de neus toten water strecken/schijnt te wesen een cloot. Oock om die ghesijckenisse die dese leste hebben mette gerapts/wy op Zee wesende/noemden se Monnex-hoofden. Dat belangt de boozder gedaente van dese twee soojten/ ick hebber gesien vande lengde van vyf oft ses voeten/de welcke hebbende de sterre feer byedt ende ghesloten/hadden op het hooft een gat/daer dooz sy wint batten ende respireren/maer oock wesende in Zee/werpen somwijlen het water tot dooz t'boozscheyden gat. Maer boven al/soo wannere die Zee haer begint te verheffen/dese Marobins haer terstont verthoonende opt water/selfs des nachts/dat se int midden vande baren/daer van sy gheheben worden/die Zee als groen maeken/ende selve gantsch groen schijnnete wesen/het is een ghenoechte die te hoozen blasen ende knozren/in sulcker wijse dat ghy opghentelick soude segghen/dat het vockens zijn. Oock die Schippers stende de selve alsoo swemmen/ende haer toymentende/weten daer aen te tinnercken/ende haer versekeren vanden toecommenden teijpreeft/het welck ick dickwils hebbe sien ghebeuren.

Ende hoe wel in stil weder/dat ick segghen/die Zee wesende alleenslick bloepende/wy somwijlen alsulck een groote menichte rontomme ons saghen/sulck dat soo verre als ons ghesichte conde drazghen/die gantsche Zee scheyn te wesen bedekt met Marobins/nochtans om dat se haer niet soo lichtelick en laeten hanghen als veel ander soojten van visschen/soo en condense wy t'onser wille niet gheerlijghen.

Daerom de Marobins hangt.

Tot welcken propooste/op dat wy den Leeser des te beter ghenoeghen/soo wil ick wel verclaren/wat middel ick onse Matroosen hebbe sien ghebyrcken om de selve te vanghen. Een van haerlieden best erbaren op alsulcke visscherse/waert houdende ontrent de maet/ende opt boozste vanden Scheppe/hebbende in zijn handen een pser haech/ghescrecken aen een stock vande lengde ende dicke ontrent van een halve spietz/ende ghebonnen aen vier oft vyf badem touz/soo wannere hy eenighe hoopen siet aencomen/wakeleude den ghenen dien hy best can/werpt daer op het boozs instrument/met sulcken cracht/dat hy soo verre hy hem treft/niet en mist vanden selven baet te hebben/als van laetende het boozscheyden con sachtelijck

telſck afloopen/daer van hy miblerijde de ſpint baſt iſt houdende/ nae dat de boozſcheben Marſobin/die hem weerende ende ſpartelende/ ende meer en meer inden haeck verwert woꝛde/de he zyn bloet ontgaet int water/ende daer dooz het flaut werdt/ ſoo comen andere van het ſchip volck om haer meſſeghele te helpen/ daer toe ghelooꝛen met een gaſſel/ ſteekende in een langhe houtte perſche/ ende trecken hem alſoo met crachte binnen boozt. Wy vinghen den in dier manieren onder weggen ontrent een vijſen elw- rich.

Dooz ſoo vele belangt die binnensſte pertijen handen Marſobin/ nae dien wy/ als van een Dercken in plaetſe vande vier hammen/ daer van ghe- weert hadden de vier vinnen/ wiesende gecloꝛen/ ende die der men (ende die graet ſoo men wel) wtghenomen/ alſoo gheopent ende op ghehanghen/ om tot legghen dattet natuerlijck een Dercken waere/ oock is zyn Le- der van gelijcke ſmaeck/wel is waer/daer het bleſch daer van noch berſch zijnde/ als wiesende te ſeer ſoet ende laf/ niet ſeer goet en is. Mengaende van haer ſpeck/alle die ick gheſien hebbe/ hadde ghemernlijck maer eenen buym bet/ende ghelobe wel datmer geen en bin die bzeeder geſpecht zyn alſtwee vingten.

Het binnen
de vande
Marſobins.

Daerom en moetmen ſich booztam niet laſten abuſeren van het ghene dat die biſch-coopers binnen Parjs/ ſoo wel als elders/ daerleeder Waſſel- about ſpeck/tweelck meer als vier vingheren bzeedt is/ Marſobin is/ want boozwaer het ghene ſp ſoo vercoopen/ is walbiſch. Dooz om datter ion- ghen beboonden warden inde buyk van ſommige die wy bongen/ de we- ke wy lieten bzaeden als bzaetberckens/ ſonder wy te houden aent ghene andere daer van ende contracten moghen gheſcheyben hebben/ ick meyne veel eer dat de Marſobins ghelijck de ſorche daer ionghen bzagen/van dat- ſe bormenichbuldighen dooz Eperen oft kupte/ghelijck andere biſſchen: waer van/indien wy pemandt ſoude willen teghenspreken/ick dien aen- gaende/ wy lieber ghebzaghe tot die wetenſchap vande ghene die daer van de rperentie hebben/ als die alleenlick daer van gheleſen hebben in Boer- ken. Ende daerom ſonder alhier daer van meer te ſeggen/ niemant en ſal wy comen beletten te gelooven het ghene ick ſelfs met mijn oogen gheſien hebbe.

Wy vinghen van ghelijcken beel Requens/ de welcke wiesende in het water/de Zee nochtans ſtecht ende ſil wiesende/ ſchijnen beel groen te we- ſen/ende daer weter gheſien die meer als vier boeren lanck zyn/ende dieke naer adbenant/ nochtans dooz dien deſe biſch niet ſeer goede van ſmaecke en is/ die Schippers en eten daer niet veel van/daerter noot/ ende wy ſaute van beter biſch.

Requens

Anderſins deſe Requens/ hebbende die hupdt hy nae ſoo herdt ende ſoo onuſſen als een vijle/ ende t'hoofst plat ende bzeet/lae die muple gheſple- ten ghelijck een Wolf ofte Engheleſche dogge/ en zyn daer dooz niet alle- nelijck bzeemdt onuſſen/maer oock hebbende die tanden ſeer ſcherp ende ſnpbende/ zyn ſoo dangerieus/ dat ſoo ſp een menſch batten hy den beenen oft eenſch ander liſt vanden Liſchaente/ een ſtuck daer van wech bzachten/ oft den ſelbe te gronde ſullen trecken. Daer en bouen oock die

Requens
Dangereus,

foo wanneer sy haer haeden op stil weder inde Zee zijn daer seer vooz bes-
preeft. Ende noch soo wanneer wyder eenighe ghevischt hadden (ghe-
lyck wy dickwils ghedaen hebben met p're hoert/soo dicke als eenen vin-
gher) wesen de op den ouerloop vanden Schepen/ wy en moesten ons niet
minder daer vooz machten/ alsmen te Laude soude doen vooz eenige quae-
de honden. Ende daerom/ om die wille dat dese Requens/ behaluen daer
niet goet en zijn om eten/ oock niet en deden als quaet/ so wel tut water zijn
de als daer buyten/ nae dat wy de ghene die wy condon ghecrighen/ met
strecken ende slaen/ als schadelijcke beesten/ ghenoech toyments aangedaen
hadden/ als dolls honden de selve naemaels doot smeten met groote p're
knodsen/ oft haer afghesaden hebbende de binnen/ ende een hoep gebon-
den aenden steert/ ende so weder in Zee ghewoypen/ vooz dien sy al so lange
waren bypende ende spartelende/ eer datse condon te gronde gaen/ naem
also daer in onse gemoethe.

Zee Schil-
padden.

Vol 9. Boec
Cap. 10.

Vooz hoe wel dattet veel schilt/ dat die schiltpadden/ die onder die zone
Caprie ghehouden werden/ soo wter mater groot zijn/ darmen met een
schelp de selver/ soude connen een woonhuys bedecken/ oft een Schip van
maerken (ghelyck Plinius seyt/ dattet gebonden woyden op de Cultra van
Indien/ ende die Epland' vande roode Zee) noch hangt de wijle men aldaer
somnighe siet/ so lanch byet ende dicke/ darmen/ e' selve niet wel soude con-
nen doen gheloden/ den ghene die sulx niet ghesim en hebben/ so sal icker
tut vooz by gaen/ alhier wat van seggen. Ende sonder daer van byeder ver-
hael te doen/ laetende daer by den Leser ooydsen/ hoedanich die moghen
gheweest hebben/ sal onder anderen een vooz bynaghen/ de welcke ghe-
hanghen zijnde binnen den schepen van onsen Vice Admirael/ was van sul-
ke groote/ dat tachtentich personen/ wesen de oft vooz. Schip/ daer van
tamelich daer noemnael deden (levende in sulcker manieren/ alsmen op so-
danighe reysen op Zee ghewoonlijck is te doen) oock die hobeijste schelp
daer van/ de welcke ghegeven werdt den Heere van sinte Marie/ onsen Ca-
pitteyn/ om een schilt af te maeken/ was wel derdhalv boez byedt/ wesen
sterck on dicke naer adbenant. Ende is vooz het blesch daer van het cal-
bleysch so gelijck/ dat wesen de gelardeert ende gebaad/ by na de selve sma-
ke heeft.

De maniere
van schilt-
padden te
hanghen op
Zee.

Siet hier dan hoe ick de selve hebbe sien hangen op Zee/ in clae ende stil
weder (want andersins siemense wepnich) haer houdende boven t' water/
soo wanneer die Sonne daer de rugghe ende de schelp soo verwarmt heeft/
datse die hitte niet langher connen verdragen/ keerende als van die buyck
om hooghe/ om haer te verberschen ende vercoelen/ die Schippers de sel-
be bindende alsoo liggende/ ende daer by comende met haer vooz soo stil
als sy connen/ slaen die niet een haer oft gaffel/ daer ick boven van gheseyt
hebbe/ tuschen beyde de schelpen/ ende alsoan niet ghewelt van hier oft by
personen/ haelen sy die op binnen vooz. Siet daer int coze t' ghene ick
hebbe willen seggen vande Schiltpadden ende visschen die wy alsoe vin-
gen/ want ick hier na noch sprecken sal vande Volghijng/ Walvisschen/ en
andere zee-monsters.

van America.
CAPITTEL. IIII.

Vanden Equateur oft Linie Equinoctiale; mitsgaders vande tempeest, onghestaetheyt vande vvinden, gheinfecteerde reghen, hitte, dorst, ende andere onghemack, d'vvelcke vvy hadden ende leden ontrent, ende onder de selue.

Danne weder te keeren tot onse Rabigatie/de goede wint ons begeben hebbende op dize oft vier graden aen dese spde bande Equateur, wy cregghen al/soe niet alleen een seer moepelijck weder/gemengs met reghen ende stilte/maer oock / gelijck die vaert seer swaer valt/jae seer dancgerus is ontrent dese Linie Equinoctiale, soo hebbe ick ghesien / dat deur d'onghestadicheyt van bescreyden winden / die al/soe te samen waerphen/onse Scheyen/hoewel die nae genoech by den andert waren/woozts ghebzeben woorden/elck van een besonder windt/sulx dat (sonder dat de ghene het Roer houdende ende stuerende het selve condon beteren) de hoop. Scheyen als in een dyp/hoest / de een boer Westlijck / de ander Noortlic/en de ander Oostlic/wel is waer dat sulx niet lange en geduerde/want erstont verghien haer seker dyapende wint / die de Schippers van Roymandte Daerghens noemen/de welck ons somwijlen houdende te rugge/seer haest weder soo seer tempesteerden in die sepien van onsen Scheyen dat wonder is/datse de selve niet wel hondert-mael omkeerden matten Maer scken om leeghe/ende de kiel om hooghe/dat is/het onderste boven.

Woozts den reghen vallende onder ende ontrent dese Linie/ en sijniet niet alleen ende heeft een graden reuck/maer oock is soo smettelijck/dat by soo verre die valt op het dlepa/niet alleen groote bobbel ende bleyne cauleert/maer oock die cleederen beplecht ende berderft. Daer en boven die Don is daer soo hitte/dat boven die groote hitte die wy daer leden/ende oock deur dien dat wy gheen soet water/noch ander dyanch tot onsen wille en hadden/wy waren so verstickt van doxt/dat mynent halben / als sulx bepyoest hebbende/den adem my so begaoff/dat ick wel een ure was sonder te comen spzken.

Ende daarom ist/siet/dat in sulcken noot/ende op so langduerighe reysen/die Schippers ghemeenlijck wenschen tot haren woobrels/dat die zee verandert mocht worden in soet water. Wy soo verre pemandt daer op soude mogghen segghen/oft dan niet mogghelijck en ware (sonder alsoo ghelijck Cantalus sterbende van doxtte in midben van het water) in sulcke uptersten noot/te dyincken/oft ten minst den mont te verberficken ende laven met zeewater. Soo segghe ick daer op woob antwoorde / dat wat recepte men soude connen by dyincken/om het zee water/woob wasch/oft anderssins te distilleren (behalven dat overmides de hellinghe ende wagghelinghe banden Scheyen in ze/niet seer bequamelijck daertoe hobens ghestelt/oft die glasen-bleschen sonder byrecken souden connen gehouden worden) dat het niet alleen niet en doocht tot verberfickinghe/maer oock berl min om te dyincken/en ware dan/nas datmen het selve in ghenomen heeft/die darmen upen lijbe souden willen obergheben ende uytspouwen.

Experientie
vande onge-
stadicheyt
der winden
ontrent ende
onder de Li-
nie Equino-
ctiale.

Stinckende
ende smette-
lijck regen.

Watse hit-
te.

tenelck bide
Schippers.

Zee water
onmogelijck
te dyincken.

Historie

Dochtans doende het selve in een glas/ is van buyten aen te sien so claer oft
supbere/als eenich Fonteyn-water soude moghen wesen. Ende bove diens
(daer van ick my seer verwondere/ende den Philosophen te disputeren la-
ten) indien men speck/berijck oft ander vleysch ofte visch (hoe ghesouten
de selve soude moghen wesen) daer inne te wecken leyt/sullen deel eer daer
souticheyt verliesen ende verberstet worden/dan oftse ghelegghen hadden in
soet water.

Soet biscuyt.

Als dan om weder te comen op mijn propoost/ons meeste verbyet/ on-
der de dooscheyde byandenbe zone/was dat overmits de groote en gedue-
righe reghen die ober al ghepenetreert was/wesende onse biscuyt verdoz-
be ende verschimmelt/beschaiven noch dat ons daer van seer weynich was
overbleven/so waren wy benoodicht het selve also rot zynde/ te eten/ Jae
omme niet van honger te vergaen/waren bedwongen niet enen in te sit-
ken het gewoonts/daer van het by nae vol was/sonder een bysel daer van
werch te woynen ofte verlozen laten gaen. Ende daer en bodt ons verliche
water was so verdozben ende mede so vol woynen/dat niemant van ons
(hoe cloeck van herte hy mocht wesen) t'selve siende tappen ofte schen-
ken/daer van niet en walchde/jae dat arghet is soo wanneer men daer
van dyncken wilde / was van noode den beker te houden in een handt/
erde overmits den stanch der selver / met de ander handt de neus te
stoppen.

Soet water
verdozben.

Wegens de
lecher layde.

Wat segt ghelieden daer op mijn Weeren die daer soo delicaet zyt/dat soo
wannoe ghelieden een weynich metter hitte zyt bevanghen/aenrekkende
terstont een schoon hemde/ende vromde het hooft wel wyjve/ alsdan soo
geern vertreckende in een koele Camere/v liden tot rusten begheeft in een
ghemackelijcke setel oft op een groen bedde/ Jae niet wel en condit u lieber
mael doen/ten sy dat die schalen ofte bekens claer blinkende sijn/die Glas-
sen wel supber ende net/ die handt-lakens wit als sneeu/het byoot wel ghe-
bupt/die spijse hoe goet ende lecher die is/wel toebereypt ende op gebient/
ende die Wijn oft ander drinck supber ende claer als een Emeraude/ wilt
ghelieden mede het Schepelbaeren om te leven op sulcher wysen/ Dooz-
waer also ic u liede sulcx niet en raede/ende wel weet dat gheliedt daer toe
noch deel min lusts hebben sulcx ghesoet hebbende het gemens bejeghende
op onse wedercompsse/so wilde ick v liden oock wel ghebeden hebben/ dat
alsmen spreect vander zee/ende besonder van sodanighe reysen/ghelieden
daer van anders niet wetende dan dat ghj hebt upt die boecken oft dat ar-
ghet is hebbende alleeneijck hoozen spreken den ghenen die daer noyt ghe-
woest en sijn/meynende daer met al ghewonnen te hebben/v lieber schepel
niet en soecht te verroopen den ghenen die ghewoest sijn tot Sint Michiels/
dat is te seggen/dat ghj in desen deele u vermijt/ ende daer van laet spreken
den ghenen die met grooter moeyten sulcken dinghen dooz comen ende selfs
by des handt ghehadt hebben/ die om de waerheyt te segghen/niet wel by
penant comen verstaen oft begrepen werdt/ten sy dan dat hy (so het ghe-
meen spreck-woordt is) gheeten te hebben vanden dulle Koor.

Waarop ick hoerden sal soo wel opt eerste propoost/ het welck ick aen-
gheroert hebbe vande onghetadicheyt der winden/tempest/vuplen/re-
gen/

gen/als oock generalijck het gene men op Zee verneemt/principalijc onder den Equateur, dat ick ghesien hebbe een van onse Piloten ghenoomt Jan van Bruin van Warfleur/de welcke hoewel hy noch leeren noch schryven en conde/had nochtans deur langhe experientie met zijne Caerten Astralaben ende Graetboghden soo wel aenghenomen inde Const der Zeebaert / dat hy alle wijlen/ ende namentlijc gheduerende de tempest den mondt slopte van secker gheleerde Personnage (die ick niet noemen en sal)de welcke nochtans binnen den Schepen welende/ in tijde van stil ende goede weder seer triumpheerde int onderwijfen vande Theorick. Niet dat ick daerom verachten wil/ oft in enigherley manieren blameren desicentie diemen inde scholen leert/oft verrijcht deur het leeren vande Boeken/geensins niet/ soo veel schilt het dat sulcx mijn meeninghe soude wesen/maer wel soude ick begheeren/dat niemant wiste hy oock soude moghen wesen sich te seer vertrouwende/ ende staende op de opinie van eenen ander/pet en sustinere tegens de experientie ofte proube van een saecke.

Doo bidde ick den Lezer my te goede te houden/indien ick gedrekende het verschimmelt byoode/stinckende water/ ende andere onghemack hy ons gheleden/ ende het selve vergheijckende by de goede chiere van dese groote tegghenspreckers/ een weynich byten mijn propoost tredende/ mytighen haerleiden vergramt hebbe.

Ten sterpluse soo wel om de boosgheden swaericheden/ als omme andere oorzaken en redenen die ic elders byeder sal verhaelen/ vele Schippers nae dien sy alle hun lijfdocht gheroumeret hebben ghehadt in desen quartiere/dat ists seggen/ onder de Zone Torrida,sonder te conuen passen den Equateur, zijn bedwonghen gheweest op te houden ende weder te keeren van daer sy ghecomen waren.

Doo deel ons belancht nae dat wy in sulcke miserie/als ghy hier booven gheboort hebt/gheweest ende gheswerft hadden by nae vijff Weeken ontrent dese Linie/ wesen de selve alleenskens naerder gecomen. Gode almachtich onser ontfermende ende verleenende een Roozdt Roozdt Wessien windt/ gaff dat wy op den 4. Februaryrecht daer onder ghedreuen worden.

Hy wordt ghenoomt de Linie Equinoctiale, om dat niet alleen tot allen tijde vande Jaere/die Dagen ende Nachten albaer eben lanc zijn/maer oock deur dien dat als de Sonne recht op de selve is/ het welck gheschiedt des Jaers tweemaal/ te weten/ op den elfste Martij/ende derienste Septembis/die Dagen ende Nachten oock eben lanc zijn die gantsche Werelt deur/soo dat de ghene woonende onder dese twee Polen Arctique ende Antartique,participerende alleentlijc op dese twee dagen vande Jaere / vanden Dagh ende Nacht/terstondt des anderen Daechs/de een oft de ander (elck op zijn buerte) die Sonne upten ghesichte verliesen booz een half Jaer.

Op dien dach den vierde February dat wy passerde de Centre oft deel eer den Cirle vanden Werelt / die Matrosen deden hun ghewoonelijcke Ceremonien in dese moepelijcke ende dangeruse passagie / te weten/op den ghenen die naet onder den Equateur ghepassert hebben/

Ende hi
toot sonder
gheest bye.

Linie Equ
noctiale wa
ren alle ghe
noemt.

Histone

daer van huerghenis te doen hebben/maechen de selbe haff aen een touw/ effe latense alsoo in zee plansen/oft andersins begrimmelt haer het aensicht met een dwiepl gewezene aen een swarte ketel/oft pot/norchtan can men sulck ontgaen ende af coopen mits haerleden betalende den wijn.

Also sonder ophouden voeren wy met onsen goeden Nooydt Nooyt-ooften wint tot op vier graden aen de ander spde bande Linse Equinoctiale, van daer begonnen wy te sien de Pole Antarticque d'welck de Schippers van Noymandie noemē de Supd-sterre. Ontrent de welcke (so ick aldoe bemerchte) seker andere sterren zijn crupselgewijse/het welck zy ooc noemen de croiser van Supdt. So van ghelijcken oock secker andere ghescheyden heeft/dat die eerst binnen onsen tijde dese volage deden/verhaelden dat alijdt ontrent de voosj. Pole Antarticque of Supd-sterre gesten wort een clepne witte wolcke en vier sterren in maniere van een crupce/ met noch dize andere ghelijck zijnde onse Nooyt-sterre. Nu wy hadden alreer lange tijt onsen ghesichte verlozen de Pole Arctique: Ende moet hier int passerē segghen/datmen niet alleenlijck (ghelijck sommighe meenen/ en ooc schijnt wy die sphaere te connen gheschieden) niet en soude connen sien de twee Polen/soo wannere men is recht onder den Equateur, maer sels niet connende sien/ noch de een noch de ander/ soo moetmen wesen ontrent twee graden aende Nooydt ofte Supdspde / om te connen sien de Arctique ofte Antarticque.

Op den 13. der voosj. Maent Februarij wesende zeer schoon ende claer weder/ nae dat onse Piloten ende Schippers die hoochde gemeten hadden mette astrolabe/so verskerende sy ons/dat wy de Sonne hadde hoor Zeni, ende inde zone soo eben recht boven het hooft/ als eenichsins mogheelijck was. Ende oversulck hoerwel dat wy om het selve te beproeben Voingnaerden/ Pleinen/ ende ander dingen staecken boven op den overloop/ die straelē gaven alsulcken schijnfel/ dat wy op dien dach/ pynclijck op den Middach gheenderhande schaduwe en saghen binnen onsen Schep: Als wy waren op den 12. graden/creeghen wy tempest/het welck ghebuerde dize ofte vier dagen. Ende (dare nae vallende in een ander eytemtept) die zee wert so slecht en stille/dat midler tijt onse schepē blyvende haff liggende/wy en soude nemmermeer van daer hebbe connen geraken inden de wint haer verheffende alsoe/niet hoorzders had doen passeren.

Nu op onse geheele reyse en hadde wy noch geen Walvischē vernomen/maer behalve dat wijder hier ontrent so naer saken dat wyse wel conden oemerckē/so wasser onder andere een/de welcke hem verheffende by onsen schepē/te daer van so bezyest was/dat hoorwaer alreer te hem sach verroesē/meende dat het een clippe was/daer op onse schip ginc stootē en byken.

Ich sloech gade dat als hy wilde ondergaen/heffende het hooft wter zee woy om hooge deure zijn mupl meer als twee pijpe waters: daer nae duperkende/maecte sulck een afsghelijck misbaer/dat ic wederom byesde/dat hy ons nae hem treckende/epntelijc soude ingesloort heb ben. Ende inder waerdept/so daer staet inde psal. en in Job/het is een afgriffen te sien dese zee-monsters so wentelen en spelen op haerleben gennac in dese groote waterē.

Wy saken ooc Dolphins/de welcke gebocht zijnde van diverse soorten

Verheffinge
bande 30 de
Antartic-
que.

Centrale
Pila. van
Indien. 3.
voech.

Sonne hoor
Zen.

Wintwter.

Wint. 104.
152

van America.

van visschen/alle in opzije gelijc een compagnie soldaten marcherende ach-
ter haer Capiteyn/schenen int water te wesen van rootachtich roltur. En
daer waasser een onder andere/de welcke ses of seven mael hoorde en haryp-
de rontsomme onsen scheppe/al oft hy ons had willen caverseere ende bytent-
schap toonen/ een recompense van welken wy ons wietste beste deden om
hem te vangen/maer so hiet niet zijne trompe altyt seer behendichlyck zyn
retracte nam/en was niet mogelijk hem te crighen.

CAPITTEL V.

Van het ontdekken ende eerste gesichte dat vvy cregen, so vande vvester-
sche Indien oft Lande van Bresillien, als vande vville Invvoo-
ders der seluer, mitsgaders van al het ghene ons op zee bejegende,
tot onderde Tropique van Capricorne.

Dier nae cregen wy den voeten wint/die ons bequaem was/ende so
lange diende/dat wy op den 26. dach February/ 1557. te reerkenen
na de geboorte Christi/ ontrent acht uren vooz middach int ghe-
sicht begonden te crighen de westersehe Indien/ of het lant van
Bresillien/wesende het vierde deel vande werelt/ den ouderen ombeent:
anderling genoeemt America, vande name der gheuer die dat eerst gebonde
heeft inden jare 1497. Nu so en behoeft men niet te hzarge/ oft wy ons sel-
de so nae by die plaetse daer wy nae trachten/de op hope van haelt onse boot
daer inne te setten niet grootelijcx verblift en waren/en God met goet ge-
moede daer van dancte. Ende mits dat wy nu bynae vier maanden lanch
(sonder ergens te mogen habenen) op zee waren (werbende/ons diermael
inden sin comende dat wy daer waren als ballingen/ meniden daer nem-
me meer te connen wtcomen. Nae dat wy van wel gemerct/ en wel claer-
lijck vernomen hadden/dat het gene wy sagen beste lande was/ (want me
sich dierwils bedrogen vint op zee vande wolcken die lichtelijck verdwijne)
hebbende bequamen wint/ende een Top-seyl/ en wesende onsen Admirael
voogen/so quamten wy gebieden/en werpen onsen anckers upt op een half
myle nae van Lant by een berchachtige plaetse/ by den wilden ghenatus
Huvasou, alwaer wtgeset hebbende onse boot/en nae de gewonelicke ma-
nere van doen der gener daer comende aen Lant geschoten eenige schurten
met groff geschut/om den Inwoonders te waerschuwen/werden wy ter-
stont op de strande getwaer een groote menichte van wilde Mannen ende
Vrouwen. Daer en tusschen (also sommige van onse bootvolck/die te an-
deren tijden daer noch getwerst waren) bekenden/so waren sy vande Ratts
diemen noemt Margas, wesende geallieert met den Portugesen/en sulcx
byanden vande Franchopien/so dat indien sy ons tot hare voozberle had-
den connen beromen/wy anders geen raufsoen betaelt souden hebben/dan
nae dat sy ons omgebocht ende in sturken ghoutwen hadden/ons voozte
souden hebben op goeten. Wy begonden ooc alldoe eerst te bemerken /jae
in dese maent van Februarie (want oec obermits de roude en vozt alle
dinge: een dese syde en bynae heel Europa deurt/bedert en besloten zyn in
den buyck der eerden) die Boschen/Boomen/en crupden in dien lande so
groot

Op twee
dach wy
America
int gesicht
cregen.

Americas
Wespheus
die eerst
ontdeckt off
gebonden
heeft stonde
van Bresil-
lien.

Bynae
een berch-
achtige
plaetse in
America.

Margas
wilde tyen-
den vande
Franchop-
ien.

Woonen en
Creupden al-
ehdes groen
in America.

groen ende groepende/ als die by ons in Vancanickj souden moghen we-
sen inden Wapmaent ende Weedmaent: Het welck men oock siet al het
Jaer deur/ ende in alle satioenen ober al het gantsche Landt van Brasil-
lien.

Woch niet teghenstaende dese byantsc hap van onse Wargafas teghens
den Fanchopsen/ die wy ende 3p soo seer beyniden als doenlijck was. On-
se Contre-meester de welke haer spjaecke een weynich conde nae pzaelen/
met sommighe boodesghesellen ghehallen zijnde int boodt / boeren aen
strandt/ daer wy dese wilde deurgangs met groote hopen vergadert sa-
ghen nochtans onse volck haerlieden niet volcomelijck betrouwende/ om-
me te ontgaen de pericle daer 3p in hadden moghen vallen van ghevangen
ende Geboucaneert, dat is te segghen/ ghebzadente werden/ en quamen
niet naerder het Landt/ als op een Woch- schuet nae.

Ende midtsdien haerlieden van verre schoone/ messen/ spieghelen/
kammen/ ende andere kramerie/ waer boozen sp haerlieden toertepen te be-
gheeren eenighe bypers so haest dat eenighe van haerlieden daer naest by
comende verstaen hadden/ sonder hem boozder te laten bidden/ zijn terstont
in aller diligentie selve gaen loopen haelen/ soo dat onse Contre-meester
tjynder wedercompste ons niet alleen niet bychte een deel meels ghemaect
van secker woortelen die de wilde eten in plaetse van broodt/ kammen ende
blesch van secker soorte van wilde Wreckens/ met andere lijftracht ende
frupt van het ghene daer te Lande is te becomen/ maer oock om ons al
selve te presenteren/ en met een welcomme te heet/ ware daer (s) manne
ende een vrouwe die geen swaricheit en maecten van ons te comen bruoer-
ken binnen onsen Schep. Ende deur dien het die eerste wilde waren die
ick opt van by ghesten hadde / ghebende te bedencken oft ick die niet wel
neerstelijck ende aendachtelijck en contempleerde/ hoe wel ick my vernijde
de selve te beschrijven ende int byede aff te malen tot op een ander plaetse/
so moet icker noch tans al hier wat van segghen int passeren: Joden eer-
sten/ so wel de mannen als vrouwen/ waren gheheel soo naecht als sp van
moeders bupek zijn ghebozen. Nochtans om wat moeper te schijnen/ so
warens ober gansch t' lichaem geschildert en met swart bestreckt/ boozt
de mannen opt hooft ghebozen zijnde in mantere van den Croone oft mo-
ninc crane/ ende boven het boozhooft gansch bloot/ hadden van achter
het hapt heel lanck hanghende/ ende (ghelijck die van herwaerts ober hun
perrupcken bzagen) soo hadden sp het selve rontsoim haren hals geblocht-
ten.

Daer en boven hebbende de bovenste lippen ghegaet ende deurboozt/
hadden daer inne stekende een groene steen seer net en aerlich ingeboecht/
ende als in een casse gheset/ de welke wesende vande groote en rondicheit
van een Testeen/ sp daer upt nemen ende weder in setten als sp wil-
len.

By bzaghen sulcke dinghen meynende daer mede wel verciert te wesen.
Daer om de waerheyt te segghen/ als dese steen gheweert is/ ende dat al-
sulcke een gat inden onderste lippe haerlieden een tweede mone schijnt te
gheben/ dat mismaecht haerlieden seere. Belangende de vrouwe/ behalven
dat

Gheel van
woortelen/ en
andere lijf-
tracht vande
wilden.

Die eerste
wilde ghesten
en ghehied
byden Bu-
weert.

datse de lippe niet ghespleten en hadde/soo droech sy op de maniere van berd
waerts oer het hapt lauck/maer aengaende de voeten/ hadden die les-
lichen deurboort/ dat mer een vingher ouer dweerts wel soude hebben mo-
ghen inlegghen/ hebbende daer een hanghende secker groote witte kee-
nen/ die haerlieden sloeghen tot op de schouderen. Ick besoude noch te
wederlegghen hiernaer die dwaelinghe der ghernen die ons hebben wil-
len wijs maechen/ dat die wilde menschen rupdich ende gharich waer-
ten.

Wolert tijdt al err dese daer ick van spreke van ons scheyden/ die
mannen/ ende namentlich twee oft drie vaderlinghen/ die de booznaem-
ste scheyden te wesen van haerlieder doype (soo ment hier ghemeenlijcken
seft) ons boozhoudende/ dat in haerlieder quartier was het schoonest in dese
dijelshoudt/ datmen in het ghehele Landt soude moghen vinden/het
welcken sy beloofden te helpen esgouwen/ ende ons te brenghen/ ende
boozts ons te boozsien van listorht/ deden al wat sy konden om ons te be-
weghen/ daer wy onse schip daer soudelaeden: maer ouermits dat sy
als wesende onse vanden/soo ick gheseyt hebbe datse waren/ons daer
dooz scheenen te willen aenloken om aen Landt te comen/ op dat sy daer
nae ons hebbende tot haerlieden wille vernielen ende op eten mochten/ be-
halpen dat wijt elders ghemunt hadden/ en waren wy oock andersins niet
gesint daer langher te letten.

sy inest van
de wilden
om ons te
betrappen.

Alsoo naer dien dat onse Margarias met groote verwonderinghe besien
hadden onse schut/ende boozts al wat sy wilden binnen den scheyde/ wy om
seckerre consideratie ende dangereuse consequentie (namentlich op dat an-
dere franchoyen aldaer sonder daer op achter dencken te hebben/ artri-
rende/niet hallen souden in eenighe waerichheit) haerlieden niet willende
verloopen oft op houden/ de wijse sy begheerden weder te keeren nae den
hueren (die haerlieden alrijdt waren verwachende op den weber vander
see wert goet gebonden haerlieden te betalen ende te bzyden te stellen/ vande
huyers die sy ons gebrocht hadden. Ende dooz dien dat sy onder haerlieden
geen ghebruyck en hebben van eenigherhande munte ofte ghelt/ soo was
dix betalinghe oft vergeldinghe die wy haerlieden deden/hemden/messen/
hangels om te visschen/spieghels/ende andere roopmanschap ende krame-
rije dienende om met sulck volck te handelen. Maer boozt leste ende besie
bande spele. Gelijck dese goede luden al naecht t'haerlieder aencom-
ste niet ghesparich ghewest waren/van ons te tooghen al wat sy had-
den/alsoo oock t'heuren verterke/ aenghebaen hebbende die hemden die
wy haer hadden ghegheft/soo sy haer nu inde boot souden setten (niet zyn-
de ghewoon lijnen oft eenighe andere cleederen aent lijf te hebben) op dat
sy die niet en souden buyl maechen/ schozten de selve op tot aenden nabel/
ende ontderkende alsoo het ghene sy veel eer behoorden ghebrecht te heb-
ben/ so wilden sy noch/ nemende van ons sozlof/ dat wy haer achterste
ende billen sien souden.

sonderhal
de gebruik
van gelt on-
der de wilde

Siet welcke
ghebruyck

Zijn dat niet wel eerbaere Officiers/ende een schoone heuscheyt van ghe-
santen/ want niet teghenstaende het ghemeene spreck-woort van her-
waerts oer/te weten dat het Lichaem ons naerder is dan het Gemde/
splicken

splitteben ter contrarissen/ om te betoonen dat sy der soen niet aeren waeren/ ende mogheliclyc wt een magnificentie van haeren Lande conſeſwaerts/ ons latende haeren eers sien/lieten wel blycken dat haer t'hemde naerder was als de huyt.

Haeden dan wy ons aldaer een wepnich verberſcht hadden/ ende dat hoe wd de spijſe die sy ons ghebocht hadden/ ons nieu ende vzeemt was/ wy des niet te min niet en lieten ouermits den noode/ daer van te eten onse becomte. Was anderen daechs/wesende ſondach/ lichten wy t'anker/ en gingen t'seple. Also waerende lantc het Landt henen/ derwaerts dat wijt ghemunt hadden/wy en hadden geen thien of twaelf mylen weechs ghebaren/of wy quamen ontrent secker soxtrefse banden Hoytugelen/ by den selven ghenaemt Spiritus Sanctus/ ende by den wilden Moab/ de welcke kennen de soo wel onse toerustinghe/ als banden Harvee twelck wy by ons hadden/wel vermoedende dat wy s'elue genome hadden van primant van haerlieder Atte/ schoen op ons byse scheuten met grof gheschut/ende wy van ghelijcken om haer te antwoorden/ bye oft vier scheuten op haerlieden/nochtsans de wijle wy verre byten scheut van haerlieden waren/so achte ick dat also sy ons niet en treften/ wy haerlieden oock niet en beschedighden.

Spiritus
S. fortresse
bande 103.
dagelen.

Verholgende van onse cours/ alstijt vaerende neffens t'landt/ passeerden wy nae by secker plaetse ghenaemt Capenirp/ al waer ten incomen van het vaste landt/ende inde mondt bande Zee/liggende clepne Eplandekens/ ende geloebe dat de wiſde die de selue bewoonen/bytenden zijn/ende gheallieerde bande Franchopfen.

Een wepnich boorder/ ende op twintich graden/ woonen die Parafbes/ oock wilde/ in welcker Landt/ soo ick daer by passerende/ bemerckte/ haer vertoonen clepne berghen oft huebelkens/ in maniere van schoyſteenen.

De clepne
Baken.

Op den eersten daech van Herte/ waren wy op de hoerste bande clepne basses/ dat is te segghen eerde huebelkens/ vermengt met clepne Clippen/ die haer op doen in Zee/ de welcke de Schippers wt byese van haers schepen daer aen te stoten/ myden/ende haer so verre daer van houden als haer mogelijck is.

Ouerſtacs
seer weede
wilde/ ende
haerliede
maniere van
leven/ heel
Warbare en
wonderlijck

Ontrent dese basses werden wy getwaer/ende saghen wel claerelick secker effen ende plat Lant/ welck lanch wesende ontrent vyfhtien mylen/ beseten ende bewoont is bande Ouerſtacs/ wesende soo vzeemde ende wzeede wilde/ dat ghelijck sy met malcanderen in byede niet en connen leven/ soo hebben sy oock openbaer ende ghebuerighe oozloghe/ soo wel tegens haere nabueren/ als generalick tegens alle vzeemdelinghen. Ende so wanneer sy benaent ende verholcht woynen van haere byanden/ banden welken splitden daer en tusschen noyt hebben connen ouerwonnen/ oft t'ondergebocht wesen/ zijn soo wel te boert/ende loopen so snel/ dat se niet alleen daer dooz het perikel banden doot en ontgaen/ in aer selfs weseide op de sacht/ soo banghen sy al loopende secker wilde beesten/ wesende een soozte van berten en binden.

Woys al hoe wel sy gelijck alle andere Byſſilianen/ heel naecht gaen/ so ist nochtans dat tegens de costume banden anderen mannen van dien lande

den (de welcke soo ick alreede gheseyt hebbe ende noch byeer segghen sal/ het vooyse van het hooft seherren/ ende het hooft achter lanch laeten) dese segghen ick byghen hun hooft/ ober al lanch/hangende tot achter aende beenen. Om coyt te maecten/dese verduyvelde Ouetacas sigghen onbetwinnelijck in dese cleynen hoek landts/ende daertoe als honden ende wolven stende raeu blesich / sels hun spjaecke niet wesen/ende verstaen van hare nabueren/moeten gereken woynen onder die Barbarische/wyetsse en schytselijckste Natien die in de gantsche Westersche Indien en lande van Bysil ghebonden moghen woynen. Voorts alsoo sy niet en hebben noch en begheeren te hebben eenighe ghemeynschap oft handelinge metten Franchosen / Spaignaerden/Portugelen / oft eenighe andere van dese landen van ober zee / oock en weten sy niet wat het is van onse coopmanschappen. Nochtans gelijck ick naederhant verstaen hebbe van een Collick van Roymandie/soo wanneer hare nabueren eenighe Waeren hebben/ daer van sy haerlieden wille accommoderen/siet hier hun maniere van crasjghe. Die Margaiat, Caraia, oft Touopinambaout, (dit zijn de naemen vanden bye naestghelegghen Natien van volcke) oft andere wilde vande selve Landen/den Ouetaca haer latende van berresien/ het ghene hy heeft/ het sy dan een super/ mes/ ham/ spiegel/oft eenich ander coopmanschap ende kramerie/ die haerlieden daer toe ghebroecht woynen / sal hem dorn te verstaen deur eenich tecken / oft hy dat manghelen wil ober eenige andere waere/indien den ander van zijnder syde daer inne te byeden is / hem daerteghens thoonende plupmage/groene ghesceenten die sy in haer lippen setten oft eenighe andere dinghen die sy hebben/sullen onderlinghe een plaetse bestemmen op bye oft vier hondert schyeden van daer/ alwaer den eersten hebbende ghebroecht ende op eenen steen oft stuck hout gheseyt het gene hy wil bermangelen/sal alsdaerter syden oft achter oft trecken. Daernaes den Ouetaca het selve comende halen ende ter selver plaetse neder legghende het gene hy geatoont heeft/hem alsdan oock van daer verterkende sal van gelijcken plaetse maecten/ende den Margaiat, oft sulc ander als hy wesen sal/het selve laeten halen ende opnemen/sulc dat zy elck anderen soo verre belofte houdē. Daer een pder hebbende zijne wisselinghe/so haest hy weder gekeert/ende gepasseert is/die pael daer hy hem eerst was comen presenterē / wesen de bestande npt/alsdan ist wie zijn nietghesel achterhalen ende crijgen sal om hem te benemen het ghene hy werch broech: Ende trā gheben te bedenckē / oft den Ouetaca loopende ghelijck een Daze/ ende zijn man seer nae op de diele volgende/den selven niet wel en doet haestē am booz te loopen. Waeromme en soude ick niet rasde den cruepelen/ende ghesichte van herwaerts onder/oft die anderfins qualijck te voet zyn/ albaer te gaen negotieren oft haren coopmanschappen bermangelen/ten sy dan datse de selve wille berresien: Wel is waer dat soo men seght dat die Basquen van gelijcken haer bysonder spjaeke hebben/ende oock gelijck een yegelijck weet zijnde cloock ende dylpost ghehouden woynen booz de beste Languapen vanden werelt/ soo datmen sy in dese punten soude moghen vergelijcken hy onse Ouatacas, so soudem sy oock seer bequaem wesen om tegens haerlieden te barre te loopen: Ghelijcken oock in ghelijcke graet soude moghen stellen soo wel

Manier
van vanden
len met de
Ouetacas.

Wiss. ganc.
van Indien.
2. Deel.
Cap. 46. en
de 89.

secker ander marnen wonende in secker quartier bande Lande Floyde/ ontrent de Aquiere banden Palmen/ de welke (so een beschijft) soo sterck ende dapper te beenen zijn/datse een Dert achterhalen en loopen senen gantsche dach sonder ruste/als anders grote Aezelen/die by de stiere vander Plaste woonen/die mede (soo de selve Auteur seyt) so dispost zijn dat zy al loopende metter handt vanghen secker sooyte van Gepten die daer gebonden woyden. Maer leggende den toom opden hals en latende alle dese Postpeerden ende Wint honden met twee beenen/op datse loopen moghen soo rasch als de wint/ende oock somwilen (soot wel te dincken is datse subbel ende hun niet seer sacht en doen) soo dick als den reggen / neder vallen den eenē op dize dversche quartiere van America (nochtans bande anderē herschepden/namentlick de gheme banden Plate ende Floyde/meer als vyfthien hondert mylen/ende die vierde in onse Europa/soo sal ick hooytsbaeren in het verbolch mijnder Pistoyle.

Maq-he.

Maer den dan wy hier lanck henen ghebaeren ende achter ons ghelaeten hadden het landt bande hooytscheben Quetacas / wy passerden int ghesichte van een ander nae by liggende Landt / genaemt Maq-he, bewoont van andere wilde banden welke ick niet anders segghen sal/ dan dat om de boven scheyden vedemen/een pegghelick wel dencken mach / datse gheen heplich dach honden (soo men ghemeenlick seyd) ende hun oock niet seer slaerich houden ontrent soodanighe wackere ende roerende mogghenwackers van nabueren als sy hebben.

Clippe aen
gheden voer
Emeraude.

In haerlieden Landt ende op den Oever bander zee stietmen een groote Clippe in maniere van een Toorn/ de welke als de Sonne daer op schijnt soo seer claer is blinkende / dat sommighe meynen dat het een sooyte van Emeraude is: ende oer sulcx die Franchoplen ende Portugesen die daer henen baeren noemēse Emeraude van Maq-he. Nochtans de wyse sy segghen/dat die plaetse daer die staet/als wesenide omringt van een ontellick menichte van puncten van Clippen lanck het water henen/die daer verspreyden ontrent twee mylen in zee/aen die syde met Schepen niet oen te comen en is/so houden sy ooc datse te nemaal inaccessible is bande lant syde.

Daer zijn van ghelicken dize cleyns Eplanbekens ghenamt die Eplanben van Maq-he, by den welck wy ons ancker gewoopen ende eenē nachte daer stil ghelegghen hebbende/ende des donderdaechs van daer weder tseyl gaende/wy meynden noch den selven dach te comen aen den Cape de Fric. Nochtans in plaetse van hooyt te baeren / wy cregghen den wint so contracte dat wy ghenoodtsaecht werden te strycken ende weder te keeren van waer wy des moygens waren af gebare/ al waer wy op onse anckers bleven liggede tot des donderdaechs sabonts: En so ghy hooyt sulx/ het schilde tweynich/oft wy en quamen om hals/want des Wyfendaechs 2. Martij wesenide groot Wastelabont/nae dat onse Matrosen (nae haerlieder gewoonte) haer byzolick gemaect hadden/het gheschiede dat ontrent 11. uren inder nacht /so wy ons begonste tot ruste te leggen/het onweder sich onhooytsiens verheffende die Cabl daer onsen ancker vast aen was/niet connede wederstaen die groote cracht bander zeebaeren/terstondt ghebozen werdt: Onse Schip alsoo ghetoymentteert ende betweecht zijnde bandē zee water/so het ghebyer

ghebruyen wordt nae strand toe/sulx dat wy maar derdhalv baem waters en hadden (het welck ten minsten hebben moest ledirch zijnde/om te blotten) het en schude niet vele oft het raekte de gront ende werd in sturken gesloten: Ende over sulx de Schipper ende Schuyman bande Schepe/de welcke alle wijlen het loot waren wooyende: In plaetse bā selfs de cloeste te wesen ende den anderen goede moede te gheben/als sy saghen dat soo wijt met ons comen was/vien twee ofte diermael wy zijn verlozen/ wy zijn verlozen. Rochtang onse Watrosen/ in alle uersticheit hebbende upghewoypē te ander anker/de welcke (so God gaff) vast bleef/ werd daer deur be- waert / dat wy niet ghebruyen werden teghens seckere Clippen van een van dese eplanden van Maq-he, de welcke ongetwijfelt/sonder eenige hope van ons te mogen salveren (so hooge was die zee) ons Schip gantsch ghemurselt souden hebben. Dese schick ende verbaesheyt gheduerde ontrent dize uren/ in welken noode het weynich dienlijck was te roepen Bark-booyt/Schuybooyt/hout vraghen/ viert schoot/ ende diergelijcke/et. want dat gheschiedt meest in volle zee/daer de Schippers niet soo seere de tempest en vreesen/als sy wel doen wesen de onder het Lant/geelijck wy doe waren. Nu overmits (so ich hier booyen gheseyt hebbe) ons soet water gantschelijck verdoynen was/de morgenstont gheromen ende het temperst ghewilt zijnde/somnige onder ons/om ander verliche te halen/ gegaen zijnde in een van dese onbewoonde eplanden/ en bonden niet alleen het landt aldaer heel bedekt met eyeren ende ghewelte van verscheyden spieren/ende nochmans den onsen alhier heel ongelijc/maer oock als ongetwoon zijnde eenige menschen te sien/ waren so mach dat sy haer latende vangen metter handt ofte niet stoken doot slaen/wy volgender onse Schuyte mede ende hoochden ter Schepe so vele al wy wilden/sulx dat niet tegenstaende dattet al van Alchbach was/onse Watrosen/jae de meeste Roomsche Catholicken goeden appetijt ghereegen hebbende vande arbeyt des booygaende narchts/ en maecten geen swaricheyt van daer vante eten: Ende oock booywaer de gene die tegens de leere des Euangelijs/ den Christenen op sekeren tijden ende dagen verboden heeft het gebruyck van vleesch/niet hebbende aldoe noch eenich gehoor oft dominatie in die landen/alwaer men consequentelijc/niet en kende het gebruyck van sodanige superstitieuse wetten/ het seghut wel dat die plaetse haerleiden daer van genoech dispenserde.

Op den Donderdach so wy verrocken vande booy. dize eplandē/ hadde wy den wint so te wenschen/dat wy des andere daechs sabonts ontrent te vier uren arriveerden aen Cap de Frie, wesen de een vande booyneemste havens van dien lande/omme de Habigatte der Franchopsen. Aldaer was dat wy ons anker uptgewoypē en tot een waerschuwinge aende Inwoonderen eenige schuuten met grof geschut geschoot hadde/die Capiteyn en schipper/met sommige andere vande onsen getrede zijnde aen lant/ vande wy onsen aencomē op de strande een grote menichte bā wilde/genoomt Tovoupinambaoults, vyzende en geallieerde bā onse nat te: de welcke boben de carelle en goede onthalinge die sy ons dedē/ons ooc tydinge byroet bā Paycolas (so noemde sy Wilegaigne) daer bā wy seer verblijft wart. Op dese selve plaetse met en net/twelc wy by ons hadde/als met hoort/bongt wy en

Geotdangier daer wy inne waren.

Grote menichte van vogels ende eylandē van Maq-he.

Cap den Frie.

Tovoupinambaoults geallieerde van de Franchopsen.

Zeet, byeen-
de blyp.

groote menichte van berfchepden foonzen van biffchen/ganfeh ongefchik de
ghenen van herwaerts ober: Maer onder anderen waer een perabontue-
ze die oubollichfte/keijckfte/ende monftruffte die men foude moghen vin-
den/ den welcken: ick daerom al hier wel hebbe willen befchryben. Op was
bynae foo groot als een Ofsen van een Jaer / ende hadde een neus lanch
ontrent vyff voeten/ende byedt anderhalve voet/ ghefloffeert van tanden
aen beyde fpyden foo fcherp ende fpydenbe als een fage: foo dat als wy hem
op het lant fagen / verroeren defe groote neus/ foo en deden wy niet als mal-
canderen toeroepen wacht b' beenen/ byesfende daer van gheraecht te wo-
den: Wooyes was hy foo hart van biffchen/dat al hoe wel wy alle goeden
hangher hadden/ende datme hem hier lieken meer als vier en twintich uren
lanch/ foo en konden wy daer van nochtans niet eten.

Menichte
van Pape-
gaeyen,

Wooyes foo waft oock hier ontrent / dat wy eerst die Papegaeyen faghen
bliegghen/niet allenelijck om hooghe ende met hopen / fo men in Wyanch-
rijck fiet bliegghen de Duppen ende Kraepen/maer oock ghelijck ick alfoe
bemerchte/wefende inder lucht zijn altyds ghepaert by den anderen/ by-
cans op de felbe maniere als onse Topelduppen.

De Riblere
van Gama-
bara,

Zijn dan alfoo ghetomen op vyf en twintich oft dertich mylen nae ter
plaetse daer wyt gemint hadden/niet foo leet begerende als daer meeten
eerften te arrivieren/foo en letten wy verhalven niet foo langhe ende Cap-
de Frie, als wy wel gewilt hadden. Daerom dien felben dach des abents/
ons toeghemaeckt ende het feyle op ghealt hebbende/voeren wy met sul-
ken booyfpoet/dat wy des Sondaechs/7. Martij/1557, latende de hooghe
zee ter lichter handt / aenden Goltfpe quamen in een arm vander zee effe
Riblere van foet water / by de wilde ghenoeit Ganabara, effe by den Wo-
tugefen Geneure, deur dien (foo men seghe) sy die eerst ghebonden hebben
op den eerften dach van Januarte/welcke Maent sy alfoo noemen. Wol-
ghende dan het ghene ick aengheroert hebbe int eerste Capittel van dese
Hiftorie/ende hier nae noch byeder fal befchryben gebonden hebbende Wi-
legaignon/ hebbende zijn woon-plaetse van in het booygaende Jaer ghe-
hofen/in een cleyn eplandeken ghelegghen in defe arm vanden zee. Radert
wy hem van ontrant een quartier myls verre ghegroet hadden met fchiet-
ten van groff gheschut: Ende hy ons daer op geantwooydt / wy quamen eynt-
lijck daer by aenlegghen ende ankeren. Hier daer in sommige welcke onse
baert is ghetweeft/wat ons brijegghende / ende wat wy ghesien hebben op
ons reyse nae Byffillien.

CAPITTEL VI.

Van onse aencompfte opt Fort van Collignij, inden Lande van Brisillien:
Hoe vvy van Vilegaignon onthaelt vverden, ende hoe hy hem
heeft gedraeghen, foo vvel in het stuck vanden Religie als ander-
fins in zijn Gouvernement.

De fien dan dat onse fchepē gehabent hadde in dese Riblere vā Ga-
nabara, gensech by het vafte Lande/ een peghelijck van ons met
ghenomen en inde fchuyte ghebrocht hebbende zijn bagaige / foo
gtm.

gingen wy aen Lant in het epland en Fortresse van Colignij. Ende dooz
dien wy ons alsoe niet allenelich vonden verlost bande petielen daer in
ne wy soo dickwils gheweest waren op zee / maer oock gheluckelich ghe-
romen ter ghewenschter haben : Het eerste werck dat wy deden / nae dat
wy boet aen Landt gheset hadden / was dat wy gheylckelijck Godt danc-
en ende loofden. Dat ghebaen zijnde / soo gingen wy Villegaignon besoe-
ken / den welcken so hy ons verwachende was op de plaetse / wy de een nae
de ander sal verderen / soo hy oock van zijnen weghe ons niet een blijde aen-
sicht (soot sechen) welcomme heetende ende omhelpende / seer liesselijc ont-
haelde. Nae welcken de Heere van Pont onse Leytman met Richtigter ende
Chartier Dimaers des wooyde / hem int roys verclaert hebbende die prin-
cipale oorsaecke die ons betweecht hadde aen te nemen dese reyse ende ober-
zee te vaeren / met soo veel moeyten om hem te comen binden / als te werten /
beghefende die byziden die hy gheschreyen hadde aen die van Geneve / dat
het was / om in dat Lant op te richten een gereformeerde Kercke nae Gods
wooyde / hy haerlieden daer op antwooydende / spack in deser manie-
ren.

Onse aen-
comps in
Fort van
Colignij.

Het wy te
Villegaignon
ontbaelt
worden.

Soe vele als wy belancht (sepe hy) hebbende boozwaer van ober lan-
ghen tijdt ende van ganser herten ghewenscht om sulck een saecke : Ick
ontsaughe u lieden gheern op die conditien : Nae selfs deur dien ick beghe-
re dat onse Kercke de naem hebbe van te wesen de best gereformeerde van
alle andere / van nu af verstaet ick dat alle ghebyercken sullen wooyden ghe-
straft / die overbloedichse bande clederen gheweert / ende in somma al het
gene ons soude mogen verhinderen van God te dienen / sal werten wech-
ghenomen npt het midden van ons. Daer nae op slaende zijn ooghen ten
hemelwaerts ende die handen te samen op heffende / sepe aldus : Heere
Gode ick dancke u van dat ghy my toeghesonden hebt / het gene ick so lan-
ghe vtrichlijck van u begeert hebbe. Daer nae hem wederkerende t' on-
se waerts / sepe : Mijn kindern (want ick wil u lieden Vader wesen) alsoe
Jesús Christus in deser werelt zijnde / niet en heeft gedaen booz hem selbē /
maer al wat hy gedaen heeft / is booz ons gewest / also oock (hebbende dese
se hope / dat God my in die leuen spaeren sal / tot dat wy in dit Landt ghe-
streckt sullen zijn / ende dat ghy lieden mijnen persoon sult moghen missen) al
dat ick booz genomen hebbe hier te doen / is so wel booz u lieden als booz al-
le de gene die hier sullen noch mogen comen / tot sulcken rynde als ghy liede
ghetomen zijt : want ick heb booz ghenomen alhier een vertreck plaetse te
maerken booz den armen geloobigen / die verholcht werden in Wyanerijck /
Spaetguten / en elbers ober zee / op dat sy sonder vrese so wel handē Coninc /
Keyser / als ander Potentaten / aldaer moghen God supberlijck dienen nae
zijne wilck. Hier daer de eerste propoosten die Villegaignon ons hiet / onse
aencomps / het welck was op een Dornsdach / chiende Martij 1557.

De eerste
propoosten
van Vil-
legaignon te-
gens ons.

Daerna gheboden hebbende alle zijne volck te stonde benessens ons
te vergaderen / in een cleyen Dale die daer was int midden van het Ep-
lande : Nae dat die Minister Richtigter Godt aengheropen hadde / ende den
hijden Psal. Verhoort o God mijn vvoorden clachtich. &c. ghesonghen
werde inde vergaderinge / de booz. Richtigter nemende booz zijn text dese ber-

sen bande seken en twintichsten Psalm.

Een dinck heb ic begeert end' tot den ent

Sal ick ooc begeeren, Heer met ootmoet

Dar ic in v huys daer ghy zyt bekent

Myn leuen lanc blyue tot mijn behoer-

De eerste
predicatie
geuen inde
lande van
America.

Hoetop van
Wilegagnon
getoelt wor-
den.

Debe die eerste predicatie opt Foxt van Collignij in America: Daer ge-
buerende de selbe. Wilegagnon hoorende dese materie upt legghen/en hielt
niet op van zijn handen te samen te legghen/zijn ooghen nae den Hemel te
slaan/grootelic te versuchten/met andere diergelijcke contentien/tot gro-
te verwonderinghe van ons allen. En belinghe nae dien de solemnelle ge-
beden nae het ghebyrck bande ghereformeerde Kercken van Wyantrich/
op eenen dach vanden wecke gheopdonsert/ghebaen waren/soo schepde
de vergaderinghe: Nochtans wy die daer nieu aengecomen waren / ble-
uen daer ende aten op dien dach het Noemael inde woof. Sale : alwaer
wy booz alle spijse cregghen meel van woxtelen ghemaecht/ visch gebouca-
neert, dat is te seggen: ghebuden op de maniere bande wilde/ noch ander
woxtelen ghecoocht onder de aschen (van welcke dinghen ende van hun
eyghen schappen/op dat ick alhier mijn propoost niet en bzecke) ick elders
spjeken sal/ ende booz dyanck/ deur dien in dit epland gheen fonteyn/ put/
oft versich witer water te vinden en is/water van een Cistern/ oft veel eer
van een gote bergadert vā al den reghen die in dien eplande valt/de wel-
cke soo groen/ buyl/ende slijckich was/als een oude vrachte vol pupden ende
padden: Wel is waer/ dat ons dit water noch eenichsins goet docht te we-
sen int regard van dat stinckende buyl water/dat wy coys daer te boozen
op onse Scheyen hadden moeten dzycken. En telick ons leste gherechte
was tonter afschept van daer/dat om ons te vermaecken bande arbeyt in
zee gheleuen/men ons leede steenen ende aerde te dzyghen in dit Foxt van
Collignij/het welck gheburrichlick op ghemaecht werde. Dit is het goet
tratement twelck Wilegagnon ons dede booz desen eersten dach dat wy
daer arriveerden. Daer en boven ontrent den abont / dat men soude logijst
soecken/die Heere vā Pont met die twee Ministers geaccommodeert zyn-
de in secker camerken int midden van't epland/soo gaf hy ons luyden die
band: Religie waren/ten eynde wy oock eenichsins geriest louden wesen/
een cleyn hupken twelck een wilde slabe vā Wilegagnon begonden te der-
ken met groensel / en gemaect hadde op zijn mode ontrent den orber bandes
zee/alwaer wy op de maniere bande Americanen laerkens ende cattens
bedden onder den blaenwen Hemel hingen / om inne te slapen. Also van des
anderen daechs ende naecholghende daghen/de woof. Wilegagnon/sonder
dat de noot sulck bereyschte/ende sonder eenich regard te nemen dat wy fre-
re verstant ende onsterck waren deur die zeebaert / worth oock op die groote
hitte die daer gemeenlick is in dat Landt:ende het wepnich beedtsis ofte
lijstochts dat wy hadden/twelck alleenlick was/des daechs twee kroesen
van dat hardt meel / gemaecht bande Woxtelen daer van hiet boven ghe-
sproken hebbe/van een deel / der welcker gemengt met dat woof. släckich
cistern water/wy byj maachten/ ende de reste op de maniere van volck
van

van dien Lande/aten wy bzooghe op/debe ons aerde ende strecken bzooghen
aent boozl. Foxt: Jae met sulcher neersticheyt/dat wy beneffens de boozl.
incommobiteyten ende swachheden moer ende stadich arbeypden / van des
mooghens bzoort tot den avont/het seken wel dat hy wat harder met ons
handelde als t'officie van een goet Vader tot zijne kinderen (sulcke als hy
ons t'onser aencomste septe te willen wesen) was bereytschende. Nochtans
soo om die groote begerte die wy hadden/dat dit Foxt ende verzet-plaets
te die hy septe te willen maacken booz den gheloofighen/in dat Landt vol-
maect mocht werde/als ooc om dat W^{er}. Pieter Richter onse outste P^{re}-
dicant om ons te meer te animeren/septe dat wy aen Wilegaignon gevon-
den hadden een tweede Sint Paulus (ghelijck ick oock nopt man beter
hebbe hooren sprecke vande Religie ende Christelijke Reformatie als hy
hoe dede) daer en was niemant van ontfangen/die in maniere van sprek-
ken/sich niet ghewillichlijck ende blijdelijck boven zijnder machte en em-
ploierde/geduerende ontrent een maent lanch/om te doen sulck een hant-
werck/het welck sy nochtans daer te booz nopt gepleecht en hadden/daer
oer ick wel mach segghen/dat Wilegaignon geen oofsaerke heeft van hem
te beclaghen/dat hy/geduerende den tijt dat hy in dien lande professie dede
vande Religie/van ons niet en heeft gherregen al de dienst die hy begerte.

Nu dan omme weder te keeren ten principale/vanden eerste weke af dat
wy daer aen gecomen waren/Wilegaignon en consenteerde niet alleenlijck/
maer oock selde selfs dese oorde/te weten/dat boven de gheweyne gebeden
die alle avonde ghedaen werden/nas dat men werck verlaten hadde/ die
Ministers souden predicken twee mael des Sondaerhs/ende boozts alle
werck dachs een ure/verclarende oock eyresselijck/dat hy wilde ende ver-
stont/dat sonder eenighe menscheelijck toe doen die Sacramenten souden
niet gedept worden / achtervolghende het louter wooydt Godes: ende dat
boozts die kerckelijke Tucht oft Discipline soude mit werck gheset ende
onderhouden worden teghen den misdoende. Volgende dan dese kerke-
lijke pollicie/op den Sondaerh xxi. Martij soo het achtmael ons Vreer
Jesu Christi gehouden wooyt booz de eerste reyse op de Foxtresse van Col-
ligny in America, die Wienaers des wooyts hebbende te boozen bereydt
ende onderweesen alle de n ghenen die daer soude communiceren/deur dien
sy gheen goet gevoelen en hadden/van eenen Jan Cointa die hem liet no-
men mijn Peer Hertog/boozmaris Worteur vande Bozbonne die met ons
oer comen was/so woyt hy gebeden/dat hy/al eer hem daer toe te bryde-
ben opentlijck beghenisse soude doen van zijn ghelooft/welc hy ooc dede/
en met eenen ooc deur sulcke middele openbaerlic versaeft het Dausdom.

Ingelijck so wannere die predicatie gedaen was/ Wilegaignon maeken
de alrijt den Vuerer/opstaende/en boozhoudende dat die Capiteyn/schijp-
pers, bootvolck/en ander die daer ontrent waren gheweest/ alnoch gheen
beighenisse gedaen hebbende vande geresoymeerde Religie/niet capable wa-
ren bā sulck een misterie/boende de selve buypen gaen/en wilde niet dat sy
ebzoort en wijn sē soude wordeplē. Wobē dien hy selfs/so wel so hy boozgaff
aen de boozscheyden zijne Foxtresse God toe te eyghenen als omme beghen-
nisse te doen van zijn ghelooft in het aenschijn van gantscher Gheweynte/
wiesende

Recken-
tucht voo-
ponneert by
Wilegaignon.

Daer op
welcken des
W. mach-
maer eere
gehouden
woyt in A-
merica.

Cointa ver-
saect het
Dausdom.

Wilegaignon
verpēt hem
een groot
pbeact.

Historie

wesende gheballen op sijn knien/op een vier cant stuwel doet (het welck sijn Page hem deurgaens nae by oech) sprac met luyder stemme twee verscheyden gheboden: daer van ick coppe becomen hebbende ten eynde een pder te beter verstaen / hoe qualijck het is te onderkennen het herte ende binnenste vande mensche/hebbe de selve alstier wel teillen by boegghe van wooyde tot wooyde/sonder een letter daer inne te veranderen.

Bebedt van
Wilegagnon
boos het
Dachmadel.

Mijn Godt doet open die ooghen ende den mont mijns verstants, beleytse tot belydenisse, bedē, ende dancksegginghe vande groote weldaden die ghy ons beveesen hebt. God almachtich God, leuende ende onsterfelic, eeuwich Vader vā dynē Soon Iesu Christo onsen Heere, die deur uwe vvijsheyt met uvven Soon regiert alle dingen in hemel ende op aerden, so ghy deur uvve oneyntlicke goetheyt hebt kennelick ghemaect aen uwe uytvercoorene van het beginfel af der vverelt, namentlick door uvvē Soon die ghy op deraerden gesonden hebt, deur den vvelcken ghy u openbaert, legghende met luyder stemme; hoort hem en nae sijn hemelvaert deur uvvē H. Geest, uytgestort op den Apostelen: Ick belyde voor uvve H. Maiesteyt (in presentie van uvve Ghemeynte gheplant deur uvve ghenade in dit Landt) uyt den gront mijns herten, dat ick noyt anders bevonden hebbe door mijn onderfoeck en de proeve mijnder macht ende vvijsheyt, dan dat alle het gene ick daer mede vercryghen mach zyn enckel vverckē der duysterheyt, vvijsheyt des vleyschs, bevest met een ydel yver, streckende alleenlic tot nut ende profyt vande lichame. VVaerom ick protestere ende bekenne vrymoedelick, dat ick sonder de verlichtinge uvves H. Geestes, nerghens toe bequaem en ben als tot sondighen. Ende ouer sulcx my ontblootende van alle ydel glorie, ic begeere datmen van my vveete dat by aldien daer eenige licht oft vonck des deuchts is in het aenghevanghen vverc, tvvelck ghy door my gevvrocht hebt, ick bekenne dat het alleenlic van u comt, die daer den oorspronc zyt alles goets. In dit geloove dan myn God dancke ick u vvt gantscher herten, dat u beleeft heeft my af te trecken vande vverltlicke saecke, daer inne ick leefde vvt lust van eergiericheyt, ende door die verlichtinghe uvves H. Geestes my te bringen ter plaetse daer ick in aller vryheyt u mach dienen vvt alle myn crachten, tot vermeerderinghe uvves heylichs rycx, ende misdien plaetse ende paissible vvooninge bereyden, den, ghenen die daer verhindert zyn opentlick uwen naem aen te roepen, om u te heylighen ende aen te bidden inden geest ende vvaerheyt, belydende uvven Soon onsen Heer Iesus Christus, te vvesen die eenige Middelaer, het leven ende toeganck, ende de eenige verdienste onser salicheyt. Daer en bouen soo dancke ick u o

God

Godt alles goedts, dat ghy my ghebrocht hebbende in desen Lande onder den ghenen die u vven naem ende macht niet en kennen, maer bese-ten zijn vanden Satan als zyn erue, my beschermt hebt van hare boos-hey, hoe vvel ic verlaten vvas van alle menschelicke hulpe. Maer hebt haerlieden een schric gegeven van ons, sulcx dat alleenlic hoorende van ons vermaenē sy beven van vrese, ende hebtse verstroeyt, op dat sy ons voeden souden van haren arbeyt. Ende omme te bedvvingen hare beest-achtighe gheneyghentheyt, hebtse gheplaccht met wreede crancheyden, ons daer van behoedende. Ghy hebtse vande werelt geholpen, die ons schadelicst vvarē, en die andere tot sulker svvacheyt gebrocht, datse niet en hebbē durvē aenrechten tegens ons, deur vvelcken middel alsoo vvy ge-leghentheyt ghevonden hebbende om te vvortelen in desen plaetse, en om het gheselschap dat u beliest heeft daer te schicken sonder ver hinde-ringhe, hebt daer inne geplant de regieringe eender Ghemeyn te, om ons te onderhouden in eenicheyt ende vveele dyns heyliche naems, om ons te bringhen tot den eeuwighe leven.

Nu Heer nae dien u beliest heeft, in ons op te rechten uvve Conine-rycke. Ic bidde u door uvven Soon Iesum Christum, den vvelcken ghy ghevilt hebt dat hy op gheoffert soude vvesen, om ons te stercken in u-vver liefde, te vermeerderen uvve ghenade ende onse ghelooue, ons hey-lichende ende verlichtende door uvve heylighen Geest, ende ons soo teeyghenen tot uvven dienste, dat al onse doen ende laeten, strecke tot uvve eere. Het believe u ooc onse Heere ende Vader te strecken uvvē segen ouer dese plaetse van Collignij, ende den Lande van Francia An-tarctica, om te vverden een onvervvinnelicke vertrec-plaetse den genen die oprechtelicende sonder eenighe geveynstheyt aldaer hun toevlucht sullen nemen, om hun beneffens ons eyghentlicte voeghen, tot groot-makinghe van dyn heerlicheydt, ende dat vvy sonder verstoorringhe der Ketters u inder vvaerheydt aenroepen moghen. Maect ooc dat u heylich vvoordt in dese plaetse vercondicht ende onderhouden vvorde, daer inne sterckende uvve Dienaers, op datse niet en vallen in die dvva-linghe der Epicuereen ende andere af vallighe, maer stantvastich vvesen omme te volherden inde vvaere aanbiddinghe uvver Godheydt, volgen-de dyn heyliche VVoordt.

Dat u ooc believe o God aller goedtheydt in uvve bescherminghe te nemen den Coninc onsen Souverainen Heere nae den vleyssche, zyne Huysvrouwve, zyne Kinderen, ende zynen Raedt: myn Heere Galpar van Collignij, zyne Vrouwve ende Kinderen, de selue conserverende inde goede vville, omme te mainte neren ende voorderen dese uvve Kercke.

Historie

Ende wilt my, uve seer onderdanighe Dienaer geuen voorfichticheyt, op dat ic my drage in fulcker voegē, dat ic niet vervoert en vvorde buyten den rechte vvege, maer wederstaen mach alle beletselen die de Satān my soude moghen teghens vverpen, ten vware uve hulpe. Dat vvy u altydt bekennen voor onsen seer barmhertigen Godt, rechtveerdich oordeelder ende onderhouder van alle dinghen met uven Soon Iesus Christus regnerende, met u ende dyne H. Gheest, die daer uytgheftort is ghevveest op den H. Apostelen. Schept dan een oprecht herte in ons, doodet in ons de sonde, ons invvendich vernieuvvende om nae die gerechticheyt te leuen, af steruinge onsen vleessche, op dat vvy te beter ons tot die vvercken des gheests begeuen, ende dat vvy dyne vville doen hier op aerden als dyne Enghelen inden hemel. Maer op dat die noot ende gebrec van onse dāghelēsche behoeften, ons niet en doen vertvvyffelen ende mistrouvven hebben van uve goedtheyt, belieue ons te voorfien tot onser leuen onderhoudinghe, ende bewaert ons in ghesontheyt: Ende alsoo die aertfche spijsse door die hitte der maghen haer verandert in bloedt ende voedsel des lichaems; VVilt also voeden ende spijsfighen onse sielen met den vleessche ende bloedt dynes Soons, op dat hy also in ons ende wy in hem blyuen, van ons vveerende alle boosheyt (voetsels des Satāns) ende in plaetse van dien daer in bringhende liefde ende ghe-looue, op dat vvy bekent moghen worden voor uve Kinderen; Ende soo wanneer vvy teghens u misdaen hebben. Belieue u o Heer der barmherticheyt onse sonden af te vvaessen ende reynigen in het bloedt dyns Soons, vvel vetende dat vvy in sondē ontfangē zyn, en dat vā nature duer de onghesoorfaemheyt van Adams, die sonde in ons is. Voorts bekenne ick dat onse geest niet en can volbringhen het heylich voor-nemen u te gehoorsamen, ouermits de vvederspannichēyt en onvolmaect-heyt des vleyschs: Daerom belieue u door de verdienste dynes Soons Iesus onse ghebreecken niet toe te reecknen, mazer reeckent ons toe het H. offerande zyns lydens ende doodt, die vvy deur den ghelooue in hem en met hem gheleden hebben, in hem ghegryffyt vvesende deur het nutten zyns lyfs, in dit heyliche Nachtmael. Inghelick verleent ons die grāte, dat vvy nae den exemple dynes Soons, die ghebeden heeft voor den ghenen die hem vervolchden, oock vergheven den ghenen die ons misdaen hebben, ende in plaetse van vvræcke, vvy den seluen deucht doen, ende hare vvelvaert soecken, alsof sy onse vrienden vvaeren. Ende als vvy aenghevochten sullen vvesen deur de gedachtenis der goederen, pomperie ende eere des vverelts, zynde daer en tegens ter neder ge-worpen deur armoede ende svvaetheyt vā dē cruyce dynes Soons, vvaer

inne

inne u belieue ons te oeffenen, om ons te verootmoedighen, op dat vvy ghevoedt ende versaecht zynde, deur sverelts voorspoet u niet weder-spannich en vverden, onderhout ons, ende versaecht die bitterheyt onser plaghen, op datse niet en onderdrincken ende versmachten het sacht dat ghy onse herten ghestort hebt. VVy bidden u ooc hemelsche vader, ons te bevvaeren vande aenslagghen des Satans, daer deur hy ons soect te ver-voeren, beschermt ons teghens zyne dienaers ende vandé sinneloosen wilden, int middé van vvelcke u beliest heeft ons te stellen ende onderhouden, ende vande afvallighe vande Christelicke Religie onder den selven vermengt: Maer vviltie vvederom roepen tot u vvverkennisse, op dat sy hun bekeeren ende uvve H. Euangely vercondicht wordt over dat gantsche Landt, ende dyne heyl ende salicheyt ghebootschapt onder alle gheslachten. Die daer leeft ende regneert met uvven Soon ende den H. Geest van eeu vvicheyt tot eeu vvicheyt. Amen.

Ander Ghebédit tot onsen Heere Jesum Christum / het welck de voors. Villegaignon al verbelgens uytspach.

Iesus Christus Sone des levenden ende eeu vvigen Gods, dat licht der heerlicheyt Godts, zyn levende Beeldt, deur vvelcken alle dinghen gheschapen zyn, die daer ghesien hebbende het menschelicke gheslachte verdoemt door het ghevvisse oordeel Gods dyns Vaders, omme die ouertredinghe Adams, vvelck mensche om me te ghenieten het leuen des eeu vvich Ryck, vvessende van Godt gheschapen uyter aerde, niet besmet met mannelick sacht, daer deur hy noodt soude hebben te sondighen, begaefte met alle deuchden, in vryheyt zynder eyghen vville om te blyuen in zyne volmaectheyt, ende nochtans gheloft zynde door de sinnelicheydt zyns vleyschs, versocht ende beweecht door die vierige pylen des Satans, sich heeft laten ouerwinné: Daer deur hy op hem was ladende dé toorne Godts, daer uyt volghende de ghevvisse verderffenissee des menschelické geslachts, sonder u onsen Heere, die bevveecht zynde met uvve grote en onvvtsprekelic liefde. Hebt u gepresenteert voor Godt uwen VADERE, u verootmoedigende also dat ghy niet ontsie hebt u inde plaetse Adams te stellé, om te dragen alle de bare der zee, vandé toorne Gods dyns vaders tot onse suyveringe. Ende also dat Adam gemaect vvas gevveest van aerde onverdorven, sonder mans sacht zyt ghy ontfangen vanden H. Geest in eender Maghet, om te zyne ghemaect ende gheformeert in vva-rachtrich vleesch als Adam, ondervvorpen aenvechtinghe ende gheduerichlic gheexerceert bouen alle menschen, sonder sonde, ende eyndelicken hebbende gevuilt greffien in u lichaem deur u seluen dien Adam

F ij ende

ende alle zyn naecomelinghen,voedende hare sielen met uvven vleysche ende bloede, ghy hebt vwillen lyden den doodt, ten eynde dat als leden van uvven lichame, sy haer voeden in u, ende datse Godt uvven Vader behaghen, of: rende u doodt ende voldoeninghe voor haere sonden, also al oft haer eyghen lichame waren ghevveest. Ende also de sonde Adams vvas ghederueert op zyne naecomelinghen, ende door de sonde de doodt: Ghy hebt ghevilt ende veruorven van Godt uvven Vader, dat uvve gerechticheyt soude toe gheeyghent vworden den ghelooovighen, de vvelcke door de nuttinghe van u vleysch ende van u bloedt, ghy gemaect hebt een met u, ende in u ouer gheset als ghevoedt van uvven vleysche ende substantie, hun vvarachtich broodt om eeuvelijc te leuen, als kinderen der gerechticheyt, ende niet meer des torens. Nu dan de vyule het u belieft heeft, ons soo veel goets te doen, ende vvesende gheleuten ter rechter handt Godts dyns vaders, daer ghy eeuvelick geordonneert zyt, onse voorbidder ende opperste Priester naer d'ordene vā Melchisedech, hebt medelyden met ons, behoudt ons, sterckt ende vermeerdert ons gelouue, offert Godt uvven Vader de belydenisse die ick doe van herte ende monde. In teghenvvoordicheyt van uvve Ghemeynte my heyligen de door uvven Gheest, ghelijck ghy beloofd hebt, segghende: ick en sal u lieden geen VVeelen laeten: Voordert uwe Kercke in dese plaetse, op dat ghy daer moocht suyverlicken aengebēde vworden in alle vrede. Ghy die leeft ende regneert met hem ende den heyligen Gheest, van eeuvelicheyt tot eeuvelicheyt, Amen.

Wlegagnon
hout het
Nachtmael.

Dese twee Ghebeden gepubliche sijnde/ Wlegagnon presenteerde hem de eerste ter Caele des Heeren/ ende ontfinc kintende het broot ende den wijn vander Gant des Ministers. Wsen niet teghenstaende/ ende om roze te maerken/ besuyghende seer haest daer naer liet gene dat een oudt Wader gheseyt heeft/ te weten/ dat het niet wel doenlijck is langhen tijdt te beynlen den byomen/ also oock dat men lichtelijck merckte datter niet en was dan een uperlic schijnfel in al zyn doen/ en dat al hoe wel dat sy en Consta hadden afgeswozen ende opentlijcken verloochent den Pauldom/ sy nochtans meer gheneyghen waren tot disputeren en teghenstryken/ dan te leeren ende aen te nemen: Dor en toefden sy niet seer lange van op te werpe werringe/ belanghende der Leere. Maer in sonderheyt op het stuck van t' Nachtmael/ want hoe wel dat sy hertwieren de veranderinghe oft transsubstantie der Bloomscher Kercke/ als een booznemen ofte opinie/ de welcke sy openlijck sepden seer ploomp ende absurbe te sijne/ ende dat sy niet meerder toe en stonden oft approbeerde de Consubstantie/ so en consenteerden sy daerom niet tot ghene dat de Predicanten des woordes leerden/ ende betweesen met Gods woordt/ dat het broodt ende den wijn niet dadelijck ofte realijcke berandert werden int lichaem ende bloede des Heeren/ het welcke oock niet en was daer in besloten/ maer dat Jesus Christus is inde Hemel/

Disputatie.
van Wile-
gagnon te-
gens de Egi-
ptiers.

Hemel/van waer hy dooz de crachte van zynen Heylighen Geest/hem ons ghemeyn maect tot een geesteliche spijle/ doch den ghenen die de tecken en inden gheloobe ontfanghen: Hoe dat het sp/sepden *Wilegagnon* ende *Colinta*/dese woorden: Dit is mijn lichaem/dit is mijn bloet/ en moghen anderfins niet verstaen zyn/van dat het lichaem ende het bloet van *Iesus Christus* daer in begrepen zyn/dat indien ghy nu byachte/hoe dan/aengestien dat ghy gheseyt hebt datse verwerpen de twee booscheyden opinien vande *transsubstantiatie* ende *consubstantiatie*/verstonden sy/leckerighen alsoo icht niet en weet/doch geloobe ich bastelich/ dat syt selfs niet en wisten/want waerneer men daer toorhde hy andere passagien/dat dese woorden ende spreucken figuren zyn: dat is te segghen/dat de *Schysfure* dooz ghewoonte heeft te noemen de tekenen vande *Sacramenten*/metten name der sake oft des bereckenden dings. Hoe wel datse niet en ronden *repliqueren*/yet dat bestonde om te pzoeren ter contrarien/so en lieten sy daerom niet obstinaet te blijven/sulc/ dat sonder te weten den middels/hoe dat het selbe geschiede: Sy wilden niet te min niet alleenlijcken groffelijck/beel ere van geestelijck eten het vleesch vā *Iesu Christo*/maer dat het rechte was/op de wijze vanden wilben/ghederten *Ouetacas*,daer van ich hier boozen gheseyt hebbe: sy wilden hem al raen malen ende kaulwen: Doch tans *Wilegagnon* sich alrijdt bepsende ende pzoesterende/niet anders te begeren dan rechtelijcken onderwerpen te zyn/schickte den *Minister Charlier* wederom in *Wancherijche*/ in een vanden *Scheyen* (het welcke ghesaden zijnde met *Wijsselhoust* en ander coopmanschappen vā dien lande/vertrach den vinder van *Wedermaent* den eynde hy op dit geschil vā het *Rache*mael mede mochte byinghen de opinien van onse *Dorture*/ende namelick vande gheue van *Maester Jan Calvin*/aen het goetdinken vanden welck hi sy sepde hem te wille gantschelijck houden: Ende metter daet heb ic hem dertwils boozen segghen ende verhalen dit pzoest: *Mijn Heere Calvin* is een vande gheleertste personagien die ghewerst zyn/lebert den tijde der *Apostelen*/ende en hebbe gheen *Dorteur* gheleeren/die nae mijn ghenoege beter en sup verlicker de heilige *Schysfure* so wel heeft upt gelepde in gehandelt als hy gedaen heeft: Doc om te toogen dat hy hem in werck hadde/hy de antwoorde die hy dede op de bytven die wy hem byachte/so liet hy hem niet alleenlijck weten int langhe die gelegentheyt zinder saken int generael/maer int bysondere (also ick inde voorspde ugeseyt heb) ende dat noch blyck mach sijt oytgnael van zijne bytse in dese vanden leste Maert 1557. die in goede bewaringe is/soo schref hy int eynde der selber met *Wijsselijcken* Inet met zyn eyghen hande/ dat hier nae volche.

Daerom de Minister Charlier by Wilegagnon weder gesaden weder in Wancherijche

Wilsken vā Wilegagnon aen Calvin.

ICK sal my houden aen den raedt,dar ghy my ghegheuen hebt by uwe brieuen,doende myn uyerste beste om daer van niet te vviicken,wantie dat gheuoelen hebbe,datter gheen heyligher,beter, noch gewisser mach gheuonden vvorden: Daeromme oock hebben vvy doen leesen uwe brieuen inde vergaderinghe van onsen Raede,ende daer naer gheinregistreert, op dat indient gheuele dat vvy ons af vvenden vanden rechten

vvech, door het leesen vande selue vvederom geroepen vverden, ende geredresseert van sulcke overtredinge.

Selvs eenen ghenaemt Nicolas Carmean die eens bynnen byoerch/ ende vertrock den eersten Apryl int Schip van Rose: Oozlof van ons nemende/ septe my: Dat Villegaignon hem bevolen hadde mondelinge te seggen aen mijn Heere Calvin/ dat hy hem hadt es ghelooft/ op dat de memoije vanden Raedt die hy hem hadde ghegeven / des te gebuerichlijck soude blifvê/ hy de selve in Copere soude doen graberen/ ghelijck hy oock laet ghegeven hadde aenden selven Carmean van hem upt Wyancherijck mede te byngen secker ghetal van personen/ soo mans/ vrouwen/ als kinderen / belovende dat hyse bescrijven ende betalen soude alle den oncosten welcke die bande Alighe doen souden/ omme by hem te comen.

Waer aler wy booyder gaen/ ick en wil niet naelaten van hier mentie te maechen van elken wilde Jonghens oude neggen of elken Jaeren ende daer andere/ de welcke inde oozloghe waren ghevanghen byden wilben/ bylendê bandê Franchoplen/ en vercocht booy/ laet aen Villegaignon. Maer dat de p̃dicant Richter int leste van een p̃dicatie de handen op daerlieden ghelept hadde/ ende dat wy alle te samen Gode gebeden hadden dat hy daerlieden de ghenade dede te wesen de eerstelingen van dit arme volck/ om op ghetoogen te werden tot de kennisse van hare salichheyt/ waren ghescheert in de Schepen/ die (ghelijck ick gheseyt hebbe) vertrocken op den vierden van Junij af / om in Wyancherijck gheboecht te worden/ al waer ghearriveert ende aenden Coninck Wentius den tweeden doe regnerende/ ghepeylt ontseert zijnde/ hy de selve verschonck aen verscheyden groote Heeren/ ende onder andere gaf hy eenen aen wijlen mijnen Heere de Pasi, den welcken hy dede boopen/ ende hebbe hem naer mijn weder comste by hem bekennt.

Wooyts den verden dach van Apryl/ twee Jong- ghesellen van den huyse van Villegaignon trouwen inde p̃dicatie/ naer de wijse vande geseqnerde Kercke/ twee vande Jonge Dochters die wy mede geboecht hadden int Wyancherijck: Van welcke ick hier mentie maecke/ niet alleenlijck om dat dit de eerste Wyvloest ende huwelijchen waren die solenniseert ende ghouden werden op de topse der Christenen in het lande van America, mass oock daer dien dat vele van den wilben die ons waren comen sien/ waren meer verwondert van vrouwen geleet te sien/ want daer te boogen sy noch ghesien en hadden/ dan sy verwondert waren van den kerckelijcken Ceremonien/ de welcke daer en tusschen daerlieden oec al ghedel onbekent waren. Inghelijck den 7. van May/ Conita troude eens ander Jonge Dochter maechschap van enen genaemt la Roquette van Roane die mede met ons over gecomen was/ maer gestorvê wesende seker tijt daer naer/ dat wy daer ghearriveert waren maecte zijne wooschzehen Richte Erghenaem vande coopmanschap die hy daer geboecht hadde/ de welcke bestont in een groote minchte van messen/ kammen/ spiegels/ of stingen van alderhande couleuren/ hangels om te visschen ende ander elcyn ghetuyt/ bequaem om te handelen onder den wilben/ het welcke Conita wel te passe quam/ die hem oock daer mede seer wel wist te behelpen. De ander twee Dochters (want

(want alsoo het ghesepdt is/als wy afvoeren warendr bijbe) waren oock daer naerter stont ghepilichte aen twee Collicks van Roymandie: Sulry/ dat onder ons noch brouwen noch dochters meer en bleuen die Christenen waren/te hdeliken.

Got welcke propoosls om niet te verswijgen so wel egene psselijck/ als berispeelijck was inden persoon van Villegaignon/so sal ick int booz by gaen segghen datter oorsake van seker Roymans/de welcke van ober langen tijt/ al eer hy in dat lande quam/gebercht waren van een Schip/twelcke schip byake hadde gleden ende onder den wilden gebleben warē/al waer sy leefden sonder byese Gods/ende poereerden niet de brouwen en dochters (also dat seker ghesien hebbe die kinderen hadden van hier ofte vijff jaren) om sulry te behoeden/ken te beletten dat niemant vande genen die by ons warē daer mede besmet en werden. Villegaignon/by advijse vanden Raede dede gebieden op lijff straffe/dat niemant hebbende de naem van een Christē/soude conberseeren niet den wijven der wilden: Het is waer/ dat de ozdonnantie byoerch/dat indien enige getrocken en geroepen waren tot de kennisse Gods: naer datse souden ghedoopt zijn/het toe ghelaten soude zijn die te trouwen. Waer ghelijck/dat niet tegenstaende/de onbertwijfinge die wy te heel stonden gedaen hebbe aen die Barbarische volck/daer niet een en was die zijn ouden huys oft vel verlatende/ sich wilde begeven tot Jesus Christus hem Salichmaker/oor alden tijdt die ick daer woonde/en wasser niet eenen Franchoys die daer een te wijve nam: Niet min also dese wet hadde tweewondich zijnen gront op de wooyde Gods/oor was die so wel onderhouden/dat niet allernighen niet een van Villegaignons gesinde/ nochte van onsen geselschappe/de selve overtrede: Maer oock so die tsebert mijn verterken/ van hem hebbe hoorzen seggen/dat wanneer hy was in America hy hem besoeilde met de wilde brouwen. Ic sal hē dit getuygenisse geve/dat hy daer niet of berucht en was tansen tijde/dat meer is/dede de booz. zyne ozdonnantie so schryckelijck onderhouden. Wat so niet gedaen hadde het boozbiden van sommige zijne beste vrienden/hy soude hebben doen hangen secker Collick van Roymandie / om ghespoerreerde theben niet secker wilde brouwen/daer hy noch op andere tijden mede te doen ghesade hadden/de welcke alldoe allernighen tot slabe ghemaecht werdt. Booz soo vele dan ick hem gekent hebbe/so wel in zijn regard als vā anders. was in die deile te pssene/ende gellestet Godt/dat tot boozderinge vande kercke ende om de byzichem de welcke vele volcken ofslupden niet eeren nu ontfangen souden/hy hem oock so wel gebzagen hadde in alle anders saken: Maer soo hy gebzegen zijnde van eenen wederlyckende Geest/hem niet conde genorghen metter eenbondicheyde/daer inne de W. Schijffture leert den waeren Christenen/dat sy haer honden moeten belangende tgebyrck der Sacramente. Het gebuerde op eenen volgendē Princieren daech/also wy het nachtmael hielden booz de tweede repse/dat hy directelicken tegen comende. Het gne dat hy geseyt hadde/als hy opzichede de ozdere der kercken/te weten/also men hier haben gesien heeft / dat hy wilde dat all. menscheijck vonden off insettingen vertwoopen werden) verhalende dat Sinter Clippaen ende sinte Clement hadden gescheyden/dat inde celebratie der selver water moeste geming.

inigt zijn met den wijn/ niet alleenlijck en wilde hy dat sulc nootlaeckelijck moest gheschieden/ maer oock datmen soude ghelooven/ dat het ghesconfactert byoot den lichame so wil nut was als de siele. Dat meer is/ dat men sout ende olpe moeste menghele onder het water bande Woopel: Dat een Minister hem niet en mocht begheven tot den tweeden houtwelcke/ daer op voort byinghende die passagie van Sint Paulwels tot Cinnorheim: Dat een Bisschop sy eender Dyanthe Man.

Om coyt te maerken niet willende van als doe yemants raedt onderwoyden zijn/ anders als zijn eyghen/ sonder eenich fondament vant ghene hy boozfelde/ inden woorde Gode/wilbet absolutelijck al veranderen nae zyn goetduncken. Maer op dat een pegelijck weeten mach hoe sterck ende onwederwijperelijck zijns argumenten waren: onder hiel andere sententien der D. Schysmatics die hy hy boochte/daer mede hy zyn optuylte wilde bevestighen/sal ick hier alleenlijck een verhaten/ welck ick hem eenmaal boozde legghen teghens een van zyn volck. Weet ghy niet ghelesen int Euangelie vande Maetsche/die daer sprack tot Jesus Christus: Weet indel ghy wie ghy meucht my repnighen/ende terstont als Christus hem gheantwoydt hadde: Ich wil het woode repn/ dat hy terstont gerepnticht wert: Als oock (seide dese huchschen upleggher) wanneer Jesus Christus geseyt heeft van het byoot die is mijn lichaem/men moet ghelooven sonder ander uplegginghe/dat hy daer in behoten is: Gode ghene wat ons die van Genete daer teghens willen hy byinghen: Is dat niet sijn upghelept de een passagie daer de andere/ Het sluyt en so wel als het gene een mael een in een Concilie allegierde. Maer dien daer ghescheyden staet/ dat Gode de mensche ghemaecte heeft nae zyn beik/dat men daerom oec beiden moet hebbe. Dat men nu van sozderle upe dese bonck der wilde Theologie van Wilegaignon (die so veel bā hem heeft doen spreken) oft hy die Schysmatics soo fierlijck verstaende/ niet lussant ghemoeth was (geelijck hy hem nae zijne afvallinghe heeft vermeten) niet alleenlijck om Calvin den monde te stoppen/maer oock het doost te bieden met disputeren allen den genen die hem fouden willen teghenspreken. Ich mocht hier wel by voeghen meere andere zijne pypoosten/ wel so spottelijcke als de boozgande/die ick hem hebbe hoorzen houden/aengende dese materie des Sacraments: Maer want dien (nae zyn wedercomste in Dyanthe) niet alleen Petrus Bischerus hem of maelde met alle zijne coleren/maer oock daer nae noch ander hem soo wel gherosant ende ouer de presse ghesaelt hebben/ dat het niet nootdich is daer bozder van te spreken/soo sal ick oock alhier (om den Leser niet verdrietich te zijn) daer van op houden.

In dese selven tijdt Comte willende van ghelicken thoonen zijnen gheleertheyt/onderwoont hem niet openbaerlijck booz te lesen: Maer hebbende begonnen het Euangelie van Sint Jan (welcke so hooge een materie/als dat weeten de ghene professie doende van Theologie) zijne redenen hadden mensichmael wepntich staet/ende waren toeter materie soo onduerlijck/als is het magistricat (soo men ghemeynlijck seyt) tot die mettenen. Nochtan so was hy het eenich stuwel van Wilegaignon in dat Land/om te beherchten die waere Lere des Euangeliums. Hoe dan/sal yemant hier

hier mochten seggen. De Gravi Moninch Daer Wedelof Thebet/ die hem so iet verlaecht in zyn Cosmographie. Dat de Minifters die Caluin gefonden hadde in America, benijndende zyn voorpoet, ende tredende in zyn beroeping, hem belet hadden het gevvin der fielen van het arm dyvalende vvilde volc. Gelijck zyns wooyden luyden/ zweech hy aldaer was hy meer gheneycht tot den Barbaren/ dan tot befcherminge vande Roomfcher Kercke/daer van hy hem feluen soo goede een pilaer maect. De antwoorde op dese clucht van Thebet in dien deele (al wesen dat alles hy (ghelijck ick elders alreeds gheseyt hebbe) weder gekeert was in Wyantfch/ al eer wy daer in dat Landt arriveerden/ soo wil ick den Aefter anderwerf ghebeiden hebben tot pafferen/ te willen naderen/ dat gelijck ick van hem niet en hebbe vermaent noch vermaenen en (al in dit teghenwooydich difcours/ raechende die difputatten die Willegaignon ende Cointa teghens ons hebben opt feyt van Colligan/ inden Lande van Wyfiliën/ dat hy aldaer noch niemant gefien heeft vande Minifters daer van hy is fpreken- de/ noch van gelijcken hy hem/ daarom gelijck ick betwelen hebbe inde hoor- eden van desen boeck/ dat dese byzonne Catholick Thebet daer niet geuerft en is in onsen tijde/ fo was daer een gracht van twee duysent mylen tuffchē hem ende ons/ die hem wel heeft conuen befchermt/ dat die wilde ter ooy- laecke van ons/ hem niet en ouer velen ende eer doode byochten/ ghelijck hy heeft vermetelijc doopen fcheyden. Op dat hy van (fo goede ick) die Weereft niet en abusere niet welcke van elken ghewoone woort van moede dat hy en ander oemdel byzinghen/ van die groeten yher die hy feyt gehadt te heb- ben tot die behering vanden wilde/ hy so verre die Minifters hem dat niet belet en hadden/ want ick segge anderwerff dat sulcx verliert ende endwe- rachtich is.

Daer van om weder te comen op ons ypothefi: Enge nae dit ghaetmael van Wynter/ Willegaignon verlaerde openlijck zyn ghewoene/ twelck hy t'anderē tijde van Caluin gehat hadde/ herantort te wesen: fander te ver- waerheit des selfs antwoorde daer hy om in Wyantfch gefonde hadde de in- uifter Chatterfeyde dattet een fnoode lettert ende af gheweken vande ge- loofde was. Ende sulcx ons van dien tijde af ehoenende een fter quact ghe- haet/ verlaerde dat hy niet en wilde nae uytgaende fcheyden/ dat die predicatie langer foude duren als een half ure/ oec fō ick hy hem daer fere feluen bin- den. In fomma die ghebeynfcheyt van Willegaignon werdt ons te wel mit- derke/ dat wy alfoern (fo men gemenelijc feyt) wel merkten hy wat fōnt dat hy hem woude. Vanden men ons nu byzonde/ welcke de ooylaecke was van desen afual. Sominge vanden onsen fielden/ dat die Cardinael van Loxrayne/ ende andere die hem ghelichyden/ hadden uyt Wyantfch/ daer een fcler fcheyper die ontrent hier tijt gearriveert was aende Cap de Frie/ op derrick mylen nae het eplande daer wy waren/ hy hare byfien hem quactelijc berijft hebbende/ dat hy de Roomfche Catholickē Kelligē verla- ten hadde/ hy daer deur alwelken wyefe creecht/ dat hy t'erkent zyn opijne heruolende. Nochtans hebbe ick verftaan ledert mijn wedercompte/ dat Willegaignon felfs/ aler hy betrach wt Wyantfche/ om fo beel te beten hem te befcheyden in etten naent ende antwoortet van wijlen mijn Heere den Mi- niftaet.

Tom. 1.12.
Boeck. c. 3.

Logen van
Thebet.

Cosmog.
Tom. 1.12. 26
c. 3.

Willegaignon
laert Cal-
uin/ dien hy
te beoogen ge-
pact hadde

Afual van
Willegaignon
vande gres-
fommerde
Kelligē/ en-
de die ooyla-
ke daer van.

mirael van Castillon/ en oock om te lichtelicker te abuseren so wel de Gemenpente van Geneve int generael/ als int particulier Calvin (hebbende/ so men ghesten deest int beginsel van dese Histoye/ bytoven gheschreyen aen d' een ende d' ander/ op dat men hem volck toelichken soude) mer den voorsz. Cardinael besloten hadde/ dat hy hem soude beynsen te weien vande Religie. Waer hoe dat het sy/ ick mach verstercken dat hy vanden eyt afzinder afvallinghe (al oft hy een beul binnen zijn conscientie ghehade hadde) soo bitter ende intractabel werdt/ dat hy seker reys swoor by den lichaeme van S. Jacob (welck ghemeenlick zijn eede was) dat hy den eersten die hem (soozde/ t' hooft/ armen ende beenen soude vzecken/ een peghelghe/ ontfaech hem te comen onder zijn oogen. Waer op/ dooz dien het te pzeponste comt/ ick verhaelen sal de wyetheyt die hy bedreef tegens eenen Franchops/ ghenoemt la Roche/ dien hy int pfer was houdende/ hebbende den selven doen legghen plat ter aerden/ ende dooz een van zijn lijf machten/ in sulcker woeghen met stocken op den buyk laeten slaen/ dat hy by nae was t' eynde van zijn aem/ nae dat dien armen man alsoo ghemartelt was op t'reen syde/ sep de dese wyerde mensche/ by het lijf van Sint Jacob Ballard/ keert u op d' ander syde/ sulcx dat al hoe wel hy (wesenbe seer deertick om sien) dit arm lichaem alsoo wtghefrect/ gemartelt ende half doot liet leggen/ machtons de selve daerom niet en mochte laten zijn pantwerck te doen. Van gelijken ander Franchopsen meer die hy int pfer was houdende/ om de selve doozsaechte als de booznoemde Roche/ te weten/ dat se (overmits het quaet tractement welck hy haerlieden dede/ al eer wy daer int lanc quamen) onbeslinghe gheconspireert hadden van hem in Zee te werpen/ wesenbe meer beswaerts/ van of sy op de galepen ghestelt waren/ sommighe van haerlieden/ timmerluyden van haere stijle/ hem verlatende/ hadden liever haer te gaen begeben ten vasten Lande/ onder de wilde/ (vanden welcken sy oock beter onthault werden) dan langher by hem te blyven. Soe oock dertich oft veertich/ soo mannen als byontwen vande wilde Margasas/ die de Tovoupinambauts onse gheallieerde tube oozloghe ghevangen/ ende den selven Wilegaignon tot slaven vercocht hadden/ noch wyerde lijcker van hem ghetraectert werden. Ende metter daedt sach ick hem eens eenen vanden selven/ met naemen Dingant/ doen omhellen een stuck gheschuts/ den welcken hy (nochtans om een saechte die niet weert was om eenighe wooyden van te maechen) dede byuppen laeten vanden syck op zijn billen: Sulcx dat dese arme luyden seer dickmael sephen in haerlieber spjaecke/ indien wy ghedochte hadden dat Paicolas (soo noemden sy Wilegaignon) met ons soude gheleest hebben op deser maniere/ wy souden ons heel liever hebben laeten op eten van onse vanden/ dan by hem te comen.

Wilegaignon
in zyne con-
scientie ghes-
pynich/ en
zijn gelwoon
lycken eede.

Wyetheyt
van Wille-
gaignon.

Wilde slabe
van Wille-
gaignon: ee
qualick ghe-
traectert.

Siet daer int passeren een weynich van zyne beleeftheyt: ende soude te byden wesen/ ten waere hy (soe hier boven is aengheroert) so wannier wy eerst in zijn Eplandt gearriveert waren/ naementlich doozaf/ dat hy wilde dat die ouedaet van cleederen soude getesogmoert werden/ alhier meer van hem te vermanen.

Ich moet van noch verhalen het schoon exempel dat hy gaf/ en hoe wel hy hem

Den heeft gequeten in dien boot dat is dat hi hebbende niet alleenlijc groote maniches van spde ende wolle Laeckenen/de welcke hy liever hadde te laeten verderben in zijn koffers/ dan zijn volck daer mede te cleden (daer van nochangs de sommighe heel naecte waren) maer oock camelotten van alderhande colouren/hy dede booz hem selven maecten ses verschepden cleden/ om alle daghen te verwisselen: te weten den roek ende bysck altyds banden selven/als roet/gelu/tannept/wit/blau ende groen/sulc dat het selve/soo wel zijnen ouderdom boegende/ ende den staet daer inne hy hem wilde houden/als een peghelijck wel ooyden mach/ so condon wy oock by na mercken aent colouren van zijn clederen/hoe hy dien dach ghesint soude wesen. In voeghen dat soo wanneer wy het groen ende het geluwe te booy schijne saghen comen/ wel mochten segghen dat het niet wel vergaen en soude.

Cleedinghe
van Dille-
gaignon.

Maer boven al als hy aenghedaden hadde een langhe Tabbaert van gelu camelot/ghelooft met swart sijnweel/ wesende alsoe seer mop om sien/ die genoechlichste van zijn volck seiden dat hy wel geleech de soz geloofse Zoon/ daerom/ inden de gene/die hem als e wijsde/na dat hy herwaerts ouer weder ghekeert was/ deden contraspten al naecte sittende/boven op den grooten omgekeerde vleeschpot/ gheweten hadden van dese schoone tabbaert/ het is niet te twihselen/ oft sy en souden hem de selve tot meerder hercleringe aengelaten hebben/ so wel als sy hem lieten behouden zijn crupp ende sluytgen aenden hals hangende.

Indien nu permande mach segghen/ dat het niet wel en betaemt dat ick dese dinghen soo nauwe ondersocht hebbe (ghelijck ick inder waerheyt bekenne/ dat naemintlijck dit leste punct/ niet weerdich was om daer van te schryuen) Soo segghe ick daer op / dat naedien Dilegaignon soo seer den Roelant fiercler ghemaecht heeft/ teghens die bande ghereformeerde Religte/ pynripaelijck sedert zijn wedercoemste in Wyanchryck/ haercluyden in sulcker manieren hebbende den rugghe gekeert/ mijn dunct dat hy wel berclent heeft/ dat een peghelijck weete/ hoe hy hem ghedzagen heeft in alle die Religien/ die hy ghevolcht heeft: daer hy gheboecht dat ick omme de rebenen aengheroert in die booyreden/ op vele nae niet en segge al wat teker van weet.

Opndelaghe nae dien wy hem booz den Weere van Pont hadden laeten aensegghen/ dat naedien hy het Euangelie verworpen hadde/ wy hem andercling niet onderwoyden wesende/ niet en verclonden langher te staene tot zijnen dienste/ ende vele min wijsden b'ijven volherden int dachgen van aerde ende steenen op zijn fozt: Wy daer en teghens meemende ons wel te doen berclijcken/ so van hongher laeten sterben hadde hy gheronnen/ berboodt datmen ons niet meer en soude wtderlen de twee kroesen Adels van wozen/ die een peghelijck van ons (soo ick hier bozen gheseyt hebbe) ghewoon was daghelijck te hebben. Maer soo vele schilbet dat wy daer inne seer te onzeden waren/ dat ter contrarien/ boven dien dat wyder meer cregt booy een sluyt/ oft booy twee ofte dyle missen die wy de wilde gabt (die ons dichts wils quamen beclort op het Colant/ met daer clepne schuytken/ oft ginge selve wel dalt/ by haercliedt in hare booyt) als hy ons gaf in e halfiaer/

wy waren blifft van sulcke wepgeringhe: Waer deur wy gantcheijck ge-
 raecten upt zyns subiectie. Waer en tuffchen/soo hy de sterckste waer ghe-
 weest/ende dat een deel van zyn volck / iae vande boozernuste niet met ons
 ghehouden en hadden / het is niet te twiffelen/ oft hy en soude ons quaede
 werck ghemaect hebben/dat is te segghen / hy soude ghepoocht hebben
 ons niet ghewelt te onderbyngken. Ende ouer sulcx/om te beproeuen
 oft hy tot zyn vermeten had moghen comen/ allos eenen ghemaect Jan
 Gaerden inde ick een mael weberghebers waren upt basten Lande (al
 waer wy aldoor ghebleuen hadde ontrant vyft dien daghen onder de wilde)
 hy hem gheslaetende niet te wten vande ooyloff die wy daer toe vercregen
 hadden van mijn Weer Barre zynen Luytenant / pzetenderende daer upt
 dat wy ouerghetreden hadden zyne Oubermantte/inhoudende / dat nie-
 mant upt den Eplande soude moghen vercreken sonder content/ so wilde
 hy ons daerom niet alleen doen vanghen/maer dat argher was/ behal dat
 men ons als slaven elck een heren aende boent dede. Ende wy waren dan te
 niet in verclede deure dien de Heere van Montousen Laysman (de welcke so
 sommighe seiden/aenghesien zyne qualiteyt/sich te seer vernederde onder
 hem) in plaetse van ons booz te staen ende sulcx te beletten/ons hadt dat wy
 het seil booz een dach ofte twee souden willen byaghen/ende dat hy ons (so
 haect die gramscap van Wilegagnon ouer waer)daer upt soude doen her-
 toffen. Waer so en was wille dat wy de Oubermantte niet en hadden te
 buyten gegaeu/als principelijck oock (so ick gheseyt hebbe) daer dien wy
 hem verclaert hadden/dat de wille hy zyn belofte ghebrocht hadde/han ons
 te maintainen inde exercitie vande Euangelische Religie/ wy niet en ver-
 skonden boozder onder hem te staen: Waer hy gheboecht d' exempel van so
 veel andere die hy inden yser was honden/de welcke wy daghelijck booz
 onse ooghen saghen soo wezelijck van hem getracteert te wken/wy ver-
 claerden openlijck dat wy sulcx niet en verstonden te liden. Daerom hy
 dese antwoorde hoorende/ende oock wel wetende / dat so verre hy hadde
 willen boozts daeren/wy vyftien oft sesstien van onse compagnie so wel
 eens en niet liefde verbonden waren/dat die den eenen raecte de andere oot
 aentwoerden (so men seyt) ende daerom ons niet ghewelt niet en soude com-
 men hebbe r' zijnder wille/so verstaende zyn moer/ek liet ons niet byde. En
 boozwaer boven desen noch/ soo ick verclont aenghetoeert hebbe / dat die
 principaelste van zyn volck wesende van onse Religie/ ende volghens hem
 niet ten besten toeghebaen overmits zyns af ballinghe/soo wy niet ghezeest
 hadden dat mijn Heer de Admirael/de welcke ouer die antwoort vande
 Constaet (ghelijck ick int begin gheseyt hebbe) hem daer ghesonden hadde/
 ende die noch niet en wiste van zyns verkerkinghe/het selue qualijck gewo-
 men soude hebben/ als oock om secker andere consideratien die wy booz
 hadden/daer waer die dese ghelegentheyt waer nemende/ wel ghesint
 waren hem aen te grijpen en in zee te welen/op dat (sepe so) zyn vlees
 ende zijne huerde schouderen den visschen tot voetsel inoeten dient. Doch-
 tans de meestendeel booz het hofte achtende dat wy ons stille hielden / hoe
 wel wy daghelijck noch int openbaer deden onse Bedicatten (welck hy
 niet doeste oft en conde beletten)so oft moghtans dat wy van dier sij af op
 dat

Wilegagnon
 soect middel
 om ons tot
 slaen te
 maken.

dat hy ons niet en soude stroom oft verhinde in't rechezert van het Nachtmael/het selve uytrechtende by nacht ende byten zjine werre.

Ende deur dien nae het leste Nachtmael twelck wy hielden in dat landt/ ons niet meer oberbleven was als outrent een glas wijns van al het ghens wypt Wyanchryck met ghebycht hadden/niet hebbende de middel ont andere te crighen/so rees daer questie onderlinghe/te weten/oft men by ghebycht van wijn soude moghen rechezeren met eenighe ander danc/somminghe by byenghende/ onder ander passagien dat Jhesus Christus inde insettinghe van het Nachtmael nas die dancslegginghe hebbende eysselighen gheseyt tot zyne Apostelen: Ich en sal niet meer bynicken vande bychte des wijnstor/ etc. waren van meyninghe dat by gebzeerke van wijn/beter ware het tekenen nae te laten van het selve te veranderen: andere ter contrarieren seiden / dat als Jhesus Christus het Nachtmael instelde/wesende int Landt van Judsa/ghesproken hadde vande danc die daer ghenept was/ende soo hy ghewilt ware int Landt vande wilde: wel te gheloooven is/dat hy soude niet alleenlijck gesproken hebben vande danc die sy ghebyucken in plaetse van wijn/maer oock van hun meel van woxtelen/het welck sy eten in plaetse van byoedr: besloten daerom/dat ghebyck sy in geender manieren en souden willen veranderen de tekenen van byoedr ende wijn so langhe die te becomen waren/sp oock by gebzeerke dei selver/geen swarcheyt souden maken van het Nachtmael uyt te byten met binghen meest ghebyuckelijck (als zjnde in plaetse van wijn ende byoedr) toe boedtsel vande menschen inden lande daer sy souden wesen. Daer toe wil de meerderen deel hem hiel aen dese leste optien: Deur dien wy tot sulcke extremiteyt niet en quamen/so bleef dese materie ongebederert. Nochtans so vele schilde het dat het selve eenighe schueringe onder ons causeerde: wy bleven des niet te min deur de gracie Gods/altijt in alsulcke eendzachticheyt/dat ick wenschen soude/dat alle de gene teghenwoozdelijck doende besidenisse vande Gherefoymeerde Relijge / den selven doet mochten doen.

Wijge of heb
Nachtmael
mach gebou
den woorden
sonder wijn.

Mat. 26.
Marc. 14.25

Daer dan om een eynde te maecten van het ghens ick te seggen hadde van Dilegaignon. Het gheschiede int eynde vande maent van October/dat hy (volghende het ghenepten byerck-woort twelck daer seyt/dat die hem van ymende wil af sonderen daer toe oorsaecke soecht) betersende lant/so meer ons ende die Leere die wy volghden: seggende dat hy ons niet langer en wilde lijden noch toelaten op zjn Foyt ende Eplandt/beval dat wy tersfont daer uyt souden trecken. Als wel waer (so ick hier boven aenghevoert hebbe) dat in onser macht wel was hem selfs daer uyt te jagen so wy ghewilt hadden: Daer so wel om hem te benemen alle oorsake van sich o ber ons te beslaghen/als dat hoven die hooghende redenen wesende ober al Wyanchryck ende in ander Lande de mare gestroeyt/dat wy verwaerts ober ghebaeren waren/om aldaer te leven nae de reformatie vande Evangelij/byzende daer deur eenighe reyzache/so hadden wy liever/nacremade het bruel vande boozschaben Dilegaignon / ende sonder boozder ons daer teghens te stellen/die plaetse te verlaten.

Albus nae dat wy outrent acht maanden ghelweert waren in dit epland ende

En Fortrefse van Colligny die wy hadde helpen opmaken/ soo vertroocken wy ons opt vaste landt/ alwaer wy bleuen twee maenden/ verwachtende nae een seker Schip vā Hable Noeuf, twee daergeromen was om Byzsil hout te laden/ metten schipper/ van welken wy accordeerden dat hy ons ober byngen sonde in Wyantijck/ wy accommodeerden ons op den oever bander Zee aende luycker spde/ aende mont van dese riviere Ganabara, ter plaetse by den Franchopsen genaemt Briqueterie, liggende mar een half mple van het For. En also wy vā daer byjelijc conde gaen/ kerren/ handelt/ etc. en byncke onder dē wilde/ de welke ons ongelijc meer byenschap bewelen dan desen die daer (sonder ooylaecker hebben) ons niet en conde liyden/ ons van gelijcken dickmael quamē besorken/ ons byngende probāde en anderling dat wy vā doen hadden. Nu vā hebbende int coyte beschyden in dēt Capittel/ die ongestadicheyt en wepfelinge die ick gekent hebbe in Villegaignon in het stuc vā religie/ hoe hy onder het desel vā diē/ ons ontlaet heeft zijne disputatie en die ooylake die hy nā vā sich ofte kerre vande Euangeliē/ zijn welen en ordinatise propoosten in dien lande/ die wyest heyt die hy gebuyckte tegens zijn volc/ en hoe meesterlijc hy toe gepronct was: Hoer verende te spyken wān hyer wy sullē comē op onse schepingē int wederkerē/ so wel vāde affchept die hy ons gaf als vā het verract twee hy tegens ons booz stelde in ons verter wten lande der wilde/ op dat ic andere puntē handele/ so sal ic hē alins zijn volc slaen en quellen late in zijn stot/ het welc met die arm der Zee daer het gelegen is/ ick ten eersten sal gaen beschyven.

CAPITEL. VII.

Beschrijvinge vande Riviere Ganabara, andersins ghenaeamt Genevre in America, vanden eylande ende Stot van Colligny, dat daer in gebout vvert, mitsgaders vanden anderen Eylanden daer ontrent gelegen.

Also desen arme vāder Zee en Riviere vā Ganabara/ also genaemt hy dē wilde/ en hy dē Portugelen Genevre (deur diē dat so mē seyt/ sp die eerst vande op dē eersten dach Januārij diese so noemē) welke is gelegē hy de 23. gradē ober de Equinoctiael, en recht onder dē Tropique vā Capricorne, is geweest eē vande zee habens int lant vā Byzsil/ besocht in onsen ent by dē Franchopsen/ so heb ic geacht niet buyten propooste te zijne daer vā alhier een besondere en coyte beschyvinge te doen. Sonder vā my te houde aen tgene dat andere daer vā hebben willen schyven/ segge ic ten eerstē als hebbende geweest en gebarē op de selve ontrent een jaer) dat ic strecken de te landewaerz inne lantē is ontrent 12. mplen/ en op sommige plaetsen byet seken of acht mplen/ ende aengaende de reist/ hoewel dat de bergē die se omringen van allen syden niet so hooge en zijn/ als de gene die bepalē het groot en wijt Lack ofte poel van Genebre/ nochtans welen de van alle canten soo naechp tvaelt lant/ is sp der selber gmoerh gelijck van gelegentheyt.

Woortē deur dien men verlatende de groote zee/ moet haerē niffens byelclopē eplandekens welen onbewoont/ tegens de welke de Scheypen in dien so niet wel beleyt woorden/ zijn in groote dangere van te stootē/ ende te byken/ den inganch is genoerh moepelijcken. Maer dat moet men een ingete passeren/ de welke niet meer dan een vterendeel van een mple byet welen/

sonde/te bepaelt int incoemen aender luchter sy den van eenen berch (si clippe
Pyramidale, de welcke niet alleen wonderbaetijc en wter maten hoorch is/
maer ooc van verre aen te sien, men soude seggen dars met handt gemaect
is/en ouer sulcx deurt die dars ront is/en ebe geijc als een dicke coyle, wter
onder ons frâchopsen genaet den Woter pot. Een wepnich boozder inde ri-
biere is en clippe/gemoech plat/die 100. of 120. schreden hebbē mach int ron-
de/die wy ooc hieten de ratte balke/op den welcke Villegaignon tynber aen
compste eersteijc zijne moerbeij en geschut gestelt hebbende/hē daer meen-
de sterck te maken/maer de bloet en wederbloet der zee hebben hem van daer
vertreckē: Een mple het boozs is het eplant daer wy woonden / t welcke
(also ick elders aengerœert hebbe) onbewoontlijc was/al er Villegaignon
daer in dat lant arriveerde/maer boozs niet meer hebbende dan een halve
Franche mple int ronden/en wesende srs mael langer dā byzet/omringt als
sy is van clepne clippen/recht bobē twater wistaeude/de welcke beletē dat
de schepen daer niet naerter en moghen comen dan men met een Cartou
schieten can/is wonderlijc en wter natuere sterck: En daerom de wijle mē
daer niet by comen can selfs met clepne schuyten/ dan alleenlijc vander sp-
de vande haben/twelck noch is tegens ober den inganc vander zee/tubiense
wel betwaert geweest hadde/het waer niet mogelijc geweest die toberwel-
digē noch in te nēnē/also de Portugesen/deur saute bāde gens die wy daer
hieten/gebaen hebben naer ons vertreck/daer en boben zyn daer noch twee
bergen aen te pde eynden. Villegaignon liet op elcke vande selfs een gupike
makē/geijc sy ooc op een clippe van 50. ofte 60. boete hoge/die int middel
bā t eplant is/ zyn huys hadde doē bouwē. Men beyde syde bā ders clippen
hadden wy ghesicht en effen gemaect eenige clepne plaatsen / op de welcke
gebout waer/so wel de sale daer men vergaderde om de ydricatie te doē/
en om te eten/als ander loggēn/ in de welcke (begrijpende also t volck van
Villegaignon) wy ontrent 80. personen sterck / woonden ende ons gde-
neerden: Waer notērt/dat wtgenomen/thuys dat op de clippe is/daer een
wepnich getimmerde is/ en eenige bolwerckē/op de welcke tgeschut geplāst
was/de welcke ontchling beletē zyn met wterselepe/dat het al Loggēn
zijn/of veel eer huten/waer van also de wilde luden de Wou meesters ge-
weest zyn/ooc gemaect zyn op daer wijse/te weten/van ronden hont in met
gras ouer deet. Siet daer met coyle wooyde/hoedantch de Fabrijcke was
vande Foxtresse ofte stercke die Villegaignon/(meene de te makē een aenge-
naem sake aen mijne Heer Gasper de Collign) Admirael van Wyancherij-
ke/sonder het faueur en bystant van wien so ick vande beginne gescreft heb-
be/sy nemmermeer soude gehad hebbē/noch de middel om de reys te doē/
noch bā eenige stercke te bouwē int lant bā Wyess) den naem gaf bā Collig-
nū in Wyancherijcke Antarticque: Waer hem gelatende dat sy den naem
bā de excellentē Heere wilde ontfelijc makē/vande welcke boozwaer die
memozie sijt heerlijckē zyn sal onder allen luden en met enē/te gebe te be-
denken/bobē die dat Villegaignon (tege de belofte die sy hē gedaē hadde/
alēer sy wt Wyancherijc vertrac bā op te rechten die supere Goddiensst in
dat lant) bā de heiligē afuel: Woe gratefijc sy noch daer en bobē de Portu-
gesen daer dese plaetse surupmēde/die de selus nu besittē occasie heeft gegebē
van

van datter Tropjeen maecten/so wel vanden name van Colligny/ als vanden
 name van Blanchegck Antarticque, diemmen dese Lande ghegeven
 hadde. Tot welke ypropooste ick seggen sal dat ick my niet ghenoech ver-
 wonderen en can/vant ghene dat Thebet mit iaer 1588. ende ontrent twee
 jaer naer zijn wedercomste van America, willende insgelyck ghesieden den
 Coninck Henrick den tweedē/ doe regterende/niet alleenlyck in een Caer-
 te die hy dede maeken van dese Riviere van Canabara / ende slot van Col-
 ligny / dede af maeken ter rechter syde vande selve int daste Landt: Eene
 Stadt die hy noemde Henrick Stadt/ maer oock hoewel dat hy tijds ge-
 noech gehadt hadde sedert daer op te dencken dattet enkel geckernij was:
 Des niet tegghenslaende het selve anderwaer heeft doen stellen in zyne Cos-
 mographie: Want als wy vertrocken wt dat landt van Byssil/ dat mere
 dan acht maenden was naer Thebet/ ick houde staende datter gheen for-
 me van ghebouwel en was/vele min eenich Voort oft Stadt/ indien ghewe-
 sten/daer hy ons alsulke een geinagmeert/ende voortwaer alleen twee fan-
 tasie ghebout heeft: Oock hy selve onsecker wese/ende/ welck voort staen
 moeste inde name van dese geinagmeerde Stadt/ op de maniere vanden ge-
 men die disputeren/of men seggen moet/ bonnet roodt ofte roobonnet/heb-
 bende die genoemt in zijn eerste Caerte de Stadt Henrick/ in in zijn twee-
 de Henrick Stadt/ gheeft ghenoech te bedincken dat al het ghene hy daer
 van seyt/niet anders en zijn dan byoomen ende versierde dinghen. Also dat
 sonder misgrypen / den Leser wiesende d'welck hy sal willen van dese twee
 namen/sal bevinden dat altyde een dierk is/ te weten/enkel schilders/ wy-
 het welcke ick beslypte dat Thebet/ van aldoen / niet te min zijn spot
 siet metten naem van Coninck Henrick/ van Willegaignon ende vande vande
 gene van Colligny die hy zijn slot toespghende/ maer oock de vande twee
 houdschept/soo die in hem is/heeft voort de tweede reys gepropheert de
 memoire van zynen Prince. En en voort te comen al het gene hy daer sonde
 moge byzingen/mits loorhenende plat wt die plaetse die hy inepnt/te zyn-
 ne de gene die wy noemden de Briquerie, inde welcke ons hantwerckers
 maectē seckere hupkens/ ick gebede wel toe datter eenen vort is in dat
 land/de welcke de Franchysen die daer eerst haer wooninge kosen/in gebach-
 tenisse van hare sonderreynē Heere/ noemde de Henrickus berch/ geiffe oock
 tot onsen tijde wy daer noemde eenē anderē Coguilleat/ vande comat vā
 Byssilps de Coguilleat/ Heere vā Pont/die ons aldaer overgelyste heb-
 de/maer so daer groot onderschept is tuschen een berch of eene Stadt/ge-
 men seckerlyck seggen mach/dat een Cloekhuys gheen koe en is/so volcht
 daer wt dat Thebet aentekenende dese Stede Henrick oft Henrick Stede/
 in zyns Caerten heeft gderoert/oft dat hy heeft willen doen gheloven meer
 dan daer van is/ vande welcke wederomme/op dat niemant en drucke dat
 sicker anders of spreke alst behooft/soo ghedraghe ick my aen alle de gene
 die dit volagie gedaen hebben/ende selfs aent volck van Willegaignon/daer
 van datter nu noch veels int leven zijn/te weten of daer eenighe apperentie
 van Stadt was/ ter plaetse daermen heeft willen stellen/ dese die ick ver-
 sende hy den versieringhe vande Voeten/daeromme ghelyck ick inde voort-
 rede gheseyt hebbe/de wille Thebet sonder oorsaecke my/ende mijne mede-
 gesellen

ghefallen heeft willen beginnen aen te verchten / soo hy namelijk bebindt dese wederlegginghe in zijn beschrijvinghe van America, van harde digstie / dooz dien ick my verweerende teghen zijne Calumnien / hem al hier eenen Stede gheraferst hebbe / dat hy oock weete dat dit niet alle de fanten en zijn/die ick in geremarquibere hebbe/de welke/also ick des wel indachtich ben/indien hy hem niet en ghenoecht van dit weynighe dat ick aengheroert hebbe in dese Histozie / ick hem noch byeder sal betoghen/het is my nochtans leet dat ick interrupterende mijn propooste/hebbe gedwonghen gheweest alhier dese aforcht te doen/maer om redenen hier boven verhaelt/te weten om te begripen nae de waerheyt hoe alle dingen gepaasert zijn/so laet ick den Leser oorzelen of ick ongelijck heb/ of niet. Om dan te verholgen datter rekkert te beschrijven/ soo van onse Riviere de Sanabara/als vande ghelegentheyt der selver/ vier of vijf mylen het boogts vande boogts/sterckte/is een ander schoone ende vruchtbaer Eplant/d'welcke groot wesende ontrent ses mylen int runde / wy noemden t'grootte Eplant. Ende dooz dat int selve zijn verscheyden Doopen/betwoont vanden wilben/ghenaemt Tovoupinambaouls,vontgenooten der Franchoyfen/ginghen wy daer oydinaerlich haelen/met onsen bootz/meel ende andere nootlaerdelijcke dinghen.

Boven dien zijn daer noch veel andere cleene Eplandekens onbewoont/in desen arme vander Zee/ inde welke onder ander dingen gebonden woonden groote ende seer goede Oesters/ghelijck oock de wilben/ dayckende ontrent den Oever vander Zee/daer wy byenghen groote steenen ronsomme/aen de welke hangen groote menichte van ander cleene Oesters/ diese noemen Leripes, haet daer ronsom aen ghesche/ datmens afstrecken moet met crachte/wy deden oydinaerlich met grote potten vol sien van dese Leripes, in enighe vande welke die op doende ende etende/wy cleene Perlen vonden.

Woozts soo is dese Riviere verbult van diverse specien van visschen/ghelijck ten eersten (alsoo ick hier nae byeder segghen sal) van groote menichte goede Maletten/Requiens/Rorphen/Marobins/ende andere middelbaere ende cleene/ eenighe vanden welcken ick oock noch byeder sal beschrijven/int Capittel vanden visschen/maer principaeliken en wil ick niet vergetten van alhier menste te maerken/ vanden schijckelijcke ende verbaerlicke walvisschen/die ons daghelijc wten wateren vertoonden/ haer groote wannen/haer hermepende in dese groote/byede/ende diepe Riviere/quamen dichtwils so naer by onsen Scheyen/ dat wy die niet hoers schieten ende gherauchen mochten. Nochtans dooz dien datte den huydt seer hardt hebben/ende selfs der speck soo dicke/dat ick niet en gheloofte datter de cloot dooz soude comen gaen/en immers sulcx/datse daer deur soude seer beschadicht moghen wesen/soo en lietense daeromme oock niet boozder te comen/ende noch min stercken sy daer van/ghedurende den tijdt dat wy aldaer waren/daer was eens/de welke op thien of twaelf mylen na/van onse sterckte streckende/na de Cap de Frie,ghecomen zijnde te nae aen de ranten/ende niet genoegh waters hebbende om weder te keeren in volle Zee/bleef daer opt byooghe ligghende / maer niet te min/niemande dozvende daer by comen/dooz datte

Hi storie

van selfs gestorven was/ niet alleenlijck haere wventende/ dedese de eerde beben/wel verre ronsom haer/ maer oock hoorndemen het geluyt daer van lancy de strande/ meer dan twee mylen verre/daer en boben hoe wel dat be- le soo vanden wilben/ als vande gene vanden onsen/ die daer gaen wilben/ byochten daer van met soo veel als het haer beliesde/ soo bleven daer noech wel meer dan de twee derde paert liggen/ welcke daer ter plaetse berginck selfs dooz dien het vleesch/daer van noch versck zijnde/ niet al te seer goet en was/ ende wy leer weynich etende van tghene in ons Eplande ghebyocht werdt/ (wtgenomen eenighe stucken vant best/ die wy deden smelden/om ons te behelpen ende snaches te lichten/metten traen die daer wt quam) la- tende de reste by stucken hangen inden regen ende wint/ende maecten daer niet meer wercy af/dan bā een mulschoop. Nochtans de tonge diet beste was wert gesouten in tonnelkens / ende in Dancrijck gesonden aen mijn Weer den Admirael.

Epndelick (also ick alrede aengeraert hebbe) het hant Lant omringende van allē spde deser arme der Zee/so zijn daer noch int wterste eynde twee an- dere schoone loopende Rivieren van soet water dieder in comen/ op de wel- ke ick met anderen Franchopsen varende/met sachten by de twintich myls verre ter landwaerts in/geweest hebbe in vele doppen vanden wilben/ die daer woenen aen d' een ende d' ander spde. Diet daer int coyte tgene dat ick gderem arquereet hebbe/ in dese Riviere van Gmebye of Ganabara / vant berlies vande welcke/ ende vande stercke die wy daer in ghebout hadden/ ick des te meer bedjoest ben / om dat al selve wel bewaert ghetweest zyn- de/ghegheken doen comde/ hadde gheweest niet alleenlijck een goede ende schoone vertreck/maer oock een groote gerief/vooz de gene van onser fran- sche natie om te varen in dat Landt/ op achtentwintich of dertich mylen hoorbere/streckende aende Riviere de Plate/ende inde eynde van Madagel- lan is een ander grooten arme der Zee/ ghenaemt by den Franchopsen de Rivieren der baten/ inde welcke sy van gelycken varende/in dat lant haben nemende/het welck sy oec doen inde Waven van Cap de Frie, al maer/so ick hier vozen gelept hebbe/wy aenquamen/es aen lant gingen in Wyssillen.

CAPITTEL VIII.

Vande natuere, stercke, naechtheyt, vvackerheit, gedaente, ende cieraet der lichamen, soo vvcl vanden Mannen als vanden Vrouwen der vvilde Brasilianen, invvoonders van America, onder de vvclcke ick verkeert hebbe ontrent een jaer.

Debbende tot hier toe verhaelt/soo wel tghene wy saghen op de Zee varende naet Lant van Wyssil/als hoe dat alle dingen gepasseert zijn int Epland ende stercke van Colligni, daer hem ontfiel Willegan- non/ ghebuerende dat wy daer waren/ oock welcke daer is die Ri- viere genoeemt Ganabara in America, nadien dat ick soo verre ghetreden ben in desen materije/al eer dat ick tschepe gae om weder te keeren in Wane- rijck/so wil ick oock discoureren so wel opt gene ick gemercht hebbe/soo wel aengaende de maniere van leven der Wilde / als vande andere besonderste dingen

dingen/der w aerts ouer onbekent/ die ick gesien hebbe in haerlieder Lant/
 Ten eersten dan (op dat beginnende van het beoziemde daer inre voozt-
 gae by oydje) de wilde van America wonende int lant van Bysil/genaemt
 Tovoupinambaouts, metten welken ick ghewoont ende familiærlic-
 ken ghesfrequenteert hebbe ontrent een iaer/ en zijn niet meerder / groter/
 noch min van staturen/ dan wy 3 jin in Europa/ ende en zijn ook niet an-
 ders van maetsel als wy en 3 jin/maer wel zijn sy veel sterker/bollijvinge/
 wacker/minder siekten onderwozpen/ende lefs so en zijnder by nae gheen
 cruppele/scheel/noch mismaekte van leeden onder haerlieden/daer en bouen
 hoe wel datter vele comen totten ouderdom van hondert ende hondert en
 twintich iaren/ (want sy comen wel ont houden ende tellen haer ouderdom
 by Jbanen) weynich zijnder die in haer ouderdom het hayz noch wit ofte
 grasu hebben/twelck voozt ghewis betoont/niet alleenliken de goede lucht
 ende goede getempertheyt van haeren Lande/int welcke gelijck ick elders
 geseyt hebbe/sonder voist noch groote koude/de doffchen/cruppen ende bel-
 den altyt groen zijn/maer ooc (sy alle waerlicy byinckende vande fonteyne
 der fruchden) de weynige sojge en achterdencken datse hebben / vande bin-
 gen van desr werelt. Ende metter daet so ick betoghen sal veel byerder hier
 naer / gelijck sy niet en putten wt die modderighe ofte veel oer pestilentia-
 le braken/daer soo veelder op wateren wt spuyten/die ons de benen af kna-
 gden/ wt marg helen/ het lichaem verteren/ende den Geest consumeren/om
 coyt te maken ons vergifigen ende doende sterben voozt den tijt / te weten in
 nußvertrouten/in giericheyt/daer wt vooztromen in pyorissen / in berom-
 meringe/niß/en eergiericheyt/ook worden sy daer voozt vele min verhoert.

Weggaende van haerlieder natuerlick coleur/ onrmits de hitte vanden
 Lande daer sy wonen/niet veel swart wesende/ 3 jin sy allene byupn/ghe-
 lijck ghy seggen sout/dat de Spanjaerts of Jobencalen zijn. Voozts twee
 een dinc/niet min vzeemde dan qualijck om te geloben/den genen diert niet
 gesien en hebben/so wel mannen/vrouwen als kinderen/niet alleenlick son-
 der te decken eenich deel van haer lichaem / maer oock sonder te tooghen ee-
 nich trecken van schaemte/geen duergaens alsoo naecht alße wt haer moe-
 ders buick getomen zijn. En voozts so veel schilbet gelijck eenighe dincen/
 ende sommige dat willende doen geloben/datse ruwich zijn souden/ en met
 hayz ouerdracht/dat ter contrarien hoe wel sy wter naturen niet mser ha-
 riger zijn dan wy en zijn in dees landen van herwaerts ouer/ ooc so haest dat
 het hayz haer begint wt te comen/op wat deel vanden lichame dat het sy/la
 totten daert en wijnvzaenwen toe/twelc haerlieder gesichte maecte scheel/
 hetwerre en wzeet/woozt wtgetrocken metten nagel/of sedert dat de Chri-
 stenen daer verkeert hebben/ met schaerkens diese haer geben/twelch men
 oock beschrijven heeft/ dat doe de inwoonders van het Eplant Cumana of
 Peru, ick neme wt alleenlick wat belangt het hayz van onse Tououpinam-
 baouts, twelcke noch aē alle mans persone/bā hare fruchte af/van top af/ si
 al vboozste vanden hoofde/seer na af geschozen/vzagē al ebē gelic als eē mo-
 nix crupne/ si op het achterste op de wijse van onse Ouders/ en vande gene
 die hare perruken late groeyen/ latent inde hals lanc hangē/tot het welcke
 oock om (indient my moge icken sy) niet wt te late van gene dat tot desen

voopooft dient/sal ick alhier by boegden dat sy hebben in dat lant seker crupden/ bjeedt van ontrent twee vingeren / o e welcke groepen een woepnich crom by nae ront/ gelijk men seggen soude de buffel/die de apz decks van die groef saet/het welck wy in Wyancherijck noemen Sarrafin's koopne. Ick hebber onde mannen gesien (maer niet alle/ noch selfs geensins de jongge mannen ende noch mit de kinderen) de welcke nemende twee blades ren van desen crupde/lepdense ende bondense met catoen garé rontsom haere ghemachte / ghelijck sy het oock altemets bewonden met neusdoecken ende andere clepne lpuen doecken die wy haer gaven/ waer upt ten eersten aensien het schijnen soude al of in haer noch een boncrken van natuerlijke schaemte ouer ghebleven ware/ ja datse daer noch eenich acht op hadden: Want hoe wel ick daer van andersins niet ondersocht hebbe/ so heb ick veel eer opmits dat het gheweest is om te decken eenich ghebjeck dat sy in haer onderdom in dat Lit hebben moghen.

Boven dat/hebbense dat gebuyck / dat bande kint/heydt af van alle den kinet regens/de anderste lippe boven den kin/ haerlieden deurboozt wesende/ sy ozdinarelijck daer in dzagen binnen het gat seker been/ wel geslepen / alsoo wit als Woor/ al by gemaecht op de wijse van eens van dese clepne Kegel/ waer mede men het waerts ouer speelt op de Tafelen met de Wirobotten/ sulcx dat het punctachtige ende el dypin of twee vingeren bjeet uytwaerts streckt/het welck bast is ghemacht tusschen het tancbleysch ende de lippe/ ende doemt af ende setten wederom in alst haerlieden goetdanccht: Maer dese punct van wit been / niet dzaghende van in hare jonckheydt/wanneer sy groot sijn/ ende men haer noemt Canomi-onassou (dat is te segghen groote knecht / in plaetse van dien stellen sy in het booz. gat van hare lippen eens groene steen / wesende een specie van valsche Emeraude) de welcke oock van binnen bast ghemacht zijnde/vertoont hem van buyten vande ronde ende bjeede. / ende twee maal dicker dan een Testoen / ja daer sijn dierdzaghen soo lanch ende rondt als een vingher/van welcke laetste sacsoene ick een in Wyancherijck hadde ghebzocht. Maer boozts soe wanneer dese steenen geweeert zijnde / onse Tovoupinambaoult om haer genoechte haer tonge somwijlen strecke deur dat gat vande lippe / alsdan schijnende den ghenen dese aensien of se twee monden hadden. Ick ghebe u te bedencken/hoe mop dat het om sijn is/ende of dat haerlieden niet verloor mismaecht: Daer en boven hebbe ick mannen gesien/ de welck haerliede niet genoegende met alleen dese groene steenen te dzagē in haren lippen/hadden der oock een beyden wange/ de welcke inghelix tot sulcken eynde sy haer deurboozt hadden.

Aengaende de neuse/ in plaetse dat de Woe-moers van herwaerts ouer/ ten eynde van dien/beel schoonder ende groeter te maken terstont den kinderen gebouzen zijnde/den neus met hun vingheren om hooge trecken/onse Americanen ter contrarien houdende booz schooneheyde dat haer kintder die neus plat hebben / soo haest alse upt haer Moeders buyck ghecomen sijn (even ghelijck als ghy stiet dat men in Wyancherijck doet die clepne hondkens) bouwen haer de neus in metten dypin/ hoe wel nochtans soechter anderen seyd/datter een gheweeste is in Peru, daer de Indianen de neuse

beneuse so onmatelijken groot hebben datser Emerauden in leggen/Cur-
quopfen/ende ander witts ende roode ghescenten met Gout djaet vast ge-
maect.

Wooyts / onse Byssilianen vercleren haerdichtwils het Lichaem met
versheypden schildbergen ende coluren / maer boven al / so swartense oyd-
naertijcken soo wel de d'gten ende de beenen met Sop van secker Fruyt/
datse noemen Genipat, dat ghy oozdeelen sout / haerlieden van verre aen
te sien dat sy Dapen Woerken aen hebben / ende dese zwarte verwe ghe-
maect van dit fruyt Genipat: blijft soo vast in het vleesch ghebruycht/
dat hoe wel sy daer mede in het water gaen/ja wasschen haer so vele als sy
willen / sy en connent niet af begheven in etien ofte twaelf daghen. Sy
hebben oock halve manen langher dan een halben voer / ghemarckt van
beenen / wel in een gheboerche/alsoo wist als Albasten / de welcke sy noemen
Lacy vande name vander mans / diese soo heeten/ende dragen die alst haer-
lieden beliest/hanghen de aen haeren hals met een cleen rozdeken van Cat-
toen djaet/laende mettet plat op de bozse.

Van ghelijcken naer datse den lancheydt van tijde gheslepen hebben
ene menichte clepne stucken van een groote Tre schelp/ghenaemt Wig-
nol/de welcke sy soo ront/ plat/ende dun maecten als een Penninck deur-
booyt oft gegat als sy zijn int midden/ende gesnoert aen een Catoen djaet/
maecten sy daer halfbanden af: diese noemen Bourre/de welcke alst haer-
lieden goeddunckt sy wonden om haeren hals / ghelijck men hier te Lande
voet de Gouden Ketenen. Het is nae mijn verstandt het selve dat eenighe
Wyzelaine noemen / waer van wy sien veel vanden Wyouten van her-
maets over rimenen d'aghen/ende ick hadder meret van d'ie vaim/ wel soo
schoone als men sien mochte/ als ick in Wyanchrijck arriverde/ de Wilde
maecten noch dese Halfbanden diese herten Bourre van een secker specie
van twert hout/het welcke om dattet alty so swaer is ende blinckende als
Agdet/ is tot sulcx seer bequaem.

Daer en boden Onse Americanen hebbende menichte van ghemeenpe
Hermen/daer van de Woytugesen den de stam ghegheben hebben dichtwils
plumende de witts/ende met eenighe pseren sedert dat sye ghehadt hebben/
daer te boozen met eenighe ander scherpe dinghen / de selve supende veel
clepnder dan vleesch vā Hastepen: De clepne plummen/naer datse die heb-
ben doen sieden/ende roode ghebruyt met Wessil houdt/wesende ghesluy-
den met secker Commes/diese daer toe p'poyts hebben/beberken daer met
haer Lichamen/de Hermen ende de Beenen: sulck datse in sulcken staet
schijnen te wesen podharich gelijck de Wuyfjongen ende ander vogelen
sien twelfer wren doppe ghescomen. Ende tis wel te ghelooven dat een-
ghen van desen Lande van her waerts over/ int beginsel als sy daer arre-
beerden de selve ghesien hebbende gheacroustrent op sulcke wijse / sy van
daer weder gekeert zijnde/sonder wooyder wetenschap of kennisse daer van
te hebben/ twighgeheben ende de mare gestropt hebben/dat de Wilde luy-
den rutwisch waren/maer gelijck ick hier boven gheseydt hebbe / so en zijn
sy sulcx niet upter naturen / ende daerom ist een onwetendheyt ghelooft/
ende een saecke al te lichtverderlijck ghelooft. Een ander van ge-
lijcken

De wilde
besten met
pluy mē / 300
geacht ghe-
weest was-
welc van
nature te
wesen.

1718. gen.
van Indien.
2. boeck. cap.
79.

lijcken heeft ghescheyden dat de Cumanoisen haer bestrijcken met eene seckerre gomme of aenleebende salve/ende haer daer naer bidecken met plupmen van diverse coeleuren/ geen quade gratie hebbende in sulcke Equipage.

Ciraet van
plupmen op
het booz-
hoofte.

Mengaende het cieraet des hoofts van onse Tovoupinambuins, boben de crupen op het boozste/ ende hangende hayze op het achterste/ daer af ick mente gemaect hebbe/ sp bindē ende borgen by een plupmen vander bogelen blueghelen/ peers/ roodt/ ende van anderen coeleuren/ vande welcke sp maken cieraeten opt boozhoofte/ ghenoech ghelijckende het fatsoen van het gemaecte hayz/ het welcke men heet Raquettes ofte Ratenpades, daer mede de bzoutwen ende jonck bzoutwen van Dzancrigh ende anderen landen van herwaerds over/ binnen sekeren tijdt herwaerds haer wel mede beholpen hebben/ jae men soude segghen datse desen voutd hadden van onse Wilden/ die dit maersel noemen Tempenambi.

Ooplingen.

Sp hebben oock ooplinghen aen haren oogen/ ghemaecht van witte beenen al by vande selve soorte als de punten daer ick hier boben van ghesep hebbe/ die de jonge knechten dzaghen in hare beurgeboozde lippen. En daer en boben hebbende in haer landt een bogel diese noemen Toucan, de welcke (ghelijck ick die wijder bescheyden sal in zijn plaetse) heeft gheselijken de plupmen alsoo swert als een kabe/ uptghenomen onder de crop/ daer is sp ontrent de langde van vier vingert/ en dize in de byede/ al bedect met clepne subtile gheluwe plupmken/ met een roodt boozbeken daer onder den selven de bozst uptnemende/ (de welcke sp ooc heeten Toucan naer den naem vanden bogel diese dzaecht) daerof sp der groote maniche hebbe/ naer datse dzooge zijn/ clampē die met Was/ het welc sp noemē Yra-yetie, aen beyde spde van hare aensichte ontrent de oogen/ sulc/ dat hebbende also dese geluwe placards op de kaken/ het schijnt datter zijn twee boskens van vergulde copere/ ghelijck de peerden hebben aen beyde eynden want gebit ofte toom.

Stoekē/ bon-
netten/ dja-
celleten/ ende
ander cieraet
van plupmē
gemaect.

Soe wanneer boben desen/ onse Bysilianen in den strydt of ter oorloghe gaen/ al waer op de wijs die ick elders segghen sal: Sp dooden solemptlijcken enen ghehanghenen om te eten/ op dat sp alsdan beter gheveert ende verciert soude wesen/ cleeden haer lieden met Tabbaerts/ Bonnetten/ Bjaceletten en ander parelselen van groene plupmen/ roode/ blauwe/ ende andere van verscheyden natuerlijcke coeleuren/ en van excellenter schoonheyt: Sulc dat naer datst by haer lieden alsoo gheschackert/ ghemengt/ ende seer punctsch aenden andere vast gemaecht zijn/ met clepne sturckend van riedt/ ende cattoen dzaedt/ niet welende eenighe plumacten in Dzancrighē diese beter of aerdiger soude connen handelen ofte toe maken/ ghy sult segghen dat de cleedoren daer van gemaecht/ ongheschozen flutwel waren/ sp maecten niet ghelijcker const de ghebesten van haeren rapieren ende houten kudden/ de welcke oock alsoo verciert ende verrijcht met dese plupmen soo aerdsch ghevaegde ende in ghelepte/ wonderlijck schoon zijn om sien.

Scheyt van
de houten
swerden
met plupmē
bedeckt.

Wooz het leste van hun toemaekel becomende van hare nabueren grote plupmen van Strupsen (daer denx het schijnt datter zijn in eenige ghebesten

weſten van dien Lande/ van deſe groote plompe bogelen/ al waer ſcher/ niet
 min om de waerheyt te ſeggſſen gheen geſien en hebbe) van graeuwen ro-
 leure/ boeghende by een al de boſſen op de een ſyde/ ende de riſte / het welch
 open gheſtreckt is int ronde/ opt ſatſoen van een cleyn Paulſoen / of van een
 rooſe/ ſp maken daer aſeen groote plumage/ dieſe heeten Araroye. de welcke
 weſende gebonden op hare ſendenen met een rooſde van cattoen/ het ſmal-
 ſte naeft het vlepſch ende het byede daer buyten/ wanneer ſp daer met ghe-
 wapent zijn (ghelijck daer tot gheen ander dinghen en dient) ghy ſout ſeg-
 gen dat ſe by jaghen rene kope om de kuyckens daer onder te bewaren/ baſt
 ghen aecht op haren billen. Ick ſal veel byeder ſeggſſen op een ander plaet-
 ſe/ hoe dat de meefte en grootſte ſtrijbare manne onder daer/ op datſe hare
 cloeckheyt rooghen/ ende boken al / hoe veel ſp van haren byanden verſla-
 ghen hebben/ ende gebanghenen omgebzacht om te eten/ den ſyn den ſp ha-
 re bozt/ de armen ende de dgien / daer nae beſtrijckende die ſneeden met
 ſeekere ſwert powder/ ſo dat die tekenen daer in blyden ſtaen al haer leben
 lanch/ inder manieren dat het ſchijnt haerleben aen te ſien in ſulcker wijs/
 datter couſen en wambafen zijn al geſneeden ende gehackelt op zijn Swit-
 ſerſche/ ende ander doot/ ſneeden cleederen die ſp byaghen.

Plumage
 op de ſenden-
 nen.

notte ghe-
 pkeere.

Wat indien daer queſtie is van te ſpyngen/ byncken/ ende Caouimeren,
 het welch by nae haer gewoonſte Ambacht is/ op datſe boken den ſanck en
 den vops/ dieſe gemeenſch gepuycken in hare danſſen/ noch wat meer
 hebben om den geiſt te verſuegen/ nae dien ſp gepluct hebben ſeker byacht/
 weſende vande groote ende genoeg ſaem. vā gedaente gelijk een Caſtain-
 ge/ daer van de ſchelle harde ghenoech is/ wel ghebroocht ende den keern
 daer wyt ghenomen/ ende in plaetſe van dien daer inne ſterckende ſeekere
 clepne ſternkens/ ende makende die baſt aen malcanderen met een byacht/
 makender couſſebanden af/ de welcke alſo gebonden aen heurlieder beenen/
 geven alſulcken gheluyt als de moſſel ſchelpen aen een gebonden/ jae bynae
 ſulck geclanch als de Bellen hier te Lande/ daer van ſp oock ſeer begeert
 zijn wanneer men hun die byingt

Welckens
 van byacht
 gemact.

Daer en boken weſende in dat landt ſeker ſoozte van boomen/ die bycht-
 ten byacht ſoo groot als een Straps ey/ ende van gelijcker ghebaente/ die
 wiſde nae datſe de ſelve int midden den boozt (gelijck ghy ſiet dat in Wyanc-
 rich die kinderen de groote nooten deurboozen om muelskens van te ma-
 ken) binnen yptgehoelt/ ende alſoan clepne ronde ſternkens inne geſte-
 hebben/ ofte graenen van hun groot mil (daer van ick hier nae ſal ſpreken)
 ende een ſtock daer deur van ontrent ander halve voet lanch / maerken daer
 een Instrument van/ het welch ſp noemen Maraca, het welcke maerkende
 meerder geluyt als een verckens blaſe vol erwteten/ onſe Byſſitanen heb-
 bent ghemeynſch in de hande. Zoo wanneer ick handelen ſal van
 heurlieder Reſigte / ſal met eenen verſalen wat ghevoelen ſp hebben/ ſoo
 wel van deſe Maraca, als van zijn gheluydt nae dat het alſo by haerlie-
 der roeghemackte is met ſchoone pluymen/ ende gheeygghent tot alſulc een
 ghebyuyck als wy daer ſien ſullen.

Maraca
 clinchende
 Instrument
 gemaect van
 ſcher groote
 byachten.

Diet daer in ſomma wat belangt het weſen/ cledinge/ en rietert daer me-
 de onſe Tovoupinambaoults gewoon zijn haer toe te ruſſe in haerliebde lant/
 welch

Wilde half
maecht/ half
gheleert,

wel is waer/ dat daer en boven/ wy leden in onse Schepen met ghebrocht
hebbende groote quantiteyt van Fringen/ van roode/ groene/ geluwe/ ende
andere Colouren/ haerlieden daer van lieten maken/ rocken ende byoeken/
de welcke wy aen haerlieden mangelde/ booz lichte/ Dapagapen/ Byzel
hout/ Cattoen/ langhe Pper/ ende andere Waeren van dien Landen/ daer
in de die Schippers ghemeynlyck haer Schepen laden: Naer de sommige
sonder pet meer aen te hebben/ aentreckende alleenlyck van die wijde schip-
pers boorens/ anders ter contrarjen sonder byoeken/ aenboende rocken die
haerlieden maer en hinghen tot aen die billen: Na dat sy haer selven een
wepnich beiten ende ghewandelt hadden/ in sulcke toerustinghe (welck niet
en gheschiede sonder ons seer te doen lachen) sy de selve weder wt trecken-
de/ sepende te bewaren in haere huyzen/ tot dat sy belust werden/ die weiden
aen te trecken/ van ghelijcken deden sy mette hoeden ende hemden die wy
haer gaben.

Woemen een
wilde met de
mercken sal.

Wils int langhe beschreiben hebbende al tghene men segghen can/ belan-
ghende het wtwendich banden lichaemen/ soo wel der mannen als knecht-
kens bande Americanen. Zoo ghy ten eersten/ volgende dese beschryvinghe
u selven wilt hoortellen eenen wilden/ so ouerlegt in uwe ghedachten een
man heel naecht/ wel ghemaecht ende gheproporzioneeret van leden/ heb-
bende al zyn hant wtghetrocken/ het hant banden hoofde gheschozen/ op de
maniere als ick gheseyt hebbe/ die lippen ende de wanghen ghespleten/ ende
ghopunte beenen/ oft groene steenen daer inne geset/ de oogen deurboort/ met
soplinghen daer aen hanghende/ het lijf gheschildert/ die dgien ende beenen
gestwart/ niet de berwe die sy maecken bande bychte van Sentpat/ hier bo-
ven gheset/ halsebanden ghemaecht van clepne sturckens van die groote
Zee schelpen/ dese noemen Wignol/ sulcke als ick u beschreiben hebbe/ aenden
hals hanghende/ ghy sult hem sien ghelijck by ghemeynelyck in zyn Lande
gaet/ ende soodanich belangende zyn wesen/ als ghy hem hier nae afgemaelt
siet/ alleenelyck met zynen beenen halve maen wel niet ghemaecht/ hangen-
de op de boort/ zyn stien int gat vander lippe/ ende na zyn maniere van doen/
hebbende een hoge ongespannen/ ende de pylen inde hant. Wel ist waer dat
omme teullen de plaetse/ wy neffens desen Tovoupinambaoult ghestelt
hebben een van zyne wijden/ de welcke/ nae haerlieber ghewoonde/ dragen-
de haer hint in een slup/ ofte bant van Cattoen/ het hint van gelicken die
moeder/ op die wijse soo sy die dragden omhelst/ ende beyde zyn beenen om
haer syde slaet/ ende daer by staende een bedde van Cattoen ghemaecht/ op
de wijse van een vissch-net hangende inde locht/ ghelijck sy lieden slapen in
haerlieder Lande. Van ghelijcken die ghedaente bande byurt die sy no-
men Ananas/ de welcke so ick die hier nae sal beschrijven/ is een bande bestie
die dit Lande van Byessillen boort byengt.

a. confide-
ratie,

Wooz de tweede contemplatie eender wilde hem gheweert hebbende/ alle
die boven beschreiben beclerels/ ende als dan bestreecken met bast clebende
lijm of gomme/ soo beclert hem eganich Lichaem/ die armen ende die be-
nen met coyte pluymen seer cleyn gherapt/ ende gheberwet in root/ wesen-
de also constelijck verwich/ niet dit ghemaecht hant/ ghy meucht dencken/ of by
niet schijnen sal seer miop te wesen.

En

Ten derden/het sp dat hy blijve in zijn natuerlick coleur/ oft gheschil- Ende de-
kuyplinge.
dert werde oft met pluppen besielien/ soo vercleet hy hem met zyne ha-
lpten/ bonette/ ende byacelleten/ seer aerdich gemaecht. van dese natuer-
lijke pluppen van verscheyden coeleuren/ daer ick hier horen van ghe-
sproken hebbe/ en so toe gemaecht zijnde/ sult ghy mogen seggen/ dat hy
in zijn grootste mannsifcentie is.

En so ghy
hoor het vier-
de/ op de ma-
nere als ick
terstont ghe-
seet hebbe dz
hy doen/ den
selven wildt
hebben/ half
naecht/ ende
half gecleet/
soo doet hem
een broet oft
hoosen aen/
ende fringē
hā persche-
den coelure/
hebbende de
eene mouwe
groen/ ende
den anderen
gheluwe/ be-
dunckt daer
op oft hē per
meer ontpo-
ken sal/ als
ren yharot.

Eynelijck
hoegende hy
alle het voor-
gaende/ het
Instrument
gemaect Ma-
raca inde hāt
ende die plu-
magie die hy
noemt Ara-
roie, op zijn
lembden/ en
die beslehang

Wierde be-
kuyplinge.

Voorslinge
hande wilde
bijnende
en dandende.

van bruychten ghemaecht rontomme de beenen/ ghy sult hem als dant
sien/ (ghelijck ick hem noch sal ofmaelen op een ander plaetse) in sulche
toerslinge als hy is/ so wanneer hy dant/ spijnt/ bijncht/ en wandelt.

Wat belangt het voorder cieraet dat de wilde ghebruycken tot haere
lichamen/ nas die gantsche beschryvinghe die ick hier boven daer van
ghedaen hebbe/ boven dien dat van noode soude wesen vele figuren te
stellen om de selve wel af te maelen/ so en soudenmen t selve noch niet wel
comen doen sonder die coleuren daer by te voeghen/ t welck wel een by-
sonder boeck soude bereyssen. Nochtans boven t gene ick daer van al
rede geseyt hebbe/ als ick sal spreke van haerlieder oorlogen en wapenin-
ghen/ hun pphierende t lijf ende stellende haerlieder t swert oft houte
knobse metten boorch en pyleninde hant/ salse wat furieuser beschryven.

Maer laetende vooz dees tijdt onse Tovoupinambazults in haerlie-
der magnificentie/ haer verheughen ende goede daghen hebben/ ghe-
lijck sy wel comen doen/ inoeterwyl besien oft hare vrouwen ende doch-
teren (de welcke sy noemen Quotiam/ ende op sommighe plaetsen nae
dat die Portugosen daer ghehandelt hebben/ Maria) beter ghepareert
ende toe ghemaecht zijn.

Ghescheyt
der wilde
vrouwen.

Inden eersten/ boven t gene dat ick inden beginfel van desen Capittel
gheseyt hebbe/ datse ghemeenlijck heel naecht gaen/ soo wel als de man-
nen/ soo hebben sy dit noch niet haerlieder ghemeen/ dat sy wt trecken so
wel al het hant datse over haer lijf hebben als oock de oorschelen ende
wings/ armen/ wel is waer dat soo veel belangt het hant vanden hoof-
de/ sy haerlieder daer inne niet en volghen/ want in plaetse dat sy luyden
so ick gheseyt hebbe/ het selve vozen af stonden/ ende achter lanch laeten/
sy ter contrarien niet alleenelick over al lanch laeten hangen/ maer oock
(ghelijck de Vrouwen herwaerts ouer) kammert ende wasschent seer
sorghvalbelijck. Iae bindent somwijlen op met een catoene koorde/ root
gheverwet/ nochtans latende het selve ghemeenlijck hangen op de schou-
deren/ gaen meest altyt metten langen hant.

Der vrom-
de oorsingen

Woozts herschillen daer in vande mannen/ datse haer lippen oft wan-
ghen niet en deurbogen/ ende volghens noch geen ghescrenten en dragen
int aensicht/ maer sengaende de ooren/ op datse daer oorlingen aen dra-
gen/ deurborzen die so boven maten seer dat behalven dat mender lich-
telijck een binghet soude seken dooz die gaten/ dese hanchselen dan noch
ghemaecht zijnde van dese groote Zeeschelven/ ghenaemt Wignol/ daer
van ick ghesproochen hebbe/ wesen de wit/ rontde/ ende soo lanch als een
middelbaer haerffe/ soo wanneer sy die aen hebben/ staende haer op de
schouderen/ iator op de boest/ het schijnt van verre aen te sien dat het oor-
ren van Whacken zijt die haerlieden hangende aen beyde syden.

Welckene
manieren des
wilde vrou-
wen/ int bes-
cheyden van
hant aensicht

Sengaende t aensicht/ siet hier op wat wijse dat sy haer toe maecten/
dat buetwijf of speelmoot met een pinzeel inde hant/ begounen hebbende
een elpen rondchen recht int midden vanden wanghe/ vanden ghene die
haer laet schilberen/ gaende woozts daer mede al rontomme in maniere
van een fleck/ sal niet alleenelick so lange daer mede doende zijn tot datse
t gantsch aensicht met blau/ gheloue ende root sal bestrecken hebben/
maec

maer oock (gelijck men seyt dat sommige oneerlijcke oft lichte vrouwen in Wanchryck doen) in plaetse vanden dootstelen en wijnszacken die wtgetrocken zijn/sal niet vergeten met het pinxet andere te marchen.

Woorts merck in sy groote byacletten van veelderse stucken van wit been/gesneden ende gemaect in maniere van groote visch schobben/ de welke sy so wel weten by een te voegen en aen malcanderen vast maken met Was ende andere gomme daer onder gemengt/ op de wijse van een halshant/dat het niet mogelijk en is te verbeteren. C'selbe also volmaect zijnde ontrent ander half voer lanch/en is nergens by beter te vergeten/ als by den armeningen daer mede men mette Ballons speelt. Ingehoort dragt sy vā die witte halshant (genaemt in haerlieder tale Bourre) de welke ick hier vooren beschreven hebbe/niet nochtans datse die aende hals hangen so ghy verstaen hebt dat de mans doen/want sy die alleene-lick om den armen windt. En daerom siet ende op datse haer mochten dienen tot sulken gebuyt/sy so geern sagen die cleynne ronde glase clostgens/van geluwe/blaue/groen ende ander coeleuren aen malcander gesnoert/in maniere van Water Posters/de welke sy noemen Mauroubj/daer van wy een groot getal met gebuyt hadden om aldaer te verhandelen. En over sulcx het sy dat wy gingē in hare Woyse/oft dat sy quamē in onse sterckte/ op dat syder van ons becomen mochten/ ons daer voorepresentende eenige vuychten oft andere dingen van haeren Lande/ met een vleyende maniere van spreke die sy gemeenlic gebuytke/ons t'hoofte bykende/voelchde ons sonder ophouden na/seggende: Mair deagatorem amabe Maurobi: dat is te segge/ Fransman/ ghy zijt goet/ geest wy wat van uwe glase byaclettekens/van gelijken dedt sy/om vā ons te crigē karumen/die sy noemen Guap oft kuap/spiegels die sy noemē Kroba/en alle ander kramerie en roopmanschappē die wy hadde/en die haer aenstondē. Maer die byernste en voorwaert albertwonderlijste dingē die ick in dese Westiaensche vrouwen gemeencht hebbe/is dese/ dat alhoewel sy haer t'lichael/armē/dijē en beemē niet so dicwils en schildert als de mannen doe selfs haer niet en becleedt/noch met plumagie/noch met andere dingē die in haer lant wassen. So veel isser of nochtans/dat niet tegenstaende wy haerliede tot merinalē hebbe wille geven rocken en hemde (gelijck ick geseyt hebbe dat wy den mannen gaven/ diese oock somtijde aen deden) noyt in onser macht geweest is/van haerlieden de selve te doe aentrecken/sulcx datse aldaer geresolveert waren (en ick gelobe datse al noch van sinen niet verandert hebben) van niet te lyden oft te hebbe gerich dinc op hemlieden/wat het oock soude mogen wesen. Wel is waer dat vooreen sofsake om haerlupde daer van erempt te houdē en altijts naecht te blijven/ons voorthoudende haere gewoonte/ de welke is datse aē alle Fonteyne en Riviert van claer water die sy ontmoetē/cruppēde neffens de cantē/of daer inne tredende haer met beyde handen bespoepē opt hooft ende wasschen also oft byschelen t'gansch lichaem daer in als Ertvoghels/ somwijlen meer als twaelf mael op eenen dach/ seiden dat het haer al te moepelijck soude vallen/ soo dicwils te ontcleeden. Siet daer/is dat niet wel een schoone ende treffelijcke rede?

Geeste byacletten gemaect van byacletten sacken van been.

Byacletten van Woyseleyn glase knoppen.

Maniere des veyden des Americanen te byonten.

Maer sulcke alse is/ men niet se aememen/ want van daer op voozder teghens hen lieben te contesteren/ t' selve soude te vergeefs wesen/ ende en soude daer niet mede winnen. Ende ouer sulc dit dier behaecht hem so seere in dese naechtheft/ dat niet alleeneijck ghelijck ick alreede gheseyt hebbe/ die Vrouwen van onse Tovoupinambaouls woonende ten vasten Lande/ in alle vyfheft met haerlieder Mans/ Waders en Maerhschap/ waeren albaer gheheel obstinaet van haer niet te willen cleeden in eenigher manieren/ maer doch niet tegensaende dat wy met ghewelt deden decken de ghene die in d' oorloghe ghevanghen zijnde/ aen ons vertochte waren/ ende die wy als slaven hielden om te arbeiden aen onse sterckte/ soo veel isser van nochtans/ dat soo haest de nacht aenquam/ sp luden secreteijck wtboende haere heinde en andere cleedingen diemen haer lieben gaf/ moesten noch om haer te vermaecken/ ende eer datse ginghen slapen/ wandelen gaen al naecht op onse Eplandt. Om royt te maeken/ hadden dese arme karivighe moghen haer wille volbrueghen/ ende dat menise niet bedwonghen hadde met groote slaghen van geesselen cleeden aen te trecken/ sp hadden liever ghehad te verbraghen de hitte vander Sonne ende ander onghemack/ iae haer die armen ende schouderent te laeten billen met deurgaens aerde ende steenen te draghen/ dan haer lieben ergens mede te decken.

Wilde vrouwen slaven hebben behoeft in haer naechtheft.

Siet daer niet eenen int corte welcke gheemeenlijck die cieraet/ baguen ende cleynodien zijn vande Americanische vrouwen en dochteren. Daer om sonder daer van alhier breeder beschijvinghe te doen. Wen Leefet mach de selve doo/ dit verhael/ contranpteren/ soo het hem believen sal.

Vandelande vanden houtwelicken vanden witten/ sal ick segghen hoe sp met haere kinderen omgaen/ van dier tijt af datse eerst ghebozen zijn. Maer soo veel belangt die grootachtige van ontrent drie oft vier jaren/ ick nam sonderlinge ghenoechte siende die cleene knechtken die sp noemen Conomi-miri/ de welcke wesen de gebrut/ ver en voefelachtich (wel meer als de gene van dese Landen) ende hebben het wit beentgen in haere ghesloofde lippen/ het hant gheschozen op haerlieder maniere/ ende sondaglen t'ijf gheschudert/ en faillierden nemmermeer/ met hoopen dooz ons te comen danse/ als sp ons saghen comen in haere Woppen. Doch om daer van gherompen seert te worden/ ons trefserende ende nalopende en vergaens niet te segge/ en dinnael te repeert in hen praet Contovalat, amabe pinda. Dat is te segge/ Mijn vriend ende mijn boortgenoot gheeft my hanghels om mede te visschen. Ende soo wy daer op volboende haer begeerte (welck ick vichmael ghebaen hebbe) wy haer lieben toewierpen int sant ruyen oft twaelve vande aldercleynste/ sp luden daer nae t'elstont buckende/ het was een genoechte die cleen gebrothte also naecht te sien/ d' welcke om dese hangels te soecht/ se ver gaderen/ trippelde ende schabde in die aerde als Conmitgens.

Conomi-miri/ longhe knechtken met haerlede lippen.

Gheuoecte diene heeft motten longhe wilde knochten.

Eynelijck hoe wel ick gebatende den tijt van ontrent een jaer dat ick daer in dien Lande gheswont hebbe/ soo seer curieus geweest sp/ om wel edachtelijc oogemere te nane/ so wel vyde groote als de cleene/ dat my bracht dat ick se nochdagelijc vooz oogten sie/ so sal haerlieder wesen en ghebacte

ghedaente my alstijt voosfaen. Nochtans ouermits haerlieder maniere van doen den onsen gantsch onghelyck/ soo bekennē ick/ dat het qualick om doen is van haerlieden wel te representeren/ noch door schryven noch door schilderije. Ende daerom om die ghenoechte daer van te hebben/ is van noode haerlieden te gaen besoecken en sien in haer Lande. Ja maer moech op segghen: Die bygghe is te lanch/ het is waer/ ende daerom so ghy geen goede voeten ende goede ooghen en hebt/ bysienende van te subdelen onder wegen/ en raede ick niet dat ghy u verwaerts op de reyse begheeft/ wy sullen noch hier naer byeder sien (nae dat die materie die ick sal handelen/ haer sal punteren) hoedanich daer zijn haerliedē hupsen/ hupfraet/ wijsen van slayen ende andere manieren van doene.

Nochtans al vozen dit Capittel te eyndighen/ soo verespicht dese plaetse dat ick beantwoorde so wel den ghenen die gescreven hebben/ als die daer haer laeten dinccken/ dat die conuersatie onder dese naechte wilde/ en principalich den vrouwen verweckt tot oncuysheyt en hoererie/ waer op ick seggē sal met de woort/ dat al hoe wel voornae schijnt datter niet als te veel oorake en is/ om te dinccken/ dat boven die overbaetheyt van dese naechte vrouwe te siē/ het selve oock dienende is voer een aenloching tot wellust/ nochtans wane daer van te spreken na tegene men als doe gemeendich daer al gemerck heeft/ dese grobe naechte in sodanige een vrouwe/ is vele min aenreckende als men menē soude. En daerom achte ick dat het parcesel/ blaundersel/ perrius/ gecroolt ham/ groote crage met lange lobbe/ verbugelē rockē op rockē/ en ander ontelliche bagagie daer de vrouwe en dochters van herwaerts over haer toespionckē/ en nēmet meer daer hā verfabicht zijn/ geuen onghelyck meer occasie tot quaetdoel/ als daer doet de ghewoonliche naechtheyt de Wilde vrouwen/ de welcke eben wel/ belangende haren natuerlichen aert/ van schoonheyt hebben den anderen niet en behoeven te wijcken. In voegen dat soo de eerbaetheyt my toeliete daer van meer te segghen/ my vermetende wel te comen solheren alle tegheue men daer teghens soude moghen voortbrēngghen/ ick souder wel soo clare redenen teghens in brēngghen/ dat niemant de selve soude sonnen ontkennen. Sonder dan voorber op dit voopoot te vervolghen/ soo ghedraghe ick my/ aengaende dit wepnich dat icker van ghesproken hebbe/ inde ghene die de reyse in den Lande van Bresilien ghedaen/ ende beneffens my d'een ende d'ander ghesien hebben.

Widdeler rijdt soo en is mijn voornemen niet teghens t' ghene dat de D. Schryfuere seyd van Adam ende Eva/ datse nae de sonde bekennen de datse naecht waerā beschjaent werden. Dese naechtheyt doe te staen oft te approuberen/ veel eer wil ick verwerpen de ketters die daer tegens de Wet der natueren/ de welcke nochtans aengaende dit punct/ geenfins onderhouden wort onder onse arme Americanen) sulc t'ander en tyden herwaerts over hebben willen inbrēngghen.

Maer t' ghene ick gheseyt hebbe van dese Wilde Luyden/ is om te beschouwen dat wy haer soo straffelich verdoemende/ van dat sy sonder eenighe schijnende alsoo metten lichjame bloot gaen/ ende wy excederende

noctem
men die toel
de niet toel
actand com.

Die naech
tey der A
merica
vrouwe min
te byse elg
der parcesel
bande vrou
wen van den
waertgouen

Intant
de Luyden
belangende
de naechte
der banden
wilde.

ind' ander extremitet/als te weten in onse overbaet van cleederen / niet veel daer over te prysen en zijn. Ende of God gabe (om van dit punt den grinde te machten) dat een peghelick van ons Luyden/ meer wt eerbaerheyt ende noot/als om de ydel glorie vander werelt / sich altemateliclyc souden cleeden.

CAPITTELIX.

Vande groote vortelen ende grofsaet, aer van de vville meel maken, t'vvelc sy eten in plaetse van broot, ende van haerlieder dranc die sy noemen Caou-in.

Wilde lede-
de sonder
sijn oft
tyot.

Apri ende
Maniot
woytelen.

Die dien wy int voorgaende Capittel verstaen hebben/ hoe onse wilde ghepareert ende toegenaecht zijn/ van buyten den Licha-
me. so dencke wy/ verhael ende die saecken by opzic/ dat niet qua-
lick voegen sal als nu verbolgens te tracteren vanden leestocht/
die haer lieben gewoone ende ghemeen is. Daer op dient ghenotert ten
eersten/ dat al hoe wel sy niet en hebben/ ende volghens oock niet en sa-
ien noch en planten in haer Land eenich koozen oft wijn/ nochtans men
daerom niet en laet sich aldaer wel te tracteren ende goede chiere te ma-
ken sonder hoot ofte wijn.

Hebbende van onse Americanen in haerlieder Lande twee soeten van
woytelen die spannen Apri ende Maniot/ de welcke in drie ofte vier
maenden tijds groeyen binnen der aerde/ soo dicke als de Wijc van een
mensck/ ende zijn lanch anderhalf voet/ alse wt ghetrocken zijn by den
vrouwen (want de Mannen en noepen haer lieben daer niet mede) nae
datse de selve hebben laeten drooghen by de ypere op de Wouten/ sulck
als ick elders beschryven sal/ oft wel somwijlen die nemende heel groen/
mits de selve raspende op seckere cleynen muntighe steentgens gemacht
ende vast ghestelt in secker plat stuck hout/ (even gelijk als wy raspen
ende mufelen de haes/ ende noten Muscaten) maectent tot Weel/ welc
so wit is als suer. Ende als dan dit Weel also raen/ gelijk oock het wit
sap datter wt coemt/ daer van ick terstont spreken sal/ heft de rechte
reuck van blom van Wein genaecht van tarwe/ lange tijt int water ge-
weert/ so wanneer het noch versck ende vochtich is/ sulck dat ick ny ze-
bert mijn wedercomste herwaerts over/ eenmael gebondt hebbende ter
plaetse daermen t selve maecte/ dese reuck dede ny gedencken de reuck
diemen gemeenlich riecht/ comende inde hupfen vande wilde als sy hem
meel van woytelen maeken.

Daer na/ en om t selve te bereyden dese Brasiliaensche Vrouwen/ heb-
bende groote ende wijde aerde vaten/ elck van dien houden meer dan een
schepel/ de welcke sy selfs maket genoech bequaem tot sulck gebuycke/
die setende opt yper/ ende een deel van desen meele daer in/ ghedueren-
de dat het siet/ en houden niet op van te roeren met hout roeren/ daer
mede sy haer behelpen/ gelijk wy doen met onse lepelen. Dit Weel also
gheroecht zijnde/ sounert hem gelijk cleyn gecorijst zeverlaet oft an-
saet van Apotocarissen.

Doch

Doch sy maekender van twee soorten/te weeten d'een seer stijf ghebaken ende hardt/ t'welck de wilde noemen *Op-entan*/ het welck sy door dien best bewaert ran wordē/ met nēnē/ treckende ter oorloge. En t'ander wepniger gecoocht en veel wecker/ het welck sy noemē *Opypou*/ ende is soo veel beter als t'eerste/ dat als het verschy is/ ghy soudt segghen t'selbe sterckende inde mont ende etende/ dat het is de crumpe van het witte broot: Maer soo wel d'een als d'ander int koochen verandert die eerste sinaech die ick gheseyt hebbe/ in een soeter ende lieflicher sinaech.

Op-entan
dortē was
te.

Opypou
doet en ende
sijn knoock.

Woorts hoe wel dit *Meel* namentlicken als het verschy is/ en van seer goede sinaech/ van goet voetsel ende lichtelick vertert wort/ soo veel isser nochtans af/ dat het (soo ick beppesē hebbe) geenfins bequaem en is om broot af te baken. Wel is waer datmen daer wel dech van maecht/ t'welck haer verheffende als t'ghene van *Coon* metten *Deessen* / zoo schoon ende wit is al of het *Carwe* bloem waer maer int baken de kofst ende alle het bovenste indzoogghende ende verbyzandende/ alst comt om te supden of te baken het broot daer van / soo bevint ghy dat het binnenste heel dzooghe is/ ende weder verandert in *Meel*. Daerom gheloope ick/ dat de ghene die ons eerstelick overbrocht / dat de *Indianen* woonende op 22 of 23 graden aen d'ander 3de bande *Equinoctiael*, t'welcke voor ghewis sijn onse *Tououpinambaouls*, leefden by broot/ genaemt van gheraspe hout: Meeneinde te syken van de wortelen alhier gheroert/ heeft hem daerinne gheachufert/ deur saute van wel bemerckt te hebben t'ghene ick al hier verhaelt hebbe.

Meel van
doetelen
gaet om
broot van te
baken.

*Wilde ge-
neet van
Indianen
de borch.
Cap. 92.*

Nochtans d'een ende d'ander *Meel* is goet om *Wij* af te maeken/ t'welck de Wilde noemen *Mingant* / ende principalich alsinent laer opsieben met eerich *Wet*/ want als van wort het dick als *Wij*/ ende also berept/ is het van seer goede sinaech.

Mingant
by van
wortelen.

Maer hoe dat het is/ onse *Tououpinambaouls* so wel mannen/ vrouwen als kinderen/ zijnde van hare jonckhepdt af ghewoon t'selbete eten al dzooghe in plaetse van broot/ sijn daer op soo ghepast/ dat sy t'selbe ne- mende niet vier vingers wit een aerde schotel of ander vat/ daer zijt inne doen/ hoe wel dat zijt ghenoech van verre haer toewerpen/ batten t'selbe nochtans soo recht inde mont/ dat sy daer niet een byssel aflaten vallen of verlozen gaen. Zoo wanneer wy *Franschoffen* wilende haerlieden t'selbe na doen/ oock op die wjse merenden van dit *Meel* te eten/ als sulck niet ghewoon of daer op ghesceert zijnde/ in plaetse van in onse mont te worpen/ sloeten wijt dickwils op onse wanghen/ ende bemerelden t'gan- sche aensicht daer mede. Daerom indien wy/ namentlick de ghene ghe- haert zijnde/ niet en wilben gheselt wesen als camerspelbers/ waren ghenootsaecht om de selve op te nemen met *Leppen*/ ende daer alfoo te eten.

De wilde
beheerlich-
om t'weel
in haer mont
te werpen.

Franschoffen
niet beheer-
lich om
tweel dzoog-
toeten.

Woban dien sal het sonderlen ghebeuren / dat nae dien dese wortelen van *Apri* ende *Maniot* (op de maniere soo ick gheseyt hebbe) al groen gheraspe sullen sijn/ De vrouwen makende groote Ballen van het verschy ende nochtich *Meel* datter wt comt/ het selve doudende wel stijf tui- schen

Sch van es
borstige
woort gae
om schen.

schien haer handen/sullen daer sap wt doen comen soo witt ende claer als
Jdelick/welck sy doede in platte aerde schotelen/na dien zyfe inde sonne
gheselt hebben/daer welckier hitte het stijf ende dick wort als wrongel/
of stremmel van laes/alsmen eten wil/haer ende t' selve omme in ander
aerde pannen / ende late ende daer in backen opt vyer / gelyck wy de taer-
ten of struppen van eperen doen/ is seer goet alsoo toegheernaecht.

Woorts is de Wortel Appi niet alleenlicken goet tot Weel/ maer oock
wanneecimen die al gheheel laer backen inde aschen / oft booz het vyer/
wordense als dan moirwe/syhtende ende inelich ghelyck een ghebraden
castange/(vande welcke oock sy al by haer swake heeft men machse eten
in dier wyse. Daer en tusschen ist niet alleleens mette Wortele van Ma-
niot/want niet goet zijnde andersins als tot Weel wel ghebaken / het
ware vergift die andersins t'eten.

Woorts de planten of spruyten vā alle beyde/ verscheen wepmich d'een
van d'ander/belangende de forme/groepende vande hoochte vande clep-
ne Geneverboomkens/ende hebben de bladeren seer ghenoech / ghelyck
het cruyt van Pioenen. Maer t'ghene dat wonderbaerlick is/ende weer-
dich van groter consideratie. In dese Wortelen vā Appi ende Maniot/
van onsen Lande van Wyfil/lept inde Multiplicatie van dien/want hoe
wel de tackerkens alby so seer zijn en licht dan bryken als clepne spruythens/
soo is het niet min/dat hoe vele men daer af bycett/ende soo diepe als men
can in d'eerde steet/sonder andersins die te oeffenen/so vele groote Woz-
telen crijchmen daer af t'eynden van twee of drie Maenden.

Boven dat de vrouwen van dien Lande stekende oock in d'aerde met
een puntighe stock / planten noch in dier manieren van de twee speten
van dat grof zaet/te werck wit en robe/twelcmen graneenlicken in bane-
ryck noemt Sarazijns Carwe (die de wilde noemen Avari) waer van
sy insgelijck Meel maken/twelck haer backen laet ende eten op de manie-
re als ick hier boven gheseyt hebbe van dat Wortelmeel. Ende gheloobe
mochtans tegen t'ghene ick gheseydt hadde inde eerste editien van deser
Historie/daer ick onderschept maecte van twee dingen/de welcke noch-
tans/als ick daer op wel ghelet ende ghepeynst hadde/ niet meer dan een
en sijn. Dat dese Avari van onse Amerikanen is / t'ghene dat d'Indische
Histori/schryver noemt Maiz/d'welck gelyck als hy verhaelt/ oock dient
booz Carwe byden Indianen van Peru/ want siet hier de beschrybinge
die hy daer van doet.

Het riet van Maiz seyd hy groeyt vander hoochde eens Mans ende
meer/ is ghenoech dicke/ ende woijt sijn bladeren ghelyck de ghene van
het riet in waterich Landt. Die Paulwe is gelyck een wilde Wynappe
het graen is seer dicke/ ende en is noch ronder noch bierrant/ oock en
ist niet soo lanck als ons graen / ende het rijpt in drie ofte in vier maen-
den/ ja inde Landen met waterbeken bedout of overbloeyt. In es maent
en half booz een graen geestet 100. 200. 300. 400. 500. ende daer isser ghe-
bonden dat vernemlichbuldicht heeft tot de 600. t'welcke hertoont oock
de vruchtbaerheyt van desen Lande/ segghenwoordich beseten byden
Spanjaerden. Ghelyck oock eenen anderen ghescheyden heeft / dat in
sonnighe

sonnighe gewesten bande Oostersche Indien het aertrijk so goet is/ dat op het aengeven banden ghenen diel ghesien hebben/ de tarwe/ de rogge et le millet passeren de hoorlde van vijftien Cubitus. Gheue hier boven is/ in sonna al tgene dat ick gesien hebbe/ ordinaerlich ghebruycken/ doot alle fooz te van brooden onder den wilden int landt van Bresil/ gheseyt America. Hierentusschen de Spaenjaerden ende Portugijzen teghenwoordelick woonende op verscheppen plaetsen van dese westerse Indien/ hebbende alre nu menichte van Cooze ende wijn/ dat dese Landen van Bresil haer voortbringt/ hebben daer doot lacten blijcken dat het niet en was doot saute vane Land dat den wilden geen en hadden. Ghelijck oock wip ander Fransoyen in onse repse daer ghebruycht hebbende saet/ Cooze/ ende wijnranken/ gesien hebbe by experientie dat de velden so gecultmeert waren/ ende ghebouwet ghelijckse hierwaerts ouer sijn/ dat d'een en d'ander daer wel boozts comen soude. Ende ouer sulx de wijngaert die wip planteden/ hebbende seer wel toenomen ende seer schoon hout ende schoone bladeren dootghebruycht/ dede groot bewijs vande deucht ende vruchtbaerheyt van dien Lande. 'Tis waer dat int regard vande vrucht/ gheduerende ontrent een jaer dat wip daer waren/ sp geen voortbracht als supachtich/ de welcke noch in plaetse datse rijpen souben/ werden hart ende drooghe. Maer soo ick onlanx verstaen hebbe van secker goede Vigneronen/ dat gemeendlick de nieuwde planten inde eerste ende tweede iaerscharen niet boozts en brengen van rijnsel ende verius/ daer van men niet veel werct af en maect. Ick hebbe opinie dat indien de Fransoyen ende andere die daer in dat Lantschap bleuen/ naer ons/ continueerden te snoepen dese wijngaert inde volgende iaren schoone ende goede roypen of bruyben daer van ghehadt hebben.

Alengaende de tarwe ende rogge die wip daer saepden/ liet hier het gebruyck datter in was/ dat was dat hoctwel datse schoone wt quamen en bloeyden/ ia seifs volwieffen totte haetwe. Doch naus t'gracien quamen tot geen perfectie/ maer doot die de gerste daer graende ende volcomelijck rijpe werdt/ ia grootelijck vermenichvuldigende/ het is te geloben dat dese aerde wesende al te bette taruwe ende de rogge so seer haeste (de welcke soa wip hierwaerts ouer sien/ al eer van haer vrucht doot te brengen/ willen langer in d'eerde blyuen dan de gerste) datse wesende te woerch opgegaen (gelijck sp van stonden aen waren) niet tijts ghenoech en hadden/ om te bloeyen ende haer graet te formieren/ daerom in plaetse dat onne den Ackers vruchbaer d'eren beter te maken in ons Brancrijk/ men die must/ ter contrarie heb ick opinie dat onse maket dat dese menwe aerde te beter voortbruynghe soude de taruwe ende diergelijcke saden/ men de selue niet dickwils te bouwen moede maerken/ ende ontbeten soude moeten voort eenighe iaerscharen. En sekerlick ghelijck het Land van onse Loupina mbaouls machtich is te voerden sijn maal meer volx dan daer in is. Sulx dat ick daer wesende my roemen moeste te hebben/ tot mijnen ghebiede of wille meer dan dupsant arpey. Landen/ hiet d'andere eenich mach sijn in gheheel Beausse/ wie

uwyselt / indien dat de Franchopschen daer waren ghebleven (dat sy ghedaen souden hebben / ende daer soude nu wel thien duysent zijn / indien Willegaguon niet afvallich gheworpen en hadde vande ghereformeerde Religie) of sy en hadden ontfanghen ende ghetrocken het selve profijt als nu doen de Portugesen die daer soo wel ghearcmondeert zijn. Dit wort ghesepdt int passeeren / om te voldoen den ghenen die souden moghen braghen / of het Coozen ende den Wijn / wesende gezapt ende geplant inden Lande van Bresil / aldaer niet wel en souden voort comen.

Nu hernemende mijn propoost / op dat ick beter onderschepde de materie die ick voorszghenomen hebbe te handelen / al eer dan noch dat ick spreke vanden vleesche / visschen / scrupen ende andere spysen al gheheel ongelijck den genen van onse Europe / waer van onse Wilde luden hen voeden / 't is van woode dat ick segge welck hare branch sy / ende op wat manieren die ghemaect wort.

Waar op ten eersten te noteren staet (dat jos ghy verstaen hebt hier boven) de Mannen onder haer / haerselven geensins en moepen niet het Meel te maken / maer laten alle den last daer van op hare wyven staen / dat oock sy desgelijcken doen / Ja zijn oock noch veel meer scrupuleus / van haer niet te onderwinden van haren branch te maken / daer om boven dien dat dese wortelen Aipi ende van Manio r, toeghemaccht op de wyse ghelijck ick verstaen ghesept heb / haer dienen voer de bysonderste woetselen. Siet hier noch hoe sy toegaan om haer ordinare branch te maecten.

Nae dien dan datse die gesneden hebben also cleyn als men het waerts ober doet de rapen / om inde pot te doen / die also doende zieden / by mont vollen met water in groote aerde vaten / ende wanneer dat sy mercken datse wel ende nutwe zijn / doense die af vanden byere / ende latense een weynich verkoelen / dat ghedaen / veel van haer buckende rontsormen dees groote vaten / nemende wt de selue dit merck van wortelen alsoo nutwe gheworpen / naer datse / sonder die doot te welghen / wel sullen hebben gheknaut ende ghewentelt in hare monden / hernemende elcke hocke oft montbol / 't een naer d' ander / metter hant die wederom legghen in andere eerde vaten / die al reet opt byer staen / welcke sy die wederomme doen zieden.

Alsoo altyts roerende dese tripotage met eenen stock / tot datse vernemen dat die gaer is / ende die voer de tweede yere af doende vanden byere / sonder deur te doen / maer al te sauen gietende in andere meer der eerden kanten / elcke inhoudende ontrent een fuillette wijns van Bourgongne / naer dattet een weynich geschuymt ende ghestooft heeft / dekke de dees vaten / daer in laten desen branch blyven staen tot datmen daer of brincken wille. Ander manieren ghelijck ick haest seggen sal / ende om al t'zelue te beter wt te dazucken. Dese leste groote vaten / daer of ick come te spreken / zijn al by vanden maerckse vande groote eerden krupcken. Ende welcke / ghelijck ick gesien hebbe / men looghe maecte in eenighe oorden van Bourbonnois ende Ambergue / wtghenomen

Wtgenomen nochtans datze bouen ende aende monden veel enger zijn.

Onse Americanen van doende van ghelijcken zieden/ ende daer naer kanwen in haerlieder mont dit grof mul/ghenaemt Auari in haerlieder tale/maecken noch daer van dranch op de selve wyse / als ghy verstaen hebt datse doen vande wortelen boven verhaelt. Ick segghe anderwerf dat het/namentlick/de vrouwen zijn die dit ambacht doen / want hoe- wel ick geen onderschept hebbe sien maken tusschen dochters ende die ghehouwede (gelijk daer eenen gheschreuen heeft) so vele isser of noch- tans dat boven dien/ dat de mannen vastelick dit geboeden hebben/ dat indiens die wortelen soo wel als het meel knauden/ om desen dranch te maecken/ dat het niet goet zijn soude / oock achten haerlieden sulc niet wel te voeghen/datmen te rechte/ soo my dunck/veemt vint te sien dese groote onghewoecte Boeren van Bresse ende van ander plaetsen van herwaerts ober/despumetrocken in de handt nemen om te spinnen. De Wilde heeten desen dranch Caou-in, de welke weseude tozbel ende dicke als gist / heeft al by de smaech van suere welck/ ende sy hebbens root ende wit/ghelijc wy de Wijn hebben.

Woorts even ghelijc dese wortelen ende dit grof Mul/daer of ick gesproken hebbe/groepen alle tyden in haer landt/oock wanneer het haer beeft/voent sy in allen sapsenen maken van desen dranch/jae somtijts in sulcke quantiteyt/dat icks hebbe gesien t'eender repse meer dan dertich van die groote vaten (de welke ick u gheseyt hebbe te houden elck meer dan dertich parpsche pinten) vol ende reckenwijs ghestelt / in het midden van hare hupfen/daerse altyts ghedeckt zijn/ tot datmens van doen heeft om te caobnieren.

Daer eer wy daer toe comen / ick bidde/souder nochtans het ghebreck te pypfen/dat by maniere van voorrede my toeghelaten worde te segghen/wech Duyschen/Whamingen/Lantsmanchten/Zwitsers/ende ghy alle die daer gaer oes segt/ ende herwaerts ober professie maecte van dyncken/ want alsoo ghy zelden/ naer dat ghy ghehoort sult hebben hoe dat onse Americanen haerlieden daer in gupten / sult bekennen dat ghy u des niet niet aken en verstaet/by haerlieden te ghelijcken/soo is oock van nooden dat ghy haerlieden wijckt in desen dele.

Wanneer dan sy van daer achter comen/ principalicken wanneer/ met de ceremonien die wy elders sien sullen/zy sollen pncelicken dooden eenen ghevangeren inde oorloge om hem te eten/haer costumne wesen- de (al gheheel contrarie vande onse / in materie van Wijn / de welke wy liever hebben versch ende slaer) te dyncken dit Caou-in een wep- nich warm ghemaecht. De eerste sacche die de vrouwen doen / is een cleyn byer te maecken rontomane de eerde kannen om te laetwen / dat ghedaen / beginnen aen een hoek te ontdekken het eerste vat / ende te roeren desen dranch / schepende daer nae daer wt met groote bar- ken/ daer of de eenighe wel houden ontrent drie Chopines van Pa- rrys / alsoo dat de mannen al dansende passerren / den eenen nae den anderen voo by haerlieder / ende presenterende elcken van haer- lieden in by handt / eene van deese seer groote Croesen al vol /

ende 3p selve dieneude booz pzoeverers / niet verghetende doch een vollett
wt te dvincken / 300 wel d'een als d'andere en sallieren niet van dier
al wt te dvincken t'eenen trecke. Maer wiet ghy hoe dickwils 3p dat
doen / dat duert 30 langhe tot dat de vaten / iae al wardender hondert / al
pdel zijn / ende datter niet eenē droppel meer ouer en blyue vāt Caou-in.
En ouer sulcy heb icse gesien niet alleēlich drie dagē en drie nachtē son-
der ophouden dvincken / maer oock naer dat 3p 300 sat waren ende 300
dvincken dat sijts niet meer en mochten / booz dien het niet mannelic /
maer meer als byde buytschē schelwachich / soude geacht werde t'spel
te verlatē / wanneer 3p daer van ouer gegeue hadde 30 velen syder we-
deraan / stercker als te boozen / en tgene dat noch bzeemder is te vernere-
ken onder onse Tououpinambaouits, is dat al 300 sp gheen / sus en eten
gheduerende hare dvinckerij / oock als 3p eten / 300 en dvincken 3p niet
ouder haer maeltijt / sulcy dat sp ons siende mengelen d'een onder d'an-
der / het selve seer bzeemt bonden. Indien men daer op mocht segghen /
sp doen dan gelijk de peerden / de antwoorde daer op van een genoege-
lichen Quidan han onse gheselschap / was / dat ten minsten bouen dat
men se niet en hehoefde roomen noch inde rebiere te leyden om te dvin-
ken / sp noch buyten dangiere waren van hare roupiieren te breken.

Dier en tusschen moet men noteren dat al hoe wel 3p niet en onder-
houden huerlieder heere om t' Roemnael / of aboutmael oft collactien te
houde / alsoom doet in dese landē vā hertwaerts ouer / ja selfs geē swaer-
heyt en maken als sp hongher hebben van te eten / 300 wel ter midder-
nacht als des middaechs / nochtans de wyle 3p minnermeer en eten
sonder appetijt te hebben / men macht seggen datse alzo seer gesparich
zijn in haer eten als ouerbadich in haer dvincken / gelijk oock eenighe
hebben deseerbare costume / van hare handen te waschen en de mont
booz ende naer het mael / hetwelcke nochtans ick gelooue dat zijt doen
om de wille vanden mont / booz datse die anders sijn altydt besproept
soudē hebbē vā desen mele / gemaect van wortelen / welke sp useren or-
dinaerliken in plaetse van hzoodt / 30 ick gheseyt hebbe / dat meer is /
duer dien 30 wanneer sp eten / seer wonderbaerliche stille zijn ende swp-
ghen / sulcy / dat in diense hebben eenighe sake te segghen / die op houden
tot dat 3p tmael volbracht hebben / 300 wanneer / volghende de costu-
me der Franchopsen oordē / galseren clappen ouert mael / 3p daer mede
spottende ende ghechten.

Alzo om te continueren mijn propoost / so lange dat dese Caou-inage
is duerende ons onse gilben ende rogiers bontemps van America / om
haerlieden so veel te meer de herfenen te verwarmen / singende / schupf-
selende / acroagerende ende exortierende d'een d'andere van haerlieden
dierckelicken te dragen / ende vele ghebanghenen te crijghen als sp ter
oorloghe gaen sullen / wesende aen malcander ghecoppelt als Crauen /
en houden niet op in deser maniere te dansen / gaen ende wandelen ouer
en weder int hysp daerse zijn vergadert / tot dat het al ghedaen is / dat
is te seggen alzo ick alrede aengeroert hebbe / dat syder nummermeer
van daer schepde sullē / so lange sp weten datter noch yet inde vaten is.

Ende

Ende sekerlick om te beter te bewysen tghente ick geseyt hebbe / als dat
 sp d' eerste ende opperste zyn int bronckedynicken / ick gheloobe datter
 zyn / die vooz haer deel in een eenige vergaderinge in nemen meer dan
 twintich potten van dese Caou-in. Maer boven also wanneer sp op de
 maniere / also ickse afgemaelt hebbe int voorgaende Capittel met plu-
 men zyn becteken / ende in dat ghelwaet dooden ende eten eenen gheban-
 genen in d' oorloge / houden also hummen Wastendabont op de wyse van
 den oude Wydenen / verfaet van ghelijcken datse zyn als Priesters / als-
 van is het een ghenoechte om sien hoe sp de ooghen int hooft draepen/
 het gheschiet wel niet te min / dat altemets ghebueren met ghebueren
 zynde geseten in haer bedde van Cattoen hangende inder locht / dynic-
 ken sullen op een meer gheschickter wyse / maer haerlieder costume we-
 sende alsulck / dat alle de Mannen van eenē Dorp of van velen hen ver-
 gaderen ordinaerlicken om te dynicken (welck sp niet en doen om te
 eten) dese particuliere dynickinghe gheschieden seiden onder haerlie-
 den.

Desghelijck oock / t'sp datse dynicken vele of weynich boven tgene dat
 ick gheseyt hebbe / datse nemmermeer onghenoechte maechende / hebbe
 dese costume van hen te vergaderen alle daghe om te dansen ende hen
 vrolick te maken in haere Dorpen. Oock de jonghesellen hebben dat
 int besonder dat elck met een van dese groote plumagien diese noemen
 Araroie gebonden op den leenden / ende sommits de Maraca inde hant /
 ende de drooghe vruchten of frupten (vande welcke ick hier boven af
 ghesproocken hebbe) cluickende ghelijck Bellen / ghebonden roetsom-
 me haere beenen / sp en doen nammelijck anders gheen dinghen van des
 nachts in sulcken toerustinghe gaen ende comen / springhende ende
 dansende van het een hups in het ander. Sulchs dat ick haerlieden
 siende ende hoozende soodickwils daer met om gaen / my telcken reyse
 te vooren quam ende dorchte op die genen die in seker plaetsen van her-
 waerts over genoemt werden Kermis knechten / de welcke inden tijt
 van haer dancsheit ende seesten diese houden banden Santen ende pa-
 troonen van elcken pzochie / daer gaen in habiten van sorten met de
 Warotte inde buys / ende de bellicens aende beenen / gocheliende ende
 dansende den Moosichen dans ouer de hupfen ende plaetsen.

Maer men moet alhier noteren dat in alle de dansen van onsen wil-
 den / t'sp datse d' een d' ander volgen / of ghelijck ick segghen sal / spreken-
 de van haere religie datse ghedisposeert zyn in een ronde / dat de vrou-
 wen noch de dochters nemmermeer geringt en zyn onder de mannen /
 indien zy willen dansen dat sal geschieden onder haer alleen.

Doozts al eer teyndighen dit propooft vande wyse van dynicken
 van onse Americanē / op dat een pegelick bekenne dat zo sp de wijn had-
 den te wenschen / hoe sijn sp den beker op heffen of lichten souden / ick sal
 hier vertellen een genoegelike Historie en nochtans tragique / de wel-
 ke een Mocuac / dat is te segghen goetvader des hupsghesins / of die
 den passanten teeten gheeft / my verhaelde op eenen dach in zyn Dorp.

Wp overbielen eenmael seyde sp in zyn tale een Carbeel van Der os /

Dats te segghen Doytgesen (de welcke ghelijck ick elders ghetoutert hebbe doot vpanden zijn ende omversoenlichen van onse Tououpinambaoles) waer van / naer dat wy hadden omghebracht ende ghegheten alle den Mannen die daer in waren / zoo wy nu plonderen haer Coopmanschappen vindinge onder de selve groote Caramemos van hout (also noemten sy de conuen en andere vaten) vol d'ancr / die zelve ontrentende / ende den boden wrlaende / wilden wy pzoeken wat daerin was / Nochtans seide my desen ouden Wildeman / ick en weet niet van wat soorten Caou-in sy ghevult waren / ende of ghy sulcke in u Lantschap hebt. Maer wel sal ick u segghen / dat naer dien wy daer alle van ghebroncken hadden al ons becoynste / wy waren twee of drie daghen alsoo vermoeyt ende slaperich / dat wy ons gheensins en conuen ophouden. Daerom wesen de wel te gelooven / dat het waren conuen vol van goede Spaensche Wyn / vande welcke dese Wilde / sonder daer op te dincen / gehouden hadde Bacchus feste. Men moet hē niet verwonderen / in die / naer dat haerlieden dat selve also op de hooenen ghestoten hadde / onse man seide dat sy daer vā ooc so haestelic bevange en verwonne vonden.

Wooz zoo veel ons belangt / int beginne dat wy waren int Lant ghecomen / meenende te schouten de kaulwinghe die / ghelijck ick onlanc aengheroert hebbe. Dese Wilde vrouwen doen int maerken van haren Caou-in, wy stoten de woyle Aypi en van Maniot met Mil / de welke meenende desen d'ancr te maken op een eerbaerder wyse / wy lieten te samen zieden. Maer om de waerheyt te segghen / de erbaerheyt toonde ons dat se alsoo gemaect / niet goet en was / waer deure wy alietkens wy ons bereyden om van die ander te drincken sulcke alse was / niet nochtans dat wy die ordinaerlichen broncken want hebbende het riet supker tot onsen wille / latende selve sommige dagen temperen int water / naer dat ter cause vande hitte ordinaire die daer is / wyt hadden / een waepnich lieten staen verberfchen / wy broncken alsoo ghesupkert met goet behaghen. Sels deure dien de Fonteynen ende Spieren schoon ende claer van soete wateren zijn / ter cause vande goede ghetempertheyt van dit Lant zoo goet (ia zegghe ick onghelijck vele ghesonder van de ghene van herwaerts over) ende hoe vele men daer van oock drinke / niet en hinderen / sonder daer in yet te mingen / broncken wy doorgaens het water daer van heel puer. Ende tot desen propooste / de Wilden heeten het soete Water Vhete, ende het zoute vheen, t welcke een woort is / d'welcke sy prononceren binnē der Kerle / gelijk den Hebreen doen hare Letteren / dese noemen Gutturales, was ons het noeplichste om wt te spreken onder allen de woorden van harer Tale.

Eynelicken alsoo ick niet en twyfel / oft eenighe vande ghene die ghehoort hebben t welcke ick hier boven gezeyt hebbe / touterende de kaulwinghe ende rollinghe / zoo vande Wateren als vant Mil inde monden der Wilde vrouwen / als sy toemaecten haren d'ancr Caou-in, en zullen walginghe aen het herte ghereghen / ende daer van ghespoghen hebben / op dat ick haerlieden eenichsins were dese walginghe. Ick hadde haer dat se hen bedincken vande wyse diemen hout wanneernē de Wyn.

de Wijn herwaerts ober maect/want indiense confidereren alleendich
dit/dat ter plaetsen zelfs/daer de goede Wynen groeyen. De Wijn-
deniers inde Wijnagt haer zetten inde robben ende cuppen/ inde welcke
mette voert/en somwyl in mette schoenē vertredē de rospē of dyppe/ia
gelijc ic gezeē heb trappellē die also inde Wijnperffen. Sp sullē bevinde
datter veel dingē omgaē/die niet beter aert en hebbē als dese gewoōd-
ke maniere vā cauwē der Americaeser vrouwe. En zomē daer op zoude
segge/tis wel waer/maer de Wijn liggēde op haer terē/ zuyvert en ver-
teert al deze wuplicheyt: Ic antwoorde dat onse Caou in vā gelijckē sich
zuyvert/en datter (30 veel dit belāgt) eēderlep redē is booy d'et en dāder.

CAPITTEL X.

Van het ghedierte, vvilt vanck, groote Slanghen, Serpentes, ende ander
vreemde ende seltsame beesten van America.

Ick sal met eenē woorde int begin van desen Capittel waerschou-
wen/ dat aengaende de viervoetighe Dieren niet alleendich int
ghenerael ende sonder exceptie men niet een en vint in desen lande
van Byzil in America/welck in alles ende ouer al den onsen ghe-
lijck sijn. Maer dat oock onse Tououpinambaouls greene/ oft immer-
seer selden eenighe op boeden binnen haere hupsen: Om dan te beschry-
uen die Wilde beesten van haren Landen/ de welcke qualick by hen-
den gheuoemt werden Zoo. Zoo sal ick beginnen vanden ghene die
goet sijn om eten. D'eerste ende ghemeynste is eenē die 3p noemen Ta-
perousou de welcke hebbende het hant rootachtich en genoegh lanc/
is bynae vande groote/dichte ende gedaente van een hoochtochtans we-
sende sonder hoers/hebbēde dē hals coeter/die dozen langer en hangen-
de/ de beenen doeter ende teerder/ de voet niet gheclouen maer vande
selue forme als de ghene van een Esel. Men mach segghen datse de-
lende van d'een en d'ander half hoe half Esel 3p. Nochtans is 3p gant-
schelijck verschepdē vā bepde/30 wel belangende de steert/diese seer coet
heeft (en notteert alhier datter veel beesten gebondē werdē in America/
die bynae gantsch geen steert en hebben) als de tanden/de welcke 3p veel
supdender en scherper heeft nochtans en is der halve/als haer andersins
niet comende verweeren als met loopen/geensins dangereus/ de wilde
dooden dese/ ghelijck oock meer ander met schieten/oft vanghense met
stricken oft ander instrumenten/die 3p subrplick genoegh werē te makē.

Woort is dit dier by haer luyden in grooter waerden ouermits sijn
huydt/want als 3p die vullen/supdende rontom het leer vanden rugge/
nae dat het wel dooch is/maerken 3p daer rondassen af/so groot als dē
boom van een middelbaer vat/ de welcke haer luyden dienen/ om daer
op te schutten die ppen van haere byanden/ so wanneer 3p ter oorloghe
trecken. Ende booywaer dese huyt also ghebdoocht ende toe bereyt/ is
so hart dat ick niet en geloue datter eenighe pylen hoe sterck die noogen
gheschoten werden/ daer soudē comen doot gaen. Ick brocht nae
Wanchryck booy een bysonder dinck twee van dese bueschelaers/maer
als wy onder wegghen op Zee in hongers noot vielen/ nae dat alle onse
probande op was/ ende dat die Meerzatten/ Dapegarpen ende andere
dieren

bieren/die wy wt den Landen met ghenomen hadden/ ons tot voetsel ghebient hadden/ende al op gheeten waeren/soo worden wy noch ghe- nootfaecht onse konbachen te eten/ ghebraden op kolen/ ia gheijck ick noch tot zijnder plaetsen segghen sal/alle het andere leet ende velen die wy hadden binnen onsen Schepe.

Smaech vā
het vleesch
vande Ca-
pirouffon
en de man-
nien om sijn-
sels te koken.

Aengaende het bleesch van desen Capirouffon heeft hy nae de selbe smaech als tghene van een Osse/ maer soo veel belangt het koorken oft toebereyden vanden selven/onse wilde boucanerent op haerlupder ma- niere. Ende de wijle ick hier te bozen wat aengheroert hebbe/ende van noode wesen sal noch meer te ghebeyucken van dese maniere van spre- ken boucaneren/op dat ick den Leser niet langher op en houde/daer hy oock ghevoecht dat het nu wel te propooste comt. So wil ick al hier verhalen hoe selve toegact.

Maniere
van braden
derde wijle.

Onse Americanen dan diep ghenoech in d'aerde steekende vier hou- te bozken/soo dick als een arm/ ontrent drie voeten int viertant van elckanderen/van eender hoochde als van derdehalf voeten/legghende op stocken ouer dweers/ op een dupin oft rweebingeren nae by den an- deren/maecken op die wijle een grooten houten rooster/ de welcke sy in haerlieder tale noemen boucan/ sulcx dat syder van dien veel hebben/ de/in haer hupfen staende/ soo wanneer sy nach eenich bleesch hebben/ legghent daer op by stucken/ende maeckende daer een cleyn vyer onder van heel d'zoock hout/ t welck niet veel roort/ en gheeft/keerende ende wendende t selve alle vierdeel uren om/ laetent braden/soo langhe alst haerlupden goet dancit. Ende selfs dooz dien sy haer spys niet souden- de om te bewaeren/ghelijck wy herwaerts ouer doen/ geen ander mid- del en hebben om deselve goet te houden/ dan nix terstont koorkende/ al hadden sy ghebanghen op eenen dach dertich beesten/ sulcke als wy in desen Capite sullen beschryuen/ om te beletten datse niet en werden stuckende/ sullen terstont allegader by stucken op den Boucan ghelept worden/in sulcker voeghen/ dat sy soo ick gheseyt hebbe/ de selve dick- wils keerende ende wendende/sonwijlen 24. uren lanch daer op sullen laeten liggen/iae so lange tot dat het binnenste ende naest den beene soo gaer ende moztwe zijn als tbuypenste. Desgelijck doen sy metten vische/ maer van selfs/ als syder groote menichte hebben/ ende namenlijck vanden gene die sy noemen Biraparati/ welck zijn Franche nulletten/ daer van ick noch sprecken sal op een ander plaetse/soo wanneer wel d'zooghe zijn sy meel maecken/in somna dese Bourcans dinnende haer- lupden tot bleesch tobben/ schappzaepen ende spyscamers/ ghy sult niet wel in hare dozpen comen/ oft ghy sulse ghesloffert vinden niet alle- nelick van wulchbraet ende visch/maer oock de meerder en deel/ ghelijck wy hier na noch sullen hoozen/sulse bedeckt vinden met Dijen/armen/ beenen/ ende ander groote stucken van menschen vleesch/ vande gheue die sy inde oorloghe ghevangen hebben/ dewelcke sy grinenclich boot- laet/ende op eten. Biet daer nu wat belangt de Bourcan oft Boucane- rye/dat is te segghen de maniere van braden van onse Americanen/ de welcke niet nu behoudens de reberentie vanden gheuen die daer an-

Woe die wil-
den haer
spise goet
houden.

Woe van
hijp.

Woe van die
beenen/ende
ander stucke
van menschen
vleesch lig-
gende op de
Boucan.

derfing

Wij heeft beschreuen/niet en laten alst henlieden goetdinct haerlieden
fysse te sieden.

En om te verbolghen de beschrijvinghe van henlieden gebierte/ het
alder meeste dat 3p hebben naer die Eselkoe/daer wy nu af ghesproken
hebben/3yn seker soorten van harten ende Hinden/die 3p noemen Sco-
alsous,maer behaluen datse op vele nae / zoo groot niet en zijn als de
onse/ende de hoozen oock veel cleinder hebben/ 3o verschilden 3p oock
daer in/datse het hayt langher hebben als de ghepen van herwaerts
ouer.

Scoualsous
een speck d
herten ende
3yden.

Belanghende het wylt Dierken van dien lande/ twelck de wilde noe-
men Catassou/hoewel het van ghelijcke ghedaents is als de ghene van
onse Boffchagien/ende dat het heeft alsulck een lijf/hoofst/open/beenen
ende voeten/jas selfs die tanden seer lanc/roon/scherp/ende volghens
seer dangerous. Zoo veel isser af/ dat bouen dien dat het veel mager-
der ende niet zoo ghelijckich is ende van een leelick ghebaer/ noch een
weende mismaechtheit hebbende. Te weten/van naturen een gat
bouen op de rugge. Daer daer het (ghelijck ick gheseyt hebbe dat de
Marlsovou oft Zeevercken heeft opt hoofst) blaest/respireert/ende wint
siheyt als het wil. Ende op dannen selue niet zoo vrent en vinde/de
ghene beschreuen hebbende die generale Historie van Indien/seyt dat
oock inden lande van Nicaragua/3p het Coninckrijck van den Span-
jan/ Werckens zijn die de nabel op de rugge hebben/ de welke hooz-
waer haer selue hooze zijn als daer ick nu van verhaelt hebbe. De
hooft drie Dier/te weten de Tapetousous de Scoualsou,ende Taissou
zijn de meeste van desen lande van Byssiken.

Catassou
wilt hooz

Werckens
bebbende op
de rugge een
gat daer
dient 3p alom
nemen.
Het vifde
hoock. Cap
204.

Die grootste
herten van
Byssiken.

Comende hoofts dan op het ander cleyn wilt gebierte van onse Ame-
ritanen/ zoo hebben 3p eenderlep rootbeest/twelck 3p noemen Agouti/
vande groote van een Bigghe van eender maent/ hebbende de voeten
ghespleten/de stert seer cort/de muyl ende de oogen bycans ghelijck een
baep/ende is seer goet om eten.

Agouti.

Noch ander van twee oft drie soorten/die 3p noemen Capitis/alle ge-
noech ghelijck onse Hasen/ende bycans vande selbe smaek/ maer zijn
wat rootachtigher van happe.

Capitis een
haer van
een haer.

3p vangen insghelijck inde Boffchen seker soorten van Ratten/groot
als Wesels/ende bycans van ghelycken happe/ der welke vleesch zoo
goet ende smaekelick is als van wilde Conynen.

Secker cony
de Ratten.

Pag oft Pague (want men can niet wel onderscheyden welck van
tween 3p wtsprecken) is een dier/ vande groote als een middelhaer
Brachhont/heeft het hoofst bont ende seer leelick/het vleesch bynae van
ghelijcke smaek als Calfs vleesch: ende aengaende zijn huyl/wesende
seer schoon ende gespickelt met wit/ graeu ende swart/zoo men die her-
waerts ouer wilt te krijghen/ soude seer rijckelick gheestueret worden
tot voeringhe.

Van ghelij-
cke happe.

Men siet noch een ander vande gedaente van een Purooz/ende zoo
grauachtich van happe/twelck de wilde noemen Barigop/ maer daer
men het oock stinckt/zoo en eten 3p daer niet geern van. Nochtans top-
lieden.

Barigop
Nochtans
top-
lieden.

Hebben hebbende eenighe daer van ghebilt / ende beuonden / dat alleen-
lyck het sineer ofte vet / het welck zy op de Rieren hebben / haerlie-
den zoo quaden reuck gauen / nae dat wy het selue ghewoert hadden /
en lieten niet daer van te eten. Ende doch zoo is vleysch daer van mals
ende goet.

Cotou ghe-
wapent die

Aengaende den Catou van desen Lande van Byssilien dit vier (ge-
lijck de egels van herwaerts ouer) niet connende zoo licht loopen als veel
andere / cruypt ghemeenlyck lant de struycken / maer daer en teghens /
is het zoo ghewapent ende heel bodecht met schelpen / zoo sterck en hart /
dat ick ghelooue dat een stecke van een spier daer niet op treffen en
soude / ende selfs als het ghebilt is / die schelpen clackende teghens den
anderen / ende latende sich handelen met de Dupt (waer van die Wilde
clepne Dupstiens maechen / die zy noemen Caramenio) ghy soude seg-
gen / siende de selue toegehouwen / dat het wapen hantschoen ware / het
vleysch daer van is wit ende ghenoechsaem van goede smaecke. Maer
aengaende zyn ghebende dat het zoo hooghe van heenen soude zyn als
tgene Belon geypresenteert heeft oyt eynde van het derde boec zynet
obseruatiën (welck hy nochtans seyd te wesen desen Catou van By-
silien) ick en hebber hierghelijcke gheen ghesien in dien Lande.

Totum
Crocodyl.

Hy bouen de voorsz. Dierē die de gemeynsch. zyn ter lijfsocht bā
onse Amerikanen / noch zoo eten zy Crocodylen / die zy noemen lacacres
zoo dicke als eens smans dyē ende lanch naer adbenant. Maer zoo
vele schilt het datse dangereus souden zyn / dat ter contrariën seker den
Wilden tot meermalen al lebende hebben weten te brenghen in hume
huyzen / tontom de welcke hum clepne kinderen speelden / sonder datse
heulieden eenich quaet deden. Nochtans hebbe is de ouden hoorē seg-
ghen dat zy gaende achter lande somwylen besponghen werden / ende
(waerlyck hum connen weeren met hume ppen teghens een soete van
lacaere, wesende groot ende eyselijck / de welcke hen lieben gewaer wor-
dende ende vernemende van verre aen comende / voorts cruppen tus-
schen triet vande waterachtighe plaetsen / daer zy hum zyn houdende.

Cap. 196.
2. boeck.
Crocodylen
winemende
groot.

Ende tot desen propooste. Bouen tgene dat Plinius en andere ver-
halen van die vander Rijl in Egypten / die gene die daer beschreue heeft
die generale Historie van Indien / seyd datme aldaer in die landen by-
den Stadt Panama Crocodylen ghedoot heeft / die meer als 100. voeten
lanch warē / welck een sake is by nae ongelouelick. Ich hebbe gemerct
in dese middelbaere die ick gesien hebbe / datse de ruyple gespletē hebbe /
hooge dopen / de steert niet ront noch puntich / maer plat en dunne aē het
eynde. Maer ick moet bekennen dat ic niet wel gade geslagen hebbe / oft-
se (ghelijck men gemeenlyck seyt) het bouenisse haerkebeen verroeren.

Contus.

Voorts onse Americanē vangen Agadissen / die zy noemen Touous,
niet groen wesende als de onse / maer grau / hebbende het vel ghescript /
ghelijck onse clepne Agadistens. Ende hoe wel zy lant zyn van vier oft
vijf voete en dicke na adbenant / en van gedaent eyselijck om aensit / zo
vele isser af / nochtans dat zy haer gemeenlyck onthoudē op de ranten
vande Rivieren / en op waterachtighe plaetsen / gelijk de Dorsche / doch
niet

niet d'angerues en ~~z~~. Ende segge noch bouen dien/datse wesen de ge-
vilt/het inghewant wtgedaen/wel schoon ghemaeckt/ende zoo gecroort
(het vlesch) daer van zijnde zo wit/mals ende smaekelijck als het spier
van een Capoen) is een vande beste spijs die ick gegeten hebbe in Ame-
rica: wel is waer dat ick metten eersten daer van schroomde en my te-
ghen was/maer nae dien ick gheproeft hadde/en riep om anders geen
cost/als van sulcke Agadissen.

Stoote van
America
ter goet om
eten.

Van gelijcken hebben onse Tououpinambaouls/seker groote Pad-
den de welcke ghebocandeert oft ghebraden zijnde mette hup/die ver-
men ende inghewant hemlieden diende tot voetsel. Daerom gemerckt
onse Medecyns leeren ende oock een pegghelijck herwaerts ouer houdt/
dat het vlesch/bloet ende generaellyck al dat aen die Pad is/doodelich
oft vergift is. Sonder vooorder van die Padden van desen Lande van
Wyfillien te spreken/ben Liser sal wel comen verstaen oft oordeel dat-
se (of d'eur de getempercheit van dien lande/of om ander redene) die my
onbekent zijn/niet vuyl/seipnich noch periculeus en sijn gelijc de onse.

Stoote padden
die de Ame-
ricanen
eten.

Sp eten inghelijck Serpentes die zoo dick sijn als een arin ende een
Darysche elle lanch/jae selfs hebbe ghesien die Wilbe steppen en met
brenghen (ghelijck ick gheseyt hebbe datse doen de Crocodyles) eenreley
soort/ghescrijpt met swart ende root/die is al leuende wierpen in mid-
den van hunne Hupsen onder haere Vrouwen ende Kinderen / die
welcke in plaetse van daer van verdoert te wesen / de selue handelden
met volle handen. Sp bereyden ende koochen dese groote Werslam-
ghen by stukken/maer om te segghen dat icker van weet het is een las-
se cost.

Stoote
Serpentes
die de Ame-
ricanen eten.

Niet dat is gheen ander soorten van Serpentes en hebben/ende na-
mentlyck inde Wijnieren/altwaer der geuonden werden/ lange en dunne
zo groen als moes/daer vande steke seer seipnich is. Gelijck ghy oock
wt het nabolgende verhael verstaet sult. Dat behaelt dese Touous/daer
van ick terstont gesproken hebbe / inde Wosche aldaer geuonden word
seker soorten van ander groote Serpentes/die seer d'angerues sijn.

Serpentes
groen lanch
ende dunne
periculeus.

Alzo van twee ander Franchopsen en ick op enen dach dese sau-
te deden/dat wy ons op dertwerch begaven om t'Land te besien/sonder
(nae costume) eenige Wilbe by ons te hebben tot leysluden/wesende
herdwaelt in Bosch/zoo wy gingen langs een diepe valleij/hoozende
teghenups ende rappelinghe van eenen beeste die nae ons toequam/en
dinchende dat her permandt vande Wilbe was / sonder daer op eenich
acht te nemen/oft onse ganck op te houden/ende maectten daer anders
gheen werck af. Maer terstont aende rechter handt ende ontrent op
dertich schreden nae by ons / stonde op de hoochde een Agadis dicker
als eens mans lichaem/ende lanch van ses oft seven voeten / de wel-
cke schen bedeckt te wesen met witachtighe schelpen oneven als de ge-
ne vande Gesters/d'een vande voorste voeten op heffende met wtge-
rechten halse/ende de oogen glinsterende/bleef alsoo stille op ons staen
sijn. Welck wy merckende ende niet hebbende als doen handtbus-
sen ofte d'ingroeren by ons / maer alleynlycken onse Rappieren/
ende op

Verhaal van
de aenhu-
belangende
seker dange-
rens ende
opdelich.

ende op de maniere vande wdden elck een boghoghet wilen inde hande
(welcke wapenen ons niet seer dienftlick conde wesen tegens alsulcken
een afsgriffelick dier zoo wel ghewapent) beduchtde nochtans / dat het
zoo wip de bluyft namen / rasscher soude loopen als vlyeden / ende op
achterghalende had moghen verfinden en op eten / wesen also in groot
te angst ende vrees / ende v'een op v'ander siende / bleuen alsoo stille op
een plaetse. Alsoo nae dien bit spfisselich ende schrickelick Agadis / zyn
wip wylt open sprepende / ende overwids de groote hitte (want de
sonne scheen / ende was als doen op den middag) blaefende zoo sterck /
dat wylt lichtelick comen hoozen / ons in dier bogghen wel een viere-
deel ure befighticht hadde / met een veerde zich onnnekerende / ende
maeckende meerder ghetuyt ende gedruys van bladeren ende tacken
daer het passeerde / als een loopende dact soude doen in een Bosfcha-
ge / nam de vlycht verghenwaers op. Daerom wip / die alrede sulcke
een vrees gheleden hebberde / ons wel onthielden van hem na te loopen
dankende God die ons verlost hadde wt sulcken perijckle / passerden
dooft onsen wech. Ich hebbe haernaer ghedacht / volghende tghedoe-
len vande gene die daer segghen dat de Agadis sich verhuecht int aen-
schouwen van eens sinuichens aensicht / dat die wip. Wier wel zoo
groot behaghen moet ghehad hebben in ons aen te sien / als wip vrees
hadden van hem te contempleren.

Maer en bouen is noch in desen Lande een grifpnde beest / twelck oft
wilben noemen lan ou are / t welck bytans 30 hoge van heenen is / oft
300 rasch ine loopen als een Dazewint: Maer also het land hant heeft
rontomme de kin / ende de huylt zeer schoon ende ghespickelt / als tgoet
van een Was / jae is de selue oock in alle de reste seer ghelyck. Die Wil-
ben heeft desen beest wter maten zeer / ende niet sonder redene / want
derghiet v'er stinende is als eē Leu / zoot eenige van henliede can be-
trappen / en laet niet de selue om te bzingen / te verschuere en op te eten.
Ende splanden oock in ghelijc (alzo 3p seer wyet ende wyach gieri-
gh is op al tghene henlieden hunderlick is) 30 wanneer 3p der eenige ron-
nen vanghen niet strijcken ende laghen (twelck 3p dierwils doen) en
weten heulieden niet arger aen te doen / dan dafse de selue daerschieters
ende mooyden niet pylen / ende larens alzo langhen tijt tighghen quelen
ende graften daerse ghevalen zijn / eer dafse die ter doot bzingen. Ende
op datmen beter verslae hoe dese beesten niet henlieden ontfingen / al-
zo op eenen tijt bijt oft ses ander franchopfen / endeick passeerde doog
het groot Oplandt / die Wilde van dier plaetse ons waerschootende
dat wy ons wachten zouden bāden lan ou are / sepden dat het die
woe die personen in een van hunnen Dorpen verslonden hadde.

Boors is inden lande van Bissillien groote menichte van dese slop-
ne swarte Meercatgens/die de Wilden noemen Cap: Maer alzoo der
ghenoech hier waerts aen ouerghebrachte doorden / en sal daer van geen
boordder beschrijuinghe doen. Nochtans moet ick verhalen/dat sejaer
onthouden aldaer inde Bosschen/wesende sulcx van natuerē baele hater
meest begheuen op sekerre boomen die vruchten draghen, hebbende pen-
len bruae

len bmae

JAN-ON-NEE
quartbreit
berührende
endeeren
menschen.

**Weg naar de
efficiëntie
en de
kosten al te
laag blijft
het.**

len by nae 300 groot als onse groote Boonen/ daer mede 30 haer boeds
versamelen daer op ghemeynlyck met seer groote hoopen/ ende booz-
mendich in reghevachtich weder (ghelyck somwylen herwaerts ouer
die Catten doen op de daerhen) het is een ghenoecht om hoozen het ge-
trysch ende huppelen twelck 30 bedyppen op dese boomen.

En siervulste dit boof. hier voorszynghende t'elcker bracht maer
een jonck. Do heeft dat selue jonck dese vernutheyt wter natuer/ dat
30 heeft het wt sineders byr is/ omhelsende en vast houdende de hals
van Wader oft JWoeder/ indien 30 haer selue verholcht binden vanden
jaghers/ springhende daer met al 300 van d' een tack op d' ander / salbe-
rense in dier manieren/ sulcy dat daer deur die Wilden niet wel comen-
de betomen noch jonghe noch oude/ en hebben gheen ander middel om
dier te cryghen/ dan met schieten / oft de selue vande boomen te werpen
met stoken/ waer van 30 neder vallende heel verhaest/ ende somwylen
wel ghequast. Rae dat 30 pluden de selue genesen hebben/ ende getemt
in haer liden hupfen/ 300 vernangelen 30 die aende vzeembelieden die
daer hanteren tegens eenige andere Coopmanschappen. Ich segghe
nammentlich 30 waanneer se getemt zijn / want int begin dese JWoerratten
alke eerst zijn ghevanghen/ zijn 300 seer wilt dat se bytende inde vinghe-
ren/ jaer duertlaende met haer tanden de handen vande gene diese aen-
tusen / 300 wert men bedwoonghen duet. die yjne diemer van geboekt
welcker rype de selue doot te smyten/ om daer van ontlagen te wesen.

Daer woxt oock in desen Lande van Byfillien ghebonden seerker
Blumme/ die de Wilden noemt Sagouin niet grooter als een Eekho-
rentgen ende van gheleichen hapt. Daer aengaende zijn gedaente/ heb-
bende een muyl/ den hals/ ende het voofte ende by nae alle de reffe ghe-
lyck een Leeu/ wende in ghelyck seer moedich/ ja het is het aerlichste
cleyn vier van alle die ick herwaerts ouer ghesien hebbe. Ende vooz-
waer indien het 300 wel ouer Zee soude gebzacht worden als de JWoer-
cat/ het soude heel meer gheestmeert worden: maer behaluen dat het 30
teer is/ dat het de waggelinge vande schepen niet en ran ver dragen/ 30
is het oock 30 moedich/ dat het om wepmich quellende diemen hem aen-
doet sich van spijt soude laten steruen. Nochtans 300 vintmer eenige
herwaerts ouer/ en ick gheloue dat het dese beest is/ daer Wardt men-
te van maecht/ wanneer hy 30ne dienaer Fripelipes maect syzerkenbe
tegens eenen genaemt Sagon die hem gelastert hadde/ seggende albug;
Hoe vvel dat Sagon sy een vvoordt

Endede naem van een cleyn Maer moot.

Du hoe wel ick bekenne dat ick (niet teghenstaende mijn curteusheyt)
mer 300 wel acht ghenomen hebbe op alle bis dieren van dese lande van
America/ als ick wel soude begheeren. Nochtans om hier van een op-
de te maeken/ 300 wil ick her noch twee beschryben de welcke bouen alle
andere seer boemt ende aerlich van ghebaente zijn.

Wet aldermoeste twelck de wilden noemen d'ap/ is vande groote van
een Wader hont/ en heeft de tromie ghelyck een JWoerrat/ comende na by
t'aensichte van een mensch/ de hupch hangende gelijck e' sory vol bigge/

Deermut held
vande JWoer
catten om
hun tongen
te salben.

Boomen de
JWoerratten
vanghen.

JWoerratten
seer wilt en
schouten.

Sagouin en
aerdich beest

Wap/ Leelien
beest alken
lich tenen
by den JWoer

Het hant doncker graen/ gelijk de wolte van een swart schaep/ de stert
zeer cort/ de beenen rupch als een Boes/ ende de clauwen seer lanc/ ende
hoewel het zelue int bosch wesende zeer schouw en wilt is/ nochtans ge-
uanghen zijnde/werdt lichtelijcken ghetem/ wel is waer dat omme de
scherpte van zijn clauwen onse Tououpinambaouls, de wyle 30 altyt
naecht gaen/ geen groote ghenoechte en nemen om daer met te speelen/
Maer bouen dien (twelck mogelijk een versierde sake zal schynen) heb-
be ick verstaet/ niet alle vade wilben/maer ooc bande Collicks die lan-
gen tijt inde boof/ lande gewoonnt hadden/ Dat nopt mensch/ noch int
belt noch in huysen dit dier heeft sien eenich eten innemen/ so dat zom-
nighe meynen dat het wyden wint leeft.

Het wile
Coati beh-
elde de muil
wonderlich
lanc/ en zeer
lycme.

Het ander daer ick oock van spreken wil/ twelck de Wilben noemē
Coati, is vande hoochde van een haer/ hebbende het hant cort/ glat ende
gespichelt/ de ooren cleyn recht en puntachtich/maer angaendethoof/
behaluē. dattet niet zeer groot en is/ hebbende vade ooge af eē muyl lā-
ger als een boet/ rond als een stock/ zonder datse bouē dicker is als ou-
trent den mont (de welcke 300 cleyn is/ datmen der naeuwe het wterste
bande clepne vinger zoude comen insteken) Dese muyl segghe ick we-
sende bynae ghelyck het wterste van een kuysspe/ het en is niet moge-
lick/ datmen daer een binden mach van aerdiger oft vzeemder sarsoen.
Daerenbouen/ deur die dese Beest/ so wannert sy genange is/ haer vier
voete te zaenē in een geslotē hout/ en duer zulke middel waggelt altyt
van d' een zijde op d' ander/ oft laet sich heel plat neer vallen/ so en soude
ment niet comen doen staen oft eten/ ten ware eenige mieren/ daer van
30 oock gemeynlyck leuen inde bosschen. Outrent acht dagen nae dat
wy gecomen warē int Eylant daer Vilegagnon hem onthielt/ die Wil-
den brochten ons een van dese Coati, welck om de nieuwichheit werdt
vā ons niet 30 grote verwonderinge besiet/ als ghy wel dencke meucht.
En boofwaer (30 ick gheseyt hebbe) wesende zeer vzeemt van leuen/ ten
respekte van de gene vā onse Europe/ hebbe dicmael gebedē eenē Jan
Gardpē/ wesende van onse geselschap/ seer expert inde kunst van Schil-
deren/ dat hy soo wel dese als merte ander/ niet alleen vzeemdt/maer
oock gausch onbekent herwaerts ouer/ zoude willen wt werpen/ daer
toe hy nachtaeg tot mijn groot leet wesen hem nopt en wilde begaen.

CAPITTEL XI.

Van menigherley gheuoghelte in America, gansch verscheiden vande
onse, mit gadcs vande groote Vleermuyssen, Bien, Vliegen, Mug-
ghen ende ander vzeemt ghevoemte van dien Lande.

Deze vogel
Arignan-
oufou Indi-
sche puer.

In zal oock dit Capittel vande Vogelen (welcke generallick onse
Tououpinambaouls noemē Oura) beginnē vande gene die goet
zijn om te eten/ En inder eerster zal ick seggen/ hoe sy een groote
inrichte hebben van vinnen die wy Indische noemē/ de welcke
splicedt noemen Arignan-oufou, ghelyck oock de Bozagefen/ sedert
dat sy aldaer begonnen hebben te handelē/ hun gegeuen hebbe de stam
van ionge geniepne Boenderē/ die sy noemē Arignanmici, die sy te wter
giet

niet en hadde. Nochtans also ick eerst geseyt hebbe/hoewel zy in eskimo
hebbē de witte/om die plupmē wille/ die sy root veruen en hun lichamē
daer mede vertieren/nochtans en eten sy niet veel vande eene oft vande
andere/ia sels latēde hun verstaē dat de eperen die zy noemē Arignan-
ropia vergiftich sijn/so wanneer sy ons die sage insluppen/ sy en waren-
der noot alleen seer van verwondert/maer seydē oock dewyle wy de pa-
tientie niet hadden te wachtē tot datse wtgehoert wā. Cis voerwaer
een groote gulsticheit van v liden/dat gyliden eerende een ey een hoen
verlind. Daerom niet veel meer werck maekende van haere hoen-
deren als van ander wilde Vogelen / laten haer leggen daert haer goet
dumck/hyngē gemeenlijck de kirkens daer van wt vosschen en strup-
ken daer die wtghehoedt sijn/ zulcks dat de Vrouwen der Wilden niet
soo groote moepte en hebben om die ionghe kirkens op te hzingen met
doopen van Eperē/als die van herwaerts ouer. En oock so vermenich-
sulbigen die Hoenderen aldaer in zulcker voegē/datter sommige plaet-
sen en Doorpē sijn/nochtans vāde minste gestrimenteerde hy de vreen-
delinghen daerinnen voor een Wes / weerdt enen haluen stupuer/
becomē mach een Indisch Hoen/ en voor een van een stupuer/ oft voor
vijf oft ses hoer om te visschē/dzie oft vier gemeyne ionge hoenderen.

Beneffens dese twee soortē van Hoenderen/onsē wilden boeden oock
binnen hare Nippen Indische Entvogels / die sy noemen Vpec; Daer
door dien onse arme Tououpinambaoults, dese sotte opinie hebbē sy in
hare hersenen gewortelt/ zo sy vā dit vier aten/ twelc so langsaem ende
traech int gaen is/ dat het haer verhinderen soude te loopen/als sy ghe-
jaecht en veruolcht werden van hare vanden/ hy soude wel abet moe-
ten wesen die haer daer van sal doe eten/haer onthoudende om de selue
oorsaecke van alle diere die tragelijck voorts gaen/iae sels vā visschen
als Roehen en diergelijcke andere die niet rasch voorts en swimmen.

Belangende den wilden Vogelē/men vangter in die bosschē zo groot
als Capoenē/ende van dyederley soorte/die de Bresillianen noemen ia-
contin,iacoupen , en iacou-oua/sou, alle welcke de plupmen zwart en
grau hebben/maer belangende hare smaerck / alsoo ick gelooue dat een
specie van sepsanten sijn/ soo can ick oock versekeren / dat het niet mo-
gelijck is beter costte eten als dese iacous.

Sy hebbender noch twee soorten die zeer excellent sijn/die sy noemen
mouton, wesen so groot als Dautwē/ en van gelijcke plupmē als de
voorgaēde/ maer nochtans dese synder niet veel en int vinter weynich.

Mocacoua, en inambou-oua/sou, sijn twee soorten van Partrijssen/
soo groot als onse Gansen / ende sijn van finalijcke als de voorgaende.

Ghelijck oock sijn de drie nae volgende/te weten yamboumiri van
de selue grote als onse Partrijssen pegalsou groot als een velddupf/ende
paicaco, ghelijck een toytel Dupue.

Wibus/ om coyte te makē latende te spreken vā het wilt vanc twelck
in groote menichte gevonden werdt so wel inde bosschen als op de zee-
strandē/ meeren en Riueren van soete wateren/zo sal ick commē op de
Vogelen die niet zo grint en sijn/ om eten in desen lande van Bresilien.

Onder

Goete ma-
nichte de In-
dische en an-
dere grinte
binnen in
America.

Vpec Jode
seer Ence-
spel.

Tououpin-
soorte van
Fayntien.

Mouton als
de Vogelen

Mocacoua
en yambou-
oua/sou twee
soorten van
Partrijssen.

Onder andere junder twee van eender groote / of het schillet weynich / te weten meerder als een staue / de welcke ghelijck by nae alle de Voghelen van America / hebben de voeten ende beek cromachtich / gelijck de Dapegaepen / onder tghet al van welcken men de selue zoude mogen stellen / in aer belangende de Weeren / gelijck ghy selue zult oordeelen nae dien ghyt verstaen hebt / niet geloouende dat in die gantsche werelt gevonden mach werden een Voghel van zoo wonderbaerlijcken schoonheyt / oock die aensiende / zoo moemen doorgaer niet sulcx toeschijuen de natuere / gelijck doen dese ongeloouige ende beelden / maer pypsen die excellentie ende heerlijcken schepper der seluer.

De Voghel van exalt. of pluymen.

Ginne dan daer van een experientie te maeken / die eerste / die den wilden noemende Arat / hebben de beeren vande blueghels / ende de ghene vande steert / de welcke anderhalf voet lanc is / half stoot als hyen / Schaerlaken ende half / de schaft in midden van elke Weere / altyt / schepende die coleren van beede / vanden van hemels coler soo clare blinkende / als het alder fijnste scharlatijn dat men vinden mach / ende voorts alle de rechte ende lichame zilverachtich. So wanneer dese Voghel inde son is / alwaer hy hen ghemeenlijck is houdende / daer en is gheen ooghe die sich verstaeden van de selue te aenschouwen.

Canide Voghel met witte beeren.

Wander ghenaeut Canide / hebben de alle sijn pluymen onder den buych / en rondom den hals zoo geheel als touter goud / op de rugge / die blueghels ende den steert zoo natuerlijck blau alst moghelich is / schynende becleete wesen met goud laken van beneden / ende ouertrocken met ghefigureert purper Damas van boven / men wordet wter maten seer verwondert ende outset van sulcke schoonheyt.

Die Wilden in haere liebekens maeken ghemeenlijck mentie van desen lesten / zeggende ende verhalende dierwijs in dese maniere. Canide-ioue, Cani-dious heuraouech. Dat is te zeggen: een geel Voghel / den geel Voghel want ioue, oft ioup, bediet geel op haerleper sprake / Ende voorts hoewel dese twee Vogelen niet heel tamen en sijn / nochtan ghemeenlijck haer onthoudende meer op de groote boomen int midden vande Weyden als inde Wesschen / onse Touonpinambaouls de selue neerstelijck pluckende bye oft vier mael int jaer (ghelijck ick elders gheseyt hebbe) maeken zeer aerdt / rocken / bonetten / braceletten / ghevesten van houtte rappieren en ander dinghen van dese schoone pluymen / daermede zy haere lichamen verciieren. Ick heb met my in Francryck ghebocht vele van dese plumagien / ende besondert van dese groote steerten / die ick gesept hebbe zoo natuerlijck onderscheyden te sijn met root ende hemels blau: Waer in mijn wederkeeren passerende duer Parijs eene quidam van des Coninc ghesin / den welken ick sien liet / en hiel niet op tot dat hy duer zijne Inpazantiteyde / de selue van my creech.

Aloumond de maelt en schoone Dapegaen.

Belanghende de Dapegaen: men vinder van bye oft vier soorten in dese lande van Bresillen / maer aengaende die grootste ende schoonste / die de Wilde noemen Alouerous, hebbende het hoest bespynckelt met geel / root ende purper coler / t'uytste en blueghels incarnat / de steert lanc.

lauck ende geel / ende al de reste van t'lijf groen die en comen niet veel
 hermaect gauer: en nochtans behaluen die schoonheyt van haer plu-
 men/300 wannere se gheleert zijn/30 zijn het de gene die alderbest spreek-
 ken/ ende veruolghens de ghenoeghelichste. Ende ouer sulcx een tol-
 lick schonck my een van dese soorte die hy drie jaeren bewaert hadde/
 de welke 300 het wilts als het franchops 300 wel prononceerde/dat
 men die niet siende/niet soude hebben. comen onderschepden van eens
 menschen stemme.

Maer het was noch een merder wonder van t' Papegaep van dier
 soorte / den welken een Wilde Vrouw gheleert hadde in seker Doop
 ghelegghen ontrent twee mylen van onsen Eylande/want eben ghelyck
 oft dit Dier verstandt gehadt hadde om te begripen ende onderschep-
 den tghene zijne Woester hem toesprach: 300 wanneer wy daer voor by
 passeerden endezv ons afvraechde in haer sprack wilt ghy my gheuen
 een Naam oft een Spieghele/ ick sal terstondt in u lieben presentie mijn
 Papegaep doen singhen ende dansen / 300 wy haer aldan/om de ghe-
 noechte te sien/gauen tghene zv begheerde/300 haest als zv haer Pape-
 gaep toeghesproken hadde / 300 begonde hy niet alleen te huppelen op
 de stock daer hy sat/maer oock te clappen/schupffelen ende den Wilden
 na te botseren 300 wanneer zv inde oorloghe gaen/ in sulcker boeghen
 datment qualijck soude comen ghelooben: om royt te maeken/als zv
 na t'eersterse beliefsde te segghen/singht/300 songh hy/ ende dans/300
 danste hy. Ende ter contrarte alst haer niet en beliefsde ende men haer
 niet en had willen gheuen/300 haest zv een wepnich straffelijck teghens
 dese Voghel sepdre Augc,dar is te seggen hout op/houdende sich stil son-
 der eenich gheluyt meer te maeken/wat wy hem oock condon seggen/
 300 en wast in onser macht niet / hem voeten oft tonghe meer te doen
 roeren/daerom dinct oft die oude sidiuepen/ die welke 300 Plinius
 sepdre/30 wijs waren/datse niet alleen costelijcke wtvaerden deden ouer
 een Naue die hemlieden int Paleys namentlijck wiste te groeten/ maer
 oock het leuen deden nenen aenden ghene die hem ghedoot hadde / al-
 sulck eerwel gheleerde Papegaep ghehadt hadden/ in wat werden zv
 den seluen souden ghehouden hebben. Oock dese wilde vrouwe hem
 noemende haere Cherimbauc,dar is te segghen / een sacche die ich ver-
 lief hebbe/ maecte daer 300 veel wercx af dat als wy hem verhoorden
 haer af te coopen/ende vraechden wat zv daer voor begheerde te hebben/
 zv antwoorden ons al gheckende Moca-oualsbu , dars te segghen/een
 stuck grof geschuts/sulcx dat wy hem noyt van haer en condre gerrijge.

De tweede soorte van Papegaepen ghenaemt Marganas by der Wil-
 den / dewelcke de ghene zijn diennen ouerbrenghet ende gheuenlijck
 siet in Brancrick/en zijn van gheen groote estime onder hemlieden:
 Ende ouer sulcx de wyle men die albaer wiste te beromen in sulcke me-
 nichte als wy hier doen de jonghe Dupden: hoe wel het vleysch daer
 van een wepnich hardt is / nochtans deur dien zv by nae die smaack
 hebben van een Patrijs / wy atense dickwils ende 300 veel alst ons
 bekefte.

Deshael van
 de spracke
 ende won-
 derlijcke ma-
 niere van
 doen van
 een Pape-
 gaep.

Titel 300
 Cap. 47

Marganas
 Papegaep
 diennen ghe-
 menlijck
 overbrengt
 over sent.

**Sonit deyn
Dapagay**

Die derde sooyte van Dapagay genaemt byde wilde Towis, en byde schippers van Mozambique Moisons, en zijn niet meerder als syren-
wen. Maer aende de beeren wtgenomen de steert diese seer lauck heb-
ben ende gespickelt met geel/3p hebben het lijf zoo groen als bloes.

**In eenre Col
magraphie
nagende het
wielien van
de Dapagay.**

Woortz alvozen te besluyt dit propoost vande Dapagayen/ my ge-
hugende van tgene daer een sept in synel ofsmographie/ datse op dat de
Berpente haer liebt eperen niet wt en suppt/ haere nestt maectt han-
gende aende tacken hande boont/ 30 sal ic hier seggen int vooz by gaen/
dat ic gesie hebben de die contrarie aen de geyg vande lande van Bysil-
lie/ diese maket int hol vade boont al ront en hart genoegh/ my late dinc-
ken dat het een vabel is/ en by den Amerier wtgegeuen vooz een cluchte.

**Toucan
Pogel**

Die ander vogelen van onse lande van America zijn ten eerste de ge-
ne die 3p noemt Toucan (daer van tot ander propoost hier boue men-
tie gemaect hebbe) de welke is vande groote van el veldupue/ en heeft
al de beret/ wtgenomen op de voest/ swart geijge als een Kraps. Maer dese
voest (30 ick elders ghesepdt hebbe) wesen de langde van ouren
vier vingeren/ ende die heeft veel geel der als Dafferaen/ met een roo-
de strepe van benede/ 30 wanneer die byden wilden geplukt is/ behalven
datse dienen zoo om haer te bedecken en verieren 30 wel die wangen/
als andere deelt vande lichame/ 30 ist oot dat 3p de selue in weer de hou-
den/ duer dien 3p die gemeenlick waagen wanneer 3p dansen/ en daerom
noemense die Toucantabourace, dat is te seggen/ Plumme om mede te
dansen. Nochtans duer dien 3p der groote menicheit hebben/ 300 in
makense gheen swaricheit van die te mangheien tegens andere Loop-
manschappen die de Franchopsen ende Portugeesen aldaer handelen-
de/ handelen brenghen.

**Weg bycom
de bech van
de Voghel
Toucan.**

Zouen dien/ dese voghel Toucan, hebbende den bech veel langer als
tganstche lichaem ende nae propotie dicke/ sonder diete vergelijcken
by den ghene van een Craen/ die daer nergens nae by en comt/ so moet
men het houden niet alle vooz de bech der becken. Maer oock vooz den
alder vyeemste en wonderlijcke van alle vogelen vander werelt/ so dat
niet sonder reden Welon eene beromen hebbende/ de selue als een son-
derlinghe saecke/ heeft doen witterken int eynde zyns berde Boeck
vande Voghelen: want hoe wel hy dien niet en noemt/ 300 ist nochtans
sonder twyfel/ dat tghene hy aldaer vooz stelt/ verstaen moet worden
vanden bech van onse Toucan.

**Gonon De-
gel met
soudre play-
men op de
bech.
Quiampian
Voghel
gancich root
Gonam-
buch deyn
Voghelken
ende syn
wonderlike
den lanch.**

Daer is een van dien ander sooyte in dese Lande van Bysillien/ de
welke is vande groote van een meerlaet en 30 swart/ behalve de voest
die hy root heeft als thoet van een Osse/ die de Wilde pluckten als de
vooz gaende. Ende noemen dese Voghel Panou.

En ander vande groote van el Craen/ desen noemt Quiampian, de
welke sonder pet wt te stekē/ heeft de Plumme so root als Scherlaken.

Maer vooz een bysonder vyeetheit en hooft stuck vā clemheyt/ moet
niet berget wesen/ eene die de Wilde noemt Gonambuch, vā wic-
tge ende blinckende plummen/ twelcke hoe wel het lichaem niet meer-
der heeft als een Wicke/ nochtans triumpheert int singen/ sulcx dat
dit

dit cleyn Voghelen hem meest onthouden op dit grof mullet / welck onse Americanen noemen Auau, oft op ander groote crupden / hebbende den berk ende de crop alrijts open / zoment niet en sijn ende hoorde by experientie / men soude nemmermeer geloouen / dat het soo cleyn een liebaem zoo claere ende helder een sancck soude conuenen comen. Jaer 30 helder dat het den Nachtegael gheensins heeft te wijcken.

Woozts alsoo het my niet moghelijk is int periculiere te verhaelen alle de soorten van Voghels diemen vindt in desen Lande van Brasilien / de welke moet alleenlyck in specie verschillen vande ghene van onse Europe / maer oock zijn van ander verscheppen coeleuren / als root /

verscheppen coeleuren van menichkerck Voghelen van America.

maracnaet / peersch / wit asch graeu / ghespichelt met purper ende andersins. Woot cleste sal icker een beschryuen die de Wilde (om redene die ick segghen sal) in sulcker waerde houden / datse niet alleen de selue seer noode eerich quaet aen doen souden / maer oock zoo sp wisten dat pe- mandt eene van dese soorte ghedoodt hadde / ick ghelouue dat zijt hem souden doen beroutuen.

Dese Voghel is niet meerder als een Dupfionck en van heeren asch graeu / maer woozts / het mysterie dat icker van segghen wil / is dat hy hebbende de stemme hooghe ende veel esfelicher / als de ghene van een kerck-uyt. Onse arme Fououpinambaoults, de selue hoopende schreuen wien gemeenlyck meer by nachte als by daghe / hebbende dese rasernie inde hersuen ghedruet / dat hume onerleuen ouders ende vrienden tot een teeken van goede abonture / en bouen al om henlieden moedich te maken / dat sy hem cloeckelijc souden dragē inder ooploge tegens hume vbanden / henlieden dese Vogels toefenden / sy gelouen vastelijck dat zoo sy waer neemē tegens hum by dese presagie vercondicht wort / slupde niet alleenlyc huerlieder vbande sulen verwinne in dese werelt. Waer dat meer is / dat naer hume doot / hume siele niet en sulle traffen te gaen binden hare woozouders achter de bergen om met henlieden te dansen.

Ich lach eenmael in een Woot / gheheten byder Franchopien Vpec, alwaer ick teghens den avonduoende dese Voghelen zoo claghelijck singhen / en siende dese arme Wilde zoo neerstelijck toelupsteren / ende wetende oock de oorfaecke daer van / hoerlieden berooghen wilde hare dwaef heyt / maer alsoo ick dat spreken een weynich begonde te lachen tegens sekeren Fransman die by my was / zo wasser den dube man / die my straffende ghenoech in viel / segghende: swijcht ghy / en en belet ons niet te hooren de goede tijdinge die onse Wootbadens ons tegenwoordelijck toefschicken / want als wy desen voghelen vernemen / wy zijnder daer heel verblift en verrijgen nieuwe cracht. Waerom ick sonder pet daer op te replicueren (want het soude verlorē gearbeyt geweest zijn) my gebinckende vande gene die daer houden en leer en dat de sielen vande gestorouene / weder keerende woten Wagentiere henlieden oock comen adverteren van huerliede deuooy / ick liet my dinckē dat tgene onse arme verblinde Americanen doen in desen deele noch verdraegelijcker is: want (gelijck ic seggen sal) als ick sal spreken van huerliede religie / hoe wel sy bekennē de sueter selichheit der siele / zo veel isser af nochtans /

Waarom heeft vande vanden vanden op den vanden vanden.

De Amsterdamsche bederft als de ghene die ghedouen dat de sielen verclaren / dat de sielen vanden vanden vanden.

Dat 30 soo wijt niet en comen/ dat sy fouden ghelooven dat die/ na datse
toren lichaem gefcheptē zyn/ fouden wederkeeren/maer seggen alleen-
lyck dat dese voghels hume boden zyn. Dier daer tghene ick te seggen
hadde van dese voghelen van America.

Grootte
Dierommen
feygen tot
de woon van
voghelen die
sy vinden
feygende.

Daer zyn nochtans noch Dleermuysen in dien lande by nae 30 groot
als onse Dplkens/ de welcke ghemeeenlyck comende by nachte inde hup-
fen/ 30 30 pemaent vande slapende met ongebedde boeren/ haer begehende
meest altyts aende groote teen/ en fullen niet missen van het bloedt daer-
wt te fupgen/ iae fullender foudaple wel een pot vol wotrecken/ eermene
ghewaer fal worden. Sulcx datse als men des mozhens wacker woze
wel verwondert is fiende het Cattoene hebbe en de plaetse daerontrent
heel bebloet/ twelck de Wilde merckende/ het 30 dat sulcx pemaent vande
humme/ ofte pemaent vande vzeemdelinge suer comt/ en doē evenwel niet
als daer mede lachfen. Ende ick selfs weseñde daer mede eenmaal be-
hanghen/ hquen dien dat icker mede bespot wert/ 300 wert my twerfte
vande teen daer deur so ontfelt (hoe wel die pijn niet te seer groot was)
dat ick in twee oft drie daghen daer nae roufen noch schoen conde aen-
trecken. Die van Cumana weseñde een oort laubts by thien graden
aen dese 30de vander Linie, zyn van ghelijcken ghemoelsteert van dese
groote en quade Dleermuysen. Tot welcken propooste de gene die daer
gescheyde heeft de generale Hystorie vā Indie/ een genoegeliche cluch-
te verhaelt. Daer was (sext 30) tot S. Foy van Ciribie de dienaar van
een Dominie die het pluieris hadde/ wiens ader men niet conde binden
om te laten/ weseñde verlaten voor doot/ des nachts comter een Dleer-
muis/ die hem byt ontreint die hiele diese blaot vort/ daer wt sy so veel
bloets trock dat se niet alleen van verfaet wert/ maer ooc de ader open
latende/ quam daer so veel bloets wtgelooopen als van noode was om
den cranchen weder tot gesontheit te brengen/ waer op ick metten sel-
ben Hystorischijver by voeghe/ dat het een huys en goedertierē Chur-
gyn is geweest voor desen armē patient/ sulcx dat niet tegenstaende die
hinderisse die ic geseyt hebbe dat me ontfanght van dese groote vleer-
muysen van America/ 30 ist nochtans dat die leste exempel betoont/ dat
et seer verschilt datse 30 dangerues soude zyn als dese ongheluckige vo-
gels by der Ghycken genoemt Triges/ de welcke 30 Quidus (sext int 6.
boek Fastor/ het bloet soogen wt die kinderen inde wegen liggende/)
wt welker oorsake dese naem naemaels den Tobeneren ghegeven is.

Die gene-
reale Jn-
die Cap. 30
a. boeck.

Genoegeli-
che cluch-
te van vleer-
muysen.

Die vande
lande van
Wistien.

Ven Honich
Yrie staet
Wistien.

Belanghenbe die Wyen van America/ mer weseñde gelijk den genen
van herwaerts suer/ maer ghelijckende beter die clepne swarte blee-
gen die wy inde sonne hebben/ principallik inden Wijnrijt/ 30 maeken
haer homich ende wasch inde Boffchen int holle vande boomen/ wt de
welcke die Wilde 300 wel d'een als d'ander wel weten te versamelen/
sulcx dat het noch weseñde onder den anderen vermenght noemende
tselue Yra-ycie want yra is Honich ende yrie beduyt Wasch/ nae dat
zijt vande anderen ghefchepten hebben/ 300 eten 30 den Honich ghe-
lyck wy herwaerts suer doen/ ende aengaende het Wasch twelck by
nae 300 swart is als pich/ sy beslupten in rollen 300 dicke als een arm/
niet

niet norhtans dat zyder toortfen oft haerffen van maechen / want des nachts niet gebuyghende ander licht als van zeker hout welck eē siet claer blamune geeft / 30 dient heuliede pīncipalich die Wasch om dīcht te maechen die groote houte buspen daer 3p hare Plumagie inne houden / om de zelue te bewaren tegghens zeker sooyte van Wotten dese anderfins zouden verdueren.

Deen andes
gebuygh de
totten oft
Wotten
ander des
Wotten,

Ende op dat ick al veruolghens beschypue dese Werstkens / die by der Wilbe gendemt werden Arauers, niet grooter zijnde als onse kreerkelkens / iae selfs wtcomende also des nachts met hoopen byden byere / soo 3p wat vīndē / en zullen niet laeten daer aen te knabbelen / maer pīncipalisch / bouen dien datse haer wirpē in sulcker voegē op de spaensche Lerre-Golbers en schoenen het bouenste daer van af optende / die gens die daer met bedect waren / de selue des mozgens t'haeren opstaen bōden heel wit en sonder maillien / 300 veel wasser noch af / dat 30 wp des nachts eenige Wōnderen of ander gecroote Vogelen / lieten ongeclāst dese Arauers, de zelue knaegende tottē beene toe / wp des anderē daerhē niet verwachende waren als te binden Anatomien.

Enne
motten hā
ghe het lē
en begre
te lē,

Die Wilbe worden oock vernolcht en gequollen in haerlieden licha-
men van zeker ander cleyn ghewoynste / welck 3p noemen Ton, welck hē hout op der aerde int begīnseel niet so groot en is als een cleynē vlop / maer nochtans sīch stekende naemēntlichen tusschen de nagels vande voeten en handen / al waer het terstont als eē splinter rausert een leusel / 30 nē niet sochfuldich is / van t'zelue wt te treckē / byingende altyt hooyder innewerts / sal in copter tyt 300 groot worden als een ei wete / sulck datmēt niet zal conuē quijt wordē als met groter ppne en sinerte / En niet alleen die Wilbe / die naecht en bloot voets gae / en wordē daer van gequollē ende gepickert / maer oock onder ons Franchoysen / hoe wel wp gecleet en geschoept mochtē wesen / haddē 30 veel te doe / om ons daer van te wachte / dat vooz myn deel / hoe nauwe ick ooc toe sacht / mp somwylen meer als twīntich / op verscherpden plaetsen op eenen dach wtgetrocken werden. Om roze te maken / ick hebber sommige gesien / die onachtsaem waren / van daer in tijts op te letten / deur die ghe-
woynste also beschadicht te wesen / datse niet alleen die handen / voeten ende teenen verdozen hebben / maer oock onder die ocselen / ende andere teere leden vande lichame waren gansch bedeckt met cleene puppē wtcomende als watten. Oock 300 gheloue ick voozseker / dat het 3p dat cleen beestken welck die Histori schrijuer van west Indien noemet Nigua, welck īnghelijck / soo hy secht / gheuonden wordē int Eplandt Spaenijole / want siet hier t'ghene hy daer van schrijft. De Nigua, is ghelijck een cleyn vloep die springht / bemint het stof zeet / en bījt niet als inde Woeten / daer se haer īnbynght tusschen bel ende vleysch / ende woypet terstont neeten in grooter quantiteyde / als men zoude conuenen estimeren ghemerckt de cleynhepde / de welcke andere voozt byinghen / ende 300 men die laet gheworden son-
der daer īme te voozsen / vermenichfuldighen 300 seet / datmense eyn-
telijck niet can verjaegghen / oft quijt worden als niet byer ende pser /

Van dā
lich ghe-
woynste
hante tū-
leden de
ghe,

waer soomense in tijt's weert/doen weynich quaet. Sommalge Span-
jaerden/voocht hy daer by/hebben daer deur verlozen de treenen vande
Doeten/andere die gheheele Doeten.

Conrog/
brycht be-
quaem om
Olie van te
maken die
wilde om te
gheweten.

Ooch om daer in te remedieren onse Americanen bestrycken zoo wel
t'uyterste van hare treen als andere leden daer sy soude mogen in nesten
len/met zekker roetachtige en dicke Olie gemaect vā seker brycht/die sy
noemē Conrog, twelck by na gelijck is et Castanje inde schel:weir wy
aldaer wesende/meede dedē. En zal noch hout dien seggē/ dat dese salst
zo wonderlick goet is om wonden/gheswilen en ander sinetten/ die in
sinenschen lichaē ouercomen/te genesen/dat onse Wilde kennende haer
cracht/de selue in sulcher weerde houden/als sommige hertwaerts ouer
doen het gene sy noemen heplich Olie. Ooch den Barbier van t' Schip
daer mede wy weder keerden nae Wanchryck/hebbende t' zelue in veel
manieren besocht/wochter met hē 10. of 12. grote potten waken oock 30
maal mensche smeer twelck hy vergadert hadde/ zo wanneer die Wilde
kroeten en brieden hare geuangenē in d' oorloge/ op de maniere als ick
t' zijnder plaetse sal segghen.

Derlych olie
hante wilde

Ten
Witchshes
schende het
Ooy.

Daer en bouen de locht van dese Landen van Wyfillien byngt noch
voort een soorte vā clepne Wlichshens/die d'ingefetene van dien noemē
Ietin, de welcke soo scherp steken door die cleederen/dāmen soude seg-
gen dat het punten van naelden sijn / daerom ghy meucht bedencken/
wat genoeghte dat het is te sien onse Wilde al naect daer van gequelt te
wesen/want clicken de met haer handen op hare billen/dygen/schoude-
deren/armen/ende ouer al haer lichaem/ghy zoudt als van segghen dat
het Waghenaeys sijn.gopende ende iackende haere Peerden metten
zweepe.

Schooplo-
nen van A-
merica sijn
suyper.

Ich zal noch by voegen dat roerende in die aerde en onder de stemen
in onse contreye van Wyfillien men daer schooploenen hant / de welcke
hoewel sy veel minder sijn/als de ghene diemen siet in Prouince/noch-
tans daerom niet en laten (soo ick beproeft hebbe) hare stercken seyn-
rich ende dootelick te hebben.

Schooplo-
nen bein-
ende sijn
dingen.

Gelijck het dan de waerheyt is dat dit Wier soect en sich behaecht in
reynen dingen/ Zoo gebeurdet op eenen dach/dat nae dien ick mijn cat-
toen Wedde hadde laten schoon maechen / ende weder inde locht han-
gen op de maniere vande Wilde / so wasser een schooploē/twelck schuy-
lende in een vande ploep/ also ick meende te gaen liggen/sonder dat ick
gewaer werde / my stuck in de dywn vande slincker hant/die daer deur
verschont so ontfleken wert/dat by aldien ick niet in aller diligentie mijn
tochvlucht ghenomen hadde aen een van onse Apotecarissen / de welcke
hebbende een deel van die boot in een Viole / my eene met Olie op den
dywn leyde / daer en is gheen twyfel aen/ofst het seynjoudē hem ter-
skouer verstroeyt hebben tganich lichaem deur. Ende niet teghenstaende
de selue remedie (twelck men nochtans hant voor de be/onderste tegens
dit quaet) die smerte was soo groot/dat ick 24. men lanch lach in sul-
ke vernautheyt/dat ick my niet en conde onthouden/ deur gheweldighe
gijne.

Remedie te-
gens de
dorch van d'
schooploenen.

Inghelijck de Wilde wesen de ghescreken van dese schoorpioenen/soo
 op die comen betommen/ghebruycken de selue remedie / te weten van
 die te dooden / ende legghen terstont op die plaetse daer de smerte is.
 Ende voorts / alsoo ick erghens gheseyt hebbe dat 3p seer waerghierich
 zijn / iae rasende teghens alles dat haer schade oft leet aen doet / iae
 zelfs soo 3p suhelen mettef doet teghens eenich steen / sullen als dulle
 worden de selue tusschen den tanden nemen ende daer in buyten / oock
 beurgaeus soekende alle Beesten die haer schadelijck zijn / spontlebig
 haer lieder Landt daer van soo zeer als 3p enmermeer moghen.

De Wilde
 die waerghierich
 zijn.

Eynelick zoo sonder aert hantlers ghenoeint by den Tououpinam-
 baouls, Oulsa, de welke met g. oote hoopen haer onthondende / als
 groote Byinchhanen op den ouer vander Zee ende andere water-
 achtige plaetsen / so haest almen daer by comt / sietmense achterwaerts
 loopen ende salueren haer met grooter haeste in de gaten / die 3p maect
 inde troncken ende wortelen vande Boomen / van waermense zeer qua-
 lick can wt trecken / zonder de vingeren doornepen te hebben van hare
 groote cromme Doeten / alst datmen doorch voorts ran gherommen
 tot op de gaten / diemen van bouen heel open siet. Maer andersins
 soo zynse veel magerder dan de zee kreeften / zelfs behaluen datse we-
 nich vleesch aen hebben / en noch bouen dien datse sinacken gelijk men
 soude moghen seggen / als geneuer wortelen / zoo en zynse niet seer goet
 om eten.

Van de Wilde

CAPITTEL XII.

Van sommige vischen onder den vilden van America meest gemeen,
 ende van haerliedre maniere van vischen.

Dame te ontgaene redit / twelck ick 30 seer schouwde als my mo-
 ghelijck is / wissende den Leser op het 3. 5. ende 7. Capittelen van
 dese Histozie / als oock op andere plaetsen daer ick verhaelt heb-
 be vande Waluisschen / Zeemonsters / vliegghende Wiffchen ende
 andere van diuersche soorten / soo zal ick principelijck hier in dese capit-
 telen voornemen de gene die meest gewonden worden onder onse Ame-
 ricanen / ende daer van wy noch niet ghesproken hebben.

Zuden eerste / om te beginnen van het generael / die Wilde noemen
 allerley Wiffchen Pira : Maer aengaende de specien van dien / 3p heb-
 bender twee soorten van mulers die 3p noemen kurema, ende parati, de
 welke het 3p datmense laet sieden oft bzaeden (ende noch meer het leste
 als eerste) zeer excellent syn om te eten. Ende deur dien (300 men by
 experientie heeft bewonden) binnen eenighe iaeren herwaerts / 300 wel
 inde Loire als in ander Riuieren van Francrijche / alwaer de Mulers
 nu ter zee op gecommen syn / dat dese Wiffchen ghemeynlijck by hoopen
 zwemmen / die Wilde de selue siende also by groote hoopen zweruen inde
 zee / schietende terstont daer onder / treffense o rechte / dat 3pder by nae
 telcker reyse priemende een groot deel aen hare lange pijlen / alsoo dooz-
 schot sprude niet coude te groude gaen / gaen 3pse al zweruende wt ha-

Van de Wilde

Kurema en
 parati
 die men
 sieden

De mulers
 vande Wilde
 die hangen
 vande mu-
 lers.

ten. Daer en boven het blesch van dese Wiffche bouen alle andere wesen-
sende seer scheluerachtich soo wanneer zyder een groote menichte ghe-
uanghen hebben / nae datse die hebben laeten drooghen op de Boucan,
byssende de selue / maekender goet meel van.

Comou-
pou-oua-
sou / groote
Wiffch.

Camouroupou-oufou, is een rebelick groote Wiffch / (want oock
Ouafou, in Brasiliaensche tale is te segghen / groot oft dicke / daer van
onse Tououpinambouls, Dansende ende singende gemeenlyck men-
tie maken / zeggende ende verhalende dicke in deser maniere : Pira-
oufou a ouch : Kamouroupou-ouafou a ouch, etc. ende is seer goet
om eten.

Ouafou ende
Acara-ouaf-
sou / coelecke
Wiffchen.

Deze andere die zy noemen Ouara en Acara-ouafou, by nae van-
de selue groote als de voorgaende / maer beter / iae ick segghe dat de
ouara wel zoo lecker ende liefelijck is als onse Cruete.

Acara-
pou-oufou
Wiffch.

Acara-
pou-oufou
Wiffch.

Acara-
pou-oufou
Wiffch.

Acara-
pou-oufou
Wiffch.

Acara-
pou-oufou
Wiffch.

Acara-
pou-oufou
Wiffch.

Acara-
pou-oufou
Wiffch.

Acara-
pou-oufou
Wiffch.

Een ander die zy noemen pira-epochi, wesen-
de in de Meeren daer ontrent / die en zijn niet alleen breeder als de ge-
ne diemen siet zoo in Roymandien als Bytamen / ende op ander plaet-
sen herwaerts ouer / maer hebben daer en bouen twee Doozen lanch
ghenoech / bys of ses clouen onder den buych (diemen zoude seggen met
handen ghemaekt te wesen) de steert lanch ende dun / iae dat arger is /
zoo dancereus ende feruich / dat alsoo ick eens beuonden hebbe by ex-
pientie / zoo haest eene van dier by ons gheuangen ende op ghetroc-
ken was / in onse Boot / hebbende daer mede geraect het Been van een
onse gheselschap / de plecke begoft terstont root te werden / ende op te
swellen. Siet daer nu coxe / ende anderwerf belanghende zonnighe
Wiffchen van de Zee van America / van de welke daer en tusschen de
menichte ontelick is.

Acara-
pou-oufou
Wiffch.

Doozt de Meieren van de soete wateren van dien Lande wesen-
de van ghelijcken verbult met een onepentelike menichte van middel-
bare ende cleyn Wiffchen / die welke de Wilde ghegeneralick noemen
pira-miri (want Miri, op haer lieber sprake is zoo veel te segghen als
cleyn) zoo sal icker alleenlyck noch twee beschryuen wesen-
de wtmenen-
de leelick.

Acara-
pou-oufou
Wiffch.

De eerste die de wilde noemen Tamouara, en is ghegeneralick maer
een haluen voet lanch / hebbende het hooft seer groot / iae seer eyndelick
nae aduenant / van de reste twee Daerdekens onder de keele / betanden
scherper als van een Snoeck / de graten stekende ende t'gansch lyf ghe-
wapent met schelpen oft schobben / zoo hart dat ghelijck ick elders ge-
seft hebbe van de Tarou een vieruotich dier / ick niet gheloue dat de
seke

stake van een Ruyter hem soude comen hinderen: het klopsch daer van is seer liefvelick goet ende smaerlijck.

Wander Visch die de Wilde noemen Panapana is van middelbaer grootte: maer aengaende zijn ghebaente/ hebbende tijg de steert ende de buijt ghelijck ende 300 rubw als de Zeerequien / heeft voorts het hooft 300 plat ende ghepleckt ende bzeemt van satsoene/ dat 300 wanneer hy wten water zijnde het selue verspreet ende af sondert in twee delen/ al oft ment met opset alzo ghecloven hadde/en is niet moghelijk een leetlicher oft opelijcker Visch hooft te vinden.

Belangende de maniere van Wiffchen vande Wilde staet te noteren opt ghene ick alreert gheseyt hebbe/dat zy de muletten vangen met schieten van pylen (welck hem oock verstaen moet van alle ander soorte van Wiffchen die zy int water comen nicken) dat niet alleen de mannen en vrouwen van America euen als Waterhondē/op datse hun Vischvank moghen haelen wt midden vant water / alle swommen comen: maer oock die clepne kinderen 300 haest als zy beginnen te gaen/hen te water beghebenende inde Rivieren ende ontreit de oever vander Zee / dupckelende daer inne als ionghie Swaenkens. Tot eenen exempel van welcken ick int coyt verhalen sal/dat alzo wy op eenen Sondag smorgens wandelende op een Bodwerck van onse sterckte int Zee sagen onoverpen seker Barcken van schoyfen (ghemaecte op de wijze als ick elders beschrijven sal) daer inne dat waren meer als dertich Wilde menschen cleyn en groot die ons quamē besoecken/30 wy in aller neersticheyt om henlieden te hulpe te comen/met een Boot daer nae toe voeren: hebben de henlieden alle geuonden swommende en lachende int water/ wasser een van henlieden die ons seyde: Waer gaet ghyliede 30 haestelick ghy Mairs (30 noemē zy de Franchoyfen) wy comē seydē wy om u lieder te salberen en wten water te helpen/voorwaer seyt hy wy wetens u grooten dank/maer andersins hebt ghy lieder dat geboelt/ dat wy in perijckel zijn van te verdrinken/om dat wy in Zee gevallen zijn: Lieber soudē wy acht daghen lanch hier dus blyven 30 ghy ons siet/ sonder een boert aent lant te setten/sulcx dat/seyde hy/ wy meer vzeese hebben dat eenighe groote Visch ons inde gront trecke/ dan dat wy sorgen dat wy van selfs verdrinken soudē. Daerom de andere die swommen alle voorwaer so gemackelick als Wiffchen/wesende geabberteert by haerlieder metgesel/waerom wy soo haestelick nae haerlieden toequamen/spottende daer inede/werden soo zeer te lachchen/dat wyse als Zeeberckens hoorde blasen ende nroffen opt water. Ende dadelick hoewel wy noch meer als een quartier nigs waren van onse sterckte / so en wasser maer vier of vyf van haerlieden die hen wilben begheben in ons schip/ ende dat meer om met ons te praeten/als wt vzeese van eenich dangiet dat wy hadden. Ick sloech gaede als doen / dat die andere ons somwylen voorhy swommende/met alleenlick swommen soo ras ende so sache als sy wilben/ maer oock alst haer goetdocht haer rustende op het water. En aengaende haerlieder schuyte van schoyfen/ wat catoen hebde/ pynade en ander dingē die daer in ware/die si ons toebacht/wesende al t selve

Panapana
Visch met
een leijck
hooft.

De meest
caent che
mannen
vrouwen en
kinderen en
goede swom
mers.

al t'zelve verhoorden / en maechten booswaer daer niet meer werck
 van / als ghy doen sult een appel verlozen hebben / want (sepden zy) zyn-
 der gheen ander int Land te becomen

Booschaps-
 wils van een
 Wilsch heb-
 bende schoot
 als een
 mensck,

Woots ten proppooste van dese visscherie vande Wilde / wil ick niet
 nae laten te verhalen t' ghene ick een van haerlieden hebbe hoojen seg-
 ghen / te weten / dat alsoo hy eenmaal op een stil weder met andere was /
 in een van haerlieden schuyten van schoffen veerachtich in Zee / soo
 was daer eē groote Wilsch / de welcke de schuyte grypde met zijn clau-
 we / meynende zo hem dochte de selve om te keeren / oft sich daer nme te
 werpen / t' welck ick siende / sepde hy hien hem terstont met een Wyle de
 hant af / de welcke vallende in onse schuyte / wy niet allet bevonden datse
 byf vingeren hadde / gelick de gene van een mensch / maer oock deur de
 pyne die dese Wilsch ghevoelde / vertoonende sich buytent water met een
 menschen hoest / maecte een cleyn geschep. Op welke wonderlick ver-
 hael van desen American / ick den Leser laere Philosophieren / oft vol-
 gende de gemene opinie / datter soudē alderleij soorten van Dieren ge-
 houden worden inder Zee / dienen opter aerden ziet / ende nameelijck
 dat sonninge gescheppen hebben vande JDeermans ende JDeerinkent /
 dese niet eens en is geweest / oft immers eenich Zee-aep / vande welcke
 dese Wilde sepden de hant afgehouden te hebben. Nochtans sonder te
 beroordeelen t' ghene daer van wesen mochte / zo zal ick byplick seggen /
 dat geduerende den tijt van neghen maenden / dat ick geweest ben inde
 bolle Zee / sonder meer als eens aen Landt te comen / in alle de Schip-
 baert die ick dickmael gedaen hebbe / ontrent den oever noyt dier gelic-
 ke vernomen hebbe / noch eenich Wilsch vernomen (onder alle de groote
 menichte die wy hebben ghehanghen) die eens menschen ghedaente (so
 ghelijck soude wesen).

Woots
 blinde in
 plaetse van
 hangelen
 om te wilsch

Toucan
 cruyt daer
 dan de wilde
 haer wilsch.
 Men mach.

Ophelid
 40000
 40000

Om dan woots te verhalen t' ghene belangt de Wilscherpe van onse
 Tououpinamboults, behalven dese maniere van de Wilschen te schie-
 ten / daer van ick te hant gesept hebbe / so behelpen sy henlieden noch op
 haer oude maniere met doornen in plaetse van hoert / ende de lprue van
 seker cruyt / t' welck zy noemen Toucan / het welcke hem laet wtrecken
 als hemuy / ende is veel stercker / zy en wilschen niet alleen op de canren
 vande waetren / maer oock haer beghevende in Zee / ende inde Rie-
 bieren van soet water / op seker blotten die zy normen Peperis, gemaect
 van byf of ses ronde stocken / dicker als een arm / aen malcanderen ghe-
 bonden / ende vast ghemaect met de basten van jonghe boomkens ghe-
 draept zijnde / segghe ick alsoo daer op geseten met wtgestrekte beenen /
 en sy varendr mede daer sy willen / met een cleyn plat stocchen / t' welck
 haerlieden dient voer een roer. Nochtans dese Piperis wesen de niet veel
 langher als een haem / ende alleenlick byet ontrent twee voeten / behal-
 ven datse gheen tempeest soudē comen wederstaen / so en cander oock
 maer een mensch teffens op houden / inder voegen dat so wanneer onse
 Wilde in schoon weder alsoo naect zyn / en elck een vanden anderen ver-
 schepden visschende op Zee / ghy sult segghen siende haerlieden soo van
 verre / dat het Apen zyn / oft veel eer (soo cleyn schynense te wesen) Riek-
 boffchen

visfchen inde foms op een taelken houtz int midden banden waters.
 Richt ons deur dien defe houtz blotten geblochten ende aen malandre-
 ren gefteft als ozgelen/ zijn niet alleenlic haest gemaect op defen manie-
 ren/maer oock blottende opt water gelijk een groote fhoze / ende niet
 en coumen te gronde gaen. Ick laet my duncken dat /zomen vierghelije-
 ke herwaerts ober maechte/ dat het goede en seker middel soude wesen
 om te pafferen so wel de Rivieren als de staende wateren/ontrent den
 welcken /zomen fompplen haestich is / men wel begaet en in noode is.

En doops hove al t'gunt doops is/ Onse Wilden ons fiende fomp-
 len visfchen niet netten/ die wy niet gebzacht hadden / de welcke sy noe-
 men Puiſa-ouſou, en namen niet alleen groote genoeyte van t'felvete
 fien/ en ons inogen helpen optrecke so veel visfchen t'eender repse/maer
 oock so wyse lieten geworpen/conden t'felvete alreer oock wel alleen dofs.
 Ghelijck oock zedert dat de Franchopen herwaerts ober ghehandelt
 hebben/ behalven de commoditeyten die de Bziffilianen ontfange van
 de coopmanschap die sy aldaer bzingen/so pypfen sy haerlieden daer bā
 seere/ datse in voyleben tyden benoedicht geweest zynde (so ick gheseyt
 hebbe) in plaetse van hoerz ofte hanghels / dooynen te setten tepnden
 van haerlieder Lynen / als nu dooz haerlieber aerdighe hondt becom-
 men hebben defe pſere hoerckens / daermede men soo bequamelijck
 lick visfchen can. Oock so ick elders gesept hebbe die cleyne jongers vā
 dien Lande / zijn so wel geleert te seggen teghens de byzembelingen die
 daer comen: De agatorem, amabe pinda. Dat is te segge: Ghy zijt goet/
 geeft my een hangel. Want agatorem in haerlieder Tale is te segghen
 goet/ amabe geeft my/ ende pinda is een hangel. Ende so men haerliede
 niet en geeft/ die leckers van spyte t'hoofst omkeerende/ en sullen niet la-
 ten te segghen: De engai-pa-aiouca. Dat is te segghen: Ghy en doocht
 niet/ men moet u dootlaen.

Tot welcken propoofte ick segghen moet/ dat zomen wel wil staen/ so
 wel mette groote als metten cleyne/ men moet haerlieden niet wepghen-
 ren. Wel is waer dat sy niet ondanckbaer en zijn/ want principalic die
 oude mannen/ selfs als ghy daer minst op dencken sult/ gebachtich zijn-
 de de gifte die ghy haerlieden ghedaen sult hebben/ en sullen niet laeten
 de selve te bekennen/ ende u weder yet weder daer tegens te schyncken.
 Waer hoe dat het sy/ so hebbe ick gemerct/ dat also sy vernemen de luy-
 den die blode van wesen ende open van herten zijn / Ter contrarien so
 hater sy in sulcker voegen de ghene die fuygers/ fuynders ende fwaer-
 moedighe/ dat ick wel mach verfeckeren dat zoobarighe/ ende de ghe-
 ne die (zoeman zeydt) wten haessack oren/ niet zeer willecome en fouden
 zijn by onse Tovoupinambaoules, want wter naerren het fwoepen sy al-
 fclike luyden.

Wuthonden
 blyft noed,

De Lant
 camen boord
 nā die blyde
 ende open
 van herten
 sijn ende ha-
 ren die hant
 contrarie
 comen sijn

CAPITTEL XLII.

Vande Boomen, Cruyden, VVortelen ende sonderlinge vruchten, die
 t'Lant van Bziffillien voortbrengt.

Hebbende hier bouen verhaelt zoo wel van de vier boettige Dieren/ als Voghelen/ Visschen/ Serpentes/ ende andere leuende dinghen/ diemen vindt in America/ al booren noch te spreken van de Religie/ oorloghe/ politie ende ander maniere van doene/ die daer noch refteren te beschypuen/ van onse Wilde/ zoo sal ich veruolghen te beschypuen/ die Boomen/ Crupden/ Wortelen/ ende in somma het ghene men ghemeeenlich seght te hebben een ziele Vegelariue, die al daer te landen gheuonden worden.

Anden eersten/ deur dien onder die vermaertste Boomen alsnu by ondsupden best bekend het Wessillienhout (daer van oock in ons regard het Landt zijn naem heeft ghenomen) is/ ouermidts de Wertwe diener van maect/ van de meest geachtste / zoo sal ich de selus al hier beschypuen. Dese Boom van die de Wilde noemen Araboutan, wast ghemeeenlich zoo hooghe ende ghetacht als de Eycke boomen/ in de bosschen van dese Landen/ ende men winter zoo dick/ dat die mannen de selue niet en zouden comen omhelsen. Ende tot desen propooste van groote Boomen/ de ghene die daer gheschreuen heeft die generaele Historie van west Indien/ seght datmen der aldaer twee heeft gheuonden/ daer van de trouck/ van den eenen dick was / meer als acht vademen/ ende van den anderen meer als seftiene/ zulcx/ sept hy/ dat alsoo op den eersten die zoo hooghe was datmen met vollen Armen/ met een steen niet en soude hebben comen ouer woopen/ den Cacique tot zijner versterkinghe zijn hutte daer op ghemaect hadde (daer van die Spanjaerden die hen daer in saghen ende nestelen als eenen Spuaer/ zeer werden te larchen) oock soo verhaelden zy van den lesten / als van een wonderlijcke saecke / vertellende noch de selue Auteurs / dat in den Lande van Nicaragua een Boom is / die zoo dick was dat vijftien Mannen de selue niet en zouden comen om vangen. Omme weder te comen op onse Wessil Boom/ zy heeft de bladeren ghelijck de ghene van de Buys, nochtans groenachtiger van coleur/ ende dese Boom en draecht geen derhande vruchten.

Maer belangen de de maniere/ hoe zy de Schepen daer mede laden/ daer van ich al hier mentie maken wil / noteert dat zoo ouermidts haer hardicheyt ende volghens die moeplicheyt om dit hout te houwen/ als oock dat niet wesende aldaer eenighe Beerden/ Esels/ noch ander Beesten om te draeghen/ hoeren ofte sleppen die Packen in dien Lande/ zoo moetent noodtsakelijck de Menschen zijn/ die dit Ambacht doen/ Ende ten ware dat de Wreemdelinghen/ die aldaer verkeerren/ geholpen werden van den Wilden/ zy en souden een middelbaer Schip niet connen laden op een iaer. Die Wilde van mits sekers Lakene/ Hemden/ Schoeden/ Messen/ ende andere waren diemen hen lieben geeft/ niet alleenlich snijden/ saghen/ cleuen/ houwen in stukken dit hout ende makent ront met Splen/ Beptels/ Saghen/ ende andere ptere Instrumenten/ die de Franchosen ende ander van herwaerts ouer hen lieben bzingen/ maer oock draegent op hare naekte schouderen/ Aez zondaplen een myle oft twee verre/ ouer Berghen ende andere moepeliche weghen / tot op den

Arbontan
Wessil hout
en het fat-
sien van den
Boom.

Cap. 61. 58.
ende 104.

Boom is
wonderlijck
dick.

Deen Boos-
den noch an-
der beest in
America om
te draegen of
Packen te
zingen.

De Wilde
sagden dat
Wessilhout
op haer
schouderen
tot den de
Schepen
daer het in
geel was.

oener hunder Zee by der Schepen/ die op hare anchor liggen/ al waer
de Schoppers de selue in nemen. Ick segghe duytelick dat de Wilde
sint dat de Franchopsen ende Portugeusen aldaer verheert hebben/
haer lieder Bzefil hout afhouwen/want daer te vooren/ ghelegh ick
verstaen hebbe van de oude Mannen/3p en hadden by nae gheen ander
waerenschap van een Boom te vellen/ van midts typer te steken onder
aen de voet. Ende deur dien datter eenighe lieden syn herwaerts over
die meynen dat die ronde blocken/diemen hier by der Coopluyden siet/
de dichte zyn van de Boomen/om te betoonen/seggh ick/ dat 3p daer in-
ne verabuseert zyn/behaluen dat ick gheseyt hebbe dat men der aldaer
bint die die zeer dick zyn/ soo hebbe ick oock daer by gheuoecht/ dat de
Wilde/de selue op dat sy die te ghemackelicker zouden moghen dragen
ende handelen/cont maken ende bereyden op dese maniere.

Woe de Ma-
ricanen in
voorsiedt ig-
ben die boe-
men anders
niet en wils
te vellen dan
met byre
daer onder
te maken.

Woorts/ alsoo wy gheduerende den tijt dat wy in dien Lande ghe-
weest zyn/seer goede vieren ghemaect hebben/van dit Bzifillihout/ 30
hebbe ick bemerct/dat also het niet en is vorchtich/ghelijck die meesten-
deel van ander hout) maer als van natueren Wooghe/300 en geeft het
oock int branden/geen oft zeer wepnich roocks van hem. Ick zal noch
meer segghen/ dat alsoo een van de onse sich eenmael wilde onder win-
den van onse Heinden wit te maken/ hebbende (sonder eenich archer
denken) affschen van Bzefillihout ghemenght onder de looghe/ in
plaetse van wit te worden/ werden 300 root/ dat hoemen de selue daer
nae waste ende met zeep bestreek/ men den voorscheyuen vertwe of co-
leur daer niet en conde wt crighen/ sulcx dat wy ghenootsaecht waer-
ren de selue alsoo aen te doen ende blyuen draegen. In dien de ghene die
daer haere Heinden eyffselijck in Vlaenderen zenden om wit ghe-
waasschen ende ghebleyck te worden/ in niet en willen ghelooouen/ 3p
moghent niet alleen ghaen besoecken/ maer oock omme te eer ghe-
daen te hebben/ende 300 veel te beter doen ghyfteren haer langhe Lob-
ben/ (ofte om beter te segghen haere Dweylen oft fraesen wat meer
als eenen haluen voet breekt) moghen de selue groen doen betwen/ in
dient haer belieft.

Wet byre de
Bzifilli hand
by na gant-
der roock.

En suerpluse alsoo onse Touonpinambaoults seer verwondert zyn/
ziende de Franchopsen/ende andere van verre landen 300 veel arbeys
ende moeyte doen/ om te conuenen soecken haer lieder arobotan. Wat
is te segghen Bzifillihout/ 300 waasser een mael een oudt Jan onder
haerlied die my daer op dese braeghe dede/ Wat heeft te beduyden
dat ghy lieden Mairs ende peros, dat is Franchopsen ende Portugeusen/
van 300 verre comt hout halen/ om v lieden by te warmen? Iffer geen
in v lieden Landt? Waer op ick hem antwoordende dat iae/ ende in
grooter menichte/maer niet van sulcke sooyte als het haere/ noch oock
gheen Bzefillihout/ t welck wy niet en verbranden 300 by meynide/
(maer ghelijck 3p luyden zelfs dat selsde ghebeyckten om haere Cat-
toene Coorzen/ Pluinagien/ ende andere dinghen root te maerken)
wy lieden dat met namen om Vertwe van te maken/ 300 rephickuer-
de by my daer op terstont/ iae maer behoefst ghy lieden 300 veel? Iae
segde

T fanchops
hen van den
anthus met
een Wilde
beterende
dats 300
plomp niet
en zyn al-
men meynid

sepde ick / want (om hem t'zelue goet te doen binden) alsoo daer in onse Landen sommighe Cooplieden zijn / die meer Lynen ende roode lakenen hebben / lae zelfs (my accommoderende altyds te spreken van dinghen die hem best bekend waeren) Messen / Scheren / Spijghels / ende andere Coopmanschappen / als ghy opt hertwaerts ouer ghesten hebt / sulck een alleen sal al het Wyfili houdt coopen / daer mede veel Schepen gheladen wt uwen Lande weder keeren. Na / ha / sepde dese Wilde / ghy seght my wonder / daer nae wel seer onthouden hebbende / t'ghene ick hem gheseyt hadde / my vraeghende hooyder / sepde: maer dese rijke Wan daer van ghy my seght sterft hy niet /

Wat sijn
denen
van een
Amerikanen.

Amerikanen
bespooren de
ghene die
van ionen
waghen om
sich te wo-
den / toefte
vande de
vachthou-
der vander
oerde tegens
hy honden
vande voer-
den /

Iae hy / lae hy sepde ick / zoo wel als een ander / waer op (ghelyck sy wel comen discouereren ende een redene veruolghen tot den eynde toe) hy my anderwerf vraechde / Ende als hy doot is / wie come dan alle dat goet toe dat hy naer laet t'zine kinderen / sepde ick / zoo hy der heeft / oft andersins zyne Broeders / Zusters / oft naeste vrienden. Wooywaer sepde alsooe desen grpsaert (de welcke zoo ghy zult bekennen / gheen suik bot en was) als nu bekenne ick dat ghylieden Mairs, dat is te segghen als ghy Franchoyen / groote Botten zijt. Want moet ghy lieden niet sulcken onghemack ende verpichel ouer Zee daeren / al waer (zoo ghy ons gheseyt hebt ghy lieden zoo veel gheleiden hebt) om Rijckdommen te vergaderen voer v lieder kinderen / oft voer de ghene die u lieder ouer leuen / die aerde die v lieder gheuoer heeft / is die niet ghenoechsaem om hem lieder oock te voeden t'wy hebben (sepde hy) vrienden ende kinderen de welcke zoo ghy siet wy oock beuinnen ende lief hebben / maer deur dien wy verscheret zijn / dat nae onse doot / die aerde die ons gheuoer heeft / hem lieden oock worden zal / sonder daer wyder segge voer te vraeghen / zoo verlaten wy ons daer op. Dier daer in t'oyte ende inder waerheyt / het discours twelck ick ghehoort hebbe wt den eyghen mondt van eenen armen Wilden Amerikanen.

Daer om behaluen dat dese natie / die wy achten zoo Barbaer te wesen / niet soo goede gratie spot metten ghenen die in pericle haere leuen ouer Zee daeren / om te gaen soeken Wyfili hout / om daer deur Rijck te worden / soo veel isser noch af / dat hoe verblint dat sy zijn / der natuere ende de vyuchtbaerheyt vander aerde meer toefschynende / als wy Gods macht ende voorsichticheyt / sy lieder ten ooyderle op staen sullen tegghens de ghirrichaerts / voerende den naem van Christus / daer van t'lant Zee waerts ouer zo veel van is / als haer Lant van is lebich / belangende de eygen ingesetene. Daer volgende so ick eiders gesept heb / dat onse Tououpinambouls doorelich hare de giertgaerts. Of God gawe / dat sy alreer mochten dien tot boose geesten en Furien / omme te ynnigen onse onversafeliche gieren / de welcke nimmermeer ghenoech hebbende / hier anders niet en doen dan een anders bloer ende march wsluppen / dat sy alle onder hem lieden gheroufneert wierden. Ich heb moeten tot onser grooter schande / ende omme onse Wilde te onschuldigghen / vande cleue seychschuldicheyt die sy hebben vande dinghen

dinghen deser werelt / dese digreffie doen in huerlieder faueur / waer
 by ich nae mijn addijss welte propooste sal moghen voeghen / t'ghene
 die Hiftoischijver van oost Indien heeft gheschreven van seker
 Wilde natie woonende in Peru. de welke zoo hy seyd / den Spaniaer
 den daer eerst ghecomen zijnde / siende dat zy ghebaert ende andersins
 seer machtich ende toeghepzoncht waeren / seer vreesde dat zy hemlie-
 der souden verderben / ende heranderen haer oude manieren van leuen /
 en wilden de selve niet ontfanghen / haer noemende schupin vander
 Zee / soelck sonder Wader s / menschen sonder ruste / die hun niet en con-
 nen begheben ende sul houden op een plaetse om t'land te oeffenen / op
 dat zy de steen mochten hebben.

4. Boek.
 Cap. 100.

Verhelgende den te spreken vande boome hā desen lande van Ame-
 rica / men vint hier oft hij soorte van Palmen / daer van onder die
 gemeenste ym / een byder Wilden genoemt Gerou. een ander yri. maer
 de wile ich noch op v' een noch op d' ander noyt gheen Wadels ghesien
 en hebbe / zoo gheloue ich oock datse gheerne boort en byenghen. Wel
 is waer dat Yri seker ronde byucht draeght / ghelijck clepne Wypm-
 kens ghevoecht in malanderen / ghelijck men souden seggen een groo-
 te Wypfbesie / sulck datter aen een tros zoo veel hanghen / als een
 Wlan met een handt soude moghen opheffen ende wech draghen.
 Waer nochtans zoo isser maer een kern in / vande groote als van een
 kerse die goet zy. Vrouwen dien zoo isser een wit knopken tusschen de
 bladeren op den top vande ionge Palmboomen / welck wy af sneden
 om te eten / en die Kerren van Ponu die vande spene gequollen was / se-
 de ons dat t'selue daer teghen goet was / waer van ich ny ghebagghe
 ende s'beberghs.

Wier oft hij
 soorten van
 palmboome
 Yri een
 boom is sijn
 bychte.

Een ander boom die de Wilde noemen Airy / de welke hoe wel hy
 de Bladeren heeft ghelijck de Palmboom / de waep rondsom beleet
 met Doognon zoo bin ende scherp als naelden / draghende een byucht
 van middelbaer groote / daer in men vindt een kern zoo wit als sneeu /
 die nochtans niet goet en is om eten / ich achte / dat het een soorte
 van een Hebenboom is / want bouen dien dat hy swart is / ende de Wil-
 de daer van maecten hume houtte Kappieren ende knodden / ende
 reusderls haerlieber pylen (de welke ich oock beschryphen sal) zoo wan-
 neer ich spreckte van huerlieber ooploghen) wesende oock seer sterck /
 glae ende claer / als het ghebesicht wozde so ist noch van sulcke swaer-
 te / dat zoo ment int water leghe / te gronde gaen sal.

Altyen
 soort van
 Hebenboom
 weepmach-
 tich en sijn
 bychte.

Woots bintmen in dese Landen van America veelberley soorten
 van hout van diuersche coloure / daer van ich de nae vande boome niet
 en weet. Onder de welken icker gesien hebbe heel geel / andere natuer-
 lick vpolet / daer van ich sommige geleetten met bychte in Wancrjir.
 sommighe wie als Wampier. ende ander soorten zoo root als Wyl-
 houdt / daer van de Wilde oock houtte Zwerden ende boogen maec-
 ken. Noch een die zy Copa-u noemen / de welke / behalv van dat de
 Boom staende by nae ghelijck een Reuteboom / sonder nochtans
 Reuten te draghen / de berderen daer van comende gebesicht zijnde in

Wooten
 hangel W-
 alst int ende
 root hout
 Copan een
 boom gelyc
 een Reute-
 boom.

Bladeren
van el boom
se dich als
een seboen
ende ander
soet byet.

Spont riecht
als isolen.

Boont een
boom stinc-
kende en zijn
bucht se-
winkig.

Dele booms
in America
boortzen-
gende bucht
ten die dan-
gerus om
eten zijn.

Hinourae
een soete
van Caiat
dwelch de
Wilde ge-
bryuchen
voor een ce-
medie tegh
een siechte
ghenemt
Hians.
Choyne
boom van
welcher
burchen die
Wilde bue-
lieder ma-
ke maechen
en andere
buchen.

Hout wercken hebben de zelue aderen. Van ghelijcken hintmer sommi-
ghe die de bladeren dicker hebben als een testoen: andere 300 byet als
onderhalf hoet/en van meer ander soorten die te lanch zoude wesen om
perticulierlijck te verhalen.

Maer bouen al soo segghe ick datter een Boom is in dien Lande/ de
welcke beneffens haer schoonheyt oock 300 wonderlijck wel riect/ dat
300 wanneer die ghesloten ende gheschut wesende wy eenighe struy-
kens op raepen ende inde handt naemen/ de rechte reuck hadden van
een franschen Roose. Een ander ter contrarien die de Wilde noemen
aouai, stinct ende riect 300 nae vlooch/ dat alsment af smyt oft int byer
werpt/ men daer niet ghedueren en can/ En dese leste heeft by nae bla-
deren ghelijck onse Appel boomen/ maer anders zijn byucht (de welcke
eenichsins een water Castanie ghelijck is) ende noch meer de kern die
daer in is/ is 300 senpich/ dat de ghene die daer van zoude willen eten
terstont gheuoelen zoude de werkinghe van een recht berghst. Nocht-
tans om dat het is de ghene daer van ick elders gheseyt hebbe/ dat onse
Americanen maekē de belkens dese rontom haer beenen doen/ waer
deur 3p de selue in grooter waerde houden. Ende tot desen propooste
staet te noteren/ dat hoe wel tlandt van Byssillen (ghelijck wy in dit
Capittel sullen sien) vooz brenghet velelepe ende schoone byuchten/ dat-
ter nochtans sommighe boomen gheuonden worden die wter maten
zeer schoone voort brengen/ die nochtans niet goet zijn bin eten. Ende
namentlick aende Zeccant zijn veel boomkens/ die der draghen by nae
ghelijck onse Wispels/ maer seer sooghelijck om te eten. Oock de Wil-
de siende de Franchopsen ende ander bzeendelinghen ontreut die boo-
men gaende om de byuchten daer van te plucken/ roepende in haer lie-
der tale Ypochi, dats te segghen/ 3p en dooghen niet/ waerschouwen
henlieden daer van te onthouden.

Huourae hebbende de schoffe een halbe vingher dick ende lieflijck
ghenoech om eten/ principalijck manneerse bersch vande boome comt/
is (300 ick verstaen hebbe van twee Apotecarissen die met ons ouerge-
comen waren) een soorte van Caiat. Ende ouersulx de Wilde ghe-
bryuchense teghens een siechte die 3p noemen piars, de welcke 30 ick el-
ders seggen sal/ onder henlieder 30 sooghelijck als de pocken herwaerts
ouer.

De boom die de Wilde noemen Choyne is van middelbaer groote/
heeft bladeren by nae ghelijck/ ende oock 300 groen als de Laurier: en
draecht een byucht 300 groot als rhoof van een kindt de welcke is van
de ghedaente van een Strups ep: ende nochtans en is niet goet om e-
ten. Maer deur dien dese byucht ee harde schoffe heeft/ onse Tououpi-
nambaoults bewarende van dier al geheele/ die 3p voortbozen lanch en
dwereps maechen daer van het instrument Maraca (waer van ick bouē
gheseyt hebbe ende noch segghen sal) ghelijck 3p der soek sonwypen
splyten ouermits 300 om croesen af te maechen daer 3p wt byncken als
ander bacr: is/ die 3p elders toe ghebryucken.

Vervolgende te spreken vande anderen boomen vande lande van
Byssillen

Wisselen 300 icht een die de Wilde noemt Sabaucaia/ Magende by wyl-
ten meerder als twee byssen/en ghemaecht op de wylse van een croes/
daer inne seker clepne keernen zijn ghelijck Anandelen / ende by nae
hande selue sijnacche / maer hoort de schille van dese vrucht wesen
seer bequaem om bekens van te maecten / ick achte dat selue is dat wy
Judeysche Boeten noemen de welcke ghebrayt ende toegemaecht zijn
de op sulche satsoen als men wil / men ghewenlich herwaerts ouer in
Siluor bestaet. Oock de wylse wy daer int lande waren een ghenacnt
Porter Bordenen exelant djaep / ghemaecht hebbende veel schoons
Croesen ende bekens / 30 wel van dese vruchten van Sabaucaia als van
andere ghecoluert hout / schonck een deel van dien aen Villegagnon / die
se seer preekt nochtans den armen. Man wert van hem 30 qualich ghe-
loont dat hy (300 ick zijnder plaetse segghen sal) een was van de genen
die hy dede verbrinken ende in Zee werpen ter cause van de Euan-
gelie.

Sabaucaia
een boom
hebbende
vruchten in
maniere van
vatgens
oft bekens.

Porter boud
don exelant
djaep
in dyaen
qualich ghe-
loont van
Villegagnon.

Daer is bouen dien / in desen lande een boom die hoock op groeyt ghe-
lijck de Coxnelleboomen herwaerts ouer / ende djaecht een vrucht ge-
naemt Arcaiou byder Wilben / de welcke is van de groote ende gedaen-
te van een Wijn es / maer hoort 300 wanneer dese vrucht rype is ghe-
wozden / wesen de veel geelder dan een Wasch / is niet alleenlich goet om
eten / maer oock hebbende een sap weynich suerachtich ende nochtans
lieffelich inde mont: 300 wanneer men verhit is dese vruchticheyt ver-
uercht 30 aerich / dat wonder is / nochtans deur dien men die seer qua-
lich can vercommen van dese seer hooghe boomen / 300 en ronden wylse
andere niet veel gheerigen / dan wanneer de Meerratten daer op clim-
mende om daer van te eten / de selue in groote meenichte van bouen ne-
der deden vallen.

Arcaiou
vrucht van
de groote ba-
en es / goet
en lieflich
om eten.

Paco-aire is een struyck groeyende gemenlijck thien oft twaelf hoe-
ten hooghe. Daer belanghende zijn stam / hoe wel men der sommighe
bint / die 30 dick hebben als de dyppe vā een man / 30 is 30 nochtans 300
weech datmen niet een scherp spier te onder slach wel ene deur simp-
ten souden. Nengende zijn vrucht / die de Wilde noemen Paco, is meer
als een halve boet lanch ende van ghedaente ghenoechsaem gelijk een
Comcommer / ende oock geelue alse rype is: nochtans wassende alrijt
wintrich of wif en wintrich beuassens malcanderen op eenen tack / ouse
Americanen de selue afpluckende niet groote resten / so veel als sy in een
hande draghen comen / draghende in dier manieren in haerlieder hup-
sen.

Paco-aire
een struyck.

Paco is
ghe vrucht

Belangende de vrucht vā dese vrucht / wanneer die tot zijn volle rijp-
te gheromen is / ander bel / wel sich verheft als van een versche Wyge/
gheweert wesen van ghelicken een weynich tijts / ghy zout segghen
de selue etende / dat het een Wyge is. Ende ouer sulc / om vier oorsake
noemde wy franchouen dese pacos Wyggen. Wel is waer dat heb-
bende de smaack veel soeter ende lieffelicher als de beste Wyggen van
Marasclōe diene soude mogt vinder / de selue gehoude moet wesen booz
een hande vāte ende sehouste vruchten van desen Lande vā Wisselen.

Paco sijn
hende vāte
en wyge.

De Histozien verhalen wel dat Cato / wederkeerende van Cartage naer Rome / van daer met brochte wyghen van wonderlijcke groote. Daer deur dien de Gouders gheen mentie en maecten vande ghens daer ick van spreekte / het is wel te ghelooven / dat die oock van die niet en waren.

Ten seurpluse de bladeren van pacoaire zijn van gedaente ghenoechsaem ghelyck de ghene van Lapathum, Aquaticum, maer andersins wesende zoo winemêtelick groot / dat elck van dien gemeenlick lanch is ses voeten ende meer dan twee breet / ick en ghelooue niet dat in gansch Europe / Asie noch Afrijcke zoo groote ende breete bladeren gheuonden worden. Want hoe wel ick eenen Apotecaris hebbe hoozen verseheren gesien te hebbe eê blat van Petasites, twelck een elle ende een vierendeel breet was / dats te segghen (wesende dit blat rond) drie ellen en drie quaert inden omvangh / zoo en come het noch niet by teghens onse pacoaire, wel is waer / dats niet dicke wesende nae de proportie van hare groote / maer ter contrarien seer dun en nochtans verheffende haer altyt recht op: zo wanneer het eê weynich windich weer is (ghelyck tlant van America daer toe seer subiect is) wesende alleen de steel int midden van sulcker boegen dat siende tselue aê van verre / mē metten eersten soude meynen dat het groote strups pluymen zijn / daer mede die strupcken beleet zijn.

Belanghende die boomen die t' Cattoen draghen / de welcke wassen in middelbaer groote / men winter vele in desen lande van Byssillien: die bloe coê voort in clepne geel clockkens / ghelyck de gene vande kawoerden of Cirroulen van herwerts ouer / maer als de brycht volmaect is / ende oock wanneer het heel rijpe is / splytende in vieren / het Cattoen (twelck de Americanen noemen Ameni-ion) counter wt met clompen ende blocken zoo groot als een bal / int midden van welcken swarte graenkens zijn aen malcanderen seer vast / in maniere als de pieren / niet grooter oft langher als een boone: ende comen die Wilde Wortwē wel versamelen ende spinnen dit Cattoen om bedden van te maeken / in boeghen als ick elders segghen sal.

Daer en bouen / hoe wel dat in voorleden tijden (zo ick daer verstaen hebbe) gheen Ghangie oft Cptroene boomen gheweest en zijn in desen Lande van America / zoo veel isser af nochtans dat die Boorteguisen hebbenende aldaer gheplant op de plaetsen ontrent de Zeerant / daer zy verkeert hebben / de selue niet alleen seer vermenichvuldicht zijn / maer brengen oock Appelen voort / die de Wilde noemen Morgou-ia, soet ende groot als twee vuyften / ende Cptroenen noch veel meerder ende in grooter menichte.

Belanghende de Supker rieten / die groepen seer wel ende in groote menichte in dit Lande / nochtans wy Franchopfen niet hebbenende ghelijck (als ick daer was) volck bequaem noch oock de dinghen nootsakelick dienende om het supker wt te trecken (ghelijck de Wortwē tugenusen hebben ter plaetsen die sy aldaer besitten) ghelijck ick gheseyt hebbe

Bladeren
van pacoaire
seer winemêtelick
de lanch ende
breet.

Boomen
draghende
Cattoen / en
hoe die wassen.
Ameni-ion
Cattoen.

Groote menichte
van
Ghangie
Appelen
Cptroen in
America.
Groote menichte
van
Supker riet
in America.

Hebbe hier bouen int fr. Capittel opt propoost banden dyanch der Wilden / wop lietent alleenlich druppen oft wepcken int water / om tzelue zoet te maken / oft andersins die Wilden mochten het wt supghen ende eten alsoo.

Tot welcken propooste ick nu een dinc zal gaen verhaelen / daer van misschien veel haer af sullen verwonderen / dat is / dat met teghenstaende d'eyghenschap van t'supcher / welck is ghelyck een pder weert / so doet als eenich dinc mach wesen / wop dat niet tegenstaende zomwilen niet opset lietent verouderen en schimmelen in de supcher Rieten / de welcke also verdozen wese / en latende daer nae eenen tijt lanch staet woerken in het water / wert so suerachtich / dat wop der ons mede befulpen in plaetse van Ebick.

Ebick van
supcher ghes
maecte.

Van ghelicken zijn daer sommighe quartieren / in de Bosschen daer veel supcher Riet waft zoo dick als eens Mans been / Maer ghelyck ick ghesepdt hebbe van de pacoaire, dat hoe wel die aen den Voet zoo weerk is / datmense niet een Rapiet t'ender slach wel can dooz houwen / zoo ist nochtans datse doozch wese / ende zoo hart zijn / dat die Wilden de selue spijtende in bieren / ende toemakende in maniere van schijten oft slang tonghen / haer lieder pylen daer mede zoo aerbich boozsien ende wapenen aen teynde / Datse daer mede treffende op eenich wilt dier / t'zelue metten eersten slach ofte wery zullen houden staende / oft te neber slaen. Ende ten propooste van de Supcher Rieten / Calcondila in zijn Historie van der Turcken oorlogghen verhaelt / datter in oost Indien gheuonden worden zoo wtneemende groot en dick / datmen der Schijphens van maect om ouer de Riieren te baren / lae sept sy / heele Barken daer wel 40. mudder Cozens in mach / elcke mine in houden ses buffels naer der Grieken mate.

3. boeck c. 14

De Mastich comt ooc boozt / in clepne strupcken / in onsen Lande van Americaen / het welck niet een groote menichte van andere wel riehende crupden / ende blonunen aldaer een zeer goede ende zoeten rueck maecht.

3. boeck c. 14

Epitelick deur dien dat int quartier / daer wop waren / te weten onder de Capicozne / hoe wel men daer groote donderslagghen hoozt / die de Wilde noemen Toupan, gheweldich reghent ende groote winden verneemt / zoo veel isser af nochtans / dat de wyle het daer minnermeer en hoozt / sieneut noch hagelt / en volgens de Boomen niet beuange oft verdozen en worden van de coude noch ongetweerten / (ghelyck de onse herwaerts ouer) 30 sietmense daer altyts niet alleen onberooft van haere bladeren / maer oock alle het iaer deur / zijn de Bosschen ouer al 30 groef / als is den Laurierboom hier in Wancrick / daer en bouen / de wyle ick op dit propoost ben / als wop inde maent van December alhier niet alle hebben de couste dagt / maer oock van grooter coude in onse hande blasen / ende de heghels aende Ruys hebben hanghende / als dan ist dat onse Americanen hebbende haere lanrste daghen / zoo groote hitte hebben in haer lieder Landt / dat ghelyck ick ende mijn mede ghesallen beproeft hebben / wop te herksnisse zweenen gingen om ons te vercoelen /

Het Xant
vā Wschill
by dā Grew
bangel ende
2028.

De Boorn
in America
nichts groes

noche

nochts is / ghelijck de ghene die de spere verstaen connen begripen / die daghen minnermeer 300 lanc noch 500 cozt wesen de onder den trappijcken / als wijse hebben in onseclinaet / de ghene die albaert woenen hebbeuse niet alleen veel ghelijcker / maer oock (hoe wel het die onderlinghen anders verstaen hebben) die sapsoenen sijn daer onghelijck meer ghetemperetelijck. Dit is tghene ick te seggen hebbe ghehad ten prooofte vande boomen vande lande van Byssilien.

Alengende de planten ende crupden daer van ick mede vermaenen wil / ick sal beginnen vande ghene de welcke in aensien van vruchten en crachten ick acht de wtinnemste ende beste te wesen: Eerst de plante voort brengghende de vrucht die de Wilde noemen Ananas is van ghelijck ghedaente als de Olaiens / hebbende noch de bladeren een wepnich cranachtrich en hol / by nae ghelijck de ghene van Aloes. Sy waest niet alleen by hoopen ghelijck een keerne / maer oock haer vrucht wesen de ghelijck eenmidelbaer Wiloen / ende van satsoene ghelijck een Pijnappel / sonder ouer te hanghen aen d'een yde meer als aen d'ander / coemt voort op de selue maniere als onse Aertisorken.

Ende voorts 300 wanneer dese Ananas rype geworpen sijn / wesen de van weerichpughe colore / hebben yodantige reuck van framboosen / dat niet alleen gaende deur die Boffchen ende ande plaetsen daerse gropen / men de selue van seer bette riecht / maer oock aengaende de smaech / soetelijck inden mont ende wesen de natuerlijck 30 soet / datter gheen confecturen in desen laude / de selue te bouen gaen: ick houdt te wesen de ercellentste vrucht van America. Ende ouer sulck ick selue wesen de in dat quartier / hebbende somwilen wt een alleen gheperst by nae een glas saps / dorste my wel 300 goet te wesen als Maluofep. Hier en tusschen de Wilde Vrouwen vrochtender ons met ghesheel manden vol / die 30 noemen pacoons, met dese pacos, daer ick ouerlaner van ghesproken hebbe / ende ander vruchten / die wy van haer cregghen voort eenen kamm ofte Spieghel.

Verlanghende de crupden die dit landt van Byssilien voortbrenght / 300 isser een onder anderen / welck onse Tonoopinambaouls noemen perun, welck waest opder maniere ende een wepnich hoogher als onse groote Ozeille / heeft by nae ghelijck bladeren / maer noch meer ghelijckende de ghene van Consolida Maior, bit crupt wt oofsaekte van zijne sonderlinge cracht die ghy verstaen suld datse heeft / is in grooter weerde onder den Wilden: ende siet hier hoe 30 die ghebruyken. Naer dat zijt ghepluckt hebben ende by clepne busselkens op hanghen ende laren draghen in huerlieder huysen / nemende daer van vier of vijf bladeren / die 30 rollen in een groot blat van eenich ander boom / in maniere van een Oblee / stekende dan twee onder aen / en voorts houdt self also een wepnich ontfaken wt huerlieder mont / 30 ontfangen 30 alsoo de roock daer van / de welcke hoe wel 30 hentien weder wt comt deur de neusgat en buune ghespleten lippen / geeft henkeet alsulck een boersel / die namentlich 30 30 ter ooflogs gaen en de noot haer doringht / ypleiden also sulken wesen die oft vier dagen / sonder pet anders in te nemen. Wel is waer dat

Het plant-
soen of bl-
deren van
Ananas.

Ananas de
beste vrucht
van Ameri-
ca.

Fortun
crupt van
sonderlinge
kracht.

Hoe de toll-
be den roock
weggaen
ontfangen
in huerlieder
mont.

dat zijt noch gebuycken tot een ander saccke, want den dien dat tselue
 henneder die overbloedige humeuren treckt tot de hersenen / ghy sult
 onse Wiffilianen weynich sien / of sy en hebben niet allernich eick een
 colicken van dit cruyt acnde hals hangende, maer oec algt ja 30 sy mel
 u sullen staen spycken / want dien roock inden mont de welcke 30 ick ge
 septe hebbe / sy ter stont vast torhoudenbe / de voos. roock henneder door
 de neesgaten en gespleten lippe wistbaert als door een wierroot dat / en is
 oock de ruerck daer van niet onlickeleic / daer en tusschen 30 en hebbe icht
 de voutwen niet sien gebuycken / ende en weet de reden niet waerom.

De roock
 van petun
 puycket de
 borsden.

Woots hoe wel darinnen herwaerts ouer het cruyt Nicotiane normit
 petun, 30 veel schijnt het / dat het sy het selue daer ick nu van spake / dat
 ter contrarien / behaluen dat dese twee planten niet ghemens en heb
 ben / noch in wesen noch in eegenschap : ende dat oock den Keyser van
 het Boeck genaemt Maison Rustique hout dat de Nicotiane (de welcke
 he septe hy / de naem heeft van wijl Deet en Nicot diese eerst wt Boorte
 gael in Wanchrijck heeft ghesonden) eerst ghebrecht is ghebrecht van
 Ploziba / wesen de meer als buyfent mpen van Wiffilian (want de gan
 sche Sona Torrida isser tusschen beyden) 30 ist oock dat wat ondersoek
 ick ghedaen hebbe in beelerlep houen / daer sy noemden petun te heb
 ben / noch noyt gheen in Wanchrijck gheuonden en hebbe. Ende op dat
 de ghene die ons van nieuw heeft willen se sterren niet zijn Angonmoise,
 tweick hy septe te wesen opzert petun, niet dinkte dat ick niet en weet
 wat hy daer van gheschreuen heeft / by 300 verre het is vande cruyden
 daer hy van vermaent / het Conter sepsel gelyck is dat hyder van heeft
 laten maecken in zijn Comosgraphie, ick houder 300 veel af als vande
 Nicotiane, sulcx dat ic in dien vele hem niet toe en stae / int gene hy hem
 is vermetent / te weten / dat hy d eerste soude ghebrecht zijn / die tsaet van
 petun in Wanchrijck ghebrocht heeft: alwaer oock ouermits de tou
 de ick achte dat dit cruyt seer qualick soude comen wassen.

Jacques
 en is gheen
 oprecht pe
 tun.
 2. Boeck.
 Cap. 19.

Ich hebbe oock derwaerts ouer gesien een sooyte van een Cool / die
 de Wilde noemen Caioua, daer van sy sountoplen pottagie maeken / en
 hebben de bladeren alzoo hzeet ende oock hy nae vande selue sooyte als
 de Nenufar, die op de maerasschen van desen landen groepen.

Calou / een
 sooyte van
 colen.

Belangheude de wortels / behauien de ghene van Maniot ende Aipy
 daer van 300 ick int 17. Capittel gesepte hebbe / de Woutwen vande wil
 de hun veel maeken / 30 hebben syder noch anders / die sy noemen He
 rich, welcke niet alleenlich 30 overbloedich groepen in desen lande vā
 Wiffilian als de rapen doen in Rome en in Bauois / maer oock men
 vinder ghemeynlich 30 dick als twee buyfsten ende ander half doet laue /
 weynich meer of min. Ende hoe wel 30 die eerst wter aerde getrocken
 zijn / men soude segghen datse al van eender sooyte zijn / 300 veel isser af
 mochtans / dat de wijle int koorken de eene root byolet wert / de ander
 geel ende de derde witachtich van coleur zijn / 30 achte ick datmer vime
 van drie sooyten. Maer hoe dat het sy / ick vercker u dat 30 waarmeere
 geoorckt oft gebarken zijn onder de asschen / principalich de ghene die
 geelachtich werdt / niet min goet en zijn om eten / als de best peeren da

Wetke geet
 de wortel en
 overbloedich
 in America.

wy hier hebbe/aengaende haer bladerē/de welcke lancy de aerde loope als Clin op/ syn zeer gelick de gene vā de Concommers/ oft vā de bzeert-ke Artesockē/die men herwaerts ouer bindē mach/niet nochtans datse zo groe zijn/want aengaēde haer coleur treckē meer op de gene vā vitis alba. Woorts diē datse geen saet voozthynge/die Wilde Vrouwen zeer sochfuldi: h om de selue te doen vermenichfuldige/ om sulcx te wege te bryngen/en doe anders niet (ē wonderlike maniere van lantbouwingē) als die supden in clepne sturckē/gelick men herwaerts ouer de Caroten doet om salade af te maken/en sapede tselue opt Lant/crpgghen daer van tepude van zeker tijt/so veel groote wortelē van herich, als 3p clepne sturckens gesaeyt hebben. Nochtans de wyle het de meeste manna is van dese lande van Bessillien/en datmen gaet achter lande by nae anders niet en siet/ick geloue dat het van selfs meest voozt comt zonder eenige oeffeninghe.

Wonderlike maniere om te doen vermenichfuldigen de wortelen van herich.

Manobi een soorte van den groeyende in der aerde.

De Wilde hebben insgelijcx een soorte van brychten / die 3p noemen Manobi, de welcke groeyende in der aerde als de Aerbakkers/ ende met clepne bzaepkens aen malsanderen vast/die keerne niet grooter als een fransche note/en van gelycke smake. Nochtans 3pise graenachtich vā coleur/ende de schelpen daer van niet harder als de bast van een erwete. Maer van nu te segge oft het bladerē oft saet heeft/ hoewel ick dicwils van dese brycht geeten hebbe/zo bekemie ick nochtans/Waer op gheen acht genomen hebbe/ende gedencht my dat niet.

Lanc peper.

Daer is oock ē menichte van clepne lanc peper/twelck de Cooplieden van herwaerts ouer alleenlick gebruycken tot verwen. Maer aengaēde onse wilde tselue stootende en mengelende met sout/twelck houdende daer toe expresselick zee water grachten/3p wel wetē te doe/ noemende dese mixtie lonquet. 3p gebruycken gelick wy het sout ter tafelē/niet dat 3p als wy het Welsch oft Wilsch/oft ander spise/haer lieder beten daer mede souden/eer spise in de mont steeken/want 3p lieder nemen de de beet oft brych eerst ende besouder /nemen daer nae met haer twee vingeren telcke repse van dit lonquet, en licken in om de spise smaek te gheuen.

Lonquet saet van de wilde ende hoe sy tselue gebruycken.

Commanda ouafson groote boomen. Commanda daniel clepne boom. Ma n rongs citra den.

Eynelick groepster in dat lant een soorte van Boonen/ zo groot ende bzeet als een dupm/die de Wilde noemen Commanda-ouafson, gelick oock zeker clep wit en grysachtich er wetē/die 3p noemen Commanda-miry, Van ghelijcken zeker roudē citroenen/by haer lieder gheheetru Maurongans, wesende seer zoet om eten.

De boomen erorden ende brychtē van America (tot ghenomen die) alle vercheyden van de ouen

Siet daer niet al tgene men soude mogē seggen van de boomen/crpgghen/en brychten/van desen lande van Bessillien/maer alleenlick t gene ick ouermerct hebbe/geduerende den tijt van ontrent een Jaer/dat ick daer verheert hebbe. Waer op vooz besluyt ick segghen sal / dat 300 ick noch hier vozen geseyt hebbe/ gelick datrer geenderhande biertueterige dierē/ voghels/bisschen/noch andere beesten en zijn in America/die in alles en ouer al ghelijck zijn/de gene die wy hier in Europa hebben/300 oock (nae dat ick sochfuldichlick daer op ghelet hebbe/gaende en keerende deur de Wosschen en Welcken van dien Lande) wtghenomen dese drie

die Crupden te weten de Pouppier/ Basilicum ende Parcrupt / die op sommighe plaetsen voort comen / en hebbe icker geen boomen/crupden ofte bruchten ghesien die niet en verschillen van den onsen. Daer in zo dicwils als my dat beelt van dese nieuwe werelt (die God my heeft laten sien) vooz oogen gestelt wozt / en dat ick ouer legghen die ghesontheit van der lucht / die verscheydenheyt der dieren / de menigerleyp Vogelen / de schoonheyt van de boomen en planten / de costelicheyt van de vruchten en int royt en generalich de Rijdommen daer inede dit Landt van Bresilien is verciert / zo comt my terstont in gedachtenis / die exclamatie van der Propheet inden 104. Psalm.

God hoe heerlick end' hoe wonderbaer
Zijn uwe wonder wercken herr' end' naer !
Hoe wisselich doet ghy doch alle saken !
Alle Creatueren v goetheyt smaken.

Dus van gheluckich is het volck dat daer woont / waert dat sy kennen den Auteur en Schepper van alle dese dingen: Maer in plaetse van dien / zo gaen ick al hier zaken en redenen verhalen / die wel bewysen sullen / hoe wyt sy daer van veruerent zijn.

CAPITTEL XIII.

Van Oorlooghen, Stryden, Clouckheydt, ende VVapenen vander VVilden.

De wel dat onse Tonoupinambaoults, volgende de costume van alle de andere Wilden / die dit vierde deel der Werelt bewoonen / dewelcke inde breede van de engde van Magellaen / welck licht op vijftich graden / streckende nae de Pole Antartique / tot aen de nieuwe Landen / ligghende ontrent op t'sestich graden van onse Arcticque / begrijpt niet als twee duysent mylen / dootliche byantschap en oorloghe hebben tegens veelderleyp natien van volcke van die Landen / zoo syn nochtans haer lieder naeste en meeste byanden / so wel de gene die sy noemen Margaias als de Portugeusen / hare gheallieerde dese noemen peros, Gelijk doch daer en tegens de woosf. margaias niet alleendich geladen hebben op de Tonoupinambaoults, maer oock op de Franchosien haer lieder bontgenooten / niet dat so veel dese Barbaren belanght / dat sy de oorloge voeren om Landen en vlieden den ander af te winnen / want een pegelich besittes meer als hem behoest / en noch veel min dat de ouer winders haer lieder soeken rijck te maken / van den roof / rantsoen / en wapenen van de ouer wonné: daer en is niet sulck seg ick / dat haer lieder drijngt. Want so sy zelfs bekennen / niet wessende beweert dooz ander puer als om te wrecke / ee pder va zijn zyde / zyne ouders en byende / die woortijts geuangé en op geete zijn gewerst / op de maniere als ick seggē zal / int nauwlgēde Capititel / zijn also gebet en verhit de tegens de ander / dat so wie in hande valt va syn byant / die moet / zonder verdrach verwachten op de selue wyse getractert te wesen / dat is te seggen: dootgheslaghen ende op ghegheten te worden.

America 43
deel vande
werelt meer
als 8. mil-
len groot.

Daer om de
Bresiliens
rijck hoest.

Bouta

Ygar schuy-
ten boom-
schorsse ghe-
maect.

daer 3p tegens trecken) 3p lieder niet op en houden van te spelen onder wegen. Ende in dien 3p haer lieder te water beghen (het welck 3p dicwils doen) blyuende altyds neffens t'landt sonder sich verre in zee te begeuen / stellen haerlieders in haere schuyten/die 3p noemen ygar, de welke elck gemaect sijnde van een eenige boomstompen/die 3p toe die epnde eyppessich pelen van bouen tot beneden/zijn nochtans so groot/datter veertich oft vyftich personen in een pder van dien haer comen anthouden.

Alsoo waerende al recht staende op haerlieder maniere / met een hoer aen beyde eynden plat / het welck 3p int midden vast houden/dese schuyten (alsoo plat sijnde) niet dieper int water gaende als een ander platte deele soude / zijn seer gemakckelick om te bestieren ende bootz mede te baeren. Wel is waer datse niet en souden comen verdragen de zee soo wanneer die een weynich hooge ende straf is / veel min eenige ston. Maer als onse Wilde ter oorloghe waeren in stil weder/ghy sulter somwplen meer als t'sestich van dese sien in eene Vlote / de welke d'een den ander nae by volgende/soo rasch bootz ghaen / dat men se terstont wte ghesichte verliest. Siet daer van die Krnaeden te Lande ende te water van onsen Tououpinambauhts, te belde ende in Zee.

Deerste Kuse
te van oorloghe
onder de
Americanen

3u gaende alsoo gheeneendick vijf en twintich of dertich wplen ber-
re soecken henlieders vanden / zoo wanteer 3p haerlieders landt nae-
ken / siet hier de eerste Kuse ende stratagene die 3p ghebruicken / om
henlieden te beslappen / die alder dapperste ende cloeckste laetende
die ander metten Vrouwen op een dach repse oft twee achter haer /
gaen bootz 303 bedeckelijck als 3p comen om henlieden heyn-
lijck te verstercken ofte schuylen in eenich Bosch / wesende soo pue-
rich om huer vanden te verrassen / dat 3p somwplen in dier ma-
nieren meer als vier en twintich uren lanch sullen blyuen luyen-
de/sulck dat indien de andere op hun onversien overballen wor-
den / al datter gherreghen wort het 3p Maanen / Vrouwen oft Kin-
deren/en wort niet alleen wech ghevoert: maer oock soo haest 3p in hun
Landt weder ghekeert zijn alle doode ghesmeten ende daer nae by
stukken op de Boucan ghelepdt / ende eyndelick op gheeten. Ende zijn
alsucke ouer vallinghen des te beter om doene / denn dien haerlie-
der Dozen / want 3p en hebben gheen Steden) niet gefloten en zijn/en
hoben dien en hebben 3p gheen ander poort oft deuren aen hare hup-
sen/die nochtans lanch zijn van tachtentich oft hondert voeten/en ouer
al doozluchtich/anders dan dat 3p voor den ingangh eenige tacken van
Palmboomen stellen/oft van dat groot cruyt welck 3p noemen pindo.

Gheen best
een steden in
Wistiken.
De lengde
vande hup-
sen vande
woilden.
Hoe de Doz-
pen ghelegen
op de fron-
teren ghe-
wercht wor-
den.

Wel is waer dat contoyn somnighe Dozen gelegen op de frontueren
naest de vanden/de alder best herbarene in d'oorloghe/paelen setten
van Palm hout vande hoochde van vijf oft ses voete / en noch op de in-
gange vande weghen die daer toe leyden/saen 3p scherpe houten in die
erde/sulck dat so pemaent daer by nachte meent inne te comen (gelijck
haerlieders

haerlieder ghewoontes) die van binnen kinnende de wegghen die zy gaen sullen sonder haer te beschadighen / vallende daer op wt / weder staense in sulcken voeghen / dat weer zy verghen willen oft weer loopen / deur dien zy hun voeten daer aen stoten ende quetsen / zoo hysster altdijs eenighe ter plaetse doot / daer van die naemaels carbonaden maerken.

Ende hy zoo verre die vanden d'een den anderen ghelwaer worden oft daer van gheadverteert zijn / bepde de hoopen als van elck anderen ontmoetende / men soude niet comen gheloouen hoe vreselick en wreter den strijt aengaet / welck ick selfs ghesien hebbe / metter waerheyt daer van mach spreken: want also eenen anderen Franzysman ende ick / in perijculen zo wy ghevanghen oft ter plaetsen doot gesmeten hadden ghewest / vande Margarias geeten te worden. Eenmael dooz nien wicheyt den Wilben ginghen verselschappen / wesende alsoe ontrent vier dupsent mannen / in seker schermutsinghe die daer geschiedde op de Zecrant / wy saghen dese Barbare menschen bechten met sulcker furie / dat dollen ende wtsinnighe luden niet ergher souden hebbe comen doen.

Inden eersten zo haest onse Tououpinambols van ontrent een quartier myls huine vanden vernomen hadden / begonnen zy te huplen en schreeuwen op sulcker manieren / dat niet alleenlyck de ghene die herwaerts ouer de Wols jagghen / nergghens nae af sulcken ghebaer en maeken / maer boozwaer die locht schepden de van huerlieder roepen ende schreeuwen / indien op dit pas wten Hemel ghebondert had / wy en souden niet ghehoort hebben. Ende voozts alle wyle soo zy malcanderen naerder quamen / redoblerende huerlieder geschrey / blasende met huerlieders hoozzen ende wtscherkende haere armen / al drepghende / ende d'een den anderen toonende den beenderen vande ghevangen die zy gegeten hadden / ja selfs die tanden aen een gesnoert / daer van der sommighe aenden hals hadden hanghende meer als twee vaem / het was een afsgrisen om sien huerlieder gebaer ende gelaet / maer het schicklichste was int aenwallen: want so haest als sy op twee oft drie hondert schiedden byden anderen gheromen waren / schietende met huine bogghen / in dien aenwanch van dese schermutsinghe mochten sien een ontellicke menichte van pylen inder locht vliegghen soo dicke als vliegghen. Ende soo daer permant van gherest oft gheraecht wert / ghelyck het veel gebuerde / nae dat sy de selue met een wonderlicke moer wt hun lijf ghetrocken hadden / die instucken byeckende ende als deur houden daer inne bytende metten tanden / en lieten daerom niet alsoo ghequetst zijn / de weder te keeren totten strijdt. Waer op staet te noteren dat dese Amerikanen zoo verhit ende verbittert zijn in huerlieder oorlogghen / dat soo langhe sy armen oft beenen comen verroeren / sonder achterwaerts te trecken ofte den rugghe te keeren / sonder op houden sulken blouven bechtende. Eynelijck soo sy aenden anderen waren / begonnen sy met haerlieder houte Sweerden ende knodsen met bepde vanden elck aen den anderen soo groote ende swaete slaegghen /

Wardt sijn
mutsinghe
daer den
Aurbergh
was.

Welck de
figuere
staende tus-
schen fol. 204
ende 205.
Geschreyt is
wanneer sy
de vanden
sien aencomen

Hoe sy van
dagen nae
kende de
vanden.
Wetoom-
gebande ge-
boente ende
tanden van
de ghevan-
ne die doot
en greit zyn
gheweert.
De wilde
seer beest is
en als tuss-
nich inder
Grych.

by te bierghen/dat sy treffende daer mede byt hooft van hunne byan-
den/den ſelven niet alleen ter aerden en werpen/maer oock te neder bel-
den ende doot ſloegghen/ghedijck de vleesch-houwers herwaerts oer
de Oſſen doen.

Ick en ver-
halen niet oft
ſpieden wel
of qualic toe-
geruſt of ge-
wapent wa-
ren/want eē
pegelick ge-
dinckede het
geno ick hier
bove geſeyt
hebbe/dat sy
in hunlieder
Lande noch
peerde noch
ander mon-
ture en heb-
bē/sal weten
daſe alle te
voet garn.
Daerā hoe-
wel ick van
mijnēt wee-
ge/dewyle ic
daer int lant
gheweest ſp/
dickwils ge-
weſcht heb-
be/ dat onſe
Wildemoch-
ten peerden
hebben. So
wenſchte ick
ſelf op dat
pas / meer
als opt een
ouder nyp te
hebben. En
boo:waer ic
geloove dat/
ſa ſp een van.

onze Kapiteinen sagen / wel toegerust ende gewapent / met het royt Roer-
 tude Pandt / doende zijn Peert draven / ende hen ende weder keeren / en-
 de siende aen een zyde typer aeyghaen ende aen dander zyde / de furie
 bande Man ende bande Beerde / sy souden metten eersten haer laeten
 boozstaen / dat het waere de Aignan, dat is te segghen / de Dupbel op
 haerlieder sprake. Nochtans tot desen propoost / heeft daer penant
 ghescheven een merckeliche sake / te weten / dat hoewel Atabalipa die
 machtijshe Coninck van Peru die in onsen tijt verwonnen ende ton-
 der ghebrocht werdt van Franc. Pizarro / noyt daer te voozen eenich
 Beerdt ghesien hadde / nochtans soo veel iser af / dat alsoo de Spaen-
 sche Capiteyn die eerst by hem quam wt vracht ende om de Indianen
 te verschrieken zijn Beerdt altyt dede draven / tot dat hy was nae by
 den persoon van Atabalipa, hy nochtans soo stantvastich bleef / dat
 niet teghenstaende een wepmich schupins van t Beerdt op zijn aensichte
 spranch / hy gheenberhande teecken van veranderinghe ofte verbaest-
 heyt onthoonde: Maer beval te dooden de ghene die wt vrrese van
 den Beerde wech ghelooopen waren: welck (zegt de Historischyver)
 een saecke was daer van de zyne verschriecht ende de onse verwondert
 waren. Aldus om weder te comen op mijn propoost / soo ghy nu
 vrachdet: Ende ghy maet wat dede ghy geduerende in die gevecht /
 bocht ghy niet oock niet den Wilden? Ich antwoorde om niet te ver-
 supghen / dat wy ons genoegende van onse eerste swaephelyt van ons
 gheabontuert te hebben beneffens dese Barbare Menschen / ons al-
 leenlijck houdende inde hinder rocht / de tijt royttinghe hadden van te
 onordeelen van het ghevecht / waer op ich daer en tusschen segghen zal /
 dat hoewel ich dickmael Chysvolck ghesien hebbe soo wel te Beerde
 als te voete inde Landen van herwaerts over / nochtans noyt soo gro-
 te behagen oft genoeg en gehad hebbe in mynen geest / siende het Voet-
 volck met hare vergulde Helmen ende blinkende Parnasschen als ich
 dede siende dese Wilde alsoo berchten. Want behalven de ghenoechte
 die daer was van haer lieder te sien springen / schuyffelen ende soo be-
 hendichlijck boozts trecken ende de retraichte nemen / soo was het noch
 wonderlijck lustich om sien / niet alleenlijck soo veel yplen niet haere
 groote bederen van witte / blaen / groen / Incarnaet ende andere coleu-
 ren bliegende inde locht / boozhy de stralen van de sonne / die haer eenen
 glans gaven: Maer oock soo veel rockens / arm ringen / bonetten / en-
 de ander verticels ooc gemaect van dese natuerliche ende wt nemen-
 de schoone stuyven / daer mede die Wilde berleet waeren.

Wat geboe-
 den die wille-
 de te voete
 bechende /
 hebben bade
 oerden.
 1711. gener.
 van Indias
 4. Boek
 Cap. 133

W nae dat dit ghevecht ontrent drie men geduert hadde / ende dat
 ter velle van weder zyden gequetst ende ter plaetse doot gebleven wa-
 ren / onse Touonpinambawits hebbende epuylijck de victorie behou-
 den / cregen meer als vertich Mans ende Vrouwen bande Margarias
 ghevangen die sy wech voerdrande met Manen in haerliedert Lant.
 Daerom hoewel wy twee Franchoyen niet anders bedreven hadden /
 als ghelich ist gheseyt hebbe / dat wy houdende onse Kapiteyn bloot
 wils pandt / de sonninge scheuten inde locht deden niet onse royt roers /
 om ons

om ons volck moet te gebē. Nochtans betwyle wy haerlieder niet aen-
genamer en conde doē/als niet haer lieder ter Dorloge te trecht/en lie-
ten niet ons daer over in sulcker weerde te houden/sulc dat die Gude
Maanen van de Dorpen daer wy verkeerden/ons sebert daerom is
liever gehadt hebben.

De gevangene
ne vast ghe-
bonden.

De gevangene dan gestelt zijnde int midden van de gene diese ghe-
vangen hadden/iae zomunighe van de sterckste om daer van te beter
verkeert te wesen/al gebonden ende vast gemaect wesende/300 jyn
wy lancy de Riviere van Genebze/daer ontrent onse Wilde wdonen/
weder ghekeert. Maer deur dien wy noch wel twaelf of vijf chien my-
len van daer waeren/maecht niet oft onder wegen int passeren dooz
die Dorpen van onse Bontghenooten/zylieder ons te moete commen-
de danssende/springhende ende clackende metter handen/niet wel en
onthalden ende gheluck toeboden. Dooz besluyt/als wy nu ghe-
commen waeren tot ontrent onse Eplandt/mijn Maet ende ick deden
ons met een Schuyte ober zetten tot aen onse sterckte ende die Wilde
gingen aen t'vast Landt/een peder naer jyn Dooz.

De willec-
me overwin-
derg.

Hier en tusschen/ettelicke daghen daer nae/zomunighe Touou-
pinambaoulis, die van dese gevangene in haerlieder Dupten hadden/
guamen ons besochten in onse Fortressen de welke versocht ende ge-
beden zijnde dooz onse Collicken die wy by ons hadden/dat zy der een
deel van de selve gevangene soudē willen aen Villegagnon, vercoo-
pen/hebben daer ume bewillicht/ende by sulcke middel cregghen wy
der somunighe wt haere handen. Nochtans/alsoo ick ghewaert wert
int coopen van een Wouwe met haer Doonken ober ontrent twee
Jaeren/die ick crech booz derwaerde van ontrent drie Francken aen
Coopmanschap/was genoochsaem tegens haer lieder dank: Want
de ghene diese my vertochte/sepde: ick en weet niet wat voort aen
hier van ghewerden zal/want sebert dat paycolas, (meenende daer-
met Villegagnon) herwaerts ober is ghecommen/300 en eten wy de
helft niet van onse vanden. Ich meende wel dat cleyn knechtken
booz my te houden. Maer behalven dat Villegagnon doende my we-
der geven myne Coopmanschapppen/al nae hem was treckende/300
ghevielt noch dat 300 ick tot de Moeder sepde dat ick hem/300 wan-
neer ick weder herwaerts ober vaeren zoude/mede zoude nemen/30
my daerop antwoorde (300 seer heeft dese natie die wyackghiericheyt
int herte gheplant) dat overmits zy hoopte dat hy groot geworpen
zijnde/zoude moghen ontkommen ende weder keeren by de margaias,
om haer te wyrecken/zy liever ghehadt hadde/dat hy van de Touou-
pinambaoulis op ghegheten waere/van datmen hem soo verre van
haer zoude veruieren. Nochtans (ghelick ick elders ghesepd heb-
be) ontrent nae vier Maenden dat wy daer int Lande ghecommen
waeren/wt heertich oft vyftich Blabē die aen onse stercke arbeypde (die
wy gerocht hadden vande Wilde onse Bontghenooten) hoosen wy tien
jonge knechtken die wy met de Schepen die weder keerden in Franc-
ryck/schickten aen Coninck Daerick de tweede als doe regnerende.

De gevangene
by de fran-
schepen ghe-
coopt.

CAPITTEL XV.

Hoe die Americanen handelen met de ghene die sy in de Oorloghe vanghen: ende vvat Ceremonien sy houden, soo ins dooden als op eten der seluer.

Al soo dient gheschiet in wat manieren die ghebanghene inde Oorloghe ghetractert worden inden Landen van haere vyanden. Soo haest dan/als y daer aen ghecommen zijn/werden niet alleenlijck ghevoet met de beste spise diemen vinden mach/maer oock men gheeft den Mannen Wyven (en niet den Vrouwen Mannen) iae selfs de ghene die een ghebanghen heeft/ geen swaricheyde machende van hem zijn Dochter oft Suster ten houwelijcke te gheven / alsulcke eenen hem wel tractet ende zal den selven alle zijne noodtduften besorgen.

Hoe de ghebanghene in de Oorloghe ghetractert werden,

Ende voorts / hoe wel sonder eenige gesetten tijt/maer dat y vernemen sullen dat die Mannen ghoede Jaghers ofte Wisschers zijn/ ende de Vrouwen bequaem om te hovenieren ofte Doesters te ghaen soecken/ y de selve langhe oft onlanx bewaeren/ zoo veel isser as noch tans/ dat na dien y die wel vet gemest hebben als Werckens op schoe/ ende eynbelinghe de selve dootslaen / met de nae volghende Ceremonien.

Inden eersten nae dat alle de onlugghende Dorpen gheadverteert zijn van den dach dat sulcx een ghebangene zal aengebrocht werden/ de Mannen/ Vrouwen ende kinderen van alle weggen daer nae toeloopeude ende by een ghecommen zijnde/ sullen beghinnen te dansen singen ende caouinieren den heelen morgenstondt deur. Selfs de ghene diet onbekent is/ dat sulcke een verghaderinge gheschiedende om spene wille/ by in coeter tijt sal wesen ghedoodt / wesende al besteken met Pluynen/ soo veel schilt het dat hy daerom bedroeft soude zijn/ Dat ter contrarien spingende ende dincende/ een bande alder vrolicste sal wesen.

Wegdachte ge op der dootlatende ghebangene de lichte wende op zijn wterse luyt vrolich vercoont.

Daer en tusschen na dat hy hem met den anderen alsoo verheucht ende ghesonghen sal hebben ses oft seven uren lanck/ twee ofte van de voornaemste wren hoop/ den selven als dan aengrypende/ ende in miden vant Lijf bindende met Catoene Coorzen / oft andere ghemaecte van de schapfe van den Doem die y noemen vyre, de welcke gelijck is het bast van herwaerts over/ sonder dat hy vaer teghens eenighe weere biedt/ hoe wel men hem beyde spene penen by laet/ werdt alsoo op vier maniere dat een Triumphe het ghantich Doep om gheslept, Maer meent ghy dat hy daerom noch (ghelijck doen de Misdadighe herwaerts over) zijn Hoofst soude laten hanghen? Eherensins: want ter contrarien/ met eenen seer groote stouticheyde ende onghelooftiche staevasticheyde / sich beroemende van zijns voorgeende seer stercke daden/ sal segghen teghens den ghenen die hem vast houden/

De grilghe of gebonden ende ongeslept in Triumphe.

ick selfs zoo cloeck als ick ben / hebbe hier te boozen alsoo ghebonden ende ghecoort uwe Gaders : boozts sich alijt meer ende meer verhef- sende / met gelijcke wesen / hem keerende aen een zyde ende vander / sal tot den eenen seggen / ick hebbe nu u Vader ghegeten / tot den an- deren ick hebbe omghebrocht ende ghebraden uwen broeder : int coyte sal hy daer by voeghen / ick hebbe generalijck zoo veel Wannen ende Vrouwen ende Kinderen van u lieder Tououpinambaoults / van de ghene die ick in boozloghe ghevanghen hebbe op ghegheten / dat ick het ghetal daer van niet en soude comen noemen : ende boozts so en twijfelt oock niet daer aen / oft de Margaias van welcher natie ick ben / en sullen om mijn doot te wrecken / hier nae noch al op eten / alle disse sullen comen becommen.

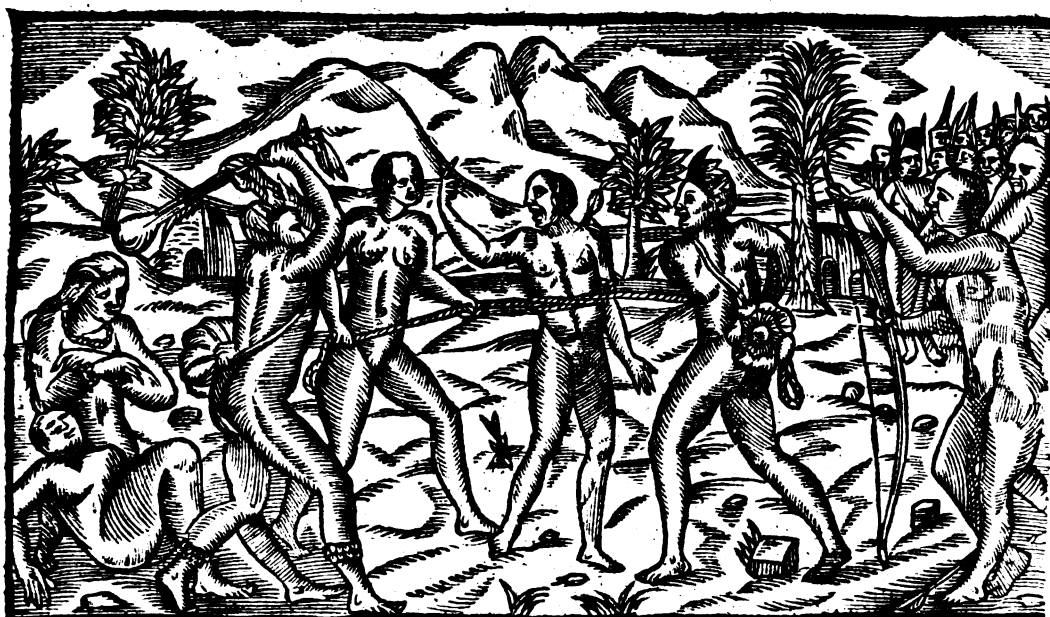
Ghangene
dat gebo-
den wrecks
hem booz
sich doot.

Eptelijck nae dien hy aldus eenen peghelijck booz ooghen ghe- stelt zal gheweest zijn / die twee Wilden die hem ghebonden houden been aen de rechter zyde / ende den anderen aen de sincker zyde / op ontrent drie badem nae houdende elck een eent van de boozicheden Coorde / die welcke is van de selvelenghe / trecken als dan daer aen soo stijf / dat de ghevanghene / int midden van t Lijf vast ghemaecht zijnde / daer deur weberhouden / noch achter noch voorwaerts en can ghewijcken / als dan brenghitinen hem steenen ende scherpen van oude ghebroken Dotten : Daer nae do ghene die de Couwen ofte Coorben houden / vresende daer mede gheraecht oft ghequeerst te worden / haer bedeckende met dese buckelaers ghemaecht van de huydt van den Tapirouskou, daer van ick elders ghesproken hebbe / segghen tot hem / wreckt u booz u doot / sulcks dat hy wozpende met aller macht nae de ghene die daer ronsomme verghadert zijn / somwijten tot die oft vier dupfne Persoonen / ick u te bedencken ghebe / oft daer niet wel eenighe deur gheteekent en woden.

Ende oversulcks / soo ick eens was in een seker Doorp ghenamt Sarigoy, hebbe ghesien dat den ghevanghen op deser manieren zoo stijf met eenen steen goepde tegens de beenen van eender Vrouwe / dat ick mernde dat zy het gebroken hadde.

Nu dan de steenen ende al tghene hy sich neder buychende ontrent hem heeft comen op nemen / iae tot de Aerde clupen toe / ghesaillert zijnde / de gene die den slach moet geven / hē die gantsche dach noch niet verthoont hebbende / commendende als dan wten Dupse met een van dese groote houtte Smeerden in de buys / rijckelick verciert met costelike Cluppen / ghelijck oock is zijn bouet ende andere Cieraet van zynen lyve / ende naeckende den ghevanghenen / houdt hem gemeenlijck booz dese propoosten / zijt ghy niet van de natie van de Margaias, die onse vyanden zijn : Ende en hebt ghy selve niet dan onse Wyden ende Maechden ghedoodt ende ghegheten / By onvertsaecht meer als te boozen / antwoort daer op in zijn spraeke : want Margaias ende Tou- pinemguins, (verstaen malanderen) Pache tan, tan, aiouca atoupave : Dat is te segghen : Iae ick : Ick ben seer sterck / ende hebber voorwaer veel omghebrocht ende ghegeten. Daer nae om zynen vyanden meer

Whempe
dinge vande
ghevanghen
met den ge-
nen die hem
doen sal.

der spijt aen te doen/leggende zijn hande op zijn hooft/roept overluyt:
 ⑥ hoe en hebbe ick my niet ontsien / ⑥ hoe stout ende cloeckmoedich
 hebbe ick gewerkt om u volck te bespringen ende te vanghen/ daer van
 ick so veel ende so dickmael ghegeten hebbe/ met meer ander dier-
 gelijcke woorden die hy daer by is voegende. Daerom oock (seft hem
 de gene die daer reet staet om hem doot te slaen) bewyle ghy nu in onse
 machyt zijt/sult oock jegenwoordich by my geboot / ende daer nae van
 ons luyden Gheboucanert ende op ghegeten worden: Wel aen seyd
 hy daer op/wesende soo wel geresolueert te sterben voor zijn Natie (als
 Regulus was voor de Republicke van Roomen) Mijn vrienden sullen
 my oock wezen. Waer op om te betoonen/ dat hoewel dese Wilde en-
 de Barbare Natien de naturliche doot breezen/nochtans soodanighe
 ghevangenen sich achtende geluckich / om datse soo openbaerlick in't
 nudden van hare vanden sterben/en ontsien die gemins. Ick wil
 een exempel verhalen: Alsoo ick op eenen dach my onversiens van't in-
 zeker Dorp van dit groot Plant genaemt Pirauou, al waer een ge-
 hangene vrouwe was/al reet om op dier maniere omghebracht te we-
 sen/comende by haer / ende van my te accommoderen naer haerlieder
 spraek/ende haer gheboelen voorhoudende / datse haer soude willen
 den Toupan bevelen (want Toupan by haerlieden bediet niet Godt/
 maer den donder) ende dat zy hem bidden souden op de maniere / als
 ick voor segghen soude: Voor allen antwoorde schuddende het hooft/
 ⑥ 19

Wende ca-
 pitale van-
 de gevangne
 sonder ern-
 ge verchrie-
 ge vanden
 doot.

ende spottende met my / seide: Wat sult ghy nu gheben / zoo ick doe dat ghy segt? Waer op ick repliqueerende arme kint / ghy sult haest niet meer van doen hebben op deser werelt / ende daerom / dewyle ghy ghelooft de ziele onserfelick te wesen / het welck 30 alle ghelooften / zoo ick segghen zal int naevolghende Capittel) berucht waer die baren sal naer u doot: maer 3p anderwerf daer mede gekeude / wert hoorst doot gheslaghen / ende sterf op vier maniere.

Orbanging
me met een
slach neder
gebeelt ende
hoor ghesla-
ghen.

Albus dan om die propoost te verbolghen / nae alle dese redenen / en-
de deurgangens dewyle 3p metten anderen noch spzaeck houdende / de
ghene die daer al reet staet om dese moort te doene / opheffende als dan
met beyde handen 3pne houts knodse / slaet met het ronde / t'welck aen
het eynde is / met al sulcken cracht op het hooft van desen armen ghe-
vanghen / dat even ghelijck is / als onse vleesch-hauwers de effen
bollen. Ick hebber gesien die metten eersten slach doot ter aerden vie-
len / zonder daer nae armen oft beenen meer te verroeren. Wel is
waer dat 30 3p opter aerde wgestreert liggen / overmits het vertreken
hande zenuwen ende bloede / men haerlieden / sonwipen noch ziet een
wepnich roeten ende beven. Waer hoe dattet 3p / de ghene die d' er-
tie doen / weten gheineenlick zoo recht op het hooft / nae meest achter de
ooge te treffen (zonder datter veel bloets wt come) datse om haerlieder
t'leven te benemen / gheen tweemael daer over doende sullen wesen.

De maniere
den spre-
ken vande
holde byde
franchop-
sen maghe-
beide.

Doch hebben 3p booz een spzeekwoort daer int Lande (t'welck onse
franchopsen alreede veel inden mondt hadden) dat in plaetse dat die
solbaten ende andere herwaerts over onderlinghe questie hebbende /
segghen: Ick zal u van een trecken / te segghen tot den gheenen daer-
ment op heeft gheladen: Ick sal u t' hooft vzekien.

Ghevangende
vande van
de vromen
ghevangene

Alu dan 30 haest de ghevanghene albus omghebrocht is / by 300
verre hy een vrouwe heeft (gelijc ic geseyt hebbe datmen der haerlieder
sonwipen eene geest) die zal haer terstont by der dooden lichame doe-
gende / een wepnich rouwe bedypven. Ick segge namentlick wepnich
oft corte rouwe. Want volghende boozwaer t' ghene men seyd dat de
Crocodile doet / te weten dat hy een mensch omghebrocht hebbende / hy
daer beneffens gaet schrypen eer hy hem eer: van ghelijcken dese vrou-
we / na datse eenrichsins haer dooden man verlaecht en met gebeyn-
de tranen beweent sal hebbē / 30 3p slechts daer by can comen / sal d'er-
ste wesen / die daer van eten sal. Dit ghedaen sijnde / die andere vrou-
wen ende naementlick de oude quenen (de welke veel begheertijcker
zijnde ende haerkeude nae mensche vleesch te eten / als de jonghe / son-
der ophouden aemoyren den ghenen die eenighe ghevanghenen heb-
ben / dat 3pse terstont al zoo souden willen deur helpen) daer by comen-
de met warm water / twelc 3p alreer hebben / sehouwē ende wipuen het
doodelichaem / in sulcker voeghen dat 3p daer deur geweert hebbende
het eerste vel / het selbe zoo wit maectien / als eenich Corck herwaerts
over soude comen doen ern iouch waer bereken.

Ihet doode
lichaem van
de ghevan-
ghene ghe-
lychwerck
lijck een
gevoert.

Daer nae de ghene wiens ghevanghen dat hy was met meer ande-
re diert hem goet burcht nemende die arm lichaem / sullen tselve 30 beer-
dich

lich van een trecken ende in stucken houten/ datter gheen vleesch houwer en is in dese Landen die zoo haest een Scharep souden comen ontleiden. Maer bouen al dat (O) wezetheyt meer dan afgrijpselick ghelijcken dat de jaghers hertwaerts ouer ghevanghende/ hebbende een Hert den Wesewinden de rozepe gheten/also oock dese wyde menschen/ op dat zy haerlieder kinderen des te meer verstanten ende tot bloetgiericheyt souden verwecken/ nemende d'een vooz ende d'ander nae/bestrycken henlieden het lijf/ armen/ dygen ende beenen met het bloet van haerlieder Wpanden. Voorz die Wilde sedert dat die Christenen aldaer verkeert hebben/houtwen ende snyden zoo wel die Beesten als andere haerlieder spijse/ met messen en pfer instrumenten/die men henlieden gheeft. Maer daer te voozen (ghelyck ick verstaen hebbe vande grijsaerts) en hadden zy gheen ander middel om tselve te doen/ als met scherpe Steenen die zy daer toe ghebruyckten.

En dan alle de stucken vanden lichte/ ende selfs de Pensen ende darmen/nae datse wel schoon ghenaccht zijn/ werden terstonde ghelept op de Boucan, ontreit de welck/de wyle datter selve alzoo groot wort op haerlieder maniere/ die oude Wzoutwen (de welcke zoo ick geseyt hebbe wonderlijcke seer hongereich zijn nae mensche vleesch) haer versamelende/ om het vet dwelck bruypende is van dese groote ende hooghe hout roosters/te vergaederen/vermaenende de Mannen dat zy wullen maerken/dat zy altyt van sodanighe spijse moghen hebben/ ende lekende haere vingeren/segghen: yguatou, dat is te segghen/ het is goet/oft het sinaecht seer wel. Dier daer dan/ ghelyck als ick ghesien hebbe/hoer de Wilde Amerikanen koocken het vleesch van haerlieder ghevanghene inden Grijch/te weten bouraneren/twelck is een maniere van vraden/die ons alhier onbekent is.

Daerom/ de wyle ick al int langhe hier bouen int ix. Capittel vande Dieren/spreeckende vande Tapiroulsou, beschreuen hebbe den boucan, ende op wat wyse die ghemaecht is/omme reijdt te schutwen/ zoo bidde ick den Leser bytenbelijck/ op dat hy des te beter begriyp mach ende sich den selven vooz ooghen stellen/ dat hy al daer zijn roerers hebbe.

Hier en tusschen wil ick wederlegge de dwalinge der gener die/ghelyck men sien mach in hurre uniuerselle Caerten/ ons niet alleen voozghestelt ende afgemaelt hebben de Wilde vanden lande van Brasil (zynde de selue daer ick van spreek) vradende het menschen vleesch an speten ghelyck wy t. Schapen vleesch ende andere spijse doen/ maer hebben oock verliert datse selve met groote pfer houmessen op blocken houtwen/ ende de stucken op ende ten toon hanghen/ in aller manieren als de Vlesch Houweren hertwaerts ouer hun Offe vleesch doen/ sulck dat selve zoo weplich waerachtich zynde/ als de Clucht van Gabelais/ aengaende Samurge die van t'spit ontquam al ghelauuert ende half ghevraden/ zoo is daer wt wel te oordeelen dat de gheene die alsulcke Caerten maecten/ onwetende zijn/ niet hebben

Het doode lichem van de ghebraghe rrs. hout in den hem ghesen.

Daerom de hindeet van de Wilde met bloes de rrs. ken warden. Dieren die de Americanen in gelycke den in plant te vā maken

Wyle ick vande gte vange grijs op de van can.

De oude Wzoutwen vande Amerikanen leken met daer vinge en der men schen lince,

Dwalinghe vande Caer. een ter wyse de dat de Wilde vanden lieder men Gte vleesch een lince vraden.

De Wylde
geschiedt met
ons maniere
v. 1. 1. 1. den.

Enzeder
om hem te
maken/veel
en doet van
de gebange-
nen.

Daer toe sy
de bekenen
ende tanden
vande ge-
geven de-
waer.

pid. gen. 68
Indien/ 1.
boek cap. 71.

de eenige kennisse vande dingen die sy wtghehen. Tot bevestinghe van welcken ick hier by voegen sal dat behalven de maniere die ick geseyt hebbe dat de Wylde hebben om te koochen het vleesch van hare gevangenen: Soo was haerlieden ten tyde ick daer int Landt was onse maniere van vanden daer zoo onbekent dat alsoo eenmael ick ende mijn meeghesellen in zeker Doorp aen een houten spit vrieden een Indische Pirne met ander ghevoelte/3p luyden daer mede lachende ende spotte/ende en wilden noyt gelooven / siende de selve alsoo sonder ophouden omvayen/datse daer deur wel souben doorvanden ende gaer worden/tot dat de erbaretheit haerlieden contrarie leerde.

Verneimende dan mijn wypoost / zoo wanneer het vleesch van een gevangene ofte meer (want zyder sijnwipen twee ofte drie dooden op eenen dach) aldus ghekoocht is/alle de ghene die pfeent zijn gheweest int ombruyghen der selver/anderwerf haerlieden verheughende ende vrolich makende contront de Boucans, op de welcke sy niet wzeet ende wtsynlich gelaet aenschouwen de stucken ende leden van hare vanden/hoe vele zyder in getale noch mogen wesen/en een pegelic vā haer (soot doenlick is) salder zijn deel van hebben / eer sy van daer schepde/Diet nochtans zomen soude mogen dencken dat sy dat doen ten opzien van eenich voetsel: Want hoe wel sy alle bekennen het menschen vleesch wter maten goet ende lekker te wesen/Soo veel isser af nochtans / dat sy t'zelve doende meer wt waerchgiereicheit/dan om de smaek (wtgenomen t'gene ick particulierlick geseyt hebbe van de oude Wyphen/dier zeer op verleckert zijn) haerliedder principael voornemen is/ dat sy luyden al zoo verbolgende ende knagende de dooden totten beenen / daer deur een weese ende schijck den levenden aenjagen. Ende over sulcx om te verzaeden haerliedder rasende moetwille / zoo wert sy haerliedder gegeten al dat aen t'lichaem vande dooden bevonden wort / iae vande teenen of tot den top vanden hoofde/ wtgenomen alleen de hersenen/daer sy niet aen en comen. En daer en hoef onse Tonoupinambaoults verwarende de Beckenelen by hoopen in haerliedder doopen/ gelijcken herwaerts over de dootshoofden siet op de Kerckhoven. Het eerste dat sy doen zoo wanneer de Franchopsen haerliedder besochten is: dat sy haer roemende van hare cloechheyt/ende tot een triumphie tonende deze Beckenelen al zoo afgeknaecht/zegghen dat sy diergelijcke doen

zullen aen alle hare vanden. Inghelick vergaderen sy zeer sochbulichlick zoo wel de groote beenderen oft pyppen vande beenen ende armen/om daer van (zoo ick int Voorigende Cap. ghezeijt hebbe) sup:ende ende schupfletten te maken. Waer oock de tanden/ de welcke sy wt trecken ende aen malcander en smoren/in maniere van Paternosters/ende dragense al zoo hangende om den hals.

De Historie van Indien sprekende van die vanden eplande Zamba, zeijt dat sy vast makende de dootshoofden vande gene die se dootshlagen ende opgehoert hebben/aen de deuren van haerliedder huysen/tot meerder glorie ende trotscheit/ iae noch die tanden daer van aen den hals hebben hanghende.

Mengaende dien oft de ghene die de dootslagen gebaen hebben/ach-
tende t selve een groote eere te wesen / van dien selven dach af dat sy
sulckx gedaen hebben/haer vertrecken aen d'een zyde/en sullen niet al-
leen haerlieden sypen tot den bloede op de boijt/arinen/digpen/dirk vā
beenen/enbe andere leden vanden lichame/maer ooc op dat de luttelhe-
nen daer van/daer inne mogen blyuen/en gesien wordē alle haer levē
lane/so bestryckē sy dese snede met seker mixtre en swart poeder/dat

nimmermeer
vergaet.
In sulcket
voegen/dat
hoemēse al-
so doofsne-
dē siet/hoem-
en deeter
mach bekē-
nen dat sy
veel gevan-
genen ghe-
doochtēbbē/
en volgens
werdē vāds
ander daer
beur so veel
te clocker
ende ster-
ker gehou-
dē ende ge-
acht. Om
t'welc u be-
ter te doen
verstaē/ick
anderwerff
alhier hoop-
oogē gestelt
hebbe de fi-
guere van
eene Wilde
alsoo doof-
sinden/be-
neffens den
welken een
ander staet
die met een
boge schiet.
Tot een
besluyt van
dese

Gewoone-
ke wyeoepde

Tolluck van
Mozmandie
leydende een
Oedloos
leven,

Wetwoest-
ghe van een
Woep on-
balen byder
Wilde,

deze byeenbe tragedie/ indient gebuert dat de vrouwe/ diemen den ge-
vangenen gegeven heeft/ vande selve bebrucht en swanger blyven/ die
Wilde die de vaders ongebrocht hebbē/ houdende dat soodanige kin-
derē hercomē zyn wten saede van haerlieder vbandē (een saecke afgrij-
selick om hoozen/ en noch veel meer schryckelick om aersien) sullen die
vā gelijckē op eten/ zo haest alse gebozt zyn/ ofte na dit hun goetdunct/
eer zy selve doen/sullen eerst wat grooter lastē worden. En dese Bar-
barische natie en behaecht sich niet alleenlijck hierin meer als in alle
andere saecken/ dat zy also wtroepen en te niet doen mogen tgeslachte
vande genen/ daer sy ooploge tegens voerē (want de Margaias doen sel-
vende aende Tououpinambaoits als zyse in handē hebben) maer oock
het behaecht henliedē wonderlijck seer/ als zy sien dat de vzeindelingē
die haer bontgenotē zyn/ selve nabolgē. In voegen dat zo wanneer zy
ons aanbodē van dit mensche bleps van haerlieder gevangent/ om te
eten/ indie wy sulck wepgerdē (gelijck ick en meer andere vande onsen/
als ons Gode lof/ zo wij niet vergetē hebbende/ alrijcs dedē het doch-
te henliedē daer deir/ dat wy henlieden niet trou ghenoech en waen.
Daer op/ tot mijn groot leetwesen/ ick bedwongē ben alhier te verha-
len/ dat sommige Tollucks van Moymandie/ die acht oft negen jaren
in dien lande gewoont hadden/ om henlieden te accommenderen mettē
Wilden/ leydende een Goddeloos leven/ haer niet alleē en besmettende
met aller soorte van Woererie en wylichheit ouder de vrouwe en doch-
teren/ vande welckē een in inpre tijt een knechtgē hadde van ontrent
byē jaren/ maer den Wilden in onmenschelijckheyt te bouē gaende/ ick
hebber gewetē die hun roemde ooc gevangē geboort en getē te hebbē.
Albus continuerende te beschryfē de wreetheyt van onse Tououpi-
nambaoits teghens hare vbanden/ het gheschiede/ de wijle wy daer int
landt waren/ dat zy ghewaterschouwt zinde/ datter seker Woep was/
in dat groot Eplandt daer van ick hier vooren ghesproken hebbe/ be-
woont vande margaias haerlieder vbanden/ de welckē hun nochtans
aen henlieden ouer ghegeven hadden/ zo haest haerlieder ooplaghe be-
gouwen was/ twelck als doe wel twintich jaren gelede was/ hoe wel seg
ick/ dat zy sedert dier tijt henlieden alrijt hadde laten leven onder haer
in vrede/ zo veel isser af nochtans/ dat zy op eenen dach sittende byn-
hēde en Caoumirende/ en elck anderen verweckende en voorthoudende/
gelijck ick terfont gesept hebbe/ dat het volck was gesproten van hun-
ne dootelicke vbandē. Voornamen alle de selve om te brengen. En o-
uersulck/ op eenen nacht stellende haerlieder resolutie int werck/ aen-
grijpende dese arme lypde op hun onverschienfē/ deden daer onder sulc
ken mooyt en slachtinge/ datter een onwtsprekelijckē tammer was om
hoozen/ zo de selve riepē en schrepe. Wele van onse Franchonsen daer
vā de wete hebbende/ ontrent midbernacht begabē henliedē met groo-
ter blyt in eenē barkē en trockē daer na toe/ wesende vier oft vijf myle
van onse stercke. Maer al eer zy daer condē aencomē/ onse wilde rafen
de en getē op den buyt/ hebbende de hupsen in vande gestekē/ om de
mansche daer wt te doen comen/ hadden der alreēt zo veel ongebracht
dat

dat het by na al volbracht was / selfs ick hebbe de sommige van de onsen hoozen seggen / dat t' huerliedder wedercomste zplieden op den boucan hadden sien ligghen niet al een stucken en leden van vele. Ik annē en wortuē / maar oock ionge kinderē die de Wozst noch supgende waren / woude daerop ghebraden. Nochtans zo waerender een cleyn deel van de groote / die haerliedder in Zee begeben hebende en overmits de donckerheyt vander nacht / met zwenne ontcomen waeren / die haer aen ons quamen overgheben in onse Eplanden: daer van onse Wilde sommighe daghen daer nae veradverteert zijnde / knyselende tusschen haere Landen / deur dien wp de selve by ons hielden / niet wel te vreden en warē / nochtans nae dat sy gestile warē deur middel van schier coopmanschappen die wp haerliedder daer voor gaben / soo lieten sy de selve half met danc en half teges hare danc / Villegagnon behoudet tot slavē.

Wierste
woerdenbe,

Op eenen anderen tijt alzo ick met vier oft vijf Franchopfen was in seker Doyp van selve groot Eplant ghenaeint pirau-iou, alwaer gebangen was een schoone en sterck Jonckman gesloten in seker pferē die onse wilde vande Christenē becommen hadde: hy ons gewaer wort ende toeluysterē in Portugoische tale (want twee van onse geselschap sprekende goet Spaensh hē verstaen condē) dat hy in Portugael was geweest aldaer Christen geworpen / gedoopt / ende Anthonis genaemt was / daerom hoewel hy vande natie vande Margais was / nochtans hebende deur dese conversatie in ander Landen eeuichsin afgeslept zijne Wilden aert / ghas ons te kennen dat hy wel geeren verlost waere geweest wte handen van zijne vanden / behalven dat wp van natuerē schuldich waren / en oock ons beste deden om wt haerliedder clauwē te treckē alle die wp condē / wesenē noch meer tynnewaerts met medelpdē bewercht / verstaē hebende dese woordē Christ genaeert en Antonigenoēt / een van onse geselschap die spaensh verstant wesenē slottmaker van zijne stijl / zepde hē / dat hy hen des ander daechs een vple byngē zoude om zijn pferē oft boepē daermede los te maken / En dat zo haest hy daer vā verlost zoude wesen / als anderling niet zeer nauwe betwaert zijnde / bewpde wp de andere met pratē souden besich houdē / hy hē zoude gaē schuipen ontrent dē oever vander zee in seker bosshaghe die wp hē lieder toonden / alwaer wp int wederkerē niet laten zouden hē te comen halen in onse barkē / selfs wp zepden hē / dat by zo verre wp hē konden gerrpgen in onse stercke / wel zoudē overcommen ofte eens worden mettē genē die hē gebangen hieldē. De arm mensche wel verblijt vande middel die wp hē voor hieldē ons bedankende / belooftet te doene so wp hē geraden hadde. Maer dit geschuyt vande Wilde hoewel sy dese tsamēsprekinge niet verstaē en hadde / hebde noch tans achter denckē dat wp hē sochtē te lichtē wt haerliedder handē / zo haest wp wt haerliedder Doyp geshepden waren / zplieden in aller biligheit hebende daer by geroepē alleendich hare buerē / om haerliedder gebangē te sien dodē / hebde dē selven omgebracht / ende des ander daechs ons gelatende dat wp meel en listocht quamen halē int selue doyp weder syn gekert met de vple / dē Wilde van dier plaese vzaechdē / waer de ghehangen was

Margais
gedoopt in
Portugael
gehangen
dienem soch
te sloeten.

die wy daerhs te voozen daer ghesien hadden/ zoo wasser een van hen-
lieden die ons lejde in seker hups/ al waer wy de stucken vande licha-
me vanden armen Anthonis saghen ligghende op de boucan, jaer selfs
deur dien zp wel bekeniden dat zp ons bevroghen hadden/ ons vertoo-
nende zyn hooft/hielden hume grootelijc daer mede hume spot.

Twoe Portu-
gusen ge-
vangnen en
op gheeten
van Wilde.

Idan ghelijcken onse Wilde hebbende eenmael betraet twee Portu-
gusen in een cleen aerde hutteken / daer zp waren int Woch by haerlie-
der sterckte ghenaemt Morpion, hoe wel zp henliede doerclijck weer-
den vande moogheinstont tot den avondt/selfs nae dat haerliedet per-
visie van hoers ende voerboghen henlieden begaben ende verschooten
waren/wt quam elck met een slach Sweert/waer mede zp sulcken aen-
stoot deden datter veel deur omghebrocht ende ghequertst werden. So
ist nochtans dat die Wilde henlieden meer ende meer opmuertert ende/
met vooz nemen van haerliedet liever alle in stucken te laten houwen
dan te rugghe te trecken sonder te overwinnen/ vinghen te leken dese
twoe Portugusen/ ende lepdense ghevanghen met henlieden: vande
welcke cleederen een Wilde my vercochte een buffels holder / insge-
lijc een van onse tollicken creech een silber schotel / die zp met andere
dinghen wt selve huppen gheplundert hadden/welck hem niet dier-
der en stont als vooz twee messen. Al zoo wedergekeert zpade in haer-
liedet Wozp/ nae dien zp wt schimp/ dese twee Portugusen den baer-
den wtghetrocken hadden / en dedense niet alleen wzebelijck sterwen/
maer oock deur dien dese arme menschen aldus ghetoemtert zijnde
ende de finerte ghehoelende/ ianumerlijck claergheden ende schrepen/ die
Wilde henlieden bespottende/ seiden hoe: wat sal dit zyn/ dat ghy u
lieden so cloecklick gheweert hebt/ en nu ghylicden eerlyck bechoort te
steruen/beroont dat ghy niet so veel moets en hebt als een vrouwe/ en
also werden sp ghebodt ende gheeten op huerliedet maniere.

Ich soude noch moghen by brengen eenighe andere diergelijcke er-
empelen/belanghende de wreetheit der Wilden tegghens hume vpan-
den/ten ware dat ick my laete dincken / dat tghene icker van gheseyt
hebbe/ghenoerchsaem is/ om een pder thapz ouer eynde te doen staen.
Nochtans op dat de ghene die dese soo afsgrijpselijke dinghen sullen le-
sen/daghelijc ghepleecht onder dese Barbarische natien vande lande
van Brasillien/ oock een weynich naerder moghen bedincken op tghene
herwaerts ouer onder onslupden geschiet/ soo sal ick ten eersten seg-
ghen op dese materie/dat by al dien men neerstelijck ondersoekt ende
let op t ghene onse groote Woekeraers doen/wt suppende het bloet
ende mergh/ ende volghens al levendich op etende/ Weduwen/ We-
sen ende andere arme luyden / de welck sp veel beret de kele souden af-
steken teender repse / dan henlieden alsoo lancksaem te doen quelen/
men bevinden sal datse noch al wreeder ende booser zyn dan die Wilde
daer ick van spzecke. Waerom ist oock dat de Propheet seyt dat al-
sulcke menschen wel afftropen/het blesch af knagen/ en die beender
breecken en bysels van Gods volc/al oft sp die deden sie in een ketel.
Woven dien zoo men wil comen tot die Beestelike daet van Men-
schen

Woecche
encken veel
vander al
de Wilde
menschen

1343

sehen Wlepfch te knagen ende eten / somen dat noemt / en zijnder niet ge-
wonden inden Landen van herwaerts ober die de natu voert en van
Chyftenen / 300 in Italien als elders / de welke haer niet genegende
van wyerdelyck haere vbanden omgebrocht ende gedoor te hebben
haerliedder moet niet daer deur noch niet en hebben connen hoelen oft
versadighen / van mits etende daer beneffens haer herte ende Lever?
Ick ghesaechs my tot die Historien. Ende zonder boozder te gaen/
wat iser in Wyandrich gheschiet? (ick ben een Fransman / ende het
berdyet my tselve te verhaelen) gheduerende die bloedighetragedie
die te Parijs begonste op den 24. Augusti 1572. Daer van ick niet be-
schuldighen en wil / die daer geen oorake van zijn gheweest / onder an-
dere schizkelijcke daden die alsdoe ghebeurden over t'ghautsche Rijk-
ke werdt niet het Mensch en sineer vande doode Lichamen der gener-
die op een Barbarische ende wyeder maniere als vande Wilde / ver-
moort werden binnen Lions / nae dien die wte Riebiere vande Szone
op ghaelt waeren / aldaer openbaertlick / ende de meest daer booz bie-
dende / vercocht de Herten Levers ende andere Leden vande Richa-
men der sijnnaughe / wurdense niet gegeten vande wsfinnich raesende
Moordenaers / daer van die Welle verschriken mach / van ghelijcken
nae dat eenen ghenaeint Caene du Roop / professie doende vande ghe-
refoz / meerde Religie binnen der Stadi van Aure / re ianmerlijck ver-
moort was / de ghene die dese Moort ghedaen hadden / sueden zo nie-
sijn herte in stukken / bodent te roopen aen zijne benpders / ende epe-
lijck hebbende tselve ghebraden op rolen / ver sadende hare rasende
sinnicheit als dolle Honden / aten zijt niet op / Daer zijn noch duyf-
Persoonen int Leven die ghetuppenis connen geven van alle dese
gen / vier gelijcke wopt gesten oft gehoozt is geweest onder eenige na-
van volcken / wie zo doch souden mogen wesen: wât de Boecken die
namaels van gedrukt zijn / sullen daer van getuppenis en gelove ge-
byder nacomelingē. Sulcx dat niet zonder rede eenen wiens naem ick
niet verclare / te weten / na dese afgespeliche moordverge vande Fran-
schē gemeynte / bekennende datse te bove ginck alle andere daerine opt
bâ gehoozt heeft / om de selve te begrote / maecte dese nabolgde versen:

Lacht vry harao. Achab ende Nero.

End' ghy herodes quaet

VWant vermeten.

VVort vergheten

Door dese daet.

Daerom en behoefmen booztae zo seer niet te abhorreren de woert-
heyt vande Wilde autropophagi, dat is te seggen menschen eters / wât
bruyple datter alsulcke zijn int midde van ons: ia zo veel te arger endo
verbloetter als spiebē / de welke / somē gesit heeft hen niet en stellē / oft
en overvallē als de gene die hare vbanden zijn: Ende dese hebben haer
ghewenreit int bloet van haere Wyenden / naerbuuren ende Landblu-
den / 300 ist niet van noode zo verre Landen te besochten als America
oft Brasiliën / oursoodanige vyeemde ende grouwelijck dingen te sien.

Vergetelich-
ge van de
woertheyt
der Fran-
cyschen niet
de gene vande
de Widen.

Uit de 14.
Boek van de
Fran-
7. Boek.

Vatter voor Religie is onder de VVilde Americanen, vande dwalinghen daer inne seker bedrieghers, onder henlieden ghenoeemt Carabes, henlieden sijn houdende, ende vande grote onyvetschap ende Goddeloosheyt daer inne sy licken.

Iewel dat dese sententie van Cicero/te weten datter geen hols 300 Beestelick oft onverstanchich/nochte eenige Partie 30 Barbarisch ende Wilt is/die niet en gevoelt datter eenige Godheyt is/30 van een peghelick aengenomen ende ghehouden voor een ongetwifelde marine. So vele isser af nochtans/ dat als ick wel naer bemercke onse Tououpinambaouls van America/300 buide ick my beswaert om t'selve te appliceren in haerlieder respect. Want inden eersten behalven dat 30 gansch ghene kennisse en hebben vanden eenigen ende warachtighen Godt/30 sijn 30 noch 300 verre verbyrennt/dat niet tegenstaende de costume vande oude heydenen/de welcke menich te van Goden ghehadt hebben/ghelijck noch die Afgodisten hedendaechs doen/zelfs die Indianen van Peru paelende aen haerlieder Lant ontrent 500. JNlen aen dese 30de (die de Son ende Maen aenbidden ende Offerhaude doen) 30 lupden gheenderhande Goden noch anden heemel noch vander aerden bekennen noch aen en bidden/ende igens niet hebbende eenige maniere noch bestende plaetse om te veruelen/om eenighe Godsdiensst te doen/soo en bidden sy in schijn van gie/norch int openbaer noch int periculier om geederhande dingē. Ingelijck niet wetende te spreken vande scheppinge der werelt/en erscheyden de daghen niet by namen/nochte en houden oock niet r vande eene als anderen niet/gelijck sy oock gheen weken/maen/oft jaren en tellen/maer alleenlick onthoudende de tijt byder Ma. Belanghende de Schrijtuere het 30 heylighe ofte heydenische/en n oock alleenlick niet wat het 30/maer dat meer is/niet hebben de eenighe Letteren om eenige dinghen daer deur te beteckenen. Soo wannert ick metten eersten wesenbe daer int lant om haerlieder sprake te leeren/eenighe tekenen opschreef/ende henlieden daer nae weder booz lag/30 lupden meynende dat het tooverie was/zeyden tot elckanderen: Jst niet wonder dat dese die gisteren niet een woort conde spreken in onser Tale/als nu door de macht van dat panyer/twelck hy daer heeft vā ons/can verstaē wordē? Twelc t'selve gevoelt is dat de Wilde vāt eplāt Espanuola haddē vāde Spanjaerdē die daer eerst aē quamē. Wāt t'gene die de Historie daer vā heeft gescrevē/sept aldus: De Indianē merckēde dat de Spanjaerdē sonder deē dē anderē te siē of spreke/mer alleēlic deur tzedē vā briedē vā deē plaetse c p dāder/mal tanderē op die maniere verstonde/geloofde dat sy de geest vā propheete haddē/of dat de briedē sprake conde/zulcx seyt hy dat de Wilde vresen de achterhaelt en in faute behonden te wordē/Deur sulcke een middel so nauwe in haerlieder schuldige plicht gehouden werdē/datse niet en dorsten bestaen eenichsins te liegen/of de Spanjaerdē pet te becnemen.

Daerom seg ick/ dat soomen alhier soude willen dese materie brec

Consonant
baouls heb
bē geen ken
nide vande
warachtigen
oft heylighe
Goden.

1 Boeckcap.
14.

van America.

der handelen/genoetfcham oorſake heeft / om niet alleen te pypfen en-
de hoochlick te verheffen de conſt van ſchypben / maer oock aan te be-
thoonen hoe ſeer die volcken woonende in deſe drie deelen der werelt/
Europē/Aſie en Afriſche God te loben en te danken hebbe/ bypten de
Wilbe van dit vierde deel genaet America: Want daer zplupden d'een
met den anderen niet en comen handelen als mondelinge/ wy ter con-
trarien hebbe dit voordeel/ dat ſonder van plaetſe te veranderen/deur
middel van het ſchypben ende Letteren die wy wiſenden moghen onſe
ſecreten te kennen gheben den ghenen diet ons belieft: Ja al waren zy
van ons verſcheyden tot aen t'eynde vander werelt. Alſoo beſthalen
de gheleert heyt diemen vercrjcht deur die Boecken/daer van de Wil-
de inſghelick gantsch onwoozien ende berooft zijn / zoo moet oock wel
deſe inventie van ſchypben die wy hebben (daer van zy oock gantsch
niet en weten) gherekent worden onder die ſonderlingſte gaben/die de
menſchen van herwaerts over van God ontfanghen hebben.

De conſt van
ſchypben een
crachtige gabe
de Gods.

Omme dan weder te comen op onſe Tonoupinambaouts, ſoo wan-
neer wy met haerlieder dibifcereide/al t'zelve te propoofte quam/hen-
lieden ſeyden dat wy gheloofden in een eenighen Godt/Schepper d'g
werelts/de welke ghelijck hy Hemel ende Aerde ghennaet heeft/ niet
al dat daer inne is / oock t'ſelbe regeert ende beſteet nae zynen wille/zy
lupden (ſegghe ick) hoozende ons dit allen verhalen/ſiende d'een op den
anderen/ende ghebzyckende dit woort Teh, t'welck haerlieder ghe-
neen is/ſo warmer ſp van eenich dinck verwondert zijn/werden daer
deur heel verbaeft ende verwondert. Ende overmits oock/gelijck ick
noch breeder verhaelen zal / zy lupden hoozende den Wonder (die ſp
tonpan noemen) daer van grootelick verſchiet zijn/ zo wy ons accom-
moderende na haerlieder onwetensſchap / daer wt eensdeels oorſake
namen van haerlieder te ſegghe/ dat het dien God was daer van wy
haerlieder ſpraken/de welke om te betonen zyne cracht ende mogent-
heyt/Hemel ende aerde alſoo dede heben: Haerlieder voornemen ende
antwoorde daer op was/ dat hy van (deluple hy henlieden alſoo ver-
baert maecte) niet goet en conde weſen. Siet daer een beweenelike
ſake van deſe arme Lupden:Hoe dan (mocht daer yemant ſegghe)/ſt
moghelick dat deſe Americanen als onredelike Dieren leven ſonder
eenighe religie:Woozwaer ſoo ick gheſept hebbe/het en ſchilt niet veel/
ende en gheloove niet datter enighe natie ter werelt is / die der ſo ſeer
van verbeemt is. Nochtans op dat ick booztgaende in deſe materie
beginne te verclaren het wepnich licht dat haerlieden noch omſchijnt/
int midden vande duſterheyt der onwetensſchap daer zy inne ſteken.
Soo ſegge ick ten eerſten dat zy lupden niet alleen en ghelooven de on-
ſterffelicheyt der zielen: Maer oock ghelooven haſtelick dat nae die
lichamelike doot/de zielen der gener die deuchdelick gheleest hebben/
dat is te ſegghe na haerlieder ghevoelen/die haer wel ghewozen/en-
de veel van hare vpanden ghegheten hebben/haeren achter de hooghe
Bergen/al waer ſp in luſtige Hoben danſſen ende bzolick zijn met haer
lieder voorvaders (dit zijn de veldē vā Elſim byder Poeten verhaelt.)

Verwonder-
ringe van de
Wozden hoe
ende ſprake
banden waer
rechtighe
Godt.

Tonpan.
Wonder.

Vol. 22.

De Ameri-
canen grieve
de onſterffel-
icheyt der
Zielen.

Ende

Aignan boe
se gheest
quellende de
wilde.

Ende ter contrarien dat de ghene vande bloothertighe/die niet cloerck
ofte stout gheweest sijn / ende gheen acht ghenomen hebben om t' Wa-
derlandt te beschermen/haeren by den Aignan, alsoo noemen zy den
Duyvel in haer Tale/den welken seggen sy/plupden gebuerich-
lich gheppnucht worden. Waer op te noteren staet dat dese arme Lup-
den gheduerende haer leven / in sulcher voeghen ghequalien worden
van desen quaden Geest (den welken sy andersins noemen kaagetre)
dat ghelijck ick dickwils ghesien hebbe: Iae selfs 300 zy teghens ons
waren sprekende/haerlieder voelende aengevochten te zyne / ende roe-
pende ter kont als wesinnige seiden: Eplacp verlost ons vande Aignan
die ons laet: Iae seiden dat sy hem sichbaerlich saghen/somwpien in
ghedaente van een Wesse ofte Voghel / oft eringhe ander byzint we-
sen. Ende overmits: y seer waren verwondert/siende dat wyder niet
van ghequollen waren/300 wameer wy henlieden seiden dat alsulcke
byzhepdt ons van Godt quam / daer wy haerlieder soo dickwils van
vermaenden/de welcke sonder ghelijcknisse wesende veel stercker dan
Aignan, belette dat sy ons niet en conde hinderen ofte quaetdoen: Het
is somwpien gheschiet dat sy haerlieder vindende bespronghen/belof-
te deden/van te gelooven als wy deden. Waer volghende t' gemeyne
spreekwoort/te weten dat nae dat het pericledoor wy is/men niet den
Heiligen gerckt oft spoot/plupder oock 300 haest als zy verlost waren/
en ghedachten niet meer op hare beloften. Hier en tusschen om te too-

ghen dat t'ghene splyden gheen kinder spel en is/zoomen secht. Ich hebse dickwils zoo bevanghen ghesien van dese heilsche grouwel / dat als haerlieden te vozen quain / hoewel zy daer van te vooren gheleden hadden / slaende metten handen op haer dogen: Ja van vreesheit het sweert haer wtbreckende al claghende / seiden tot my oft andere van onse geselschap / Mair Atou-alsap, Aceguerey Aignan Atoupauc: Dat is te segghen: Fransinan mijn vriend oft mijn oprecht Vontghenoet / ick vrees den Duppel of den boosen Gheest meer als alle andere dinghen. Ende zoo daer teghens de ghene vande onsen / daer zy teghens spracken / haerlieder seide: naceguerey aignan, dats te segghen: Ich en vrees hem gantsch niet. Verclaghende als van haerlieder staet / antwoorzen daer op: Eplaes hoe gheluckich zouden wy wesen / indicu wy daer van zoo bezigt waren als ghy lypden. Wy seiden weder tot haer / ghy behoordet te ghelooven ende u gantschelic te vertrouwen / ghelijck wy doen op den ghenen die daer stercker ende machtigher is als hy. Daer ghelijck ick alreedyt ghezept hebbe / hoewel zy zonnwopen ziende het onghewal haerlieder naeckende / alreedyt aengheromen / protesteerden ende beloofden sulcx oock te doen. Zoo ginck haerlieden het selve terstont wt den hoofde / ende en dachten daer niet meer op.

En al eer voordert te gaen / zoo zal ick hy hoegen tot propooste van t'ghene ick aengheroert hebbe van onse Brisilliarsche Amerikanen / die ghelooven de onsterfelickeheit der zielen: Dat de Historyschryver van West Indien secht / niet alleen die Wilde van Culco, Hoofsiade van Peru / ende de ghene van daer ontrent bekennen insghelijcx d'onsterfelickeheit der ziel / maer dat meer is (niet tegenstaende de maxime byder Theologi altyt gheshouden / te weten dat alle Philosophen / Heydenen ende andere Barbarische menschen / onthent oft nemmen meer gheweten hebbende van de opstandinghe des vleesch / 30 gheleed zy noch inde verripsenisse vande lichamen / ende ziet hier d' exempel / t'welck hy daer van by brenghet: De Indianen (zept hy) ziende dat de Spanjaerts / opslaende de graeven om te hebben het Gout ende de Rijckdommen die daer inne verborghen laeghen / de Seenderen vande dooden herwaerts ende derwaerts wierpen / baden haerlieden / op dat sulcx henlieden niet en verhinde oft belette aen de verripsenisse / dat zyse al zoo niet en zouden willen verstoppen: Want zept hy / sprekende vande Wilde van dien Lande / zy ghelooven de opstandinghe der Lichamen / ende de onsterfelickeheit der zielen. Daer is oock noch een ander Heydensche Nuthen / de welke bevestighende dat in voorleden tyden secker Heydensche Patie zoo verre gheromen was / dat zy dit artie gheloofde / zept daer van op deser manieren: Daer na overwan Cezar Ariovistus ende de Duptschen / de welke wten maeren groote Lypden waeren / ende insghelijcx oock zeer rloech ende stoude / want zy bochten zeer grouwelich ende onberoeschdelich / ende en vreesden de doot niet / op hope dat zy weder zouden verripsen,

De Wilde van Peru geloofde de verripsenisse des vleesch.

De Spanjaerts van Indien 4. boeck cap. 114.

Tegen de
Arjopen

Al tweelck ick wel dupbelijck alhier hebbe willen verhalen / op dat
et pegelijck verstaet / dat hoe wel die meer als verdupbelden Arjopen
daer van t' landt herwaerts ouer vol is / die ghemeyn hebben niet onse
Tououpinambaoits dat 3p hun laten vooftaen / ja op een veel byem-
der ende beestachtigher maniere als 3plipden / datter gheen Godt
en is.

Dat 3p ten minsten van haerlieder moeten leeren datter Dupbels zijn
om te pynighen / ja selfs hier op der werelt den ghenen die daer Godt
verloochenen ende sijne moghentheyt. Ende zoo 3p daer teghens wil-
den vooftzinghen het ghene eenighe van henlieden hebben willen
stuftneren / dat al zoo der gheen ander Dupbels en zijn als de quade
ghenegeentheden vande menschen / maer een sotte opinie oft voozne-
men soude wesen in dese Wilde hebben van dingen die niet en zijn
antwoorde daerop dat so men viel ouerleghe tghene ick geseyt hebbe en
tghene oock waerachtich is / te weten dat die Americanen / wterlijck /
sienlijck en daedelijck ghequollen worden vande boosen ghesten / wel
licht te oordelen is / niet wat clapsfondament men sulcks der men-
schen passien oft gheneghentheden toe schijvende / want hoe ghe-
weldich die souden moghen wesen / hoe souden 3p den menschen al-
sulck een pynighe ende torment comen aendoen / ick laete te spreken
vande erbarentheyt der saken diemen herwaerts ouer siet gebueren /
ghelijck ick oock (ten waer dat ick de perrenen stropen wilde vooz die
Werckens / die ick hier teghenstaet) tot desen propooste soudemoghen
by bzinghen tghene in die Heplighe Schrijftuer verhaeldt wordt /
van zoo veel Betesene / die de Doons Godts vande Dupbel verlost
heeft.

Ten tweeden deur dien dese Arjopen oft Goddeloose ontkennen
de alle waerachtich vooftstel gantsch onwaerdich zijn datmen hen-
lieden by bzinghe t' ghene die Heplighe Schrijftuer soo hoorlijck en-
de heerlijck verhaeldt vande onsterfelijckheyt der zielen / ick sal haer-
lieden noch vooftstellen onse arme Byfillianen / de welke in haerlie-
der verblintheyt henlieden noch leeren sullen dat inden Mensch is /
niet alleenlijck een Gheest die metten Lichaeme niet en sterft / maer
oock dat hy daer wt ghescheppen wesende / die ewighe salichheyt
oft onsalichheyt onderwoopen is.

Ende ten derden / belanghende de Werrijenis des Vlopsches / daer
dien oock dese honden henlieden laeten denken: Dat zoo wannet
het Lichaem doot is / daernaemimmermeer weder opstaen sal / ick
stelle henlieden daer teghens die Indianen van peru de welke int
midde van haere valsche Religie / ja niet hebbende by nae ander
kennisse als deur ingheven vande natuere / ouertuyghende ende loo-
ghenachtich maekende dese gruwelijcke Aftersaers / sullen te-
ghens henlieden opstaen ten wterste Dordele / maer overmits
soo ick gheseydt hebbe / dat 3p wesende argher ende bovenmaect
veel booser als de Dupbels selue / de welke (zoo Sint Jacob seyd)
ghelooven datter een Godt is / ende hem byeen. Ick henlieden
se veel

te veel wree aen doe / dat in hemlieden dit Barbare Volck ghebe tot
Leeraars : sonder voorber te spreken van zulke Goddeloose/300
kerfende ickse al recht nae de zelve toe/altwaer 3p ghyvoelen sullen die
wysheit van hare schizichelijcke dwalinghen.

Woo om weder te comen op mijn principael voornemen/ welck
is te vervolghen/ tghene men seligie mach noemen onder de Wilde
van America: Zoo segg ick ten eensten/ soo verre men wel nauwe on-
derforche t'ghene ick daer van aengheroert hebbe/ te weten / dat in
plaetse dat 3plieden wel begheeren souden in ruste te Leven/ nochtans
bedwonghen werden zoo warmer 3p hooren Wonderen/ te beven om
der eene macht die 3p niet en comen wederstaen dat daer was licht-
lijck af te nemen is/ dat niet alleenlijck die sententie van Cicero die ick
int beginfel verhaelt hebbe/ houdende datter gheenderhande natie
van volcke en is die niet en gheuoelt datter eenighe Godsheyt is / in
haerlieder bevesticht/ words/ maer oock dat dese vreesse diese hebben
van de ghenen diese niet en hebben willen kennen/ sal haerlieder alle
aenschuldighe benemen.

Act. 14. 170.

Ende overfulcr als daer by den Apostel ghesepdt worde dat niet
teghenstaende Godt in voorden 3yden alle heydenen heeft laeten
wandelen in haere weggen/ nochtans streckende 3yden seggen ende
goetheyt over alleen/ de haerlieder roefende/ den 3yden van den
hemel ende alle wysheit haerheyt/ en heeft haerlieder nipt ghelaten
sonder ghetupghen / Daer den blycke ghenoech 300 warmer de
menschen haeren Schepper niet en kennen / t'selvocont den haere
hoosheyt. Ghelijck oock om haerlieder noch meer te overtuppen/
noch op een ander plaetse ghesepdt worde / dat t'ghenonsienlijck is
in God ghesien ende ghespurt wort tot die scheppinge des werelts.

Rom. 1. 106.

Daerom hoewel onse Americanen hen niet en belpden met den
Monde/ so veel isser af nochtans / dat 3p in haer selven overwoont
zijnde datter eenighe Godsheyt is / ick besayte dat ghelijck 3p niet
en sullen wesen gheertuseert/ 3plieden oock gheen onwetenschap en
sullen comen voorwenden.

Maer behalvent'ghene ick ghesepdt hebbe dat 3p gheloober aen-
ghaende donkerseelicheyt vander Ziele die 3p gheloober/ den don-
der daer van 3p versprecht zijn / ende de dwyvels en boose Geesten
die haerlieder pyntighen ende quellen/ welcke dyt punten zijn die
men voor al moet noteren) ick sal noch ten vierden bewysen niet te-
ghenstaende die doncker dwyseheden / daer inne 3p versnoken lig-
gen/ hoe dat dit saedt van seligie (indien nochtans t'gene dat 3p doen
dese tittle weerdich is) voortrouwt/ ende in haerlieden niet onderdrukt
can wesen.

Caraibes.
Dalkes
Propheet.

Om dan noch voorber in dese materie te treden/ men moet weten
dat onder haerlieder zijn seer seker Propheet die 3p noemen Garaibes,
de welcke gaende ende comnende van een dorp in vander ghelijck
de Cassaboeben oft Mupstooters int dorp/ dom haerlieder wgs ma-
ken/ dat 3p ghewernschap hebbende metten Gheesten daer deur niet
alleen.

alleen sterckte geben aen de genen diet hun beliest om te ober waken ende r'onderbzingen huune Wpanden alsmen inde Woelghe gaet/maer oock dat het zplupben zijn die doen groepen die groote wortelen en vuchten die ick elders beschreuen hebbe/dat dit Lant van Wylslien voortbzinght. Daer en boven is/gelijk ick verstaen hebbe vande Collucken van Moynandpe / die lange in dat Lant gewoont hadde/ onse Tououpinambolts hebbende dese gewoonte dat zy alle drie oft vier jaer met grooter solemniteyt vergaef/ alsoo ghy verstaen sult/siet hier wat ick daer van metter waerheyt segghen mach. Alsoe van een ander Fransman ghenaemt Jacob Rousseau en ick met een Colluck ober Lant gingen hebbende een nacht geslaep in een Doyp genaemt Coruia, des ander daechs heel vroech so wy meenden voort te gaen/wy sagen ten eerste die Wilde vande nacht gelegen plaetsen/die daer van alle canten by quamen / beneffens den welken hendeden volchden de gene van desen Doype/ende werden terstont op een groote plaetse versamelt/tot vijf oft ses hondert toe.

Daerom wy daer stille blippende onne te weten tot wat eynde dese versamelinghe gheschiede / alsoo wy weder keeren souden / sagghen wy henlieden terstont hun versprepen in drie hoopen / te weten alle de Mannen in een Doyp alleen / die Vrouwen in een ander/ ende insghelycks die kinderen. Ende deur dien ick sach thien oft twaelfue van dese myns Heeren caraibes die henlieden ghehoecht hadden byder Mannen / ende daerom vermoeden de batter eenighe extreordinaere saecke wel mocht omgaen / ick badt ernstelijck myne medesessellen dat wy daer souden blippen / om dese mysterie te sien/ welck wy toeghelaeten werde. Albus na dat die caraibes, al eer henlieden te schepden vande Vrouwen ende kinderen haer scherpeelijck geboden hadden/wten huyse daer zy waren niet te vertrecken/maer dat zy van daer wel aendachtelijcken souden toehoozen als sy henlieden souden hoozen singhen: ons oock bevolen hebbende / dat wy ons besloten souden houden inde plaetse daer de vrouwen waren/ so wy waren ontbypende/sonder alnoch te weten wat sy doen wilden/begonnen wy te hoozen wten huyse daer de mannen waren (welck geen verricht stappen was vande plaetse daer wy waren) een seer stil geluyt oft geruchte/gelijk ghy soude seggen de beselinghe der gener die hun getyde lesen/ welck de vrouwen hoozende wesende ontrent twee hondert in getalle/haer oprechte en seer nauwe toeluyfterende/na dat de mannen haerlieden stennene allenskens verhebe hadden/en dat wyse al isamen seer verscheepdelijck en dupdelick hoozende singen/tot meer malen verhaelen dese woorden/daer met sy gewoon zijn henlieden tot noodicheyt te verwecken he.he,he,he,he, wy waren heel verwondert als die Vrouwen van haer zyde henlieden antwoorde en met een bevede stemme dicwils repeterende dese selve woord he,he,he,he,he, begonde overkupt te roep in sulcker manieren geduerende meer als een bierendeel uurs / dat wy haer aenschoude/ niet en wisten wat ghelaet wy soude toonen. En metter daet overmits dat zy niet alsulcke geschrey maectten

Wylslien vande An-
thens belan-
ghende groo-
te secke van
de wilden.

Sack van
de wilden.
Wylslien ge-
schrey vande
selde vrom-
men.

ten / maer doch daer beneffens met groote onfchynlichheide opfyn-
ghende harre Mannen fchudden / ende fchupmberken / iae de lom-
wughe (ghelijck de ghene die herwaerts ober de ballende fiekten heb-
ben) never vielen als van haer felven. Ick en gheloobe anders niet
oft de Duppel moefte haer int Lijf vaeren/ende datfe daer deur alfoo
rafende werden/zulcks dat wy inghelijck hoozen die kinderen alfoo
ghebeeren ende hun felven tormenteren inden Dupfe daer 3p befchep-
den waeren / welck nae by het onfe was : hoewel segghe ick dat ick
meer als een half Jaer onder den Wilden verkeert hadde / ende dat
ick ghenoechfaem by haerlieder ghewent was / 300 deel ifter af noch-
tans / (om niet en beynfe) dat ick als doe eenichfins verbaest zijnde/ef-
niet weteende wat eynde dit spel nemen zoude/ick wenfte wel te wesen
wederom in onse Stercke. Rochtans naer dat dit gefchal en eyffelijck
gebeert geerindicht was/die manne een wepnich paufierende / (zwypen
de alsdoede vrouwen en kinderen al stille) wy hoordeuse anderwaerf
finghende/en haereftimmen verluydende met zulck een wonderlijck
acroozdt/ Dat ick daerop een wepnich weder verftout zijnde/hoozen
de dit zoet en liefdelijck geuyt men wel dencken mach, dat ick wenfte
na by te wesen. Maer deur die / fo zeker meende wt te gaen om haerlie-
der naerder te comen / niet alleenlijck de vrouwe / daer van hielden / maer
oock onse Collick fepde / dat binnen den tijt van vijf ofte fcs jaren dat
ick in dien lande verkeert hadde / noyt hadde derve befaen hen te laten
binden onder de Wilden op alsulke fcefte / en overfulck ick mede fo by
zepde / niet wiffelijck doe en foude / daer te gaen / byfende my in eenich
pericte te fteflen / fo bleue ick een wepnich in twyfel: Rochtans deur die
ick my naerder bedocht en de zake overlept hebbende / gern groot fon-
dement en fack in zijne rebene daerby geuoerht / dat ick my verliet op
de vrientschap van zeker goede gypsfaerts in dat Dorp woonachtich /
alwaer ick te voer vijf oft zes mael gewest was / ick verftoute my eef-
deels tegens ende eensdeels met dancke wt te gaen / comende dan on-
trent de plaetfe / daer ick dit gefack hoozde / gelijck die hupfen bande
Wilbe fcer lanch zijn en ront van fafcon (gelijck ghy seggen zout de
fpeelhoben van herwaerts over) met cruyt bedect totter aerde toe / op
dat ick te beter fien zoude / maecte ic ee gat metter hat deur het dach.
Also dan teerke doende met mijn binger aen twee Franchopfen / die
ontrent warde / zpliedde deur mijn eyde verftout weseende en zonder een-
ich letfel oft zwacricheyt daerby comende / gingde wy alle drie gefaem-
delich binnē dien Dupfe. Werkende dan dat die Wilde (fo onse Collick
hen liet duncken) haerlieder niet en ontfetie oft deur ons verbyftert en
werde / maer ter contrarien houdende haerlieder wesen en ozbonantie
met ee wonderbare wylde / verbolchde haerlieder gefack / wy ons voe-
gede al foetgens in enen hoek / wy bemerkte al na onse behage. Maer
holgende tegene ick hier voer beloofte hebbe / als ick hebbe gefproke van
hunlieder dansfinge in hunlieder drincfeeste en calouinagen / dat ic ooc
zoude verhalen die ander maniere van dāfen die sy hebben: op dat ickfe
des te beter reprefentere / ziet hier de myne en zede en gefte die sy hielden

Van dat
fafcon der
wilde wy:
en 34n.

Hiftorie

Alle de een dichte byden anderen / sonder kenneloden by der handen te
houden / oft van de plaetse te verſetten / maer ſtaende in een ronde / bo-
een t'lijf overhanghende / winghende een weynich t'lichaem / verroe-
rende alleen het rechter been ende voet / een peghelick oock houdende
de rechter hant op ſyn billen / ende de linker arm ende hant hangen

De man-
kende in
vande

de / ſonghen
ende danst
op vier ma-
nere. Ende
hoort also
der / over-
mits de me-
nichte / dyle
ronden wa-
re / wende
int midden
han elc dyle
ofte hier vā
deſe Carai-
ben ſighe-
lick toeghe-
monet met
rocht / mur-
ſen en arm-
ringen ghe-
maect van
ſchoone na-
turele plup-
pen vā her-
ſchepde co-
leuren / hon-
debe truge-
liet in elcke
handt eene
Maraca, dat
is te ſeggen
hellen / ghe-
maect van
zeker huyt-
ten / groeter
dā es ſtrups
Op daer vā
te elden ge-
ſprokt heb-
be / op dat
heden ſp / de

Gheest

Gheest daer kme naemaels spreken soude/om de selbe dan te eyschen
 tot sulc een gebuyck/ en hielden niet op van daer mede te clucke
 ende gheluyt te maken. En voozwaert ick en soude se niet beter conne
 vergheijken inde Staet daer sy als doe waeren/ dan by de Closhu-
 ders en mynspooters van dese gesapte herwaertsover/ dewelcke ab-
 serende het arin gemeyn volck/loopen van een plaets in dander met
 de cassen van S. Anthonis / S. Vernaert en andere diergelijcke In-
 struminten van Afgoderie/ welck ick benessens de voorsz. beschry-
 ghe u alhier hebbe willen representeren byder navolghende figure
 vande Danser ende Luyder van de Maraca.

De Caribben
 byden de
 Maraca.

Daer en boven dese Cariben, haerlieder verhoorzderende en sprin-
 gende nu voozwaerts nu achterwaerts en hielden haerlieder niet al-
 tijts op een plaetse gelijk die andere. Zelfs ick beinnerde dat sy hou-
 dende een houten Riedt lancch vier oft vyf voeten/ en aen teynt van die
 bladeren van Perum, (daer van ick op een ander plaetse vermaent
 hebbe) gebuocht en aenghesteken: haer kreende en blafende aen alle
 kanten den roock daer van op de andere Wilden/ seiden tegens haer-
 lieder. Op dat ghy uwe vanden meucht overwinuen / ontfangt alle
 ghelijck den Gheest der sterckheyt: Ende sulcx deden dese Meester
 Cariben tot meermals. Nu dese Cerimonien ghebueret hebbende
 by nae twee uren lancch / dese vyf ofte ses hondert Wilde Idenschen
 niet op houdbende van alstet te Dansen ende singhen/ soo was daer al-
 sulck een melodie / dat ghemerckt sy niet en weten wat dusse is /
 de ghene diet niet ghehoort en hebben / en souden nemmen niet con-
 nen gheloooven/ dat sy lieden zo goet accoozd hielden. Ende ouersulcx/
 in plaetse dat ick metten eersten van dese seeste (wesende 300-ick ghe-
 seft hebbe) hups vande Vrouwē eenichsins byzede hadde/ zo schrey
 ick als doe in recompense van dien alsulck een blipschap / dat niet al-
 leen hoorzende het accoozd zo wel ghematicht van een so groote me-
 nichte volcx/ ende boven al/ deur de cadentis ende fausset van het lier/
 alle met lancchsame stemme besluptende elck veers/ segghende heu, he-
 uare heura, hebraure, heura, heura, ouck: Zek bleef heel ander Gheest
 opgenomen nae oock zo dreckwils als my t selbe te boozen comt en-
 de ick daerom dencke / het herte my ontfpranghende / my duncke dat
 t selbe noch in myne ooren clinct.

Caribben
 blafende ope-
 de andere
 vande.

Soo wanneer sy wilden ophouden staende metter verster boert tegens
 d'eerde stercker als te boozen / nae dat een pegghelijck vooz hem neder
 ghespogen hadde / prononcerden alle eendrachtelijck met een holle
 stemme twee ofte driemael he, hua, hua, hua, ende hielden alsoo
 op. Ende deur dien ick als doe noch niet volcomelijck verstaende
 haerlieder spraeke/ hen lieden had hooren spreken verseyden din-
 ghen die ick niet en conde begripen/ hebbende den Tolluck ghebeden
 dat hy my die soude willen wtlegghen. Soo verclaerde hy my ten
 eersten/ dat sy luden seer ouerdoende geweest waren om hunne ouer-
 leden groot Waders te beclaeghen / die soo cloeck gheweest sijn/ ende
 mocht ons daer nae hem selben daerinne ghetroot / dat sy naer hunne
 doot

boot verzeekert waren de selve te gaen binden achter de hooge Berghen/al waer zy niet haerlieder zouden dansen ende vrolich wesen. Inghelijck/ dat zy wter maeten zeer gedreghet hadden de oueracas, wesende een Natie van volcke haere vpanden/ de welcke (zo ick elders ghezept hebbe zoo baillant zijn/ dat zyse noyt en hebben connen t' overbezenghen) als dat die zeer haest van haerlieder ghevanghen ende ghegheten zouden worden/ gelijk haerlieder Caribes henlieden dat selve toeghefeyt hadden.

Oncker ge-
boeten vade
generals di-
lucie onder
den Ameri-
cayen.

Woort dat zyder onder ghemenghelt ende mentie ghemaect had- den in haerlieder Liedekens: Dat de wateren eenmael zoo hooghe ge- bloeyt zijnde/ datse de gantsche aerde bedekten/ alle menschen ter we- relt daer deur verdroncken waren / wtghenomen haerlieder noozou- ders/ die henlieden salveerden op de hoogste boomen van haerlieder Landt: Welck leste punct/ t'welck het ghene is onder henlieden dat de Scheytuere naest by coemt / ick henlieden op ander tyden noch meer hebbe hoorzen verhalen. Ende zulck wesende wel te gheloooven / dat zy van hant te hant eenighe saecken verstaen hebben aengaende die ghe- meyne ende groote Senuloet/ die daer gheschiede ten tpe van Noe/ volghende de costumie vanden mensch/ die altyt de waerheyt verdoe- ben ende verkeert hebben in loghen. Daer by ghevoecht zoomen hier boven heeft comen zien) dat henlieden benomen zijnde allerley ma- nieren van schryven/ zy luyder zeer qualick die dinghen hebben connen behouden in hare supverhepdt / zoo hebben zy dese fable daer toe ghe- bonden/ (ghelijck de Poeten) dat hare noozvaders haer salveerden op de Boomen.

Om weder te comen op onse Cariben, zy en waren niet alleenlick dien dach wel onthaelt van alle die andere Wilden / de welcke henlie- den zeer magnifiquelick tracteerden met de beste spys die zy condert becomen (zonder nae haerlieder ghewoonte) na te laten van haerlieden doen drincken ende caouineren, zo veel als henlieden liefde: Maer ooc mijn twee Fransche metgesellē en ic/ zo wy (gelijck ick gezept heb- be) ons onversiens oft by gevalle hadden laten binden op dese Vastel- abont/maecten van ghelijcken goede chiere met onse Moufacars, dat is te segghen: goede Vaders des hupsghesins/ die den passagiers t'eten gheben. Ende na al desen/ zoo wanneer dese feestelicke daghen (op de welcke zoo ick ghezept hebbe alle dat Apen spel / t'welck ghy verstaen hebt/ gheschiet/ van drie in drie/ oft van vier in vier / tot vier jaren on- der onse Tououpinambaouls) ghepasseert zijn: Aes sountwpen eer/ die cariben gaende particulierlick van d'een Doorp in d'ander/ laeten vande schoonste plumagerie diemen vinden mach/ toemaken: In diek hupsghesin drie ofte vier/ ofte meer of min/ nae dat haerlieden goet- dunct / van dese Cloeykens ofte Bellen / die sy noemen macaras, de welcke also vercheyt zijnde/ planten zy die int midden vande hupsen/ ende ghebiiden als dan/ datmen henlieden te drincken ghebe. In boe- ghen dat dese bedrieghers oft schalcken doende te verstaen aende an- dere arine Ibioten/ dat dese vruchten ende soorte van Couwoorden also hol

Coemahn-
ge vande
Maracan.

Volcompe sa-
pessantie.

alzoohol ghemaect berriert ende gewet/ des nachts eten ende d'inc-
ken/ een preder Meester vanden hupset/ selve geloovende/ en veruynt
niet neffens de zonne te stellē/ niet alleenli. Wel/ Wleesch ende Wisch/
maer oock haerlieder d'anch/ ghenoeint caouin, dat meer is laetende
de selve alzoohol in d'eerde gheplant twee ofte drie wicken lauck/ alrijds
ghedient vande selve gherichten. Zoo hebben zy nae dese Dooverie
alsulck een vzeint gevoelen van dese maracas (de welcke zy doozgaens
ende handt hebben) dat zy de selve toeschypvende eenighe heplichghed/
segghen dat dickwils in lupden der selver henlieden eenen Gheest is
toesprekende/ sulcx dat zy daer op alzoohol verwpfelt zijnde/ zoo wy on-
dertusschen passerende deur haerlieder hupsen/ ende siende eenighe
spyse dese maracan doozgheselt/ de selve namen ende op aten (ghelyck
wy dickwils ghedaen hebben) onse Americanen laetende haer dunc-
ken/ dat sulcx ons eenich ongeluck soude causeren/ en waren daer niet
min omstelt/ als daer zyn de supersticieuse nae- volghers van Baals
Priesters/ siende henlieden ontuenen die offerhanden die haerlieder
afgophens ghebzocht werden/ van van sy midler tijt tot Gods laster
haer bettelick ende luplick voeden met haerlieder hoert ende bastaer-
den. Dat meer is/ Zoo wy daer wt oorsake nemende/ van haerlieden
te verthoonen haerlieder dwaelinghe/ haer sepden dat die Carai-
ben haerlieder wijs maekende dat de Maracan aten ende d'zoncken/ niet
alleen daer nune henlieden en bedrogen/ maer oock dat zijt niet en wa-
ren/ zoo sy valschehick haer roemden/ die haerlieder vzychten ende
grooten Dorpelen deden wassen/ maer God alleen/ inden welken wy
ghelooften/ ende die wy haerlieden vercondichden: Dat was soo veel
in haerlieder regard/ als het doet herwaerts ober te spreken op
den Paus/ of tot Parijs te seggen/ dat de Caffe van Sinte Godelieve
niet en doet regent. Oock dese hupchelaers vā Carai- ben ons niet min
hatēde/ als de valsche Prophteren van Jezabel (vzeisende haerlieder
lecker broeck te verliesen) dedē dē opzichten dienaer Gods Ehas/ die
insgelick haerlieder bedyoch outderte/ beginnende ons te schuwē/ ont-
sagē zelfs te comē of te blyvē inde Dorpē daer zy wistē dat wy wartē.

Grote danc
lieden.

1. dec. 19/16

Wachtvnde
vermichte de
loggen.

Doozts hoewel onse Tououpinambaouls volgende t'gene ic geseyt
hebbe int begin van desen Capittel/ inde niet tegghenslaende alle Cere-
monien dese ghebzyupken/ niet en eeren dooz bupgen van knyen ofte
ander wterliche wamierē vā doē haerlieder Carai- ben, noch haerlieder
maracan, noch oock eenich ander creatuere/ vele min de selve bibdē of
antwoepē: Nochtāns om doozts te seggē t'gene ic in haerliedē gemercke
heb/ in Cap vā Religie/ so sal ic noch verhalē dit eyndel. Op cē tijt we-
sende met sonnige vā onse natie in eē Dooz genaest Ocarentin, gelegē
2. mple vā Coriua, daer ic tetstōt vā vermaet hebbe/ also wy t'abont-
mael atē int midde vā zekker gemeene plaetse/ die wilde daertoe lopdē
om ons te siē en niet om mede te etē/ want zoo zy penant eer bewysen
wiltē/ en sullē niet hem geen mael houden/ zelfs de oude mannen ons
geern siende comen in hare Dorpen/ ende daer op moet d'agghende/
ende ober sulchs toonende ons oock alle ghelaet van vziendtschap
dat

De ende dat moghelijck is) al oft onse lijf wachten gheweest waren/elck heb-
 mannen van beende in de hand seker vischveen lauch twee ofte drie voeten/gemaect
 de Touoapi in maniere van censaghe/ staende rontsom ons / om daer mede die
 nambools kinderten te weeren/torten welcken 3p sepden op haerlieder spzaecke/
 licf ghetal ghy cleyn gheborste gaet van hier / want ghy en zijt niet waerdich te
 teghens den comen by dese lypden/na dien/segge ick al dit volck/ sonder een woorz
 fanchopst. te spreken oft onse propoosten te beletten/ ons niet vrede had laeten
 ons mael volbzeughen/30 wasser een oude grijsert di welke gade ge-
 slaghen hebende/dat wy Godt ghedaencht hadden int begin ende int
 eynde vande Maeltijt/ons vzaechde/wat heeft die maniere van doen
 te beduyden die ghy te hant ghebruyckt hebt / hebbende alle ghelyck
 tot twee mael uwe hoeden afghenomen ende sonder een woorz te spre-
 ken/wrghenomen een alleen/alzoo stille gheseten: Tot wiens wast dat
 die een zijn reeden voerde / was het teghens u lieden die daer ptesent
 waert / oft pemandt anders dier niet by en was? Waerop ick dese
 occasie waernemende/die zoo wel te passe quam om henlieden te spre-
 ken vande oprechte Gods dienst/daer by ghevoecht/dat behalven dat
 dit Wozy qarentin is vande meest ende best bewoonde van dien lan-
 de/300 bemerkte ick zoo my dochte/die Wilbe alsdoe meer ghenegen
 Onsfake om den vilden te verontli-
 ghen den waerachtigen
 Godt. ende beter ghesint om ons ghchoor te gheven/als op ander tyden/ick
 hadt onsen Tolluck dat hy mijn soude wille behulplich wesen om hen-
 lieden te doen verstaen t'ghene ick henlieder soude segghen. Dae dien
 dan/om te voldoen de vzaghe vande grijsaert/ ick hem gheseyt hadde
 dat het tot God was dat wy onse ghebeden ghedaen hadden/ende dat
 hy hoe wel hijt niet ghesien hadde ons niet alleen wel verstaen hadde/
 maer oock dat hy wiste wat wy pepnsde ende int herte besloten had-
 den/ick began henlieden te spreken van het schepfel der Werelt/ en-
 de hoben al wisteerde ick op dit punct/te weten haerlieder wel in te
 pzenten ende doen verstaene / dat Godt den mensch ghemaectt heb-
 bende veel erclenter als alle andere creatueren/t' selve ghedaen had/
 op dat de Mensch zoo veel te meer zyuen Schijpper ghehouden sou-
 de wesen te eeren ende ppsen.

Daer toe voeghende dat deur dien wy hem dienden / hy ons be-
 waert hadde int overbaren bander Zee/ al waer wy deurgacs vier
 oft vijf maenden waren swervende/ eer wy te lande quamen.
 Inghelijcks dat wy daerom niet en vreesden/ ghelyck zylipden ghe-
 quollen oft ghepuyticht te wesen vande Aygnan noch in dit leven noch
 hier naemaels: In voeghen sepe ick haerlieder / dat zoo 3p haer-
 lieder wilden belieren van haerlieder dwalinghen/ dat mine haer-
 lieder Caraien/bedzieghers ende loghenaers haerlieder waren hou-
 dende / ende van ghelycken verlaeten haerlieder wzeede ende Wil-
 den arddt sonder meer te eten het Welsch van hunne Wpanden / dat
 3p de selve gaben soudens vercrpghen die 3p metter daer bevonden in
 ons te wesen. Om sozt te maeken / op dat wy henlieder onder wyse-
 de van menschen val ende verderfenis/ henlieder mochten berceden
 om Jesum Christus aen te nemen / haerlieden altyts voorthoudende
 ghelyc.

gelijckenissen van dingen die henlieden best bekendt waeren / 300 waeren wy meer als twee waren lanck met dese materie besich. Daer van ick nu om corthepts wille / alhier gheen breeder verhael doen sal.

Al alle gader met groot verwonderinghe als 300 toehoorende ende de seer nauwelustere ende: sulcx dat zy in verbaestheyt ghecomen zijn: de deure ghene zy ghehoort hadden / 300 wasser een ander oudt sijn: de welke t'Woordt vattende / seide / hoorwaer ghy seght ons wondert ende seer goede dinghen die wy noyt te voozen ghehoort en hebben.

Rochtang (seide hy) utwe redene heeft my doen ghedrucken t'ghene wy tot meer mael onse hoor Vaders hebben hooren verhaelen: Te weten dat over langhe tijdt / ende sebert het ghetal van 300 veel waenen / dat wyse niet en hebben comen onthouden / een Mair, dat is te segghen / Frans-man oft vzeemdelinck gherleedt ende gebaerd / ghelyck de sommige onder u lieden quam in desen Lande / de welke / meynende de selve te byenghen tot kennisse ende ghehoortsaemheyt van u lieder God / henlieder de selve propoosten hoor hiel / als ghy ons nu ghedaen hebt: Maer 300 wy oock van aver tot haer verstaen hebben / en wildent niet ghelooven.

Ende daerom 300 quam een andere / de welke in tecken van verbloekinghe henlieder in handen gaf t'Sweert / daer mede wy sebert altyds elck anderen vermoozt hebben: sulcx dat wy daer inne 300 verre ghetreden zijnde in t'ghebyrk.

Indien wy al nu / verlatende onse ghewoonte / t'zelve nae lieten / alle die natien van volcken die ontrent ons ghelegghen zijn / zouden met ons spotten: wy repliqueerden daer op met grooter instantie / dat soo veel schilt het / dat zy behoorden te ontfien de bespottinge van andere / dat ter contrarien 300 zy wilden als wplieden aanbiden ende dienen den eenighen ende warachtighen Godt van Hemel ende Aerde / wy haerlieden vercondichden indien haere vanden omzulcker oorsaecke haer naemaels quamen bespynghen / zy zouden de zelve overwinnen ende alle tonder byenghen / in formula deur de cracht die Godt als doe onse woorden ende rebenen gaf ende instozte / onse Tonoupinambaoits wierden sulcx beweert / datter niet alleen veel van haerlieder beloofden van die tijt af te Leven 300 wyse hadden onder wesen / selfs dat zy niet meer Menschen Wespich eten en zouden van haere vpenden: Maer oock nae die tsamenspreckinge (de welke 300 ick ghesepde hebbe zeer lanck ghebuerde) vallende met ons op haere knyen / een van onse gheselschap / daer van Godt loverade ende danckende / dede overlupdt t'ghebedt in midden van dit volck / welck daer hae haerlieder wt ghelept ende bediet wert by den Collick.

Dat ghedaen zijnde / soo bededen zy ons slapen ghaen op haerlieder maniere op caroen Bedden / hangende onder den blaetvoen Hemel / Maer al eer wy conden in slap gheraerken / soo hoorde wy haerlied al ghelyck ende over hoop singen / dat om haerlieder te wreken

De wille
seer verwoen
der hoor en
de spreckende
vande waer
achtighen
Godt.

Stabel
verhael van
een wille,

De wille be
tohen haerle
der tot God
te bekeeren
voegen hanc
by de ghebed

ken van hare byanden/van noode was dat zyder vangen ende op eten zouden noch meer als zy te boozens gebaen hadden. Siet daer die ongestadicheit vā dit arm volck/ een schoon Crispel van de verdorvenheyt vā s' menschen natuere. Nochtans hebbe ick gevoelen/ dat by al dien Wilegagion niet afgefallen ware geweest bande gereformeerde Religie/ en dat wy noch langer in die landen geblev hadden/mē wel eenige getrocken en ghewonnen zouden hebben tot Jesum Christum.

Ick hebbe daer nae ghedacht op t' gheue zy zeyden te hebben verstaen van haerlieder vooz Vaders als dat het veel hondert Jaren geleden was dat eenen Mair, dat is te segghen (sonder te ondersoeken oft een Fransman oft Duytsch was) een man van onser natie / ghecomen zijnde in haerlieder Landt/ haerlieder vercondichte hadde den warachtigen Godt/te weten oft niet wel gheweest mocht hebben permanent vande Apostelen. En oversulx sonder aen te nemē die fabulense Boeken/de welcke boven t' gheue die W. Schrift daer van zeyt / men beschreuen vint van haerlieder reysen en Peregrinatieen. Nicphorus verhalende de Historie van S. Mattheus / segt expresselyck dat hy't

2. Boeck cap.
44.

10. Sal. 19. 5.
10. Sal. 10. 18.

Evangelie gepredict heeft int Land vande Camibalen dat menschen eters zijn/wesende een volck niet te zeer wijt ghelegghen van onse Brasiliensische Americanen. Daer streuende veel meer op de passage van S. Pauwels getrocken wt de 19. Psalm. te weten/haerlieder stemme is gegaen over de gansche Werelt en haerlieder woort tot het eynde der Werelt/twelck sommige goede wtleggers beduydt op de Apostelen: aengestien / seggh ick dat zplierd geweest zijn in veel verre Landen die ons onbekent zijn/waerom zouden niet mogen geloovt dat permanent het zy een oft meer van haerlieder geweest zijn int land van dese Barbaren. Iae dat selve mach dienen tot een voozlicht en generale wtlegginge vande woordē Jesu Christi/ als dat zijn Evangelie zoude gepredict worden over die gansche Werelt / het welcke ick nochtans niet willende andersins houden staende int regard vande tijt der Apostelen / nochtans wel verskeren mach / gelyck ick hier boven in dese Historie bethoont hebbe / dat ick in onsen tijt hebbe gesien en gehoozt

Matth. 24. 14.

Wat W. man
gelyc in onsen
tyden gepre-
dict onder de
Antipodes.

d' Evangelie hercondigen tot onder die Antipodes: sulcx dat behalven dat dobeektie dienen tegens dese passage is doende/ deurt die middel gesalveert is/ 300 zal oock t' selve veroorzake dat die Wilde 300 veel te min ercuiserlick zullen wesen ten joncrsten dage. Belangende het ander propoost vā onse Americanē/ atgaede dat zy zeggē dat haerlieder vooz Vaders niet hebbēde willē gelooven dē genē die henlieder Wilde onderwysen en op den rechten werch bringen. De tweede quam daer/ de welke wt oorzaecke vande vooz. wepgeringhe / haerlieder verbloecte/ ende gaf hun in handē t' zweert/ daer nieze zy noch alle daghe malcanderen dootslaen: wy lesen inden Apocalypse dat den genen die daer gheseten was op het ros Beerdt / dwelck nae d' uytlegghinghe van sommighe beduydt vervolghinghe deur t' byer vande Dodelige/ macht gegevenwerdt die vrede te weeren vander aerde/ en datse den den anderen zouden dootslaen/ en wert hē gegeven een groot zweert.

Siet

Siet daer den text / de welcke zoo veel de Letter aengardt / seer nae by comt het seggen en doen van onse Tououpinambalts: Siet min vresende t'rechte verstandt te verkeerren / ende op dat men niet en dencke dat ick de saken van te seer verre haele ende ondersoeket / ick sal een ander laeten ghewerden met die wtlegginghe.

Daer en tusschen my ghedenckende noch van een ander exempel / twee eenichsins dienen sal om te betwysen / dat dese Wilde inwoonders van de Lande van Wyssillen / zo men arbedden om haerlieder te onder wysen / genoeg aennemende zijn / om ghetrocken te warden tot de kennisse van Godt / zoo sal ick t' selve alhier voostellen.

Alzo ick dan eenmael passeerden was van onsen Eylande nae ewaste Landt om te halen probandie ende andere noodrusten / vreeselschapt met twee van onse Wilde Toupinenquins ende eenen anderen van de natie ghenamt ouccanen (die met henlieden gheallieert zijn) de welcke met zijn Wyf had gheweest besoecken zyne vrienden / ende wederom keerde nae zyn Landt: alzo ick met henlieden passeerde deur een groote boschage / merckende aldaer zoo veelberleyn boomen / rupden en bloepende wel rupkende bloemen / van gelijken hooyende t'ghesanch van een ontallijcke meernichte van voghelen singhende in dit Bosch / alwaer de Son als doe seer claer was schynende / my daer deur seg ick verwert en beweecht vindinge om God te loven onder alle dese dinghen / ende ander sijn goets moets wesen / begonst ick met luyder stemme te segghen den hondert en vierden Psalm / wel aen mijn Ziel ghy moet Godt prysen seer redelijck de welcke ick toen ende toe vervolcht hebbende dese drie Wilde ende de Vrouw die achter my quamen / schept daer sulcke genoechte in (dat is te seggen) inde sanck / want ander sijn en verstonden zyder niet een woort van / dat zo wanneer ick op hiel / de ouccanen heel verhuert en tot vruchte verwecht zijnde / met een lachende mont my bycomende / sepe hoorwaer ghy hebt wonderlijcke wel ghesonghen / sels t'gheluyt van uwe sanck my doende ghedencken de ghene van seker natie onse nabueren ende bontghenooten / heb de selve seer geern ghehoort.

Maer seyt hy wy verstaen wel haerlieder spraecke maer niet de uwe: Daerom bidde ick u dat ghy ons wilt segghen van wat saken uwe liedt is gewest. Aldus hem verclarende zo ick best comte (want ick doe alleen was en moeste twee ander Franchopsen vinder ter plaetse daer ick des avonts soude blyve) dat ick niet allenlick int generael Godt geloobet hadde inde schoonheyt en regeringe van zyne creaturen / maer ooc int besunder hem al t' selve toegescreven hadde / als dat hy alleen was die alle menschen en dieren onderhoude: jae dede wassen die boomē / vruchte en plantsoenen opter aerde: en voort dat dit liet welck ick ghesonghen hadde ghedichteert zijnde by desen haerlieder God / wiens naem ick zo ver hief / was eerstmael gesongen geweest geleden meer als thien duysent Manen (want zoo rekenen zy) deur een van zyne groote Propheten / de welcke tselve den naecomelingen achter ghelaeten hadde / om tot ghelijcken epnde te ghebruycken.

Xet op de v
dene ende
draegde van
dele wille.

Die wilde
behemmen
haerlieder
besclimpten

soyt te maecken / ghelijck ick anderwaer alhier verhalet dat zplieden/
sonder t'propooft te breeken/zeer wonderlijck toelusteren en gehoort
gheben t'ghene men haerlieder septe/nae dien int boortghaen/ hy ende
die andere meer als een half ure dese redenen aengehoort hadden/ge-
huypkende dese woorden van verwonderinghe Tels: seiden eyntlijck/
O/hoe gheluckich zijt ghelieden Mairs, dat is te segghen Franchoy-
sen/ dat ghelieder so veel secreten weet die ons arin menschen onbe-
kent ende verborzen zijn/sulcx dat om my te congratuleren/seggēde/
siet daerom dat ghy soo wel hebt ghesongen/hy my schanck een agoti,
welck hy by hem hadde/wesende een cleyn Beestien/welck ick niet
meer andere beschreven hebbe in t'rhienste Capittel. Om dan des
te beter te proberen/dat dit volck van America/ hoe woert ende Bar-
barisch zy zijn teghens haere vyanden/niet zoo gantsch ontenunelijck
oft onredelijc zijn/oft zy en considereren wel niet goede rede/ t'gene
men haerlieder seght/zoo hebbe ick niet connen nae laeten t'zelve aen
te roeren.

Wagde van
waer de wil-
de mogen her-
comen zijn.

Ende daerom / boort soo veel belanght het menschelijcker vernust
ofte verstant/ zoo houde ick dat zy beter weten te reden als de mee-
sten deel van de Boeren/ Jae als veel andere van herwaerts ouer die
haer laten voortstaen datse zeer behendich zijn. Aesteert nu boort het
leste dat ick aenroere die vraghe diemen op dese materie / daer ick
van roere/ seggendoordelijck van handelen zoude/wogen doen/ te we-
ten / van waer dese Wilde moghen ghesproten oft hercomen zijn/
waer op ick ten eersten zegghe/dat zy zijn ghecomen van een vande
drie Sonen van Noe/maer te segghen vande welcken/ deur dien sel-
ve niet en soude comē geprobeert wordē wt de Heplige Schriftnere/
noch oock wt eenighe Hebdensche Historien/ is niet wel doenlijck.
Wel is waer dat Moyses vermanende van de kinderen Japhet/
seght dat by haerlieder die Eylanden bewoont wierden: Maer ober-
mits (ghelijck dat by een peghelijck wtgheleydt wordē) aldaer ghe-
sproken wordē vande Landen van Grieken/ Franckrijck/ Italien
ende andere van herwaerts over/ de welke deur dien de Zee de zelue
schepdet vant Jootsche Land/by Moyses Eylanden genoemt worden/
zoo is daer weenich rede dat men tselve verstant zoude oft van
America/ ofte andere Landen daer aen palende. Inghelijcks te
segghen dat zy comen van Sem/ vande welke ghesproten ende
boort comen is het ghebenedyde Zaelt ende die Jooden/ deur dien
de selve haer zelven soo verborzen hebben / dat zy te rechte eynt-
lijck van Godt verstooten zijn gheweest/soo veel isser af nochtans dat
om veelberlep redenen die men zoude comen byengen/ niemant sulcx
zoude comen gheloof gheben.

Overmits dan dat boort zoo vele belanght die eeuwige Salicheyt
(die wy ghelooven ende verhopē deur den eenighen Jhesum Chri-
stum) niet teghestaende dien schynsel ende ghevoelen dat zyder ee-
nichins/zoo ick gheseydt hebbe/van hebben/zoo is het een verbloert
ende van Godt verlaeten volck / zoo daer eenich ander onder den De-
mel is

mel is (want int regard van dit tytelick leven/hebbe alreede betwefen/
ende zal noch betwefen / dat in plaetse dat den menschen deel van her-
waerts over te zeer sochtbuldich wesende om het goet vander we-
relt/niet en doen als haer zelven quellen : Sp lupden ter contrarien/
haer daernede gheensins verommerende / leven aldaer wolsick ende
by nae sonder eenighe zorghe ofte achterdencken) het schijnt datter
meerder apperentie is te bekluften/dat zy ghecommen zijn van Cam:
Ende ziet hier nae mijn ghevoelen/ waer deur men sulchs zoude mo-
ghen bevestighen / dat is/ dat als Josue / volghende de beloften die
God den Patriarchen ghedaen hadde / ende het bevel t welck hy in't
bysonder daer van had ontfanghen/begonste te gaen ende in het besit
te comen vanden Lande van Canaan. Die Heplighe Schryftuere be-
tuyghende dat die Volckeren die daer in woonden soo verschrice
wierden/dat haer alle ghelijck die moer ontviel : Het mach wesen (het
welcke ick segghe onder coertie) dat die Doofsaeten ende Guderen
van onse Americanen verjaecht zijnde deur de kinderen van Israel
wt eenighe quartieren van desen Lande Canaan / ende begheben
hebbende te Schepe op de ghenade vander Zee/versteerken zijn ghe-
weest/ende ghelandt hebben in desen Lande van America. Ende
over sulchs die Spaenschen Auteurs vande Generale Historie van
Indien (een Man wel ervaren in alle goede Consten / wie hy wesen
mach) is van die meeninghe / dat die Indianen van Peru / het welck
paelt aen het ghene van Bresillien/daer ick nu van sprekke/haer ooz-
spronck hebben van Cam/ende deelachtich gheworpen zijn die male-
dictie/die Godt over haer gaf : Al t welcke ick oock wel eer bedacht
ende gheschreven hebbe in die Memoiren van dese jeghenwoordighen
Historie seshien Jaren voer dat ick zynen Boeck ghesien hebbe.

Joh. 1

Boeck
Cap. 117

Nochtans deur dien men daer veel dinghen zoude moghen teghe-
woorpen/sonder alhier daer van anders yet te bekluften / zoo wil ick
een peghelic by laten daer van te oordelen t ghene hem goet dunckt:
Maer hoe dat het sp/mynent halven houdende voer ghewis dat het
is een arm volck / ghecomen van t verdozven ghelachte van Adam/
zoo veel schilt het dat ickse bevonden ende ghekendt hebbende heel
pdel ende omversien van alle goet ghevoelen van God/mijn gheloo-
se (t welck Godt danck een ander fondament ende steunsel heeft) daer-
om verstaenwt ende in twyfel ghestelt is worden : Veel min dat ick
daer wt mette Atheisten ende Epicuristen besloten hebbe / oft datter
ghen Godt en is/oft pinners dat hy hem metten menschen niet en
beinoept: Wat ter contrarien claerlic bevondē hebbende in haerlieder
persoonen het onderschept/t welck daer is tusschen de ghene die deus
de Heplighe Gheest ende Heplighe Schryft verlicht zijn / ende de ghe-
ne die levende nae haerlieder sinelichheyt verlaten zijn in haer ver-
blintheit. Ick daer deur des te meer ghestert ben gheweest inde ver-
sekeringhe van Gods Waerheyt.

Vanden Houvvelicke, menichte der VVijuen, ende hoe verre zy de maechſchappen onderhouden, ende hoe ſy hare ionghe kinderen op brenghen.

Aengaende den Houwelijsche van onse Ameritanen / zoo onderhouden zy alleenlijck dese drie graden van conſanguiniteyt : te weten dat niemandt zijn Woeder / Suſter / nochte Dochter te Wijve en neemt : maer aengaende den Doon die niet wel zijn machte / ende voorts alle andere graden van Maechſchappen en ſien zy niet aen. Voor zoo veel raecht de Ceremoenien / zoo ghebruycken zy gheen andere als dat de ghene die een te Wijve begheert / het zy Weduwe oft Dochter / nae dat zy daer inne bewillicht heeft / comende by haer Wader oft by ghebruycke van dien / by haere naeste vrienden / vraecht oft men hem alſulche eene totten Houwelijsche wil gheuen. By zoo verre men hem antwoort dat ja / van hier tijt af / ſonder eenighe ander voorwaerde te maerken (want die Notariſſen en verdringen daer gheen ghelt) ſal hy haer tot hem nemen voor zijn Vrouw. Ende inde contrarien zoo men hem die weppert / ſonder daer eenighe voor der moeyte om te doen / ſalſelaten baren. Maer noteert dat de poligamic, dat is te ſegghen veelheyt der Vrouwen by haertie den plaetſe hebbende / den Mannen toeghelaten is / zoo veel Wijuen te nemen als hem belieft : ſelfs maerkenſie van onduchtheit / de ghene die der meeste hebben / worden onder haerlieder gheacht die alder cloeckſte ende ſtoutſte : ende ick hebber een ghesien die der acht hadde / daer van hy ghouternelijck zijn roem droech tot zijner eere.

Een ſake om verwonderen aengaende die Americanen.

Ende twelck te verwonderen is in dese menichte van Vrouwen / hoe wel dattet altyds eene van allen is meest vande Man bemindt / ſoo veel iſſer af nochtang dat die andere daerom niet jalours noch te ontrieden en zijn / minners en laetent niet blycken / zulck dat zy alle te ghelijcke het hupſ werck waernemen / als te weben haerlieder Cattoene Webben / te koken ghade te slaen ende Wortelen te planten / onder malcander in een wernemende vrede ende eenicheyt Leuen.

Maer op ick een peghelijck te bedencken gheue / oft ſchoon van God toeghelaten waere meer als een Vrouw te trouwen / oft ongelijck waere dat de Vrouw van herwaertſover zoo wel eens zouden draghen. Voorwaer het waer den Man beter op de Galpen verſonden te weſen dan dat hy gheſtelt zoude worden in zulck een verbondt van onruſte ende onghemack / daer hy hem onghetwyſelt inne ſoude vinden : als wel is gebleken aen Jaſob met Lea ende Raſjehl / hoe wel zy gheſuſters waren.

Maer hoe ſouden de onse haerder voele comen onderlinge verdraghen ende eens zijn / aengheſien dat dickwils die een alleen van Godt den Man toegheſchickt is tot een hulpe ende vermaekinghe / in plaetſe van dien hem als een daghelijcksche vbandt is binnen den hupſe. Biet dat daerom mijn voornemen is eenichſins te berijpen de ghene die

die daer anders doen / dat is te segghen die daer haerlieder Mans alle
behooplicke onderdanicheit en eerbiedinge bewysen: maer ter contrarië
die haer alzo oquyten / daer mede sprooch haer selven ten eersten eere aen
doen / achte ick zo veel te meer prijs ende eere weerdich te wesen / als die
andere zijn te mispysen.

Omme dan weder te keeren totten Houwelijcke van onse Amertra-
nen / het Ouerspel vande Woutwen weghe / is by hen lieben in sulcken
grouwel / dat hoe wel zy gheen ander Wet en hebben als de Wet der
natueren / indien eenighe ghehoude Woutwe haer ontgaet oft begheeft
tot penant anders als hare eygen Man / de selve Man heeft de macht
haer te dooden / oft ten minsten verlaeten ende met schande van hem
te senden. Wel is waer dat de Vader ende ander vrienden al eer zy
haerlieder Dochters ten Houwelijcke besteden / wepnich swaricheydt
maerken / van de selve te persitueeren den eersten die der comt / sulck
dat ghelyck ick elders aenghecoert hebbe / niet iegenstaende onse Tol-
lier van Roemandie / in verscheyden Dopen haerder veel misbruyck
hadden / de selve daerom eenighe schande oft oner behaelben. Die
man ghewillicht zijnde / vreesende zoo ick ghesepdt hebbe / dootghes-
lagen oft sehandelijck verlaeten te wesen / wachten haer seer nauwe van
misdoen oft haer te buypen te gaen.

ick segghe noch daer en boven / dat gemercht die hitte vanden Lan-
de daer zy woonen / ende niet iegenstaende t'ghene men seyt van die
vanden Oosterse Landen / dat die longhe luyden zoo wel Mans als
Woutwe personen niet zoo seer tot Woererie genogt zijn als men wel sou-
de meenen: Ende oft Godt gabe dat die niet meer en regueerde het
waerts over. Nochtans om haerlieder niet meer te verlyffen oft prij-
sen als zy weerdich zijn / de wyle zy d'een den anderen wt spijt sonder
ken heeten Fyueri, dats te seggen bougere / men mach daer wt wel spue-
ren (maer ick en wil het niet affirmieren) dat dese abominabel sonde on-
der haerlieder oock ghebonden wort. Voorts zoo wanneer een Wou-
we swangher is van kinde / haer vermydende alleenlijck van eenighe
sware packen te dragen / en sal niet laten voorts alle andere gewonlick
arbeijt te doen: gelijck oock metter daer die Woutwen van onse Touou-
pinambaolts onghelijck meer werct ende arbejts doen als de mannen:
wantorghenomen eenighe moeghenstonden (ende niet opt hirste vande
daghe) dat zij leden wat houts af houwen en toemaeken om haerlieder
Cuppen te schikken / zoo en doen zy niet veel anders / als ter Oorloghe
gaen / jaghen / visschen / haerlieder houte Sweerden / boghen / pylen / ric-
deren van Pluymen ende andere dinghen maerken / daer mede zy t'lic-
haem verchieren / ende de welcke ick elders beschreuen hebbe. Men
gaende haer kinder baren / siet hier t'ghene ick metter waerheyt / als
tselbe ghesien hebbende / daer van mach segghen. Te weten dat al-
zoo ick niet noch een ander Fransman eenmael wesen de ghelogeert in
seker Dorp ontrext de midbernacht hoorde t'gheschrey van een vrou-
we / merende dat het was dese seldse berck / ghenaemt lan ouare (die
welcke zoo ick elders ghesepdt hebbe) den Wilden verschuert ende op
eet /

Ouerspel
ghedaelt
onder de
woutwen.

Merke
Swanger
vrouwen
daer dragen
in America

aet / die haer wilde verflinden: wy daer toe loopende bevonde sulen niet te wesen/maer dat het waren van haeren kinde haer alsoo dede roepen ende schrepen. In zulcker boeghen dat ick selfs sach den Vader / die t' kindt ontfanghende in zijn armen / nae dat hy de clepne darm bande navel toegheknoot hadde/ voorts t'zelue daer nae met zijne tanden af beet.

De Vaders
dienen een
dromochter
ander de
wilde.

Waarom de
menschen dede
sonde t' in-
den plas
gedont was
den.

Corructinge
bande lange
Kinderen.

Wat nam
hy haer liede
Kinderen
ghewen.

Ten tweeden / dienende altyts tot een broehzoutwe: in plaetse dat de ghene van herwaerts ouer om de mopicheydt den iongebozen kin-
deren de neus opwaerts trecken / 3p ter contrarien (deur dien spieder de zelve heel aerdigher achten platte neusen te hebben) doude die plat met 3pien dupin: welck 3p oock doen aen alle andere kinderen. In-
ghelijck 300 haest t' Jonck ghecommen is wten buych van zijn Moedert/ ende wel schoon ghewasschen is / 300 werdet terstont byden Vader be-
strecken met roode ende zwarte colouren/ende also ongewonden ghelept in een ratoene Beddeken/ hanghende onder den blauwen Penel / ends
300 het een knechtchen is/maect hem een cleyn hout Swaerdeken / en-
de een cleyn Boochken met pijlken/ besteken met bederen van een Pa-
pegaep: Daer nae al t'zelue stellende neffens t' kindt/ t'zelue soenende/
seggende voorts met eenen lachende mont / mijn Doon/als ghy groot
sult gheworden zijn/op dat ghy u meucht wyzercken van uwe vpaden/
300 maect dat ghy sterck/cloech ende wel ter Wapenen zijt.

Naengaende de naemen/ de Vader noemde desen daer ick van sprake
Orapacen, dat is te segghen Boghe ende Pese: want dit Woordt comt
van Orapat, welck een Boghe is/ende Cen, welck beduydt een Pese
daer van.

Ende 300 doen 3p met allen anderen den welcken (ghelijck wy doen
de Honden ende andere Beesten van herwaerts over) spieden sonder
onderscheydt noemen nae de dinghen die haerlieder best bekent zijn/
als Sarigoy, welck een Vieruoetich Vier is/ Arigna, een Hoer/ Ara-
bouden, welck is Wyfili- houdt/ Pinco, een lanchachtich Cruyt/ende
ander dierghelijcke.

Des Kinde-
ren voetsel.

Belanghende het voetsel bande ionghe kinderen / dat zijn zeker
wozelen ghekauwt ende andere weerde spise: niet het welck van de
Moedert / de welcke ghemeenlyck niet langer in het kinderbedt en bly-
uen als eenen dach ofte twee / nemende daer nae haer kindt op haeren
hals/hanghende in een Catoene Sluiper daer toe expreffelijck gemaect/
ghaet voorts in haeren Cuyt ende tot haere andere ghewoonlijcke
wercken/het welck ick hier segghe/sonder na deel bande Vrouwen van
herwaerts over/ die overmits de quade ofte harde lorcht bande landt/
behalven datse gemeenlyck twee ofte drie weken int Bedde blyuen lig-
ghen/zijn de meeste deel noch daer en boven 300 deltaet / datse sonder
nochtans eenich hinder oft lesel te hebben om haere kinderen selfs op
te brengen / ghelijck die Americaensche Vrouwen de haere doen/ 300
ommenschelijck zijn / dat 3p de selue/soo haest 3p daer van verlost zijn/
soo verre van haer seynen/ dat 3p niet en steruen by haerlieder we-
te / ten minsten 300 groot moeten wesen eer 3p de selue by haer willen
laten

laeten comen/dat zy haer gheleertheit ende tijt toetlinge connen bphzen-
ghen.

By 300 berre daer eenighe Jofferkens soudén moghen wesen die
haer laeten duncken dat ick onghelijck hebbe haer te vergelijcken
by dese Wilbe Vrouwen/daer van 300 zy mochten segghen/die plompe
ende boortachtige maniere van doene niet ghemeens en heeft niet haer-
liedertee ende sachte lichaemen/ick ben te vreden/ om dese bitterheyt
te verfoeten haer te versenden tot die schole vande onedelijcke beesten/
de welke tot die clepne Voghelkens toe haer dese lesse sullen leeren / te
weten dat elcke soorte sorghe moet draghen voor zijn jonghen/jae die
sels quereken ende opbrengken. Maer om haerliedert te beneemen alle
middelen van teghensprecken die zy eenichsins daer op soudén moghen
hoorwenden: sullen zy teeder weder als daer eertijds gheweest is een
Coninghinne van Brancrijk / de welke (300 men in die Histozien
leest) beweert zynde deur een oprechte moederlike affectie/vernomen
hebbende dat haer kindt een ander Vrouwe hoest ghesogen hadde/daer
van 300 jaloers wert / dat zy niet op en hiel voor dat zy haer voorszey-
den kint had doen wispouwen en weder overgeven de melc die het van
breede en ander / als vande moeders borsten had gesogen en ingenomē.

Die Kinderen der Wilt
de niet ghe-
houden.

Au om weder tot onsen propooste te comen/ hoe wel datmē acht her-
waerts ober/dat die kinderen indien zy in hare eerste jeucht ende ionck-
heyt niet wel ghesloten ende ghewonden waren/van leden misnaecke
souden wesen/ende tromme beenen hebben/300 segghe ick/hoe wel sulcx
onder den Americanen niet en wort onderhouden (de welke 500 ick al-
reede aengheroert hebbe van hare geboorte afgehouden ende ghelept
woyden/sonder eenichsins gewonden oft gesloten te zynen) dat het noch-
tans niet mo ghelijck en is eenighe kinderen te binden/ die rechter ende
baster gaen/ als dese doen.

Maer op ick toestaende dat die soete lucht en goede getempertheit
van dien Lande eenzdeels daer van oorsake is/nochtans wel oorbooz
binde datmen die kinderen hertwaerts ober inde windfel wel vast ge-
slooten ende ghevedert houden in die Wieghen / want zy andersins niet
en soudén comen eenichsins de coude verdraghen : Maer inde so-
mer / sels 300 wanneer het swoel weder is ende niet en vrieft/30 dunct
my (onder correctie nochtans) deur derperentie van t'ghene ick ghesien
hebbe / dat het veel beter ware die jonghe kinderen mit rupen te
laeten woetelen ende spartelen op haer ghemack in secker bedde-
kens diinnen daer toe soude moghen bequaem maeken/op datser niet
wt en ballen/dan also royt ende in bedwanch te houden. Ende over-
sulcx / achte ick dat het dese arme clepne/ ende swacke Dieren seer
hinderlick is/datmen se ghebuerende die groote hitte / alzo laet siner-
en ende by nae versmachten in de windfels / daer inne zy bedwon-
ghen worden als in eenen pijnbank.

Niet te min/op datmē niet en segge dat ick my al te veel dingen onder-
winde/laetende de Waders Moeders en Docters van herwaerts ober
hare kinderē Gouverneerē/30 voege ick noch by t'gene ick alreer geseyt

De Jonghe
Kint der n
schoon ghe-
houden son-
des liden.

hebbe van die van America; dat hoewel die Vrouwen van dien Lande gheenderhande Liden en hebben/om tachtsterste van haerlieder Kinderen mede schoon te maken/lae selfs daer toe niet en ghebruycken eenighe bladeren van Boomen oft Crupden/daer van zy nochtans groote menichte hebben / zy nochtans daerinne zoo sochtvullich zijn / datse alleenlyck niet zekere clepue houten spaenken die zy daertoe vzercken/de selve zoo schoon wischen datmenye minnermeer bestrondt oft bescheuten en siet/hetwelcke oock doen die groote/daer van ick evenwel (doende een vroloop op dese vuple materie) alhier niet wyders spreken en zal/als dat hoewel zy gheemeenlyck pissen oft haer water maken binnen de Rupsen/twelck nochtans / overmidts (de vieren die zy aen alle canten maeken datse doorgaens niet sant beftroepd zijn gheen stanch en causeert) splieden verre van daer haerlieder ghevoerch gaen doen. Boven dien/hoewel die Wilde soeghe draghen vooz alle haere kinderen / daer van zyder groote menichte hebben als eenen zwerm Byen (niet nochtans datter onder onse Brasillien een Vader ghevonden werdt die der zes hondert heeft / ghelyckmen seght dat den Coninck is ghevoert inde Eplanden van Molucke die der zoo veel hadde / twelck gheselbe moet wesen onder die wonderlicke dinghen der Werelt) soo ist nochtans dat sy ten opzien vander Dozloge / inde welke niet als de Mannen en verhten / ende die boven al die waecke teghens haere vbanden ter herdt nemen / meer werck maecten vande knechtken als vande Meesters.

Genl. 4. 34
ende 10. 89.
ende 17.
Diet gemeen-
te hantwer-
kende wilde

Zoo men mi hoortz vzaecht tot wat staet dat zy de selve brengen en wat sy haer lieder leeren als zy groot zijn ghevoerden. Ick antwoorde daer op dat ghelyck men heeft comen speuren hier boven zoo int 8. 14. ende 15. capittel als op ander plaatsen van dese Districte/allwaer ick spreken de van henliedder wesen/crych/ende wyse van hare vbanden te eten/ich ghenoechsaem te kennen ghegheven hebbe / waer toe zy haerlieder zijn beghevende/dat daer wt wel af te nemen is (datse onder haerlieder niet hebbe de eenighe Collegien oft ander middel om eenighe heerliche scientie te vercrpgghen/bele min int particulier eenighe byse kunsten te leeren) de rechte navolghers zijn van Lamech, Nemrod ende Esau, wesen de haer ordinaerts ambacht anders niet als laghen/crpgghen/moozden ende Menschen eten.

Ten suerpluse om voorder te spreken van de houtwelicken van onse Tououpinambaouls, minners vooz zoo veel die eerbaerheyt liden mach/ Zoo zegghe ick teghens r ghene sommighe hebben willen nageren/ dat die Mannen onderlinghe/ onderhoudende die natuerlike schaeinte ende eerbaerheyt/als minnermeer int openbaer conueterende met hare Vrouwen/daer inne niet alleenlyck te pyssen zijn boven dese onuerliche Philosophie Clinique/ de welke opt secht bevonden zijn de/in plaetse van daer over beschacuet te wesen/zepde dat hy een mensch was plantende: Maer dat oock dese stinckende hoeken dinuen in onsen tyden herwaerts over heeft ghesien/haerlieder vuplicheyt int openbaer doru / onghelyck veel eerlofer ende ontuchtiger zijn als zplieden.

verbaerheyt
pudertoon
indon wilde
houtwelick h.

Wat

Dat meer is/ ghebuerende den tijt van ontrent een jaer/ dat wy in dien lande ghewoon hebben / dagelijcx met haerlieder verkeernde/30 en hebben wy oock noyt die Vrouwen sien hebben oft besmet wesen met hare wyle maendstonden. Wel is waer dat ick my laete dincken/ dat 3p de selve verbyjven ende eenighe ander maniere hebben van haer te purgeren/als de ghene van herwaerts ober: want ick hebber jonghe Dochters ghesien van rij. oft rij. jaren de welcke de Moeders oft ander vrienden recht ober epinde deden staen mette voete by een ghevoecht op eenen witte steen/ ende snedense alzo totten bloeden toe met een tant van seker dier/snydende als een mes/van onder de oerselē aflauy deen spde tot die knie toe/sulcx dat dese Dochters/ deur de groote ppne kyp sellende op hare tanden / also een tijt lauck bleven bloedende: ende ick ghelooft/300 ick gheseyt hebbe / datse van aenbegin dese remedie ghebruycken / op datmen hare ghebraken niet ghewaer en worde. Ende oft schoon die Medecyns/ oft pemandt anders geleerder als ick in dier materie/daer op souden willen repliqueren: hoe mach het bestaen tge- ne ghy te hans gheseydt hebt / datse ghehuwer zijnde 300 vruchtbaer zyn int kinder draghen/ de wyle dat t'ghene voorscheyn ophoudende byder Vrouwen/ 3p onbegnaem zyn om te ontfanghen oft percreeren: indien men (segh ick) wil sustineren / dat dese saecken te sauten niet en connen bestaen / 300 antwoorde ick daer op / dat mijn voornemen niet en is dese vrage te solveren/ noch alhier yet voozder meer daer van te segghen.

Supra-
ghe vande
Americ-
sche Wou-
wen,

Woorts hebbe ick opt eynde van het achtste Capittel wederlept/t'ge- ne sommighe hebben gheschreven ende andere oock hun laeren vooz- staen/als dat de naechteyde vande Wilde Vrouwen ende Dochters den Mannen meer verwecht tot oncrupscheit dan ofse ghecleert waeren: 300 ick insghelijcx aldaer verclaert hebbende sommighe andere punten belanghende de voetsel seden ende manieren van leven vande Ameri- caensche kinderen / om dese materie alhier te vercoorten / 300 wyl ick den Leser al daer / 300t hem beliest t'selve te vercopschen.

CAPITTEL XVIII.

Het tghene men soude moghen noemen weten ende Borgerlicke policie onder den Wilden, hoe mildelijck zy onthaelen haerlie- dervrienden die haer comen besoecken, ende het schreyen ende vroelijck discoreren vande Wilde Vrouwen thaerlieder aencom- ste ende wellevomen.

Engaende die policie van onse Wilde / het is een saecke bynae onghelooft ende die niet verhaelt ran werden sonder schande der ghener dien de Goddelicke ende we- reldijcke rechten voozgheselt zyn/ hoe 3p allenlijck ghe- leyt ende betweecht zijnde / wter natuere / hoe ver dooven die 3p/henliedder maintaineren ende 30 passelijck leven den renen metten anderē. Ick verstaen nochtans pder natie onder haer sel- ven/oft metten genen daer mede 3p verbonden zyn: want belanghende hare

De Wou-
den in
3pde,

Maer de doot
slagden ge-
kraft woort
onder de
volke.

haere Wyanden / men heeft hier boven op zijn plaetse moghen sien hoe
wreedelijck zy daer met omgaen. Hier en tusschen zo het ghebuert / dat
ter eenighe questie oft gheschil cryghen (welck zo selven gheschiet / dat
ickse binnen dit jaer dat ick daer ghewoont hebbe maer tweemaal heb-
be ghesien onderlinghe vechten) zoo veel schilt het dat de andere eenich
werck maecten om haerlieder te schepden / ofte te versoenen / dat inde
contrarien / al zoo soudent zy beude d' een den ander d' ooghen wt halen /
zoo sullen zyse laten begaen / sonder een woorz daer en tusschen te spre-
ken. Nochtans zoo der penant van zijn naesten ghequestt wort / ende
dat / die tseft ghedaen heeft ghegreper wert / die selve sal terstout in sel-
ve lot van zijnen lichame gelijckie straffe ontfangen deur de naeste vrien-
den bande ghenen die gheintresseert is / jae selfs / zoo verre die doot daer
nae volcht / oft dat hy inde plaetsen doot blijft / die vrienden bande ouer-
leden sullen insghelijck den dootslagher t'leven benemen. Sulcx dat om
met eenen woorz de te seggen / het aldaer toegact lijf om lijf / ooge om o-
ghe / tant om tant etc. Maer zoo ick gheseyt hebbe tselve ghebuert seer
wepnich onder haerlieder.

Kont 24-19
20

Aengaende den roerende goederen van desen volcke bestaende in hup-
sen / ende (zoo ick elders gheseyt hebbe) in veel seer goede Landen / meer
als zy van doen hebben tot haerlieder onderhout / woorz t' eerste al zoo by
haerlieder Wozpen gebonden / worden bewoont van vijft oft ses hondert
personen / hoe wel datter veel in een hups woonen / zoo veel sijn af / dat
sich hupsghesins (sonder schepdinghe nochtans van dinghen die soudent
moghen beletten te sien van d' een eynde tot den anderen van dese ghe-
stichten lanck meer als 60. schieden) hebbende zijn quartier besonder / de
Man heeft zijn Vrouwen ende kinderen al by den anderen ende op hun
selven. Waer op te noteren staet (welck oock te verwonderen is) dat
die Wyllianen ghemeenlijck niet langher op een plaetse en blijven / als
vijft oft ses maanden / nae welcken zy niet hui nemende die groote hou-
ten palen ende strupcken van pindo daer inde haerlieder hupsen ghe-
maecht ende ghedeckt zijn / veranderen zoo dickwils van wocwylactse
in haerlieder Wozpen : de welcke daer en tusschen haerlieder oude nae-
men behouden : sulcx dat wyder sonnwplen ghebonden hebben verset
wel een quartier myls oft half myle weechs vander plaetse daer se te
hoozen waren : daer deur een peghelijck bedincken mach / de wyle haer-
lieder Tabernaekelen zoo licht zijn om verstellen / dat se niet alleenlijck
gheen groote ende hooghe verheuen Paleysen en hebben (ghelijck daer
pemandt gheschreven heeft / datter sonnunge Indianen in peru zijn / die
haerlieder hupsen zoo wel ghesticht hebben van hout / dat er salen inne
zijn van hondert vijftich schieden inde lengde / ende wel 80. inne byerde)
maer oock niemant van dese natie vande Tououpinambaoults / daer ick
nu van sprecke / en bestaet eenich hups oft boufel te stichten / welck hy
niet en sal connen sien volmaecten / jae weder afbzecken ende hermaer-
ken meer als twintich mael in zijn leven / zoo hy minners tot zijn ouder-
dom comt. Ende indien ghy haerlieder byaecht / waerom zy lieve zoo
dickwils op bzecken en huiwe wouwinghe verstellen / en weten datt op
andere

Worhuplin-
ghe ende ver-
settinge van
de Wozpen
vande Ame-
ricanen.

anders geen antwoort te gheben/als dat 3p seggen/ dat mits also her-
 anderlinge han locht/3p daer doot te beter varen/en 3o 3p anders deden
 als hunne booz- Vaders gedaen hebben/dar 3p te geringer sterben sou-
 den. Belangenbe de Welken en Landen/ een yder vader des hupsgefins
 verkiest wel seker deelen tot 3pne commoditeyt en coo3dooz/ en 3p nu-
 nen te maeken en woxtelen te planten: maer andersins dat 3p hun soude
 eenichfins beuopenen niet verbeelinge van erben/veel min te plepten of-
 te twisten om de schepdinghe vande Landen en palen/ daer laten 3p die
 overheren en ongeruste plepters van herwaerts ober mede gewoorden.

Wat lande
 3p int portu-
 culier oeffens

Keugende van haerlieder rathepl/ich hebbe alreedyt op verscheppen
 plaatsen van dese histozie gheseyt hoedanich die 3jn/maer nochtans op
 dat ick niet booz3p en gae/van t'gene ick weet te behooren tot die hups-
 houdinghe van onse Wilde/3oo wil ick ten eersten alhier verclaren/ die
 manieren die de Vrouwen gebuyckē int spinnen vande Cattoene/daer
 mede 3p haer behelpen/3o wel om coo3den als ander dingen van te ma-
 ken/ende namentlick haerlieder bedden/daer van ick oock ten tweeden
 het satsoen beschuyben sal. Siet van hoe 3p daer mede te wercke gaen:
 te weten/nae dat 3p het Cattoen/ghelyck ick hier boven gheseyt hebbe/
 beschuybende den boom die t'selve is draeghende/ met hupsfins daer het
 inne groeyt/ t'selve versuybende een wepuych witten vingheren (sou-
 der andersins te carben) ende in clepne hoopkens by haer leggende/het
 3p op der aerde oft op eenich ander dinck (want 3p en ghebuycken geen
 Spinrocken ghelyck de Vrouwen van herwaerts ober) haer spille we-
 sende een ront stocken niet dicker als een vinger/ende ontrent een voert
 lanck/twelck steert doot een rontachtich bardeken ghelyck een houte
 Calioo3/en van gelijcke dicke/ maekende t'Cattoen vast aen t'lanckste
 eynde van dese stock die dootgaet/en t'selve daer nae draepende op haer
 dypen/ende laetende stibberen wter handt/ghelyck die spinsters haer lie-
 der spille doen: dese rolle also draepende op d'een spde/ghelyck een groo-
 te kegel lanck/daer hupsē oft op ander plaatsen/3o spint 3p niet alleen op
 dese maniere die grof gaern om bedden van te maeken: maer oock heb-
 be icker in Wancryck niet gebuycht twelck 3o fijn en aerlich getwerent
 was by dese wilde vrouwen/dat ick daer niet hebbende late boozden een
 wambep3 van wit linnen/een pegghelyck tselve siende/estmeerde dat het
 sijne ghepeerlede 3pde was.

In dat mo-
 nien die
 Wilde vrou-
 wen het
 Cattoen
 spinnen.

Belangende de Catoene bedde die byde Wilde genaemt wo3de Inis,
 die Vrouwen hebbende de getouwē niet plat als de gene van onse We-
 uers/nocht niet 3o veel alam/maer alleenlick booz haerlieder cuer eynt
 staende/en van humlieder hoochde/na dat 3p t'wert aengengangē hebbe/
 op haerlieder maniere beginnende te weven van benede/so maekē 3pder
 eenige als Wiffche-netten en de zommige vasten gestote/als grof Cane-
 fas/en booz3 also dese bedde deurgangs lanck 3jn by oft ses voert en
 een vaen lanck oft daer ontrent/so hebbe 3p alle twee stricke aen beyde
 eynde oock gemaect van cattoen/daer aen de wilde die coo3de vast ma-
 ke/daer mede 3p de selue op hangē en vast maekē aen seker houten/ ouer
 tweers gelept/ die 3p eysselijck tot die eynde binne den hupsē hebben.

Inis wordē
 de bedden.

Op waer-
 te de Wilde
 slapen.

Eude

Ende soo zy ter oorloghe trecken/ of dat zy inde boschen slapen/ op der jacht of op den oever vande zee of rivieren om te visschen/ zo hanghen zy de selve tusschen twee Boomen. Ende om al te segghen dat tot dese materie dient/ zo wanneer dese catoene Bedden besmeurt sijn/ het zy van sweer vande menschen/ of deur den roock van alle het vier dat zy ghebuerichlijck binnen haeren Hupse sijn stoockende/ of anderstus/ die Americaensche Vrouwen/ pluckende inde Boschen een zeker wilde vyucht wesende in een ghebiente van een platte Cirrouille/ maer veel grooter/ zulcx dat het al is datmense in een hant vatten can/ ende de selve snijpende in stukken ende laetende int water wepcken in eenighe aerde Potten/ ende daer nae cloppende daer op met houten stocken/ doen daer wt comen groote bobbelen schuims/ t welck hemlieden dienende voor Zeepe/ maerken haerlieden bedden daer mede soo wit als snee/ of volders Laken.

Schrym
van seker
vyucht die
in de plat
te van seep.

Woots soo ghedraghe ick my int segghen vande ghene dier beproeft hebben/ oft inde somer niet beter is daer op te slapen als op onse gemeene Bedden: Ende oft ick zonder oorzaak gheseyt hebbe inde Historie van Sancerre/ dat int yde van Oorloge/ onghelyck veel ghemaekeliker is/ de Lakenen op dese wyse te hanghen in die coysse de garden om een partje vande soldaten te laeten rusten/ dewyle vander waken/ als zoo nae oude ghewoonte te ligghen voeten op matten/ alwaer men niet alleen die Cleederen vol oncrisps ende duplicheits crijcht/ maer oock soo wanneer van noode is op te staen om den dienst waer te nemen/ zoo heefmen de leden ghebroken vande Wapenen diemen bewoonghen wordt altyds aenden siem te hebben/ ghelyck wyse ghehad hebben beghert zijnde in dese Stadt van Sancerre, alwaer wy by nae een ghantsch Aier lanch de Wpande continueerlijcken voor lach.

Groote aerd
de varen en
potten ghe-
maect by de
wilde vrouwen.

Al dan om int coyte te verhaelen de ander hupscateillen van onse Americanen (die Vrouwen die op haer den gantschen last vande hupshoudinghe hebben) maerken veel kanneren ende aerde Potten om daer in te maerken ende bewaeren den dianck diese noemen Caion-in, des ghelijck oock sie Potten zoo rondt als een oeuvel van satsoene/ middelbaer ende cleynen Pinnelkens/ platte Schotelten ende andere aerde Waten/ dewelcke hoe wel zy van bukten niet sijn effen en sijn machrans sijn van binnen zeer dicht ende glat ende als verloot met zeker wit sop/ t welck hardt wort datter ghene Potbaker van herwaerts over en is diese beter zoude comen toemaken.

Zaels de Vrouwen bestrempende zeker grpsachtighe colouren daer toe bequaem/ maerken met pinceelen duplent fraepsheden/ als stricken/ minnekopen ende andere drollicheit in dese aerde Waten/ namentlijck inde ghene daer zy haerlieder deel ende andere sypse in verwaren/ soo datmense tamelijck mede ghebient is/ lae veel heerlijcker als die herwaerts houten Schotelten ghebupcken/ wel is waer datter dit ghebrek is in dese Americaensche Schilderessen/ dat is dat zy niet haerlieder pinceelen eenmaal ghemaecht hebbende t ghene haer

eerft

eerst inde sin comt, in den ghyp daer nae haerlieder bidt dat sy t'zelue af-
derwarf op die zelve maniere doen/ alsoo sy gheen ander voorbeeld pzo-
tect ofte inuentie en hebben als die quinte essentie van haerlieder herse-
nen/de welcke int wilde spelen/ zoo ist haer niet mogelijk t'eerste werck
na te maken/ zulk dat ghypder nimmermeer twee sult binden op eender-
lep maniere ghemaecht.

Woorts zoo ick elders aengheeroert hebbe onse Wilde hebben Cou-
woorden, ende ander groote vucht int midden deur gesnedt ende hol
ghemaect/ daer van sy maeken humlieder Schalen ofte Dymckbekers/
die sy noemen Couj, als ander clepne Copkens oft Croesen/ die sy ghe-
huycken tot ander saken. Inghelijck seker soorte van groote en clepne
Coskens en Wandekens zeer aerlich ghemaecht en geblochten/ de som-
nige van Biesen en de sommige van geel Cruyt als lis oft tarwe strop/
welck sy noemen Panacons, daer sy inne legghen wat dat haerlieden
ghelieft.

Schalen en
bekers van
vucht
ghemaecht.

Korrels en
manden

Kenghaende humlieder Wapenen/ Cleederen van Blupmen/ het in-
strument dat sy haerlieder genoot wort Moraca, ende andere huystraet/
alsoo ick de selve elders hebbe beschreven/ so sal ick om cortheys wille/
daer van al hier gheen vreeber verhael doen. Siet daer van de Hupsen
van onse Wilde toeghehaert en voozsen van huystraet/ nu is het tijt dat
wyse voozder ghaen besoeken tot in haerlieder hupsen.

Om van dese materie een wepnich hoogher aen te grijpen/ hoelwel
onse Tououpinambouls, zeer vriendelich onthaelen die vrende
vrienden die haer commen besoeken/ soo ist nochtans dat die Fran-
chopsen ende andere van herwaerts over die haerlieder spraeke niet en
verstaen/ haer metten eersten zeer verbaest binden onder haerlieder.
Ende mynent haluen/ deerste mael dat icker mede verkeerde/ het welck
was drie weken nae dat wy gherommen waeren int Eylandt van Wile-
gagnon/ alswaer zekere Collick my met hem leyde ten vasten lande in
vier oft vijf Dorpen: als wy nu gherommen waeren in het eerste genaeme
yabourack op haerlieder spraeke/ ende hyder Franchopsen Pepin (wel
vorfake van een Schip welck eens aldaer lade/ daer van de Schipper
also genoemt was) welck maer twee mylen verre was van onse sterre/
my siende terstont ontfingelt van de Wilden/ die my vzaechden Marape
derere? Marape derere? Dats te seggen/ hoe is uwen naem? hoe is uwen
naem? daer van ick alsoe niet meer verstant en hadde al van t'hoock/
huytsch) ende voozts den eenen my benomen hebbende mijn hoet/ die sy
op zijn hooft sette/ den andere mijn Kapier heel bloot/ ende mijn Ciruit
die sy om zyn naecht lijf gorde/ een andere mijn Jacke die sy aen drde/
splieden/ seg ick/ wy verbaest makende met haer gerritsch ende roepen/
ende loopende also met mijn bagaige lanx humlieder Dorp/ en merende
niet alleen al tselve quijt te wesen/ maer oock en wist niet hoe ick heb-
ben zoude.

Die Fran-
cans onthals
mildelich de
bydellingen

Gemortifice
verbael den
egene den an-
der belegen
de het eerste
mael dat sy
onder den
wilde quam

Maer ghelijck my d'erbaremhuydt daer na tot meer maels heeft be-
wesen/ zoo en was het maer by gebreken van te kennen haerlieder ma-
niere van doene: want doende het tselue aen alle de ghene die haerlieder
comen

De nath' bide
antheur op
de Wilde
Spahe.

comen befoeken/ende namentlijck die 3p noyt meer ghesien hebben: nae
dat 3p also een wyle tijts met ander lieben goederen huij tijtcoyninge ge-
hadt hebben soo bzingen 3p de zelbe weder ende ghevense den genen die-
se toebehooren. Hier en tusschen den Collick in p geabberteert hebbende
dat 3p boven al begheerden mijn naem te weten (maer van haerlieder te
segghen Dieter/ Wilhelm ofte Jan/ alsoo 3p de selbe niet en comen ont-
houden ofte wtspreken/ gelijck 3p over sulcx in plaetse van Jan/ seggen
Nean) 300 moest ick in p daer nae voegghen dat ick henlieder noemde een-
nich dinck dat haerlieder bekend was: het zelbe (300 hp in p 3epde) zeer
wel te passe ghecommen zijnde deur dien mijn hp naem Lery, in haerlie-
der tale bediet een Oester/ ick sepde haerlieder dat ghenaeemt was Lery-
oussou, dat is te segghen/ groote Oester/ waer aen 3plieder haer wel
ghenoeghende/ met haerlieder verwonderinghe I ch beginnende te lae-
chen/ en sepden boozwaer dat is een mopen naem/ en kop en hebben noch
noyt gheen Mair, dat is te seggen Fransinan/ ghesien die 300 ghenoeemt
was.

Ende ick mach metter waerhepdt oock wel segghen / dat Circe noyt
pemandt verkeert en heeft in soo fraeyen Oester/ oft die soo wel met
Wlffes discoureerde / als ick sebert hier tijt ghedaen hebbe met onse
Wilbe.

Waer op te noteren staedt / dat 3p 300 ghoet van memoire zijn dat
300 wanneer 3p pemandts Raem eens ghehoort hebben/ al saegghen 3p
den selben eerst weder over hondert Jaeren daer nae. In maniere van
spreken/ soo en sullen 3p die niet vergheten. Maer tegghenwoordelijck
vervolghende te verhaelen een deel vande boozneemste dinghen die in p
overcommen zijn op mijn eerste reyse onder die Tououpinambaoults,
die Collick ende ick/ passerende dien zelven dach voorder/ gaende slapen
in een ander Doyp ghenaeemt Euramiri (die Franchopsen die noemene
Goler nae seker Collick alsoo genaemt/ die hem daer haddt onthouden/
vinderende ontrent den avondt dat wp daer aen quamen/ die Wilbe dan-
sende ende boozts af drinckende de Caouin van eenen ghevanghen die
3p ghedoot hadden ontrent zes uren daer te bozen/ daer van wp de slac-
ken noch sagghen ligghen op den Boucan, ick ghebe u te bedencken / oft
ick mercken eersten niet wel verlagen moest wesen/ siende sulck een tra-
gedie: Nochtans 300 ghyp sult hoozen / soo was dat al niet hp de vreesse
die ick cozts daer nae leet.

Want alsoo wp gecomen waren in een zeker hupse van dien Doype/ al-
waer wp nae de wylse van dien Lande/ ghingen sitten op zeker Catoene
Bedden/ hangende om hooch/ na dien de Wzoutven (op de mamere a's
ick hier nae sal segghen) gheweent hadden / ende een oude Man meester
van dien hupse zijni relaes ghedaen om ons willeromne te heeten / den
Collick wplen dese manieren van doene van de Wilden niet alleendijck
niet onbekent en waren/maer oock soo geerne danc en Caouineerde,
als 3plieden sonder in p een woort te seggē oft ergens van te waershou-
wen/ hem voegende hp den grooten hoop van dese dansers/ liet in p dare
hp wegnich andere/ sulcx dat ick als vermoeyt wesende/ met anders soe-
kende

kende als te moghen rusten/nae dat ick gheeten had een woepnich Jheel
van Woxtels ende ander spijse dinen ons voorszette/ zoo keerde ick
my om ende ginck legghen int Bedde daer ick op gheseten hadde/maer
besaefte dat ick overmits t'gheruchte / t'welck de Wilbe dansen
ende Fluptende de ganschen nacht over int eten van desen ghevangen/
aen mijn ooren maecten / wel wacker ghehouden wert : zoo was daer
noch een van haerlieder/ de welcke hebbende in de handt een voet ghe-
braden ende geboucaneert / by my quam staen/vzaegghende (zoo ick na-
maels verstaen hebbe/ want ick alstoe niet en verstondt) oft ick mede
daer van eten wilde/deur welck ghelaet hy my sulcken schryck aen dede/
datmen niet en behoeft te vraghen/oft ick oock lust om slapen hadde.

Oenstoeke
van bysche,

Ende ouersulcx/meeenende warachtelijck deur sulck een teeken ende
bertooninghe van menschen Wespch/t'welck hy was etende / hy my
vzeegghende ende te verstaen wilde gheben / datmen haest alzo met my
soude leven/ende daer beneffens (ghelijck d'een vzeese d'ander causeert)
bermoede/dat de Collick niet opgheset betaedt my ghesocht hadde te
lebrten in handen van dese Barbarisschen/ zoo ick slechs eenich middel
ghesien hadde/ om van daer te oncomen / ick en soudt niet versupint
hebben/maer siende my ouringhelt aen allen canten vande ghene / der
welck voornemen ick niet wetende (want zoo ghy hoozen sulc/ zy en
dachten niet min als my eenich quaet te doen) meende vastelijck / ende
was oock anders niet verwachende als terstont gheeten te worden/
die gantsche nacht aenroepende Godt in mynder herte / ick gheue u te
bedincken den ghenen die dit wel verstaen hebben / ende in sulcke van-
ghichept mochten gheweest zijn / oft my die selve nacht niet wel lanck
dochte te wesen. Nu den morghestont gheromen zynde/zoo mijn Col-
lick (die in d'ander hupfen vande Woype niet dese wilde gasten den gan-
schen nacht over geruysst hadde)my quam binden/my siende/so hy
sepde/niet alleendijck bleek en seer mismaecht van aensicht / maer oock
hy nae met de coorse bevanghen / vzaegghende my/ of ick niet wel en was/
ende oft ick niet wel gheslapen en hadde/ waer op ick/noch al heel ver-
baest zijnde/hem antwoorden met grooter granschap/datmen my seer-
kerlijck wel den slaep gheweert hadde / ende dat hy een quaet mensch
was/om dat hy my alzo verlaeten hadde onder dit Wolck/twelck ick
niet verstont/jae my noch niet genoechsaem versekerth houdende/ hadt
hem/dat wy ons terstont souden willen van daer maeken. Nochtans
zoo hy my daer op sepde/dat ick niet en soude vzeesen / ende dat wy niet
en waren daer op men het gheladen hadde/nae dat hy al e' selve den wyl-
den voorgehouden hadde/de welcke haer verhuegghende van mijn com-
ste/en om my te caresseren/ den ganschen nacht my waren by gebleven:
zyluden segghende dat zy eenichsins ghewaer gheworden waren dat
ick van haerlieder bezeest had gheweest/twelck haerlieden leet was/
mijn vertroostinghe was (ghelijck zy groote spotters zijn) dat zy daer
mede loeghen/dat dien zy onwetens haer/alzo benant gemaecht had-
den/den Collick en ick ginghen van daer noch in eenige ander Woepen.

Maer my ghenoegende tgene voorszeyden verhaelt hebbe/ voer een
boucken

bonckten van het gheene in het particulier obergang in mijn eerste
reys onder de Wilden / soo sal ick voorts haeren in het ghene gene-
rael is.

Omme dan te verhaelen de Ceremonien die de Tououpinambagls
ghebruyken int onthalen van haere vrienden / die haer comen befoet-

ken / so is
van nooden
dat de vret-
delinck / soo
haest hy ge-
comen is int
hups bande
Mouffacat,
dat is te seg-
ghen / goede
Vaeder des
hupsghesins
die den pas-
santen te ee-
ren gheeft /
dien hy tot
zinen weert
sal verkosen
hebben (het
welck men
moet doe in
peder Doyp
daerne ver-
keert / ende
op peyne soo
men elders
eerst gaet /
van den sel-
ben te ver-
grammen)
gaende sittē
in een Ca-
toene Bed-
de / t'welck
daer om ho-
ghe hangt /
al daer soo
een tijt lanc
stille blyven
sonder een
woordt te

spreeken.

syden. Daer nae de vrouwen comende ontrent t'Wedde cruppen de merte beenen lanchs der aerden / ende houdende beyde haer handen op haer ooghen/beschrypende alsoo de willicomme vanden ghenen die daer is/ende zullen duylent dinghen voortbyenghen ende verhaelen tot zyner eeren.

Als tot een exempel/segghende: Ghy hebt veel moepten ghehad om

ons te comē
besoecken/
ghy zijt goet/
ghy zijt seer
cloeck. Ende
indien het eē
Frans man
is/oft ander
vreedelinc
bā herverts
over / sullen
daer by voe-
ghen: Ghy
hebt ons soo
veele fraepe
dinghen ge-
brocht/ die
wy te vozen
niet en had-
den in dese
Landt: Om
rozt te mac-
ken/latende
groote traes-
nē/gebruyc-
ke vele dier-
gelijke pro-
poosten van
vrechde en
plupinstrijc-
kinge. Ende
so de vreed-
delinc daer
en teghens
sittende op t'
Wedde/haer
lieder wilt
behaegen en
aengenaem
wesen / soo

Amerikaen
siden byen-
den schry-
int welcom-
men van ha-
re gaden.

Hoe de tyt
belich hem
houdt met
tynen aen-
comen.

moet hy hem bepruende (ten waere hy badelich b eweert werbe om te
weenen / ghelyck icker van onse Natie ghekendt hebbe soo weemoe-
dich/datse hoopende het gheschrey van dese Wilde vrouwen ontrent
haer / daer toe ghebracht worden) ten minsten haer antwoordende / al
sichende daer van samblant maken.

Deffoud-
cat feld: cfs
pja gals.

Dese eerste groetens alsoo met een goede gratie ghedaen zynde/
deur dese Americaensche vrouwen: De Moussacar, dat is te segghen:
Guderlinck Meester vanden hupse / de welcke van zynen weghe / ghe-
lyck ghy moecht sien in dese Figure / hem besich houdende met het
maecken van een Wyl oft andere dinghen / een quartier van een ure sal
sal gheweest zyn / sonder eenich ghelaet te thoonen van u ghesien te heb-
ben (welck voozwaer een seesteringhe is / gantsch verscheppen van on-
se omhelsinghen / soenen / handtbedinghen / ende rareste ten aencomen
van onse vrienden) tredende als dan nae u toe / sal ten eersten op dese
manieren u aenspreken: Ere-ioube! Dats te segghen: Zijt ghy ghero-
men? Doorts: Hoe ist met u? Wat beghert ghy? etc. Waer op men ant-
woorden moet / ghelyck ghy hier nae sien sult inde t'samenprekinghe
in haerlieder Tale. Dat ghedaen / sal u vraghen oft ghy begert te eten/
ende soo ghy iae seght / sal hy u terstont toe maecken ende voozetten in
een schoon aerde pot zoo veel mesel / welck sy eten in plaetse van broode
als wiltbraet / ghevoghelte / visch ende ander spys die hy heeft. Naer
deur dien sy Tafels noch banchen noch schabellen en hebben / sult ghe-
dient worden plat op der aerden vooz uwe voeten: Belanghende den
branch / soo ghy Caonin begeert / ende dat hy der hebbe / hy salt u van
ghelycken voozetten.

Insghelyck nae dat de vrouwen ontrent den vzeemdelinck alsoo ge-
weent hebben / op dat sy kinnen / Spiegghels / of clepne Paternosters /
om te doen om die armen / van hem moghen cryghen / sullen hem daer
vooz eenighe vruchten oft ander clepne dinghen van haeren Landen
daer teghens schencken.

Ende voozts zoo men beghert te slapen int Dorp daermen ghero-
men is / den ouden Man en sal niet allenlich doen spamen een schoon
wit Bedde / maer oock daer en boven (hoewel het albaer te Lande niet
cont en is) overnibts de bochticheit vander nacht / ende op haerlieder
maniere / sal maecken rontom het Bedde twee ofte vyfzen / de welcke
hy des nachts tot meermaelen weder zal aenspreken met secker clep-
ne waepers / die sy noemen Tatapecoua, ghemaecht op de maniere van
de gheene die de Joffers van herwaerts over vooz haer houden by
den vyfze / op dat haer het aensichte vande pitte niet verderben en
soude.

Steen tups
gevoede op
nen wonder-
like man-
ne.

Naer dewyle ick handelende vande Politie vande Widen / ben gero-
men te spreken vanden vyfze / welck sy noemen Tata, ende den roock
Tatarin, soo wil ick oock verhaelen die frapre inventie / herwaerts over
heel onbekent / die sy hebben om het selve te maerken / (soo wanneer
het haer beliest (wesende een saecke niet min om verwonderen) als de
Schotsche Steen / de welcke nae het segghen vande ghene die daer be-
schreuen

schrijven heeft de singulariteyten van dien Lande / alsulcke eygen-
schap heeft / datse wesende gheleyt in voncfsel ofte stroo / sonder eenighe
ander toedoen het buyt aensteekt) deur dien / plupder seer geern buyt
fiende / daer bycans niemmermeer sonder buyt en zyn / principaelijck by
nachte / als wanneer sy wonderlick seer vzeesen vanden Aignan aen-
ghebochten te wesen / dat is te segghen vanden boosen Gheest / de wel-
ke / soo ick elders ghesepdt hebbe / haerlieden dickwils slaet ende quelt
het 3p oft 3p inde Wosfchen zyn op der jarht / oft op de ranten vande
Wacteren / aldaer 3p in gaen Wissehen / ofte elders lancks de Wel-
den.

Daerom de
wilde geen
buyt den / en
vande aerde-
ghe labente
die sy hebbe
om siche te
maecken.

In plaetse dat wy gebuytck een steek met ee buytslach / daer van plup-
de geen kennisse en hebben / hebbende daer en tegens in haerlieder Aant
zecker twee soorten van hout / daer van d'een by nae soo moztwe is /
als oft half verrort waere / ende het ander ter contrarien soo hardt als
het ghene daer van onse Roocks lardeerpiemen maerken / soo wannere
sy buyt souden willen maecten / so gaen 3pder aldus mede toe : Inden
eersten nae dat sy een storcken van dit leste aen de een 3pde rondt ende
scherp ghemaecht hebben / in maniere van een spille / ende vande leng-
de ontrent van eenen voert / steckeude dese punt in het midden van een
stuck van dat ander hout / het welck ick voorgaende ghesepdt hebbe
seer moztwe te zyne / het welck 3p plat op der aerden stellen / ofte hou-
dent op een Block ofte ander groot hout / in maniere van een omghe-
keerde halbe Galgh / draepende zeer haestelick dese stuck tusschen bey-
de de palmen van haere handen / al oft 3p het onderste stuck wil den
dweers den boezen / zoo gheschiet het dat deur dese haestighe ende sty-
ve agitatie van dese twee houten die alzo de een deur de ander steer-
kende zyn / daer wt niet alleen roock coemt / maer oock alsulcke hitte /
datse daer ghereedt hebbende Catoen ofte ghebzoochde bladeren van
Boomen (ghelijck men hier hebben moet ghebzandt Aijnwaert ofte
eenich ander voncfsel by het buytslach) het buytze onsteekt daer van
zoo wel / dat ick verseeckeren mach den gheenen die my hier in soude
willen gelooven / dat ick het selvoop dier wyse wel dickwils ghebact
hebbe.

Niet nochtans dat ick daer en tusschen wil seggen / veel min gelooven
ofte doen gelooven / het gerne dat eenen heeft in zyn Schryften gestelt:
Te weten / dat die Wilde van America / de welcke de gheene zyn daer
ick nu van spzecke / eer 3p dese bondt ghebonden hadden van het buyt
te maerken / haerlieder spfse bzoochden inden roock : Want ghelijcker-
wijs / ick houde dese naetuerelijcke maxime ende ghemeene spzeck-
woorbt waerachtich te wesen / als te weten datter gheen buyt en is
zonder roock : Alzo oock ter contrarien achte ick gheen goede natur-
ralist te wesen / den gheenen die ons wil wijs maerken datter roock is
sonder buyt.

Debet int
Dorch van
de singulari-
teyten van
America
Cap. 34

Ik verstaet zoobanighe roock / daer by men (zoo de gheene die ick
segghen wil doen te verstaen) spfse zoude comen ofte moghen koe-
ken.

Inde

Inder boeghen zoo hy door solutie segghe dat hy gheineent heeft te spreken vanden wapenen/Exhalatiën/ hoe wel toegege datter sommighe hitlich oft warmachtich zijn/ zoo veel isser af dat het zoo veel schilt dat zy de spijse souden conuenen drooch maken/datfeter contrariem de selue heel eer/ het zy Weyfch of Wisch souden weerken ende bochtachtich maken: De antwoorde daer op sal wesen/ dat selue is metten menschen ghespot.

Daerom nae dien dese Autheur zoo wel in zijn Cosinographie als elders sich zoo seer ende dickwils beclaecht/ vande ghenen die welcke niet spreekende nae zijn behaghen vande materien die hy aenroert oft handelt/ hy seggt zyne schijftrien niet wel door lesen te hebben/ ick bidde den Leser wel te willen nooteren dese dwase lesse die ick verhaelt hebbe van zynen nieuwe warne ende sogrenie rooch/ de welcke ick hem weder sende in zijn windighe Versenen.

Wederkeerende dan te spreken van het tractement twelck die Wilde aendoen den ghenen die haer comen besøeken: nae dat haerlieder gasten/ghedroncken gheeten ende gherust oft gheslagen hebben in haerlieder Wypen/ zoo zy inners heusch ende eerbaer willen wesen/ schencken haer gheineenlich Wessen oft Scheerkens ende diergelijcke instrumenten daer mede die Mannen haerlieder baerden af setten/ ende den Vrouwen Cammen ende Spiegghels/ ende noch den jonghers hangghels diu mede te Wiffchen.

En zo men voorts van doen heeft lijfstoet of yet anders dat zy hebben/ haerlieder draegende wat zy daer door hebben willen/ ende selue daer segghende/ mach men het op nemen ende daer niet deur gaen. Voorts deur dien zoo ick elders gheseyt hebbe zylieden gheen Beerden/ Esels noch ander beesten en hebben in haerlieder Landt/ die dragen oft trecken comen/wesende aldaer de gheineene maniere te voet te gaen/indien de vreemdelinc repfende haerlieden vermoeyt vintde/schijnck ende den Wildē eē mes of eenich ander dinck/gelijck zy bereypt en willich zijn om hare vrienden vrientschap te bewysen/sullen daer door presenteren hem te draghen. Gheelijck oversulcx/de wyle ick aldaer was/sommige gheweest zijn/ de welcke ons opneemende metten hoofde tusschen onse beenen ende die beenen hangghende op haerlieder Wypken/ ons alzo op hare schouderen hebben ghebraght meer als een groote wyle weersch sonder rusten. Ende indien wy om haerlieder te verlichten wilden doen stille houden/zy slupden met ons spottende/ seyde op haerlieder spracke/ hoe meent ghylieden dat wy Vrouwen zijn oft zoo klauachtich dat wy onder den last buighen comen? veel eer seyde wy erns een die wy op zyn hals hadde soude ick u eenen ganschen dach lanck draghen sonder rusten/sulcx dat wy van oasen weghe ons niet comende onthouden van lachen/siende dese hacquenepen met twee boeten zoo willich draven/om hemlieden noch meerder moet te gheuen/ seyden wel aen dan/laet ons voort gaen.

Woede gaf-
den in Ame-
rica hun
weert te
vreden seld

Die wilde
seer willich
om den
vreemdelin-
ghen vrient-
schap te doe
draghen de
selve op
baeren dals.

Overboort-
ghebae-
wepn

Mengaende hare ingheboorne milichheit ende onderlinghe goede gunste/zy oeffenen haer daer inne in sulcker wyse/d' een den anderen da-ghelijcx

ghelijc wtrepckende en doende schenckagie van Wlepsch Wlsch/wuch-
ten/ en andere goederen die zy hebben in haeren Lande/ dat een Wilde
in maniere van sprekken van schaemte soude sterben/ in dien hy zyns
naesten oft zijne na buer gezeck zaghe lyden oft noot hebben van tgene
in zijnder macht is/maer oock/300 ick beproeft hebbe/ ghebruycken zy
de zelve mildicheydt teghens den Wyeemdelinghen haere Woudtghen-
nooten.

Tot een teken van dien sal ick verhalen/hoe dat op dat yas/so ic hier
hoben int 1. Capittel aenghewesen hebbe) als twee Franchoyzen en ick
berdwaeldt wesende int Wosch/meenden vernielt te werden van een
groot ende schrikckelijck haghet is/ende daer en hoben twee daghen ende
eenen nacht 300 wy gheen wtcomste en bonden/ grooten honger leden/
eputelijck 300 wy becommen hadden een zeker Woy ghenaemt Pauo,
daer wy op andere tyden noch wel meer gheweest hadden/het en is niet
mogelijck dat wy beter erghens zouden comen onthaelt wesen/als wy
waren by de Wilde van dier plaetse.

Want ten eersten haerlieder verhaelt hebbende het onghemark
twelck wy gheleden hadden / iae sels het groot perple daer inne wy
gheweest waren/niet alleen van verslonden te wesen vande Wyeede wil-
de Beesten/maer oock gevangen en gegeten te worden vande Margaias
onse gemeene Wyanden/aen welcke lande wy/ ouersiens 30 na by gero-
men waren:en deur dien seg ick daer en hoben / dat wy passerende booz
die wildernissen/feer beschabt en gesteken waren vande doornen/spies-
der ons siende in sulcken staet/hadden zulck medelyden met ons/dat ick
gedwongen werde te bekennen/dat die beueynsde besekinghen en toef
van de gene van hierwaerts ouer/de welcke booz alle vertroostinghe van
de bedroefden/ niet en doen als alleenlijc die tonge roeren en met enckel
woorden om gaen/niet met allen te vergelijcken en is niet die heuschept
en mildicheyt van desen volcke/die wy nochtans noemen Barbarische.
Om dā totter daet te comen/na dat zy met schoon claer water/t'welc zy
daer toe expresselic gingē halē/begonnē hadde(twelc my dede verheugē
de maniere van doene van de ouden) te wassen die beenen en voeten van
bā onse bye/30 wy elc besonder gesetē warē in een Catoene bed/die oude
mannē die terstont onser aencomste o: bye gestelt hadde datmen ons etē
soude toe bereyde/ia sels de Wouwe beuolen hadde/datse terstont van
het fijnste meel zouden toe maken/twelck 30 ick elders gesetē hebbe) dat
icht so lisc zoude eten/als de crupie van eē warm wittebzoot/ons siēde
wepnich verberstet en vermaect/beden ons terstont op haerlieder ma-
niere booz dienen alderhande goede spysen/als wildrbzaet/ ghevogelte/
Wlsch/ende wtghelesen bruycken/ die zy alrijt ouerbloedich hebben.

Wat meer is/als den auont gecomen was/op dat wy ons te gemacke-
lijck soudē rusten/ den ouden man onse weert / hebbende alle de kin-
derē doen wte wege gaen/sepde des morgens doe wy wakker geworden
waren:wel Atonassais/dat is te seggen volcomen bontgenooten) hebby
te nacht wel geslapen: Waer op wy hem gheandtwoodt hebbende/ia
feer wel / sepde hy ons / rust noch kinderen/want ick hebbe ghistren
auont

Want wel ghemerckt dat ghelieden verinoept waert. Om coyt te ma-
ken/het is niet wel om segghen / hoe goede chiere die wilde ons alldoe
arndeden/de welke om de waerheyt te segghen ons tselve bewesen/dat
Sint Lucas verhaelt int werck der Apostelen/dat die Barbarische in-
woonders vande Eplande van Mala deden aen Sinte Paulus ende
zijn ghefelschap/ nae dat y ontcomen waren vande Schipbzekinge al-
daer gheroert.

En deur dien wy aldaer te Lande niet en reysden / sonder by
ons te hebben elck een Sack vol Graemerie / t welck ons diende in
plaetse van ghelt / om onder dien Volcke te handelen / zoo deden wy
daer van haerlieder mede nae onse gheliefte : te weten (ghelyck ick te
hang ghesepdt hebbe dat daer de maniere is) Messen/Scheerssen ende
Scherckens vooz den Gude mannen. Kammen/Spiegels ende Bract-
letten van Glase knopkens vooz den Vrouwen/ende Hangers om mede
te Wiffchen vooz den jongheren.

In wat
waerde die
wilde bou-
den de mes-
sen ende an-
der Coop-
manschap.

Daerap oock/om te beter te kernen te gheuen hoe veel werct y zijn
maekende van dese dinghen/ zoo sal ick verhalen / hoe ick eenmael we-
sende in een Dorp/de Mouffacat, dat is te segghen/ de ghene die my ter-
verberghen ontfanghen hadde, my ghebeden hebbende hem te willen la-
ten sien al tghene ick had in myn Caramenio, dat is te segghen in myn
lerre sack/nae dat hy my hadt laten bzeugen een groote aerde. Schotel/
daer inne ick alle myn dinghen in ordylepde ende schickte : hy al t selus
niet verwonderinghe aensiende/ ende daer hy roepende allen de andere
Wilde/sepde tot haerlieder/ich bidde uyn den vanden/besiet doch eens
wat vooz een personagie ick in myn Dups hebbe / de wyle hy zoo veel
Rijckdomme heeft/moet hy niet wel een groot ende machtich heer we-
sen? Ende nochtans zoo ick al lachende sepde teghens een van myne
Maets die hy my was/al t ghene dese Wilde zo hooch estimeert/t welck
was in alles vyf oft ses messen met verscheppen herchten/zoo veel Kam-
men/twee ofte drie groote Spieghels ende andere cleyn ghetuych / en
soude niet ghegouden hebben kunnen Parijs twee Tefoenen. Darr-
om volghende t ghene ick elders heb ghesepdt datse bouen al beinin-
nen den ghene die milde zyn / willende my seluen noch meer verheffen
als hy ghebaen hadde / zoo schonck ick hem willichlyck ende om niet/
te aensien van een peghelijck / het schoonste ende grootste van alle my-
ne Messen : t welck hy in sulcker waerde ontfinc / al oft men penant
in Franckrijck ghegheuen hadde een Goude Ketten van hondert goude
Croonen.

Die Wilde
ergens haer-
lieder vanden
getton-
de.

Zoo verre ghy daer en boken als nu braecht belanghende die con-
versatie metten Wilden van America/daer van ick ieghenwooz delijck
handele / te weten oft wy ons wel verskeret hielden onder haerlieder:
Soo segg ick daer op / dat ghelijcker wijs zpluyden dootlijck haeten
haerlieder vanden/ dat de selve crpgenbe (zo ick vooren gesepdt hebbe)
sonder enighe randsoen dootlaen en op eten : ter contrarien zo beinin-
nen y zoo wter maeten seer/haerlieder vanden ende die ghene die met
haerlieder vereenicht oft haere Wontghenooten zyn / ghelyck als wy
waren

waeren met dese natie genaemt Tououpinamboults, dat om de zelue te beschutten/ende liever dan zy ghedooghen zouden dat him eenich onghenack aenghedaden werde/zy haer liever zouden laten houwen (ghelyck men zoude moghen seggen) in hondert duysent stucken: Sulcx dat ickse beproeft hebbe/my liever soude betrouwen ende oock metter daer alsooe meer betroude ende verskert hiel onder dese natie diemen wilde noemt / als ick nu ter tijt zoude doen in zonnighe plaatsen van onse Wyancricke onder den trouweloofse ende onaedrige Franchopsen: icks spreke vande gene die sulcx zijn: want aenghaende de lieden niet eer en/daer van/Godt lof/het dinge noch niet gantsch ledich en is/ het waeremyleet/dat ick haerlieder eere te naer zoude spreken.

Nochtans op dat ick zoo wel teghens als in de spreke van tghene icks gesien hebbe/onder die Americanen/soo sal ick noch een stuck verhalen/daer deur ick mach schynen gheweest te hebben onder haerlieder in de meeste noot ende percle.

Alsoo ons dan ses ander Franchopsen op eenen tijt onversien ontmoet waeren in dat groot ende schoon Dorp Okarantin, daer van ick tot meermaels hier boven mentie gemaect hebbe/ghelaghen thien oft twaelf implen van onse fortreffe / wy voozghenomen hebbende daer te blijven slapen/maeckten pecture drie tegens drie om te schieten met de Boghe/om Indische Woenderen ende andere dingherten besten te maken tegens het aononmael/Sulcx dat weseude gebeurt dat ick een vade verlieers was/soo ick eenich ghebogelte sochte te roopen int Dorp/soo was daer een van die Jonghers die wy/ zoo ick int begin geseyt hebbe/ met ons ghebracht hadden int Schip ghenaeint de Ho-zee/om de spreke van dien Lande te leeren die aldaer int Dorp woonachtich was/ de welcke tot my septe/siet daer een schoon Indische eyrbogel/ sijt hem doot ghy meucht volstaen midts betalende / waer inne ick gheen swaerichheidt makende om sulcx te doen (deur dien wy dickwils in dier manieren Woenderen ghedoot hadden op andere Dorpen / waer en die Wilde niet conbyeden en waeren gheweest/ midts haerlieder daer over ghebeude eenige messen) na dien ick de vooz. Eyrbogel alsoo doot in de hant genomen hebbende/was gaende na een Hups toe/alwaer hyrans alle die Wilde verghadert waren om te Caouinieren, ende aldaer ghebraecht hebbende/ wien van haerlieder de vooz. Eyrboghel tocke hoorst hadde / op dat ickse hem mocht betalen / zoo was eenouden gysaert/ de welcke ghenoechsaem met een toornich ghelaet voozt comende / Sepde hy is myne / wat wilt ghy dat ick u daer vooz ghebe septe ick? hy antwoorde/een Mes/ende alsoo ick hem terfont een presenteerde/het selve ghesien hebbende / septe hy ick wil een schoonder hebben: Welck zoo ick hem zonder eenich teghenspreken oft wepgheringhe was aanbiedende/sepde al noch dat hy dat niet en wilde hebben / wat wilt ghy dan septe ick dat ick u ghebe eenen stupper septe hy.

Maer behalven dat het een onghelike prijs was in dien Lande te gheuen eenen Stupper vooz eenen Eyrboghel / ende ick alsoe ter tijt gheuen hy my en hadde/so septe ick dat hy hem zoude laeten ghe-

noeghen/of hy wilde/met het tweede mes/twelck ick hem gepresenteert hadde/dat ick hem anders niet te wille en wiste/maer die Collick / die beteckende haerlieder manieren van doen als ick (hoe wel hy in desen beele 300 ick nae segghen sal/300 wel bedrogghen wert als ick) sepde my daer op/hy is seer ghesloopt/ende hoe dat het 3p/daer moet voor hem een stupper gevonden worden. Waer om ick eenre ontleent hebbende vando jonghen daer ick van ghesproken hebbe / 300 ick de selve dese Wilde was presenterende/hy wepgerde meer als hy te vozen gedaen hadde / de Wiffen de selve te ontfanghen: sulcx oat ick daer inne ontfiel zijnde/ voor de derde mael hem vaechede wat hy dan van my hebben wilde: waer op hy furieuselijc antwoorde/dat hy my wilde doot smyten gelijk ick zijn Ontvoghel ghedaen hadde/want deur dien (sepde hy) dat se toebehoort heeft een van mijn Broeders die ghestorven is / ick hebse liever dan alle ander dinghen.

Ende met eenen gaende dese Plompaert haerlieder zijn Sweets / oft veel eer groote houtse knodse/lanck vgs ofte ses hoeten/ ende daer mede comende nae my toe / bleef vast op dat propoost als dat hy my wilde dootslaen. Die doe wel verbaest was dat was ic/ende nochtans / de kypde men niet en moet de liggheende hondt maeken/ 300 men ghemeendich sepdt/noch oock den veruuerden onder dese natie / 300 en mocht ick daer van gheen ghelaet toonen/mits dien de Collick die gheseten was op een Cartoene Bedde/hanghende tusschen my ende den boorszchreuen twist maker/my onderdrichtende van tghene ick niet en verstonde/sepde my / Seght hem houdende u Rapiet inde handt ende hem tooghende uwen Boghe ende Ppen / wie meent ghy voor handen te hebben: ick ben in de sterck ende cloeck / ende ick en zal my soo lichtelijc niet laeten doot smyten als ghy meent / in somma toonende ghoet ghelaede/ 300 men seght / in quaet spel / nae vele andere propoosten die ick ende den Wilde onderlinghe hadden / sonder dat (volghende t'ghene ick ghesepdt hebbe int beghinsel van dit Cappittel) die andere eenich ghewach maecten om ons te vereenighen / al broncken zijnde van den Caouin, die hy den gheheelen dach deur ghebroucken hadde/ghinck liggghen slapen ende zynen Wijn verteeren. Ende ick met den Collick ghinghen nae het Abondmael toe om te eeten zynen Ontvoghel opepnde van het Porpe by onse metghesellen / die niet en wisten van onse crackeel.

Au hier en tusschen (ghelijck den wtghanck betwees) die Tououpinambaoults wel wetende dat 3plieder hebbende die Portugeusen tot Wpanden/soo 3p eenen Franchops ghedoot hadden / die dooghe daer deur soo onversoelich onder henlieder ontfleken soude werden/ dat 3p ten eeuwighen dage verooft en henlieder ontrocken zouden binden den coophandel/en daerom al dat onse mā voortgestelt hadde/maer wt spel was geschiet. En oversulcx wacker gheworden zijnde ontrent drie uren daer nae / liet my aensegghen deur een ander Wilde / dat ick zijn Soon was / ende het ghene dat hy teghens my aenghesfeldt hadde / maer gheweest was om my te beproeven/ ende om te besien aen mijn maniere

ndere van doene oft ick oock wel cloerkelijck soude konnen verhten-
ghens die Portugusen ende de Maigais, onse ghemeyne vpaand en/
maer van mynder yde / om hem die oofsaercke te benemen / en op een
ander meer sulcx te plegghen tegghens my oft yemandt anders vanden
onsen: Daer by ghevoecht / dat alsulcke geckspelen niet zeer genoghe-
lick en zijn/300 liet ick hem niet alleenelicken aensleggghen / dat ick niet
hem niet te schafften en hadde/ ende dat ick niet alsulcke een vader be-
gheerde te hebben die my al300 beproefde met een sweert inde vuyft:
Maer oock des anderdaechs sinozgens/gaende int hups daer hy was/
om hem beter te kennen te gheben hoe zeer my 300 danich spel mis-
haechde/300 schonck ick in zyne presentie sonnighe cleyne Afskens/
ende visch hanghels/ aende gheene die ontrent my waeren / ende en gaf
hem niet met allen. Dit exempel van 300 wel als wt het gene ick hier
boven verhaelt hebbe van mijn eerste reyse onder den Wilden / al waer
ick ghemeynt hebbe in pericle te wesen/overmits ick haer maniere van
doen niet en wiste / machinen speuren / dat t'ghene ick ghezeydt hebbe
van haerlieder ghetrouwichheit tegghens hare vrienden/ algt waer en-
de vast blyfste weten dat het haerlieder zeer leet zoude wesen / dat y
den zelven eenich onghemack zouden aendoen. Waer op ick tot een be-
sluyt van dit punct byboegghen zal/dat boven al de oude Mannen / die
in vooleden tyden ghebreck ghehad hebben van Beptels / Bplen en-
de Messen (die y als nu 300 bequaem ende dienlick vinden om hout
te houtwen/ clieven ende haere Boghen ende Bplen te maekken) niet al-
leen zeer wel onthalen de Franchopsen / die haer comen besoecken:
Maer oock vermanen de Jonghe Luyden onder haer / dat sy van ghe-
lijcken oock zullen doen in toecomenbe tyden.

C A P I T T E L X I X.

Hoe die Wilde haer tractteren in hare siekten, misgaders van haer-
lieder graven ende begravenissen ende vande grooten rouwe die
zy maeken over hare dooden.

D een eynde te maekken van onse Wilden van America / 300
bient geweten hoe y haer dragen in hare siekten/ende opt eynde
de van haerlieder leven. Zoo het gebeurt van dat yemandt onder
haerlieder sieck werde/nae dat hy te kennen zal gegeven hebben
waer het haer wee doet/het y in armen/ beenen oft ander deelen vande
lichamet/dat zelve deel zal by yemandt van zyne vrienden ghesogen wor-
den/ende zomwyl by een soorte van bedrieghers/ die y onder haer
hebben genaemt Pages,t'welck te segghen is Churpgijn oft Webergijn/
(andere als de Caribes, daer van ick ghespzooken hebbe/handelende
van haerlieden deligie) de welke haerlieder niet alleen wijs maeken
dat y de yyne wt trecken / maer oock haer t'leven verlanghen. Hier
en tusschen behalven de Coorssen ende de ghemeene siekten van onse
Americanen / de welke y/300 ick hier boven ghezeydt hebbe / ober-
mits die ghetempertheydt van haren Lande/ niet 300 zeer onderwor-

heit zijn/ als wy zijn herwaerts ober/soo hebben speen onghenueseliche
 Cranchhept die sy noemen Pians, de welke hoe wel sy gemeenlijck ha-
 ren oozpionck heeft wy Hoererie/soo hebbe icker nochtans den kinde-
 ren mede besmet ghesien/ die daer van zoo seer dol ende bedeckt wa-
 ren/alsmen herwaerts ober siet die kinder pochen/ maer voorts dese
 smette haer veranderende in pupsten breeder als een Dupin/ die haer
 versprepen ouer t' gansch Lichaem/ende tot het aensicht toe/ de ghene
 die daer mede besmet zijn/diaghen die littepcken daer van al haer le-
 uen lanch/soo wel als die Pochighe ende Leuntyghe van herwaerts o-
 ber van hare smoothept ende vuplichept. Ende ouer sulcx hebbe ick in
 dien Lande ghekent/ een Collick van Rozmandie ghebozen van Hou-
 waen/de welke hem verlopen hebbende in alle soorten van Hoererie on-
 der de Wilde Vrouwen ende Dochteren/ daer van zoo goede loon ver-
 cregghen hadde/ dat zijn gansch Lichaem ende aensicht bedeckt ende
 mismaecht wesende met dese Pians, in sulcker voegghen al ofte hy
 Delaetsch gheweest ware/die littepcken waren daer zoo vast in ghes-
 druckt/dat het onmoghelijck was/ de selve minnermeer wt te crpgghen:
 oock zoo is dese sieckte de vanghereufts van allen in desen Lande van
 Wyllillien.

gland/
 meetende
 sieckte.

De die A-
 mericanen
 met haerle-
 der cranch-
 om ghaen.

Al dus om te herkennen mijn eerste propoost/die Americanen hebben
 dese ghewoonte: dat belanghende het mont aen van haere cranchen/
 dat al zoude de ghene die sieck te bedde leyt een maent lanch wesen zou-
 der eten/so en zal men hem dat minnermeer gheuen oft aenbieden/ten
 sy dat hijt selfs eysche:iae dat meer is/hoe groot ende zwaer die sieckte
 mach wesen/ soo en sullen die andere die gesont zijn/ volgende haerle-
 der costume/daer om niet laten/dynclende/springende/singhende ende
 allerley gheschal ende gheruchte te maken ouerent den armen patient/
 die oock van zynen weghe wel wetende dat hy gheen voordeel doen zou-
 de van hem daer hime te stoozen/liever heeft de ooren alsoo ghebraken te
 hebben/dan een woort daer tegghens te segghen.

Nochtans indient ghebeurt dat hy sterft/ende boven al zoo hy ern-
 gorden vupvaders gheweest is/het ghesanch wesende haest verandert
 in weenen/so maeken sy sulck een beclarch ende gheschey/dat zoo wy
 hy ghevalle ons vonden in eenich Dozp daer een doot was/ onse reke-
 ninge mosten maeken/ van niet slapen te gaen/oft vande ganschē nachte
 te rusten/maer principelijck is het wonder te hoozen die Vrouwen/ de
 welke schreeuwende ende huplende zo seer ende ouerlupt/datmen soude
 meenen dat het Honden ofte Wylven waren/die gemeenlijck busdani-
 ge c'achten en Dialoguen maeken: Hy is doot (zept die ene met lanc-
 saerne stemme) hy die zoo cloeck ende sterck was/ ende die ons zoo veel
 ghevanghenen heeft doen eten. Daer nae die andere van ghelijcken
 schetterende/antwoorden daer op: Och wat eenen ghoeden Zagher/en-
 de eenen excellenten Wiffcher was hy. Da die cloecken ende vpoemen
 dootslagher vanden Portugoisen ende Margaias, vande welken hy ons
 zo wel heeft gewooken/sept dan een ander onder haer: Sulcx dat onder
 hlt ghroot beclach doen den anderen verweckende/ om meest rouwe
 te too.

te toonen / ende ghelijck ghy zien mencht in dese segghenwoordighe Pi-
guere / omhelsende d' een den anderen de armen ende schouderen / so lan-
ghe tot dat het doode lichaem wt hare ooghen ghetweert zy / en houden
niet op van verhalende ende voozibzenghende int langhe al t' ghene hy
ghedaen ende ghezept heeft in zyn leven. Doch veelderleij zaeken te
doen ende te
bertellen tot
zoner eeren.

Om coyt
maecken / op
de zelve wy-
se gelijck de
vrouwen vā
Bearn, zomē
zept / maec-
kende vā on-
deucht / in eē
deel van ha-
re lamenta-
tien / deucht
die zy doen
over haere
ghestorvene
mans / singē
la mi amou,
la mi amou,
Cara ridēt,
ceil de splen
dou : Cama
leugē , bet
danladou:
Lo mē balē,
Lo m'esbur
bat, mati de
pes: fortard
au l'heir: dat
is te zeggen:
Mijn Lief/
mijn Lief/
lacthenden
mont / blin-
kende oogē/
lichte beenē/
goede dans-
ser / mijn
cloechaert/

men watker/voetj op ende spade te Bedde: ja: zoo sommige seggen: dat de Vrouwen van Gascongne daer bp boeghen/Yere, Yere, o le bet tenegadou, o le bet iougadou qu' here: dats te segghen/ eplaes eplaes/ o die hupschen bloecker/o die fraepen Tupscher als hy was/al zoo doen oock onse arme Amricaensche Vrouwen/de welke voort/ int herne men van elck Pause altyt weder verhalen/hy is doot/hy is doot de ge ne daer wy nu over schrepen/die Mannen haer antwoordende/ seggen/ eplaes/tis waer/wy en sullen hem niet meer sien / tot dat wy achter die Berghen sullen wesen/ alwaer (ghelijck onse Caraiben ons leeren / wy met hem sullen dansen/ met meer andere gelijcke propoosten die zp daer bp boeghen. Nu dese lamentatie ghemeenlijck gheduerende eenen hal ven dach (want zp en bewaren niet veel langher hare doode Lichamen) nae dien r' graf ghemaecht is/ niet lanck op onse maniere / maer roudt ende diep als een groot Wijnvat/ het Lichaem oock terstont nae datter den adem wt is/ gheuouwen/ende armen ende beenen rontom vast ghe maecht zijnde/wert al zoo begraven bp nae al staende: selfs (zoo ick ghe septe hebbe) zoo het eenen goeden onden hupsvader is/die ghestorven is/ die sal begraven werden in zijn hups bewonden in zijn Cattoene Bedde/ ja: men sal niet hem begraven eenighe Halsbanden/ Plupmagie/ ende ander tuchj / twelck hy te draghen plach doe hy leefde. Tot welcken propooste men soude moghen bp brenghen verscheppen exempel van den ouderen die selve op die maniere ghehuucht hebben/ghelijck tge ne dat Josephus seght/ dat ghelept werde inde sepultuere van Dabid/ ende tghene die Heydensche Historien vermelden van zo veel groote per sonagien/ de welke nae hare doot alsoo verciert zijnde van seer coste lijcke Juwelen/de selve daer mede oock verrot ende vergaen zijn. Ende omme niet wepders te gaen van onse Ameritanen (ghelijck wy al reede elders verhaelt hebben) die Indranen van Peru, wesende vast landt dat aen het hare paelt/begravende met haerlieder Coninghen en de Caciken groote quantiteyt van gout ende Costelijcke Ghescrentu/ veel vande Spangiaerden die vande eerste gheweest zijn / die daer int Landt ghecomen waren / ondersoekende den buyt ende Cieraet van dese doode Lichamen tot inde grauen en Speloncken daer zp die meen den te vinden/vercreghen daer deur seer groote Rijckdommen. Ander boeghen datmen soodanighe ghierichaerts wel mach toereghenen het ghene Plutarchus seyd/ dat de Coninghinne Semiramis hadde doen Graueren inde steenen van hare sepultuere: te weten van buyten in de beersen luypende aldus.

Soo wie Coninck zijnde van gelde heeft noot

Die opene dit graf,ende neeme daer wt schatten groot.

Daer welcken eenen tselue opdoende / ende meende daer inne te vin den grooten Rijckdom/in plaetse van dien/vont dit schijft van binnen.

Soo ghy niet en waert boos ende onversadelic van gouden

Ghy soudt u van der dooden roof hebben onthouden.

Nochtans om weder te comen op onse Tonoupinambaolts, seker dat die Franchopsen onder haerlieder berkeert hebben/zoo en begraven zp luyden

De maniere
vande doode
te begraven
byder Ame
ricanen.

Juwelen be
graven met
het doode
lichaem.

7. Bond
vande Hist.
Cap. 22.

hadden zoo ghemeenlijck niet meer eenighe costelike dinghen in sijn den dooden/gelijck zy te boozen plegen te doen: Maer dat veel arger is/ hoozt hier eens de grootste supperstitie ter werelt oft dypwelscher dwalinge/daer dese arme lypde mede behangen zijn/ vande eersten nacht af na dat het dode lichaem op de maniere/so ghi gehoozt hebt/begrabē is/ splupde vastelike gelovende/dat by aldien de Aygnan, dats te seggē de duppel op haerlieder spraeke/ghen ander spijsē daer ontrent en vande bereyt / het selve soude opgraven ende eten/zoo stellen zy niet alleenlik groote platte aerde Schotsen vol Weels/ghewoghelte/Wisch ende ander spijsē wel toebereyt met haerlieder dyanck genoemt Caouin, op het Graf vande dooden/maer oock onderhouden de selve (boozwaer Dypwelsche) dienstē zoo langhe tot dat zy dincen dat het lichaem heel verrot ende verteert is/van welcke dwalinghe wy haerlieder des te quaelicker conden bzingen/overmits die Collichs van Rozmandis die boozgus in dien lande geweest waren/ volgende daer inne die Priesters van Bel/vande welcken inde Schryftuer mentie ghemaecht wort, nemende des nachts dese goede spijsē om te eten/haerlieder daer inne sulcx onderhouden jae bevesticht hadden / dat hoe wel wy haerlieder metter daet bewesen / dat t'ghene zy des avonts daer leyden des andern daechs noch al ghebonden werdt/nochtans qualick den sommighen van haerlieder die contrarie van dien condē persuaderen / sulcx datmen wel segghen mach dat dese raserie oft dwaesheyt van de Wilden niet seer verschepden en is den ghenen vande Joorsche Doctoren ende Rabinen/oft dien van Pausanias. Want die Rabinen houden dat het Lichaem doot zynde ghelaten worde inde macht van een Duppel/die zy noemen Zazel oft Azazel, den welcken zy segghen in Levitico/ghenaemt te wesen die Pynce vander Woestyne: Ende selfs om haerlieder dwalinghe te bevestighen/zoo verkeeren zy dese passagie vande Schryftuer / daer tot het Serpent gheseyt word: Ghy sult aerde eten alle die daghen uwer levens. Want segghen zy/de wyle ons Lichaem ghemaecht is van spin ende stof der aerde twelck die spijsē is des Serpents/so is het ooc der selver onderworpe zo lange tot dat het verandert zy in een geestelijck natuere. Pausanias insghelijck verhaelt van een ander Duppel ghenoemt Eurinomos, vande welcken die wtleggers van Delphos gheseyt hebben/dat hy verslinc het vleesch vande dooden/ende daer niet aen laet blyven als de beenderen: twelck in effect/zoo ick gheseyt hebbe/de selve dwalinghe is van onse Americanen.

Eyndelijck aengaende de manieren die wy int boozgaende Capittel aenghetwesen hebben/die wilde vernieuwen ende verboeren haerlieder Doppen op andere plaetsen/segghende op de grauen vande dooden clepne bedekfels van dat groot Crups twelck zy noemen pindo, daer deur die Passagiers niet alleenlijck bekennen die kerckhoben/maer oock zo wanneer die Vrouwen elckanderen daerontrent ontmoeten/ oft oock andersins wesende inde Boschen / haer overleden Mannen haerlieder te boozen comen/zoo beghinnen zy haer gewoonlijcke lamentationen ende gheschrey te vernieuwen met sulcke gheschal/datment een half myle weerts

Beset de
Whifra
Papals bā
Dert in die
3. dialoog
fol. 110

Excl. 15. 8
Gen. 3. 24
Excl. 45. 24

Schreijende
vande
Kerckhoben
in America

weerts hoozen mach. Daerom lachende de selve alzo haer Gupck
vol weenen ende huplen/ de wyle ick die Wilde nu verhoelt hebbe tot
inden Grave toe / zoo sal ick als nu een eynde maecten van haerlieder
maniere van doene ende wesen. Nochtans sal den Leser noch eenighe
dinghen indghen sien int uavolghende tsaemen spreekinge / die ghe-
maect is gheweest ten tyde ick in America was / met hulpe van eenen
Collick / de welcke niet alleen als daer seiven oft acht jaer ghewoont
hebbende volcomelijck verstonde die spraekke van dien Lande / maer
oock deur dien hy wel gheleert was / ende namentlijck inde Grietische
spraeke / vande welcke (ghelijck de ghene diese verstaen alreede hier
en boven hebben mogen sien) dese natie van Tououpinambaolts, som-
nighe woorde ontleent hebben/ de selve beter sonde welegghen.

CAPITTELXX.

Colloque offre rsamenprekingen/ belangende de eerste aencomste in
den Lande van Brissillien, tusschē den volcke van dien Lande ge-
naemt Tououpinam baolts ende Toupinenkins, in der Wilde en-
de Nederlandtsche Tale.

Tououpinambaoults, *Oft Wilde.*

Ere-ioube? Zijt ghy gheromen?

Nederlander.

Pa-aiout. Jae ick ben gheromen.

Wilde.

Teh: auge-ni-po. Dat is wel gheseyt.

Wilde

Mara-pe-derere? Hoe zijt ghy ghenomen?

Nederlander.

Lery-oufsuou. Een groot Gester.

Wilde

Ere-iacasou pienc? Hebt ghy u Vaderlandt verlaeten om hier te comen?

Nederlander.

Pa. Jae ick.

Wilde

Eori-deretaniouani repiac. Comt besiet dan die plaetse daer ghy wo-
nen sult.

Nederlander.

Auge-be. Dats wel gheseyt.

Wilde

I-endē repiac? aout i-endē repiac aout é ehairc The? Oouéreté Ke-
roy Lery-oufsou ymeen.

Ziet daer dan hy is herwaerts over gheromen mijn Soon / hebbende
ghedachtenis van ons.

Wilde.

Ercrou de caramémo? Hebt ghy uwe Koffers met ghebrocht? Daer
hy verstaen zy alle andere parken ende Bogaignen diennen mach hebbē.

Neder-

Wit is den
bynaem
vande Tu-
sche op der
Wolven
sprake.

van Americ.

Nederlander.

Pàrout. Jae ik hebse met ghebrocht.
Wilbe.

Mobohy? Hoe vele?

Zoo vele als men daer heeft / mach men haerlieder tellen met woor-
den tot het ghetal van vyve / noemende de selve aldus Augé-pé, I-mo-
coucin tweede / Mofaput derde / oioicoudic vierde / ecoinbo vijfde.
Zoo ghy der twee hebt / en ist geen noot dat ghy der vier oft vijf noemt:
Het is genoeg dat ghy seght Mocoucin van drie oft vier / insghelycks
zoo der viere ghy / sult segghen Oioicoudic. Ende alzoo vande ande-
ren: Maer indien zy exceederen t'ghetal van vyve / zoo moet ghy wy-
sen met twee vingheren ende de vingheren vande ghene die by u zijn / om
te vol doen t'ghetal van tghene ghy sult willen te kennen gheuen / ende
insghelycks van alle andere dinghen: want zy en hebben gheen ander
maniere van tellen.

Wilbe.

Mac pérérout, de caramémo poupc? Wat dinghen hebt ghy ghe-
brocht in ulve Coffers?

Nederlander.

A-aub. Cleederen.

Wilbe.

Maravac! Dan wat soorte ofte couleur.

Nederlander.

Sobouy-etc. Blau.

Pirenc. Rood

Ioup. Groen

Son. Swart

Sobouy. Massou. Groen.

Piriens. Van verscheyden kleuren

Tin. wit / wert verfaen vande henden

Wilbe.

Mac Pamo? wat noch?

Nederlander.

Acangaubé-roupc. Roeden:

Wilbe.

Seta-pé? Dele?

Nederlander.

Icatoupauc. Zoo veel dat men se niet tellen en kan.

Wilbe.

Ai pognor? Is dat al?

Nederlander.

Erimen. Reent.

Wilbe

Esse non bat. Noemet al.

Nederlander.

Corome. Toest wat

26

Wilde

Hiktorie.

Wilbe.

Nein. wel aen dan.

Nederlander.

Mocap, oft Mororocap, Gheschut groot ofte klein: want Mocap he-
dier alderhande Gheschut oft vier hoers / soo wel groote stukken als
kleine. Ende het schijnt somwolen datse prononceren Bocap met een B.
ende waer goet daerom datmen int schryffen van dit woort gebuyct
te samen de M. ende B. zoet doemlyck werdt.

Mocap-couj. Buspoeder.

Mocap-coujourou. Wesschen oft Doopen om Buspoeder in te doen.

Wilbe.

Maraúac? waer van zy die?

Nederlander.

Topirouffou-alc. van een Offen hooren.

Wilbe.

Augé-gatou-tegué: Dat's wel ghesepdt:

Macpé-lepouit rein? wat salmen daer voor gheben?

Nederlander.

Arourj. Ick hebse eerst niet ghebrocht / al oft ick wilbe segghen ick
heb gheen haest om my die gup te maken.

Wilbe.

Hé, Is een woort twelck zy ghewoon zijn te prononceren als zy dan-
ken op t'ghene men haerlieder seft/begeerende daer op te antwoordene
maer nochtans zwygghen op datse niet en souden seghen moeytyck te
wesen.

Nederlander.

Arrou-itaygapen. Ick hebbe pser Suerden mede gebrocht.

Wilbe.

Naocpiac-icho pene? Sal ickse moghen sien?

Nederlander.

Bégoé irem. Eens alst pas gheeft

Wilbe.

Nérérourpe guya-pat? Hebt ghy gheen Bilen met ghebrocht?

Nederlander.

Arrout. ick hebbe met ghebrocht

Wilbe.

Igatou-pi? zynse schoon?

Nederlander.

Gúiapar-éte. Sy zijn excellent.

Wilbe.

Aúa Pomoquem? wie heeftse ghemaect?

Nederlander.

Pagé-ouáffou remymognén. Het is de ghene gheveest die ghy wel
kent.

Wilbe.

Augé-terach. Dat gaet wel.

Wilbe

van America,

Wilde.

Acepiab mo-men, Eplac ich foudese gæren sien,
Nederlander.

Karamoufsee, Op een ander tijt.

Wilde.

Tacepiab tauge, Dat ik som mach sien.

Nederlander.

Hembereingne, Toest noch wat.

Wilde.

Exeroupe itaxé amo? hebt ghy gheen messen met ghebrocht?

Nederlander.

Arrouera, Ich hebber ni mensche niet ghebrocht.

Wilde.

Secouarantin vac? ghy het messen met cransse hechten?

Nederlander.

En, en non idetin, Met welke hechten. Iuepép, Half crom oft crom-
achtich. Taxe mir, clepne messen. Pinda, Inghels om te visschen.
Moutemontou, Een messen. Arroua, Bytjels, kuap. Kammien, Moro-
bovyeré, Macelletten. Cepiah yponycum, Die men niet veel en vindt/
Oft de schoonste diemen noch hier waerts ober ghesten heeft.

Wilde.

Easfia, von caramemo? acepiab de mac. Opent u doffer / op dat
ik u goet sien mach.

Nederlander.

Aimossacnen, Ich ben besich:

Acépiab-ouca-ifen desue, Ich salt u eens lachten sien als ik by u
comme.

Wilde.

N'arouricho p'Iremmac desue? Sal ik u niet eens waschzengen?

Nederlander.

Mac? Pererou potar? Wat wilt ghy brengen?

Wilde.

Scch dé, Ich en weets niet. Mac peréi potar? Wat wilt ghy heb-
ben?

Nederlander.

Soo, Weesten. Oûra, Inghels. Pira, Wist. Ouy, Met yetic, rapen.
Commenda-ouasson, groote Bognen. Commenda mir, clepne Bod-
men. Morgouia ouassou, Oranje Appelen ende citroenen. Maetisouen,
han alderlep dinghen.

Wilde.

Mara-vac soo erciusch? han wat soopten van Weesten hebt ghy lust
om te eten?

Nederlander.

Nacepiab quenon-gouaairé, Ich en begheere gheen van desen
Landen.

Wilde.

Histories.
Aassenon desue. Laet icke u noemen.
Nederlander.

Nein. Biet daer.

Wilde.
Tapiroussou. Een vier twiele of zoo noemen half Esel en half Koe.
Se-ouassou. Een soorte van een heet of steen.
Taiaassou. Een wilt Dierken van dien Lande.
Agourj. Een rosachtich vier hande groote van een iome haettherken.
Pague. Een vier ghelijck een ionck Dierken van een uiaent/ghespre-
kelt met zwart ende wit.
Tapitj. Een soorte van een Daes.
Esse non ooca y chesue. Doemt my Doghels.

Nederlander.

Iacou. Is een vogel zo groot als een Capoen van gedaente al es clem
Pinne van Guinee/daer van der drie soorten zijnde weten Iacoutin, Iacou-
coupem, en Iacou-ouassou, en zijn van zo goede smaech als eenich vo-
gel diemen zoude moge vinden. Mouron. Een wilde Daer/daer van der
twee soorten zijn zwart ende grau / van de groote van oue. Daerinnen
Een sonderlinghe Doghel.

Mocacoua. Een groote soorte van pettrys/ghewende t lichaem niet
der als een Capoen.

Ynambou-ouassou. Is oock een soorte van pettrys bynae zoo groot
als de voorgaende.

Ynambou. Is een pettrys bynae gelijk de geue van dese Landen.

Pegassou. Een toytel. Duppe van dien Lande.

Paicacu. Es ander soorte van toytel duppe/cleunder als de voorgaende.

Nederlander.

Seta pé pira sede? Zijnder veel goede Vischen?

Wilde.

Nan. Daer isser zoo veel.

Kurema. Een mallet.

Paratj. Een fransch mallet.

Acara-ouassou. Een groote Visch die zoo ghenoemt is.

Acara pep. Een plat Visch/soo ghenoemt/die goet is.

Acara-bouten. Een ander van minder soorte van taneyt rolenr.

Acara-mirj. Een heel clem die in versck water ghewonden wort/en is
van zeer goede smaech.

Kamouroupouy-ouassou. Een seker groote Visch.

Mamo-pe deretam? waer is u woort plaese?

Au noemt hy de plaese van zijn woonste.

Kariauh. Ora-ouassou-ouce, laucu-ur assic? Piracan io-pen Eiraia,
Itanêh, Taracouir-apan, Sarapo-u. Dese alle zijn dorpen/lauc de Be-
biere van Genevye aen de stinckier yde gelegen/ genoemt by haertse der
namen/de welcke men anders niet can wt leggen oft beruytschen.

Ke-ni-u, Acara-u Kouroumoure, Ita aue, Ioirarouen, Dit zijn de
Dorpen

van America.

Dorpen ghelegghen op der rechter handt van de boort. Aspiere.

De grootste Dorpen te Landt waerts inne so ver den als
binder 3de/3jn dese.

Sacouart-oussou-ruuc, Okarentin, sapopem, Nouroucutt, Arasa-
ruuc, Vsu-potuuc: en meer andere/hande welken men meerder kinn-
se hebben can/handelende met den inwoonders der zelver/ende oock
hande hupshaders oft onderlinghen/dicmen nochtans te vergeefs/ko-
vinghen noemt inde zelve Dorpen.

Nederlander.

Mobouy-pe toupicha gatou Heuou? Hoe veel groote Dorpen zijn in
dese Landen?

Wilbe.

Sera-gue. Daer isser zeer veel.

Nederlander.

Essenon auge pequoube ychesue. Noemt my eenighe.

Wilbe.

Nan: Is een woort daer mede men den ghenen die men aenspreect/
doet toeluyfsteren

Eapirau i ioup. Is de naem van een Man alsoo betghelyc/hebbende
t'hoofd half cael/ende weynich haers.

Nederlander

Mamo-pé se tam? waer is zijn woonplacse?

Wilbe.

Kariauh be. In dit dorp also genoot/twelck de naem is van el cley-
nibier/daer van t' dorp de naem heeft/om dat het daer by gelegen is/ en
woyt verstaen het hups van Karios van dit woort Karios en Aug, twelc
beteekent hups/ende afdoende os, tude daer by vordende Aug, maecht
Kariauh, ende be.

Wilbe.

Mossen y gerre. twelck beduyt woyt verwaerster van de Medicines/
oft dien de medicine toebehoort. En gebuyckent eygentlich so wanneer
sy een noem willen een vrouwe die roovert/oft die beset is vande hoo-
sen geest:want Mossen beteekent medicine/en gerre dat daer toebehoort

Wilbe.

Ourauh-oussou au arentin. De groote plupine van dit groot Dorp
genaemt Des estoriz.

Wilbe.

Tau-ouuar-oussou-ruuc-gouare. En in dit Dorp genaemt de placse
daermen die groote supcher kieden vint.

Wilbe.

Ouacan. Het hoozerneste van vier placse/twelck nae haerlieber seg-
ghen/haerliedet hooft is.

Wilbe.

Soouar-oussou. Is een blat twelck van een Boom gheballen is.

Wilbe.

Morgonia-ouassou. Een groote citroen/oft orangen Appel.

Mac-du. Een blanne biets.

Wilbe.

Historie.

Wilbe.

Maraca-onassou. Een groote Velle.

Wilbe.

Mac-uocap. Een dunck hals wt ghecommen / het zy wter aerde oft
anderfing.

Wilbe.

Karian-piarre. Den wech om te gaan nae Karios alle de bouersche-
ben zijn de namen vande voornaemste woonende lanx de Riviere van
Geneve ende daer ontrent.

Wilbe.

Che-roup gatou, derour-arj. Ich ben blyde dat ghy ghecommen
syt.

Nein téréico, paj Nicolas iron. Houdt u dan by haerlieder Nico-
laes.

Néréroupé déré micéco? Deht ghy u Wrouwe niet met ghebracht?

Nederlander.

Arrout iram chereco augermé. Ich salse hier brenghen als ick myn
saken ghebaen hebbe.

Wilbe.

Marapé d'erecoran? wat hebt ghy van doene?

Nederlander.

Cherau-couam. Een Hups om inne te wonen.

Wilbe.

Mara-vac-auc? wat soorte van Hups?

Nederlander.

Seth, daé chéréco rein couap rengué. Ich weet noch niet wat ick
doen zal.

Wilbe.

Nein téréié ouap dérécorém. Bedenkt u dan wat ghy te doen sakt
hebben.

Nederlander.

Peretan repiac-iréc. Rae dat ick ghesien zal hebben u Landt ende
woonplaetse.

Wilbe.

Nereico-icho-pe-deauem a irom? Sult ghy niet by u volck blyven
dat is met die van uwen Lande?

Nederlander.

Mara amo pé? waerom vlaecht ghy dat?

Wilbe.

Aipo-gué. Ich seght om redene oft oorsake.

Nederlander.

Che-poutoupa-gué dérij. Ich wil det nochtans wel weten.

Wilbe.

Nén pe amatareum pé oréroubicheh? Raet ghy niet ons oberhoofd
dat is te segghen onse ouderlinck.

Nederlander.

Erymen,

van America.

Erymen. Een ich.

Seré cogatou pouy cum-été mo. Indis het niet een dinck is tweck
men wel bewat en moet/300 mostment segghen.

Nederlander.

Sécouac apoau-e engatouresme, yporéré cogaton. Het boecht een
goet Vader wel te bewaren dat hy heeft.

Wilbe.

Neresco-icho pirem-ouariuy? Sult ghy boortaen niet eer oozloghe
gaen.

Nederlander.

Assó irénuc. Ich sal eenich tijt gaen.

Mara-pé perouagérre-rerc. Hoe zijn uwte Wpanden ghenaemt?

Wilbe.

Touaiatou margaiar. Is een natie van Wolcke die eenerley spraek
met haerlieder hebben/ metten welcken de Boozteguesen handelen.

Ouéauc. Dese zijn Wilbe die noch veel walder zyn/haer onthouden
de inder Bosschen ende Berghen.

Caraiá. Dese zijn een ander maniere van Wolcke die wat eerder zijn/
ende rijcker van lustochten als de boozghenoemde.

Karios. Dese is een ander soorte van Wolcke/woonende aen d'an-
der yde vande Touaiaire, ontrent de riviere vander plate / die een
spraeke oft tale hebben mette Tououpinambaouls.

De verscheydenheyt vande spraeke is onder de boozscheben natien.

En eerst de Tououpinambaoules, Touipinenquin, Touaiaire, Ten-
remion en Kario, spreken eenerley spraeke/oft minner seer weynich
verschil is tusschen haer/so aengaende haerlieder wesen als andersins.

De Karaia. Hebben een ander maniere van spreken ende van doen.

De Ouetaca. Zijn verscheyden zoo wel in spraeke als andersins/
van beede de boozgaende.

Die Oueanen hebben in ghelijck een ander maniere van doen ende
spreken.

Wilbe.

Teh? Oioac poekera à paauuc, iendefue. Een pegelijck soeclit d'e'en
ende d'ander tot ons gherief.

Ty ierobah apoau ari. Laet ons daer inne moedich wesen dat alle
de werelt ons comt besoeken.

Apoau ae mac gerre, iendefue. Al de werelt brenghet ons goet toe.

Tyreco-gapou iendefue. Laet ons haerlieder wel onthalen oft trac-
teren op dat zy met ons te vreden zijn.

Iporenc ore-am re co iendefue. Dat is een schoon sake die ons haer
presenteert.

Ty mará-gaton apoau-apé. Laet ons by dit volck blyben.

Ty momourrou, me mac gerre iendefue. Laet ons gheen overlast
doen den ghenen die ons van him goet mede deelen.

Ty poih apoauze iendefue. Laet ons haerlieder geven daer by zy mo-
ghen leven.

Ty poeraca apoaué. Laet ons arbeiden om booz haerlieder probi-
fiets becomen. Dit woort yporraca beduyt eyghentlick / Wiffchen
gaen/

Aa

Historie

gaen/maer 3p ghebypckent in alle andere manieren van Weesten ende
Doghelen te vanghen.

Tyrout mac tyronam aniapé, Laet ons haerlieder byenghen van
alles wat wy erpghen conuen.

Tyre comcremoich-meien de-mac ecooussaue. Laet ons niet qua-
lijck trachteren de ghene die ons goet toebzenghen.

Pe-poroine auu-mecharaire-ouch. Laet ons niet quaet wesen mijn
kinderen.

Ta peré coihmac. Op dat ghy goederen moecht berriyghen.

Toerecoih paraire amo. Ende uwe kinderen infighelijck.

Nyre coih ienderamouyn mac pouaire. Wy en hebben gheen goet
van onse vooz Waders.

O pap cher amouyn mac pouaire aiti. Ick heb al verdaen oft om-
ghebrocht dat mijn Vessivader my ghelaten hadde.

Apoau mac-ry oi ierobiah. Ick vraghe moet daer op dat alle de
werelt ons goet toebzenght.

Iender amouyn-remie pyac porategue a ou-àire. Het welcke onse
voozouders wel gern hadden willen sien en hebben niet mogen sien

Teh oip otarheté iender amouye ecohiare etc iendesue. Siet dat
gaet wel dat ons een beter wisselinghe toecome is als onse voozouders

Iende porrau-ouffou-vocare. Dat is dat ons wten byck helpt.

Iende-coouassou getre. Dat ons doet hebben groote ruyen.

En sassi pir am. Ie nderé memy non apté. Het en doet onse kinderhys
niet meer wec als inenise scheert.

Tyre coih apouau, ienderoua gerre-ari. Laet ons dese met leyden
teghens onse Wpanden.

Toere coih mocap ó mac-ac. Dat 3p haer roers mede nemé twelck
haer epghen goet is.

Maramo senten garou-cuin-amo. Waerom soude 3p niet sterck zijn.

Meme tae morerobiarem. Het is een Volck dat niemant en vzeest.

Tysenenc apouau, maram iende iron. Laet ons haer sterckte besoe-
ken wesende niet onslupder.

Menre-tae marero roupiare. Het zijn de ghene die verwinnen die ge-
ne die andere verwinnen/te weten die Poozteguesen.

Agne-he ouch. Moft hy segghen wilde/ het is waer al dat ick ghe-
sept hebben.

Wilde.

Nein-tyamouueta iendere cassareri. Laet ons diuieseren mette ge-
ne die ons comen besoecken.

Nederlander.

Nein-che atouu-affaire. Wel aen van mijn bontghenoot / maer op
dit punt staet te noteren dat dit woort atouu-affap. ende corouaffap, ver-
schillen. Want het eerste beduyt een volcomen aliantie onder haer / ende
tusschen haer en ons / so dat de goederen onderlinghe gemeen zijn. Ende
oock dat 3p niet en moghen hebben de Dochter oft suster van de eerst ge-
noemde. Maer het is so niet van het leste / want dat is maer een licht-
beerdighe maniere van sprecken / te noemen d'een den anderen by een
ander

van America.

ander naem als zijn eyghen naem/ als te weten/ mijn been/ mijn ooghe
mijn oore/ ende dierghelycke. **Wilde.**

Maer esse icnde mouera? Waer van sullen wy spreken.

Nederlander.

Sech mae tirouen-resse. Van besl ende berschepden saecken.

Wilde.

Mara-pieng vah-rere? Hoe noemt men den Hemel?

Nederlander.

Hemel.

Wilde.

Cyh-regne-tassenouh mae tirouen desue.

Nederlander.

Ange-bé. **Tis wel gheseyt.**

Wilde.

Mac. Den Hemel Courasse, De Sonne. Iasse. De Maen. Iassi ta-
ta ouasson. De Morgensterre. Iessi tata nuri. Die clepne sterren. Vbouy.
De aerde Paranan. De Zee. Vh-ere. Daet water. Vh-een. Dout water.
Vhe-een buhe. Straende wateren.

Wilde.

Ira. Is eygentlick ghenomen voor een steen. Maer wort oock vera-
raet van alle soorte van metael en fondement van hupfen/ als Aoh-ita,
een plaer bande hupfe.

Yapurr-ya. De ghevel bande hupfe.

Iura ira. Die groote stryckhouten bande hupfe.

Igurakou y bouirah. Allerley soorte van hout.

Ourapat. Een hoghe. Ende hoe wel het een naem is gemaecht van
y bouyrah, twelck beduyt hout/ en apat. Crom oft gespleten/ nochtang.
promnoseren zijt int coyte Orapat.

Arre. De locht Arraip. Quade Locht.

Amen. Begghen.

Amen poyton. Begghenachtich weder.

Toupen. Sonder Toupen Verap. De Murren.

Ybuo-ymni. De mist.

Ybuerure. De Berghen.

Guum. Plat Landt.

Wilde.

Tale. Dopen. Anc. Hups. Vhecouap. Sphiere oft loopende water.

Vh-pon. Een Eplandt.

Kaa. Boschagie.

Kaa paon. Een Boschelhens midden in een Wilt.

Kaa-onan. Een die int Bosch opgehoert is.

Kaa-gerre. Een boose vbandt die haerlieder doorgaens quelt.

Ygar. Een schuyptingen gemaecht van schoffe van boome daer zo oft
40 mannen comen insitten/ vaerende inder ooyloge. Het wert oock ghe-
noemen voor een schip/ twelck zy noemen ygnereoussou.

Puiffa-ouassou. Een kip net om visch te vange. Inqui. Een schuyt.
gen om mede te varen in ondiepe wateren.

Nomognot mae rasse. nom desue. Laet my meer dinghen noemen.

A a g

Emourbeon.

Historie.

Emourbeou deretanliche sue. Spyscht ny van u Landt ende woonghe.

Nederlander.

Augé derengnée pourendoup. 'T is wel ghesepdt/vraecht daer eerst naer.

Wilbe.

Ia-eh-marare deretani-rere? Ich geve u dat toe/ hoe is u Lant ende woonplaatse ghenoemt?

Nederlander.

Rouen. Robaen.

Wilbe.

Tou-ouscou-pe ouim? Is dat een groot Dorp? Sp maken gemouderschept tusschen Steden ende Dorpen/ want sp hebben gheen Steden.

Nederlander.

Pa. Jaz.

Wilbe.

Moboii-pe-rerompichahgarou? Hoe vele Heeren hebt ghylieden?

Nederlander.

Augepe. Een alleen/oft niet meer als een.

Wilbe.

Marape-sere? Hoe is hy ghenoemt?

Nederlander.

Hedry. Henrijck. Dese repse werdt ghedaen ten tpe van Coninck Henrijck de tweede.

Wilbe.

Tere-perenc. Siet daer een mope naem.

Mara-pe-perou pichau-cta-emin? Waerom hebt ghylieden niet meer Heeren?

Nederlander.

Moroér é chih-gué Wy en hebben niet meer

Ore ramouim-auc. Vanden tpe af sufer Groot-baders.

Wilbe.

Mara-pieuc-pee? Wat zijt ghylieden voer volck?

Nederlander.

Oroicogue. Wy zijn daer mede te vreden.

Oree-mae-gerre. Wy zijn de ghene niet goet hebben.

Wilbe.

Epé-noeré coih? peroupichah-mae? Ende u lieder Prince heeft bis gheen goet?

Nederlander.

Oerecoih. Hy heeft oft besit veel meer.

Oree-mae-gerra-a hépe. Al dat wy hebben is tot ynen besten.

Wilbe.

Oraini-pé ogépé? Gaet hy oock ter Oorloghe?

Neder-

van America,
Nederlander.

Fa. Jae hp.

Wilbe.

Mobouy-taue-pe-ionca ny mae? Hoe vele Dorpen ofte Steden hebt ghy lieben?

Nederlander.

Seta-gatou. Meer dan icker soude connen noemen.

Wilbe.

Niresce-nouih-icho-pene? Sult ghyse my niet noemen

Nederlander.

Ypoicopouy. Het soude te lanck vallen.

Wilbe.

Yporrenc-pé-peretani? Die plaetse van daer ghy zijt/is die schoonst

Nederlander.

Yporren-gatou. Sp is seer schoon.

Wilbe.

Engaya-pe-per-aucé? Zijn u lieder huyzen alsoo / te weten / ghelyck de onse?

Nederlander.

Oicoe-gatou. Daer is groot onderschept.

Wilbe.

Maravaé? Hoedanich zijn die dan?

Nederlander.

Ira-gepe. Sp zijn alle van steen.

Wilbe.

Youroussou? Zijnse groot?

Nederlander.

Touroussougatou. Sp zijn seer groot.

Wilbe.

Vate-gatou-pe? Zijnse seer groot / te weten / hooghe?

Nederlander.

Mahmo. Wter maten groot. Want dit woort beduyt meer als heel / ende nement voor een sake die te verwonderen is.

Wilbe.

Engaya-pe-pet-ancynim? Is het binnenste alsoo / te weten / ghelyck de ghene van herwaerts over?

Nederlander.

Erymen. Aen.

Wilbe.

Esce-non-de-reterenomdau ota-ichesue. Doemt my die dingen die gotten ipbe dienen.

Nederlander.

Escendou. Poopt tot.

Wilbe.

Ich. Ich ben al reet.

Wilbe.

A a ij

Chéacan

Historie.

Ché-acan mijn hooft. De acan u hooft. ycan yjn hooft. Ore acan onse hooft. Pé acan u lieber hooft. An atcan haerlieber hooft.
Maer om beter te verstaen dese bynamen/so sal ick alleenlichen vercla-
ren der personen/soo singulier als pluriel.

Eerst.

Ché beduyt d'eerste persoon/als volcht.
Ché-auc mijn hooft oft hapt.
Che-uoua mijn aensicht.
Chénembi. mijn ooren.
Chéshua. mijn boorhooft.
Ché-ressa mijn ooghen.
Ché-tin mijn neus.
Che-iourou mijn mont.
Ché-retoupac mijn haerhen.
Ché-redmiua-auc mijn baert.
Che-ape-cau mijn tonghe.
Ché-ram mijn tanden.
Chéaiouré mijn hals oft kele.
Ché-asseoc mijn stroot.
Ché-poca mijn boyst.
Ché-rocapé mijn booyste deel generalick.
Che atoucoupe mijn achterste deel.
Che pouy-asdo mijn rugghe.
Che-rousbony mijn leedenen.
Che-reuire mijn billen.
Che inuanpony mijn schouderen.
Che inua mijn armen.
Che-po mijn handt.
Che-poneu mijn vingheren.
Chepuyac mijn maghe.
Che-reguie mijn buick.
Che-pourrou-sen mijn nabel.
Che cam mijn mammen.
Che-oup mijn dypen.
Che-roduponam mijn knien.
Che-porace mijn elleboghen.
Che-retemeu mijn beenen.
Che-poui mijn voeten.
Che pussespe de naghels van mijn voeten.
Che ponampe de naghels van mijn vingheren.
Che-encg mijn ziele oft myn ghedachten.
Che-guy-encg myn herte.
Che-ene-gouere myn ziele na datse wten lichaem ghescheyden is.

Namen vande deelen des lichaems die niet verbaer zijn
te noemen.

Ché

Che-remconem.
Che-remention.
Che rapoupit.

Ende om corthepts wille zal ick die andersins niet wotleggen/ of verdupfchen.

Het is te noteren datmen de meerderen deel vande dingen/soe wel de ghene hier vozen beschreven / als andere niet wel en soude konnen noemen/sonder daer by te voeghen het pronomen soo wel vande eerste ende de tweede als derde persone/so wel in singulari als in plurali.

Ende om t'selue beter te verstaen int besonder ende elck apart.

Eccit.

Ché ick. Dé Ghy Ahé Gy.

Oree Wy. Pee Ghyplupden. Au-ac Zplupden.

Belangende de derde persone in singulari numero Ahe is masculini generis/ende ac sonder aspiratie feminini ende neutri. Ende in plurali numero Au-ac is booz bejde/te weten/masculini ende feminini/ende so volghens gheeneen.

Vande dingen behoorende tot het huyshouden ende de keuckens

Emire du tata. Onsteecht het vier.

Emo-goep tata. Blusschet vier.

Erout che rara-rem. Breyght wat om t'vier mede te omstercken.

Emogip-pira. Maecht die visch gaer

Essehit. Braet hem.

Emoui. Dier hem.

Fa-vecu-ouy amo. Maecht meel.

Emogipcaouin amo. Maecht den dyanch too

Coeni vpc. Gaet tot die Fonteyne.

Erout u ichesue. Breyght my wasser.

Che renni auge pe. Gheeft my te dyncken.

Quere me che remyou recoap. Comt gheeft my te eten.

Taie poeh. Laet ick mijn handen wasschen

Tae iourou eh. Laet ick mijn mont wasschen.

Ché embouassi. Ick hebbe lust om eten.

Nam che iourou eh. Ick hebbe gheen lust om eten.

Ehe vssch. Ick hebbe doest.

Che reaie. Ick hebt heet/ich sweer

Ché rou. Ick heb rout.

Che racoup. Ick heb de cortse.

Ché carouc assli. Ick ben droevich

Doewel/ Carouc betreckent den avont oft nacht.

Aicoteuc. Ick ben onlustich.

Che poura oussoup. Ick ben qualick onthaelt oft ghetrachttert.

Cheroemp. Ick ben blyde

Aico me mouch. Men spot met my.

Historie

Aico-gatou. *Ich ben in vrechden.*
Che-remiac-oussou. *Mijn Slave.*
Chere-miboye. *Mijn Dienaer*
Che-roiac. *Die kinder zijn dan ick/ oft die mijn Dienaers zijn.*
Che-porracallare. *Mijn Disschers*
Chémae. *Mijn goet/ mijn Coopmanschap/ ende al dat my toebehoort.*
Cherémigmagnem. *Dat is van mijn maechsel.*
Che-rere-couarre. *Mijn Lijfwacht.*
Ché-roubichac. *De ghene die meerder is als ick/ d'welck wy noemen onsen Coninck/ onsen Hertoghe/ onsen Prince.*
Moussacat. *Is een Dapsuader die goet is/ ende den passanten/ zo vreesdelinghen als andere te eten gheeft.*
Querre-muhau. *Een machtighe inde Oorloghe / ende die roeck is ont eenighe dinghen te doen oft wt te richten.*
Tenten. *Die sterck schijnt te wesen / soo wel ter Oorlooghen als anderzins.*

Vande Macchschappen.

Ché-roup. *Mijn Vader.*
Ché-requeyt. *Mijn outste Broeder.*
Ché-rebure. *Mijn jongste Broeder.*
Ché-ranadire. *Mijn Suster.*
Ché-rure. *De soon van mijn Suster.*
Ché-tipet. *De dochter van mijn Suster.*
Ché-aiché. *Mijn Moeder.*
Ai. *Mijn Moeder.* *Men seyt oock Chési, ende dat meest als men haer haer spreekt.*
Ché-sit. *De geselnde van mijn moeder/ d'welck is mijn Vaders wijs/ als mijn moeder is.*
Ché-raie. *mijn Dochter.*
Chérememynou. *De kinderen van mijn Zonē ende Dochteren / mijn Neven ende Nichten.*
Der is te noteren datmen ghemeenlijck den Oom noemt mette naem van Vader. Ende in ghelijck de Vader noemt zijn Nichten ende Neven/ mijn Zoon ende mijn Dochter.
Der ghene de Grammatici noemen verbum, mach in onser Tale ghe-noemt worden/ woort oft rebeue / ende in Bresillaens guengauc, t'welck soo veel is te segghen: als sprache oft maniere van spreken. Ende om daer van te beter kennissete hebben/ soo sullen wy alhier eenighe exempelien hertoonen.

Eerst.

Singuli. *inpicatif oft demonstratif.*
Aich. *Ich ben.* **Ereico.** *Ghy zijt.* **Oico.** *Op is.*

Oroico,

van America.

Oroico, Wy/wy. Peico Ghyplupden zijt.
Auraco ico, Zplupden zijn.

De derde persoon van singul. & plural. zijn gheslief/ontghenomen datmen hy de plur. moet boeghen dit pronomen An-ac, twelck betekent zplupden/alsf blyckt.

In preter. imperfec. want men mach noch werden datmen als doe was.

Singul. volepndt met het adverbium aquoeme, dat is te seggen in dien tyt.

Aico-aquoeme, Ick was als doe. Ereico aquoeme, Ghy waert als doe. Oico aquoeme, Hy was als doe.

Plural. imperfec.

Oroico aquoeme, Wy waren als doe. Aurac-oico-aquoeme, Zplupden waren als doe.

Preterit. perfect.

Men sal het verbum Oico ernemen als te hooren/ ende sal daer hy boeghen het adverbium aquoemene, twelck betekent hier voortijts/ oft in voorgeleden tyden/sonder datter eenich hope is wederom te werden in die maniere als men doe was.

Exempel.

Assaveoussou-gaton-aquoemene. Ick hebbe volcomelick lief ghehad in dien tyden. Quovenen gatou-tegne, Maer als nu gheenins: al oft hy seggen wilde/hy had behooren te blyven in mijn vrientſchap/gheduerende den tyt dat ick hem lief had. Want nu en mach hy daer niet weder in comen.

Wooz de toecomende tyt/twelck men noemt futurum.

Aico-iren, Ick sal wooz de toecomende tyt wesen. Ende so volghens hande andere personen/als de voozgaende/soo in singul. als plura,

Wooz den ghebieder/twelck men noemt imparatif.

Oico, Zijt ghy. Toico, Dat hy zp.

Plur.

Toroico, Dat wy zijn. Tapeico, Dat ghyplieden zijt. Aurac-toico, Dat zplupden zijn. Ende om de futurum en behoefmen maer hy te boegen iren, gelijck als boven. Ende om te gebieden tegenwoordelick/

H i s t o r i e

moetmen segghen Tange, welck te segghen is nu tussent.

Om de begeert diemen heeft tot eenich dinc/t welck
men noemt opatium.

Aico: mo-men, O hoe geerne soude ick wesen/ ende soo voorts als bo-
ven.

Om een dinc t welck men tot een ander wilt boeghen / het welck wy
noemen Coniunctium. dat eyntmen met het Adverb. Iron het
welck bereekent met het ghene datmen boeghen wil.

Exemple.

Taico: de-iron. Dat ick niet u mach wesen. Ende alsoo voorts van
dierghelijcken.

Het Participium ghetrocken tot dit Verbum.

Che recorure Ick wesende.

Welck Participium niet alleen verstaen kan worden/sonder daer by
teboegghen het pronom de-ahe-et-ac, ende inghelijck in plur. oreo,
peo, an-, ae.

Het indefinit van dit verbum mach genomē worden hoor het infinit.
Daer sy en ghebruycken niet dickwils.

De declaratie van het verbum Aioit.

Exemple van het indicat. oft demonstrati. in temp. pres. t welck in
Franchops betekent soo wel preter. als pres.

Singul. num.

Aioit, Ick come/ oft ick ben ghecomen.

Ereioit, Ghy comt/ oft ghy zijt ghecomen.

O-out, Hy comt/ oft hy is ghecomen.

Plura. num.

Ore-iout, Ghypluden comt/ oft ghypluden zijt ghecomen.

An-ae-o-out, Zpluden comen/ oft sy zijn ghecomen.

Om de ander tyden moetmen alleen ghebruycken de adverb. hier nae
verclaert. Want gheen verbum wort andersins ghedeclineert / oft ten
eyndicht met een adverb. soo wel in preter. pres. imperfec. plusq. per-
fect. indeh. als in futuro of toecomende.

Exemple

van America.

Exemple van preter. imperfect, endet welck niet heel volcomen is.

Aiout-aguoéme, *Ich quam als doe.*

Exempel van preter. perfect ende heel volcomen.

Aiout-aguoéméné, *Ich quam oft ich was als doe ghecomen*

Aiout-dimaé-né, *Het is langhe gheleden dat ich quam*

Welcke tyden moghen veel eer wesen indefinit als andersins/soo in die regard als int spreken.

Exempel van futur oft toecomende tijt.

Aiout-Iran-ne, *Ich sal ewich tijt comen: Doch soo machmen segghen Iran, sonder daer by te voegghen ne, ghelijck de maniere van spreken dat vercyscht.*

Het is te noteren dat byvoeggende de adverb. men weder noemen moet de personen/een ghelijck als in indicat. pres. oft demonstrat.

Exempel vande imperati ofte ghebieder.

Singul. num.

Eori, *Comt/beteeckenende alleen de tweede persoon.*

Eyor, *want in dese tale machmen niet gebieden de derde persoon/maer men mach segghen:*

Emo-out, *Doet hem comen.*

Pe-ori, *Comt gheslupden.*

Pe-ior, *Dat slupden comen.*

Eior ende Peior hebben gelijken sin oft beduytsel/maer het eerste eior is eerliker om spreken onder de menschen/deur die het leste pe-ior ghemeeentlick is om te noemen oft te roepen de beesten ende vogghen die sy opvoeden.

Exempel vande optari, Dochtans schynende te ghebidden al versoekende/ oft biddende/ oft ghebedende.

Singul.

Aiour-mo, *Ich ware oft soude geern ghecomen hebben. Verholgende de personen/ als inde declinatie vanden indicat. Daer is in tijt toecomende/voegghende daer by het adverb. als boven.*

Exempel vande Coniunct.

Ta-aiout, Wat ick comt.

Maer om te beter te veruullen de bediedinghe/soo haechmen daer by dit woort Nein, tweick een aduerb. is om te vermanen/ ghebieiden/ veruercken oft bidden.

Ick en bekenne gheen indicat, in dit verbum, maer woort daer van ghemact een particip.

Tovvme, Comende.

Exempel.

Ché-rourme-affoua-nitin.

Ché-remieréco-Pouere.

Al comende hebbe ick ontmoet/ tghene ick t' anderen tyden gheschuwet hebbe.

Senoyt-pe, Eggels/bloetsuppers.

Inuby-a, Doute hoopens oft Trompetten / daer op de Wilden blasen.

Eynde vande Colloguie oft t'samenfprekinghe.

Woorts op dat niet alleen de gene/mette welcke ick de Zee ober Zee hen ende weder ghebaren hebbe/maer oock de gheene die my gesien hebben in America (daer van der noch vele int leven zijn) selfs die Schippers ende andere die daer ghevaeren ende soo eenen tijdt-lanch ghelet hebben in de Spiere van Genevoze ofte Ganabara, onder de Tropic van Capricorn te beter ende volcomelic-ker moghen oopbeelen/ vande verhalinge die ick hier boven ghedaen hebbe, belanghende de dinghen by my albaer te. Lande beinercht/soo hebbe ick wel willen haer ten goeds/noch particulierlicher achter dese Colloguie oft t'samenfprekinghe voeghen int besonder de Catalogus van 22. Woorden/daer ick familiaerlick onder de Wilde Americanen gheweest ende verkeert hebbe.

Eerstelick de ghene die ander sincker zyde ghelegghen zijn/soonen te Spiere incoinc.

Kariauc 1. Yaboraci 2. De Franchopfen noemen dit tweede Pepin, wt ooplaecke van secker Schip dat daer eenmael lade/van welcke de schipper alsoo gheenaemt was.

Euramyry 3. De Franchopfen noement Gosset, na seker Collick al- soo ghenocmt/die hem albaer onthouden hadde.

Pira ouassou 4. Sapopem 5. Ocarentin (is een schoon Woort) 6.

Oura-

van America.

Oura-oussou-ouéc 7. Tentimen 8. Coriua 9. Pauo 10. Sarigoy 11.

Een ghenaeamt byden Franchopsen de Steen/wt oorsaecke van seker clepne Kotte/ by nae vande ghebaente van een Heulensteen / het welck den werch beweert naet Wosch toe/ om daer in te comen 12.

Een ander ghenaeamt byden Franchopsen Vpoc, deur dien dat al daer veel Indische Eyndvoghels waeren / die de Widen alsoo noemen 13.

Noch een ander op de wech van het Wosch/d'eerste reyse dat wy daer waeren/ om het selue naemael te beter te moghen vinden / hebben de veel Wylen gheschooten int opperste van eenen seer grooten ende verdroochden Boom / de welcke daer soo voorts bleven inne seerckende/ wy het selue daerom noemden het Woyp mette Wylen 14.

De ghene ghelegghen ande rechter zyde.

Keri-u 15. Acara-u 16. Morgouia-ouassou 17.

De ghene van het groot cylant.

Pindo-oussou 18. Corouque 19. Pirauuiou 20. Ende noch een ander/ daer van ick de naem vergheten hebbe/tusschen Pindo-oussou ende Pirauuiou, alwaer ick op een reyse hielp seckeren ghevanghenen lossen 21.

Daer nae noch een tusschen Conrouque ende Pindo-oussou, daer van ick de naem oock vergheten hebbe 22.

Ich hebbe elders gheseyt wat hoer Dorpen dese alle sijn/ ende hoe daerich hare hupsen sijn.

CAPITTEL XXI.

Van ons vertreck wten Lande van Brisilien, gheseydt Americaen, midtsghaders vande schipbraecke ende andere eerste aenstooten ende perickelen die wy ontquamen op Zee tonser wedercomste.

D wel te begripen oft verstaen d'oorzaecke van onsen vertrecke wten Lande van Brisilien/ 300 moetmen ghedincen oft weder in memoiz brengen/ tghene ick hier bouen gheseyt hebbe int eynde van het sesie Capittel: te weten dat nae dien wy ons acht maenden onthouden hadden int Eylant daer Willegagnon was / by seg ick ouermits sijn afval vande ghereformeerde religie sich niet en niet ghenoeghende / ende ons niet gheweldt niet connende bedwinghen oft sonder brengen / 300 bedwanch wy ons daer

B b 15

tot te gaen sulcy dat wy ons vertreck namen ten vasten Lande/aende
 Ancker spde mit incomen vande Riviere van Ganabara/ andersins
 ghenaeint Geneuye/ alleenijck op een half myle nae de Sterchte van
 Coligny/ ter plaetse die wy noemden die Steenhoven/ alwaer wy ble-
 ven ontrent twee maenden/ in secker wuschens die onse Fransche
 Wercklieden daer ghetimmeret hadden/ om int drooghe te wesen als
 3p weringhen Wiscchen/ oft eenighe ander dinghen doen.

Gheduerende dien tijt die Heeren van Capelle ende Boissl, die wy
 ghelaten hadden hy Willegagnon hem oock verlaten hebbende om
 de selue oorzaecke als wy ghedaen hadden/ te weten duer dien hy van
 t Euangelie afgeweken was/ quamen hen begeuen in onse gheselschap
 ende werdt begrept inde hoopwaerde hā ses hondert pondt tournoyse/
 ende de pzonande die wy beloofte hadden te betalen ende leueren/ ghe-
 lijck wy oock deden/ aenden Schipper vande Schepen daermede wy
 de Zee ouer voeren.

Maer volghende tghene ick elders beloofte hebbe/ al eer ick voorts
 vaere/ 300 moet ick al hier verclaren/ in wat voeghen Willegagnon
 met ons handelbetonsen vertreckte tot America. Alzo hy van hem
 droeghe als Diecrop in dien Lande/ niemant vande Fransche Schip-
 pers die aldaer verkeerden/ pet souden hebben deruen bestaen te
 doen tegens synen wille/ dewyle dit schip/ daer mede wy ouer voeren/
 op zijn Ancker lach ende op de Rie van dese Riviere van Geneure/ al-
 waer het syne ladinghe in nam om weder te keeren: 300 en sond ons
 Willegagnon niet alleen een paspoort toe gheteerckent met zijn hande/
 maer schreef ooc daer beneffens een brief aende Meester vanden selue
 Schepen/ byder welke hy hem beual/ dat hy synen thaluen gheen swa-
 richet soude machē van ons ouer te voeren. Want seide hy (bedrie-
 ghelijck) ghelijckertwijls ick verblijt ben gheweest van haerlieder com-
 ste/ meenende gheuonden hebben dat ick sochte/ alsoo oock de wyle 3p
 met wy niet woude een comen/ ben ick wel te vreden/ dat 3p byzelijck
 wederkeeren. Ander voeghen/ dat hy onder desen schoonen beckman-
 tel ons ghebrouwen hebbende vertraet/ twelck ghy sult hoozen/ als te
 weten dat hy desen Schipper met ghegheuen hebbende een cleyn Cos-
 ferken ouerdeckt met een was cleet (ghelijck in Zee ghewoon is) vol
 byuen die hy hertwaerts ouer was ghebende aen verschepten pet-
 sonen/ 300 was daer onder oock een proces/ twelck hy tegens ons ende
 bupten onse wete inghestelt ende besloten hadde/ met exors bevel aen-
 den eersten richter die selue in Branchrijck gelevert soude worden/
 datmen ons wt crachte van selue soude aenraffen en doen verbyanden
 als Ketters/ die hy seide dat wy waren.

Sulcy dat in vergeldinghe vande diensten die wy hem gedaen had-
 den/ hy onse paspoort 300 veel als verseggelt ende besloten hadde met
 dese ontrouwicheyt/ de welke nochtans God duer syne wonderbaer
 woosienicheyt/ 300 ghy zynder plaetse sult hoozen/ dede vallen ende
 keeren tot onser verlichtinghe/ ende tot zynder schande ende oneere.

Muau dat het voorschreuen Schip/ twelck men noemde S. Ja-
 cob/

sch/gheladen was met Wyffilhout/Lanck Peper/Catoen/Merratten
Sinnen/Wapegapen ende ander sonderlinghe dinghen/daer van de
meesten deel van onsdupden hen te woozen versten hadden/op den vier
den dach Januarij. 1558. Te rekenen nae des heren ghebooyte gin-
ghen wpt Schepen om te vertrecken.

Maer al eer wy ons noch in Zee begaueu / op datmen des te beter
verstaen mach dat Willegagnon alleen oorsake is dat de Franchopfen
niet die eerste hebben ingenomen ende gebleuen zijn in dien Lande/ zo
wil ick niet naelaten te segghen/ dat een genaemt Faribaen van Rou-
aen/die Capiteyn was op dit schip/hebbende tot versoethe van ver-
schepden Notable personagien in Wyanchrijck professie doende bande
gherefoymeerde Belegie/eyppesselijck dese reyse aengenomon/om tlang
te besoeken ende metter spoet een plaetse te verkiezen om te woonen/
ons seide / dat ten waere gheweest den afval van Willegagnon/dat int
selue Jaer gheresolueert was verwaerts ouer te schicken seuen oft
acht hondert personen met groote Vlaemische Bulcken/omme aldaer
te beginnen te peupleren het quartier oft den hoerck Landts/ daer wy
waren. Ghelijck ick inder daet vastelijck ghelouue/dat indien dat
sulcx daer niet tusschen ghecomen waere/ ende zoo Willegagnon goet
waere ghebleuen / jeghenwoozdelijck aldaer meer als thien duysent
Franchopfen souden wesen/ de welcke behaluen de goede wacht ende
bewaeringhe die y souden ghedaen hebben van onse Eyplandt ende
sterchte tegens die Portugusen (die tseue noyt en souden hebben con-
nen inuenen ghelijck y ghedaen hebben/ sedert ons vertreck) als men
een groot deel Landts in Wyffillien soude besitten onder die ghehooy-
saemheyt vanden Coninck/twelck indien geballe/te rechte men hadde
moghen continueren te noemen Francia Antarctica.

Albus hernemende mijn propoost/daer dien schip daermede wy o-
verboeren alleentijck een middelbaer Coopbaerder was/die schipper
daer van ghenaemt Martin Hondun van Habende grace/hebbende
niet meer als ontrent vijf en twintich Bootghesellen/ende wy vijftien
weseude in onse gheselschap/makende in allen vijf en veertich perso-
nen/op den seluen vierden dach Januarij hebbende onse Ancker ghe-
licht ende ons ghesels in Gods bewaeringhe/ begonnen wy wederom
te varen op dese groote ende crachtighe Zee Oceane, ofte Westre Zee.
Nochtans niet sonder groote ymse ende verfschickinghe: want ouer-
mits den grooten last ende ongemack twelck wy geleden hadden int
verwaerts ouerbaren/en hadde gheweest de quade treck die ons Wil-
legagnon speelde/dele van onsdupden hebbende aldaer niet allenlijck
de trubbel om God te dienen/nae onse begeerte/maer oock gesmaecte
hebbende die goetheit ende vruchtbaerheyt van dien Lande/en waren
niet van meeninghe weder te keeren nae Wyanchrijck/alwaer die swa-
richeden aldoe onghelijck veel meerder waren ende noch tegenwooz-
delijck zijn/ soo veel belanghende tstück vande religie als ander saer-
ken raekende dit tijtlijck leven.

Anders voeghe dat om alhier America adieu te segghen/ ick in mijn
particul

particulier bekenne/hoe wel ick alreys mijn Vaderlandt bemint hebbe ende noch beminne/nochtans siende niet alleen weynich/jae by nae gansch gheens trouwe daer inns ouerbleven te zyne/maer dat argher is/die onghetrouwicheiden diemer ghebruyckst veen teghens d'ander/ende om cozt te maeken/dat heel ons/stuck wesende gheitaliansseert/uet anders en bestaet als in geveynstheyt/ende woorden sonder daet/ick beclaghe dickwils dat ick niet ghebleuen ben onder die Wilde/by den welken (ghelijck ick int langhe bewesen hebbe in dese Historie) meerder oprechticheyt ende eenboudicheyt bevonden hebbe / als in meerderen deel vande ghene van herwaerts ouer/ de welke nochtans (tot haerlieder verdoemenisse) den naem voeren van Christenen.

Al duer dien wip int begin van onse Schipvaert benoedicht werden te laueren lancy die clepne Vossen/dat is een hooghe sandt ende steenachtighe Roysse oft bauck/sich streckende ontrent dertich mylen in Zee/de welke de Schippers wter mate seer vreesen/hebende den wint ghenoech onbequaem om t'Landt te verlaten / zoo het wel dienlijck was/om daer niet aen te stooten/op dat wip sulcke perijckele souden ontgaen/werden bedwonghen te strijcken. Nochtans naer dien wip seven oft acht daghen lanch alzo hadden ghedreven ende duerden voorsch. quaden wint verstecken herwaerts ende ghinswaerts/Weynich ghevoort / 30 gheschiede het ontrent middernacht (meerder onghenal als voorgaende) dat het Schip volck/volghende haerlieder ghewoonte/ makende haer quartieren om twater wt te pompen/daer mede zoo langhe besich bleuen / dat hoe wel 30 telden meer als vier duysent bastonnen (de ghene ghehantseert hebbende de groote Zee Ocean, met die Roymans verstaen wt dese crone) nochtans haerlieder onmogelijck was de selue te claren oft wt te putten. Ende naer dat 30 wel moede waren van pompen/ den Hoorchbootman/om te besien waer duer voorschreuen ghebrack was gecomen/laetende hem met die schoot daelen onder in't schip/ bondt t'selue niet alleen in sonnighe plaetfen ghespleten/maer oock alreet 30 vol waters (twelck euen seer daer t'welc was loopende) dat duer de groote last ende ghewichte / in plaetse van gestuert te comen worden/men ghewaer wert t'selue allenkens te stincken/in boegen datme niet en behoeftte by agt/als wip nu alle wacker geworzen waren bewindende ons in sulken perijckele/oft tselue niet een wonderlijcke verbaestheyt causeerde onder ons/en voerwaer daer was alsulcke aparentie dat wip terfont souden hebbē te gront gegaen/dat de meerderendeel perliesende alle hope van se mogen ontcomen/alreet hyn schicken tot steruen ende verdrincken.

Nochtans soot God gaf / sommighe van welker ghetal ick oock was/gsterefolueert 30nde cleuen te verlanghen zoo veel als 30 condem/grepen sulken moet/dat 30 met twee pompent schip ophielden tot den middach/dat is tot ontrent de twaelf uren/gheduerende welken het water zoo ouerbloedich ende euen stadich in onsen schepe quam / als wip sonder ophouden mette voorschreuen twee pompen condem wt pompen: selfs wesende gecomen tot ouer het Wylshoudt dat wip in ne hadden

ne hadden / liep wederom wt lande de speegaten 300 roodt als Offen-
bloet.

Soo wy int dan met sulcke neersticheydt als de noodt verheyscht
ons te wercke waren stellende / hebbende voorwindt / om weder te
keeren naet Landt vande Wilde twelck wy als niet wijt van daer
ghelegen zijnde / vande elf uren af dien dach int ghesicht cregghen / in
hoorneminge ons aldaer te vergheuen soot moghelijk waere / nae-
men onse streect dwars. Middeler tijdt die Woodtghesellen ende
Timmerclupden die beneden waeren soekende die gaten ende sple-
ten waer duet het water was inlopende ende ons 300 seer ouer-
vallende / byochten 300 veel te weghe / dat zy met Sperk / Looft/
Laerken ende ander dinghen / die wy haerlieder middelich waren
gheuende / sloypen ende dicht maerten de ghene die meest beboeven
de ende daer meest aen ghelegghen was : sulcks dat ter noot / jae wan-
neer wy niet meer en mochten / een wepmich verlichtinge cregghen van
onsen arbeyt.

Adchtans nae dien de Timmerman het schip wel ondersocht en-
de besichticht hadde / segghende dat het als te seer ouer ende van-
de wormen dooz geten zynde / niet dochte / ende onbequaem was om
de reyse te doen die wy booz ghenomen hadden / 300 was zijn advijs
ende raedt dat wy souden wederkeeren van daer wy wtghebaeren
waeren ende aldaer verwachten tot datter eenighe ander Schip wt
Wanckrijcke quame / oft inners dat wy een nieu souden laeten
maeken.

Ende wert selue seer gedebateert / nochtans de schipper boozwende
dat hy wel sach / indien hy weder aen Landt quame / zijn Woodts-
holck hem soude ontgaen ende verlaeten / ende dat hy liever hadde
(300 onwys was hy) zijn lijf te avontueren dan alzo te verliesen
zijn Schip ende Coopmanschap / besloot / op alle perickelen zijn reyse
te vervolghen.

Maer wel seyde hy / hy 300 verre de Heeren van Pondt ende de
passagiers die onder zijn beleyt waren / begeerden weder te keren na
t Landt van Wyssillen dat hy haerlieder een Woodt soude by stellen
waer op die pont terstondt antwoordende seyde dat ghelijck hy ghe-
resolueert was / te trecken nae Wanckrijck / alzo raede hy oock alle
de zyde van ghelijcken te doene / daer tegghens de Boosch-bootsman
hertoonden dat behalven de perickelense haert hy wel boozsach dat
wy een langhen tijdt op Zee souden wesen ende datter niet prouan-
de ghenoech kunnen den Schepe en was om suet te brenghen alle de
ghens die daer inne waeren / 300 waeren wy onser sesse die daer op
ouerlegghende die Schipwaecke aen deen zyde / ende den hongher
die booz handen was aen d'ander zyde / besloten weder te keeren int
Landt vande Wilde / van twelck wy maer negghen ofte thien mylen
verre waren.

Ende ouersulc / om dit booznemen te volbrnghen / hebbende in de-
lignie onse bogagie ghebozcht inde Wercke die ons ghegeuen were
met

met een wepnich meel van wortelen/ ende brack also. Op mi ooslof waren nemende aen onse metghesellen/ een van haerlieder van rouwe die hy hadde van mijn te schepden / betwechte zynde duer een sonderlinghe affectie ende liefde tynwaerts / wy toerprechende de handt int boot daer ick was sepe/ ick bidde u wy ons te willen bliuen/want hoe dattet valle/wy zoo verre wy in Brackryck niet comen aen comen/zoo isser noch meer hoope dat wy ons seluen connen salueren ofts aen de ruste van Peru / oft op eenich Eplandt dat wy onder weghen sullen moghen vinden/als weder te keeren wy Willegaignon / de welcke zoo ghy oordeelen moecht/ u herwaerts ouer nimmer meet met byden sal laten.

Op welck vertoorch / alsoo den tijt niet toe en liet langher difcoers oft reden te ghebruycken verlatende een deel van mijn tuch die ick inde Barche liet/ende met grooter haest weder clunende op schip/ werden ick behouden wt en verijckel twelck ghy hier nae sult hooren/ ende twelck dese myne dyent wel voorsien hadde. Belanghende de andere vyve/ der welcker naemen ick om reedene hier wy voeghe: te wets Pieter Bourdon/ Jan de Boedel/ Martheus vernaut/ Nabigeas de Fon ende Jacques Balleur/ nemende van ons niet veel schreyens ooslof/kerden wederom inden Lande van Syfillien. Alwaer zynpden (ghelyck ick segghen sal int eynde van dese Historie) ghearrueert zynde/ met grooter moeyte/ende weder ghekeert wy Willegaignon/ hy de voorschreyen dyne eerste dede omknyghen/ om de helpden des Evangelij.

Alsoo wy onslupden toeghecrust hebbende ende t. Syyl ghegaen zynde/ begaue ons weder in Zee met dit oudt ende snoo schip/waer mine wy/als in een gras/verwachten de veel eer de doot als het leuen. Ende ouer sulcx behalben dat wy de bouenschreyen Wassen voorsz boeren met grooter swaericheyt / zoo hadden niet alleen de gantsche maent duer van Januarij gheduerighe tempeest/maer oock ons schip gheduerichlyck water treckende/indien wy niet sonder ophouden besich gheweest hadden met pompen/wysouden (in maniere van sprecken) wel hondert mael op eenen dach vergaen hebben: Ende wy boeren langhen tijt in sulcher noot.

Hebbende van alsoo met sulcke moeyte thast Landt voorsz ghebaren meer als twee hondert mylen weerts/zoo cregt en wy int ghesichte een onbewoont Eplandt wesende zoo rondt als een toren / ende nae tghene ick conde oordeelen / mocht een half myle groot inden ombrack zyn.

Maer voorsz zoo wy daer bespden voeren laetende selue gende lichter handt / merckten wy dat het niet alleen verbult was met boommen al groen in dese maent van Januarij/maer oock quam daer int zoo veel ghevoghelte/daer van der vele quamen rusten op de Masten van onsen scheppe ende lieten haer aldaer metter handt hanghen/ dat ghy soude gheseydt hebben siende het selue Eplandt zoo van een wepnich verre/dat het dupperet was.

Een onbe-
woont Ey-
landt wel
gheboonte
ende ghebo-
eyde.

Dat

Daer wasser onder/ graeu/ witachtich ende van ander soluren/ de welcke alle int blieghen schenen seer groot te wesen/ maer nochtans de gheue die wy vinghen/ gheplucht worden / zoo werdt daer niet veel meer vleesch aen gheuonden/ als aen een mussche.

Van ghelycken oortent twee Wylen aen die rechter handt vernamen wy steenclippen oft rotzen in Zee sich verthoonende soo spits hooghe als Toorens/ het welck ons een groot achterdencken ende vrese dede hebben/ datter oock eenighe recht onder twater mochten wesen/ daer ons Schip had moghen aenstoten/ ende zoo sulcks gheschiede/ waren bypen alle hope van twater wt te pompen. Ghebuerende by nae vyf maenden lanch/ dat wy op Zee waren/ onser wedercomste/ en seggen wy anders gheen Landt als dese Eplandekens/ de welcke onse schippers ende stuerlupden al noch niet gheteekent en binden in haerlieder Zee-cartten/ ende het mach oock wesen datse daer te voren noch noyt ontdeckt oft gheuonden en zijn gheweest.

Op het eynde van February zoo wy ghecomen op drie graden nab byde Equinoctiale Lint. Daer overmits dat by de seuen weerden herloopen waren/ ende noch gheer verbeedel van onse zeplinghe ghebaen hadden/ ende dat onse Victalie zeer ninderde/ waren wy in twyfelinge oft wy op de Cabe van sint Rochus souden aenloopen oft niet/ welcke Landt van sekeren Wilden bewoont is / ende ons wert van eenighe hope ghegheuen/ dat wy daer souden moghen aen ververschinghe ghebraken. Nochtans de meeste steenmen als darynen woort varen/ ende een deel vande Meer-katten ende Pagapen / die wy by ons hadden/ voden souden/ heeft die overhaant behouden.

Wydere in het vierde Capittel deser Historie hebbe ick verhaelt de groote moepte ende arbeit die wy hadden int gaen/ omme tot de middel Linie te gheeraecken. Doch om dies wille ick onderbonden hebbe/ dat het den ghenen die vander Zupder Pole herwaerts comen/ pynmer soo swaer valt / sal ick hier verclaeren het gheene dat wy dunct bewylich hier van gheset te connen worden. Voor eerst dan moge dit ghestelt zijn/ dat de Equinoctiale Linie / welcke streckt van Oost tot West/ is als den rugghe ofte rugge-been des werelts/ den ghenen die van Noordten naer Zupden varen/ ende weder ter contrarie (want ick weet sus wel batter in oft aen een Cloot gheen hoochste oft leechste is/ daerom segghe ick / ende dat de aencomste tot die hoochste verheffinghe der werelt van wyden yden seer swaer is/ ende dat de Golven ten wederzyden zeer heftichlich haer opghen/ hoe wel dat die in soodanighen grooten afgronde niet comen ghesien worden / dat oock de Winden aldaer ter plaetsen werbestende / ende d'een teghen d'ander blasende/ de Schepen vander toegangh tot den Equinoctiale Linie als afweeren. Welck mijn ghevoelen oock bevesticht werdt/ voor dien dat soo haest als de Schippers alleenlick ontrent een Graet aen d'een oft d'ander zyde doorghetommen zijn / voor groots blyfschap verheueht sijnde/ ende op de reffe haer der klyse goeden moer hebben/ maer bereit noodighen haeren kost op te helpen/ sulck dat de Schepen op het

De redenen
oft oorzaken
waerom dat
ter Noort
valt tot de
Linie Equi
noctiale te
comen.

hanghen vander Kloot ghecomen zijnde/ als ghedende / met minder
 waricheydt doozwaeren/ van so deden nae de hoochte opclinnende.
 Daer by ghehoecht dat alle de Zeen / als ist datse teghen malcander
 ron in hollicheyt gekoren zijn/ welck van noch veur de wonderbaerlic-
 he voorsienicheyt Gods gezeijdelst zijn/ datse dat aertrijck niet over-
 loopen/ al ist schoon datse op der Aerden ghegronden/ ende dat meer
 is/ boven der Aerden verheven zijn / de welcke sp in verscheyden Ep-
 landen ende als ghedeelten asdeplen / welcke ick oock achte dat het
 dooz malcanderen in de onderste diepten met seckere veeleachtighe
 Wortelen/ by maniere van spzecken / als met kettenen aen malcan-
 deren gheknocht zijn) aenghesien dan/ segghe ick dese seer groote me-
 nichte ende swaerte der Wateren/ te gelijcke met de Aerde hangende/
 die oock op twee assen rustende (welcke assen ick afbeelde datse biere-
 hoechliuch teghen over bepde de palen ghestelt zijn/ van welcke de biere
 als twee Cruppen maecten/ ende de gheheele Kloot inde reude ende
 halve Circhel omvanghen) in een eeuwigher beweginghe zijn / ghelijck
 wt de op ende afgaende blaet der Zee blyckt.

Welcke van dese alghemeenste beweginghe onder den Equinoctia-
 len Circhel zijn oorspronck heeft / soo ist secker dat als de Wateren
 van de Zupder Hemispherium nae hare Palen toegheloopten/ dat de
 ghene die in het midden des Kloots waren/ als int Doortgen staende/
 dooz dese rebene oock eenichsins in haeren loop verhindert worden.
 Daer by voegghende/ het welck ick oock op een ander plaetse aenghe-
 roert hebbe/ dat die onghetempertheit der Luchte / ende de groote
 stilen die dicswils onder den Equateur ghebeuren / niet weynich
 schaden/ iae oorsaecke zijn dat men der niet haestich dooz oft dooz by en
 can waren.

Dit is het dat ick cortelick hier van te segghen hadde / het welck
 ick nochtans achte dat ten wederzypden lichtelick soude connen we-
 derghesproocken worden.

Ende voozwaer/ daer is ooc niemant/ hoe geleert hy oock zy/ die yet
 so vast hier van soude connē besluyten/ dat ment niet soude connen we-
 derleggen. Want God allene die dese grote ronde in Water ende Aant
 hestaende gheschapen heeft/ die de selve oock/ doch niet sonder een seer
 merckelick wonder hanghende onderhoudt/ weet alle dese heymelick-
 heiden. Ende voozwaer het en is niet swaer de rebenen die hier van
 ober al in de Scholen ghehandelt worden/ te wederlegghen: die nocht-
 ans niet te verachten zijn/ insonderheyt om dies wille datse de ver-
 standenscherpen/ voozbehoudelick datmen dese rebenen alle niet als
 de eerste oft opperste oorsaecke (als de Acheisten segghen ende doen)
 maer als de tweede aensien ende houden.

Epndelick ick en bemercke oft bekenne in dit stuck niets seckers/
 dan alleenlick tghene die Heylighe Schrift daer van Leert / want de-
 wuple de selve haren oorspronck heeft van den Gheest des ghenes daer
 alle Waerheyt wt vloeyt / soo houde ick die alleen vooz secker ende
 buyten alle twyfel/ maer laet ons onsen loop hernemen.

Als wy nu alleenkens eyndelicken tot den Evenaer niet swaeren moesten ghetomen waren heeft onse Stuurman de hooghte daer wy waren op den Astrolabio ghenomen: ons verzeckerende dat wy onder den Evenaer ofte Equinoctiale Linie waren/eden op dien dach als de Sonne daer inne coemt/te weten/ op den elfden dach Martij/ welcke als een merckeliche saecke ende die weynich dooz dien tijdt ghebeurt was/hy ons aenspeyde ende waer nam. Hier van sp dan ghenoech gheseyt/ende bewyle wy dan de Sonne tot onsen gheniet hadden/laete ick een peder oordeelen wat hitte wy doe ter tijdt leden. Daer en boven al hoe wel de Sonne op andere tpiden des Jaers als nu tot den eenen als dan tot den anderen vande Tropicum wtloopt/ ende nochtans nergkens/te sp datmen de Zee oft het Landt aensie meerder hitte/als onder de selvighe Zone gheboelt en werdt/ en can ick niet ghenoech wy verwonderen over tghene dat van eenen (dien ick nochtans soo vele in wy daer van te sien ghetomen is) gheloofwaerdich achte/gheschreuen is. Namelich/dat seckere Spangjaerden dooz den seckere Provintie van Peru reysende/niet alleen verwondert waren dat se onder den Evenaer snee ghesien/ooch de Berghen so seer met snee bedert waren/datmer qualick hadde comen overcliminen/maer dat sp daer boven sulcke coude gheleden hadden/ dat eenighe van haeren gheselschap dooz de scherpte des Woests ghestorven waeren. Soemen nu dat ghemeyne ghevoelen der naetuer beschryvers bybringt/ dat naemelijck het snee inde middell plaetsen des Luchts zijn wesen crijche (met arloove dat gheleerder ghespreken) ick en sie niet want grondt sulcks heeft. Want de Sonne in de selve Linie zijnde/ schier haere stralen als met een Schiet-loot recht neder opder aerden/ ende derhalven soo verwarmt sp de Lucht/ die de snee niet braghen/ gheswyyghe den selven maecken oft stoppen can/ooch en beweecht in niet het gheene men generalick vande hooghte der Berghen ende kouthepde der Sane segghen hoort.

Derhalven soo besuypde ick dat dit onghespleghet ende buypen aller Philosophen oft werelts Wpsen Regulen is/ ende dat hier op gheen seckerder verclaeringhe can by ghebrocht worden/ als de gheene die Godt selve den Job doozwerpt/ als hy hem wilde wpsen dat de menschen/hoe subtyl die oock zijn/niet machtich en zijn om zyne heerliche wercken recht te begrypen. Als hy seyt: Hebt ghy wyne schat-ramer doozwandelt? Hebt ghy de schat-kisten des Daeghels met u ooghen doozghesien? Necht als oft die opperste werck-meester Job segghen wilde/wat schuere meent ghy dat ick hebbe daer dese dinghen in be-
waert zijn: Kout ghy de oorzake deser dinghen ondersoecken: Geensins/ wdozwat ghy zijt al te ongeleert/ da dat ghy die vate cont. Maer laet ons weder comen propoofte comen. Als ons nu eyndelick ee supdweste wint wy dese solare hitte wech geruct had/ inde welke wy oogschijn-
lie eerder hadde conē hzadē als int Wagenlet/hebbe wy haest de nooz-
der Pole (die wy in ee iaer niet gesie hadde) int gesicht gerregt: maer op dat ick de lesers niet lange ophoude/sal ick niet verhalē tgene ick eens

Job 12.2

ghelept hebbe van vele dinghen die waert zijn om te achten / vande
vlieghende visschen / ende andere sijnsters ghelijcke ende van ver-
schepden soorten / die wipint henen gaen onder dese Doyre zone gesien
hebben : maer seynde de selue tot het verhael dat ick daer van hier bo-
uen ghedaen hebbe.

Omme dan te vervolgen de vertellinghe vande wterste verrijckelen
daer God ons tot betloste op Zee touser wedercomste / ghelijck het ga-
schiede dat de questie tusschen onsen Schipper ende de Stuer man /
wt oorsaecke / van welken zplieden wt syjt den eenen vande anderen /
haerlieder schuldighen plicht niet en betreften / aengaende haerlieder
dienst / alsoo den ses en twintichsten scharp de voorszeyuen piloot
doende zijn quartier / dat is te segghen / Ruerende drie uren lanch / alle
Seplen bede bysetten / niet hebbende ghelet op een drapende wint / die
sich beteyde / liet deselue aencomen ende met sulck ghewelt staen inde
Seplen / (de welcke sy doende zijn d'vooz / had moeten doen strecken)
dat keerende t'schip meer als ouer d'een yde / 300 verre dat de scharp-
sen ende opperste vande scharpen aen twater naechten / ia selfs in Zee
bede stoyten die Coutouen / Voghelhupfen ende alle ander tuch die niet
vast en waren / de welcke verloren werden / het schilde wepnuich / dat wy
niet t'overst op waerts en keerden.

Sochtang nae dien in alleer neersticheit ghehozen hadden de tou-
wen ende de schoote van het groot seyl / het schip rechte sich allensken
weder op : maer hoe dat het sy / wy mochten wel vertellen vooz een
schoon ende gheluckich wtcomste. Hier en tusschen / 300 veel schilde
het / dat die twee die oorsaecke gheweest waren van het ongheluck daer
buer bereypt waren om sich metten anderen te versoenen / ghelijckse als
doe verlost ende ghebeden waren / dat ter contrarien / 300 haest ver-
rijckele ouer was / haerlieder dancksegginghe was / dat se d'een den an-
deren aengrepen ende sloeghen in sulcker boeghen / dat wy meenden
dat se malcanderen soudē vermoort hebben.

Wat mer is vallende van nieu in den anderen verrijckele / alsoe
wy sonderlinge daghen daer nae stil weder creghen / die Timmerman
ende ander Bootghesellen gheduerende dese sulke meeneben ons te
verlijcken ende ontleidighen vande arbeyt ende moeyte die wy dagh
ende nacht hadden int wtpompen / soeckende inde bodem van t'schip
de gaten ende lecken daer buer het water inliep / zoo gheviel het dat de
Wplent met een besich was / welck sy meenden te stoppen heel inden
Bodem ontrent den kiel van t'schip seker stukken houts vande groote
van een voet int vierant los werde / waer buer twater zoo seer den
bapper was inghefloopen / dat de voorszeyuen bootghesellen daer
buer ghewootsaecht zijnde de plactse te ruymen / ende de Timmerman
te verlaten / als sy nu by ons ghetoemen waren op den ouerloop / son-
der andersins te verclaren watter gaende was / deden anders niet als
roepen wy syn verloren / wy syn verloren.

Wat op die Capiteyn / Schipper ende Stuerman siende het mer-
ckelike periculs / op dat sy het Schips-boot in aller deligenste los ma-
ken

Den ende wtselden mochten/ende doende oer haoyt weryen. De zeylen
 haer mede t'zelve ghebert was/met een groote quantiteyt. Byzullen
 hont ende andere Coopmanschappen/totter weerde wel van dypfent
 Franken/woornemende het schip te verlaten/wilden henlieben daer-
 mine salveren. Aeselfs de Bruet-man vreesende dat thooysz. Wode
 deur de groote menichte der ghener die haer daer inne meenden te be-
 gheben/te seer oberladen soude wesen / daerinne gheballen zynde met
 een groot sweert inde handt / septe dat hy de armen affhouwen soude
 aenden eersten die het soude verhoorden daer te comen. Sulx dat wy
 ons alrede siende (soo ons dochte) verlaeten ter ghenae vander Zee/
 ons heughende van de eerste Schipbzaechte / daer wt ons God verlost
 hadde/ende wesende ghemoedt om te steruen/soo wel als te blyuen le-
 ven/ende nochtans om teghens te houden ende te verhinderen dat het
 Schip niet en soude sincken/ons niet alle onser macht beghevende om
 t'water te loofen/deben eyndelich soo veel / datet ons niet en overviel.
 Niet nochtans dat sy allerendich soo seer goeden most hebben/want de
 inoerderendeel van het schipvolck verwachtende meer te dincen als
 haerlieder becomte/ende heel verbaest zynde / hadden alrede assulke
 appheense vander doot/dat sy nergens na meer om en saghen. Ende
 dootwaer/alsoo ick versekeret ben/dat soo de Habuisten/spotters ende
 Gods lasteraers/die daer ghemuelich een Lant zynde / met de voo-
 ren onder de tafel/gecken ende spotten met de Schipbzeckingen/ende
 ander periculen daerinne henlieben dickwils binden de ghene die oer
 Zee varen/daer by gheueest waren/hare lachen ende gecken wel haest
 verandert soude gheweese sijn in vreeseliche verschickinghe ende ver-
 baestheyt. Soo en twyfele ick oock niet/of veel vande ghene die dit sul-
 len lesen/ende oock de ander periculen daer van ick al-reede verhaelt
 hebbe ende noch verhaelen sal/ die wy leden op onse reyse / ende sulen
 segghen/volghende t'gheeneenspreckwoort: O hoe goet ist koolen te
 planten/ende noch veel beter te hoozen vaten vander Zee ende vande
 Wilden/als t'selve te gaen besoecken. O hoe wijs was Diogenes dat
 hy vrees de gheene die voozghenomen hebende oer Zee te varen/
 ende nochtans daerom daer niet en voeren. Daer en wisthen
 30 en is het hiernede noch niet al ghedaen/want wesende op dat pas
 als ons dit gheschiede meer als dypfent mylen vande Haven daer wy
 inmeenden te comen/soo mosten wy noch wel ander dinghen lyden/selss
 (300 ghy hiernaee noch sult hoozen) wy mosten passeren den scherp
 hongher/die der veel vande onsen wech nam/maer al verwachtede/
 liet hier hoe wy wt desen ieghenwoordighe perijckel verlost werden.
 Onse Timmerman/twelck een cloeck moedich Jonghman was/niet
 hebende den bodem vanden Schep verlaeten ghelijck als de ander/
 maer ter contrarien/zijn schippers ppe ghelept hebende op dat booz-
 schzeuen groot gat/staende met beyde zyn voeten daer op om te helte-
 ren t'water in te comen (twelcke 300 hy ons daer nae septe/door zyn
 groote cracht hem tot meermaelen op hief) ende roepende alsoo 300
 seer als hy conde tot den genen die daer verhaest stonden op den oever
 loop

loop datmen hem cleederen / Cartoenebedden ende ander bequame dinghen soude toe brengen / omme de wyle hy besich soude wesen met egat te stoppen / te beletten zoo zeer als zy konden water in te loopen / wesende segghe ick alzo gheholpen / werden wy in vier voeghen duert zyne middel behouden.

Daer nae cregghen wy den wint zoo onghestadich dat ons schip slingerende ende byjuende als nu Oost alsdan West (welck onse werch niet en was / want wy hadden den Zuyder wint van doen) onse Bruer / man / die voorts hem niet wel en verstont op zijn Ambt / niet conuende meer zijn coers houden / wy voeren aldus in onsekerheyt tot onder de Tropicke van Cancer.

Daer en bouen zoo waren wy in dese quartieren den tijt ontrent van heerthien dagen / tusschen de crupden die daer op Zee waren vloten / den zoo dicke ende in sulcke meenichte / dat zoo wanneer wy om t'schip plaetse te maeken / tweck daer qualick conde dooz gheraecten / wy de selue niet wpen niet en hadden afgehouden / ick gheloue dat wy te toet souden ghefallen hebben.

En duer dien dese crupde en groensel de Zee eenichsins trouble maecten / latende ons voorsien dat wy in een maras oft slichige poel ware / zoo dochte ons met eenen dat wy erghens ontrent eenighe Eylanden moesten wesen / maer hoe wel wy vloot wierpen meer als met vijftich vaen / tous / zoo konden wy nochtans gheen gront vinden / veel min dat wy eenighe Landt ontdekten / waer op ick verhalen sal tghens die Indische Historisch puer tot desen propooste heeft gheschreuen. Chirifofus Columbus / seyt hy / op de eerste reys die hy dede / om de Indien te ontdekken / welck was int jaer 1492. hebbende hem verberst in een bande Eylanden van Canarien / nae dien veel dagen gheseyt hadde om moete zoo veel crupts ende groensels / dat het schern een beent te wesen / welck hem een vzeese dede hebben / hoe wel datter gheen perijckel en was.

Au om dit Zee crupt te beschypnen / bande welke ick ghesproken hebbe / cleuende een maltanderen met langhe draen / ghelijck als Hebeera Cerefeis / vloende op Zee sonder eenighe wortel / hebbende de bladeren ghenoechsaem ghelijck de ghene van Wijn rupte / het saet rondt ende niet grooter als een Geneuer besie / is van Coleure valuwe ende witachtich als ghesopde gras / maer voorts ghelijck wy ghewart werden eenichsins dangereus om te handelen oft aen te tasten. Ghelijck ick oock meermaelen hebbe ghesien opte Zee swemmen sekere roosachtighe buplijchert hebbende t'satsoen van een Dancam / wesende zoo sennich ende sinettelijck / dat zoo haest men selue aentaste / de handt daer van roodt ende swellende werdt.

Inghelijck hebbende onlant ghesproken van het diep loot / daer van ick dickmael sulcke praet ghehoort hebbe / dat het schijn ghenomen te wesen wt t'Euangeile bande Spinnrock : als te weten dat de ghene die op Zee vaeren tselue inde gront werpende / aent eynde van dien eerde op haelen / duer middel van welken zy bekennen in wat

quartier

waerter dat sy zyn: het selue wesen de ontwaarchtich zoo veel belanght
 de Westersche Zee/zoo sal ick verhaelen tghens ick er van ghesien heb-
 de/ende waer tot dat het dienlick is. Het vier loot van wesen de van-
 de ghebante van een middelbaer houte heghel daer mede men ghe-
 meenlick speelt in die Doven/aende scherpfte epinde buert gheboort/nae
 dien t Schoepvolck daer aen ghebonden ende vast ghemaeckt hebben/
 zoo veel touws alst van noode is / bestryckende platte bant d'ander
 epinde met rijs oft ander sniet / zoo wanneer sy ontrent eenighe Da-
 ven comen / oft sich laeten bedincken te wesen ter plaets daer sy moe-
 ghen Anker wopen / selue loot laetende neder valen tot inde gront/
 nae dien tijt weder op ghehaelt hebben / indien sy bevinden datter sa-
 wel cleeft aen booscheyden sniet / so is het teeken datter goede gront
 is: Want andersins zoo daer niet met allen aen is cleuende so besump-
 ten sy/dar de gront slickich ofte steenachtich is/ daer inne die Anker
 niet en can batten/ende datmen daerom evers moet setten. Dit is
 gheschiet dat passeren hebbe willen segghen om de voorscheyden be-
 langhs te wederlegghen: want behalven dat alle de ghene die op de
 groote Zee Ocean ghebaren hebben/sullen betuyghen/dat het gansch
 onmoghelick is daer inne gront te vinden/ al gebuychte men daer toe
 by maniere van spreken alle het touwerck vander werelt/ sulcx dat
 almen dint heeft/sonder ophouden dach ende nacht moet voorsz ha-
 ten/ende in stil weder/buyen oft stil bliuen ligghen (buer dien de sche-
 pen de riemen niet comen ghebuycken gelijk de Galepen) zoo is daer
 wit te merken/segge ick/dar dese dieyten ende goufften wesen de on-
 gtonderlick/niet als een cluyt is te segghen/datmen aerde op haelt
 om te bekenen in wat Lande datmen is.

Wat het
 werp loot is
 ende waer
 toe het is
 dienende op
 Zee

Daerom by al dien selue gheschiet op andere Zeen / als inde mid-
 delantsche Zee / oft te Lande int passeren vander Westymen van Af-
 rijke/alsoe men oock/ghelijckmen schijft sich ghesep byder Ster-
 ten ende by tZee-compas/ick ghebreyghet ny in tghene datter van is:
 maer in regard vande Westersche Zee / zoo houde ick tghene by ny
 gheseyt is warachtich te wesen.

Ghecomen dan zijnde wt dese groene Zee/beur dien wy byzelen
 aldaer eenighe Zee Roovers te ontmoeten / stelden niet alleen gheret
 hier oft wij sijn suchen gheschuts die wy binnen onsen schepen hadden:
 maer oock om ons ter noot te verweeren/ zoo betuyghet wy en maek-
 ten veerbich die hier pijlen ende ander onse minste van Oozloghe.
 Nochtans wt sulcher oofsacke / siet hier weder een ander ongeval
 twelck ons beteghende: want al zoo onse Boschjieter byoogende/ bos-
 scerupt in een sere pot/de selue zoo lange opt buer liet staen dase gloe-
 pend wiert/het poepet daer buer ontfeken aengaende/ soerch de vlam-
 me daer van in sulcher voegen van d'een eynde vande schepen tot het an-
 der/selvs herderf eenighe seplen ende touwerck dat het weynich schitte
 dat ouermits de taech/pick ende tette daer mede schip bestrecken en-
 de ghealefater was/het buyt daer niet inne en quam / in perijckle
 van alle te verbranden in middelen van water.

• •

Ende

Ende overfider een bande daghen en twee ander Wootgefallen waerden duer den brant zoo misnaecht, dat den eenen van haerlieder wepnich daghen daer nae/daer van sterf. Ghelijck oock nogh persoons aengaende, indien ick niet terstont mijn schippers boet door mijn aensicht gehouden hadde / soude tselue mede verdozen/ oft wat arghers in gheshiet gheweest zijn: maer ouermits ick my daer mede bebedekte/ quam byp/alleenlijck dat waterste van mijn oogen ende hant geboept werden. Dit gheshiede ons op den xv. dach van April. Aldus om een wepnich den adem alhier te verhaelen/siet ons nu hier ieghenwoont belijck ontcomen ende verlost duer Gods ghenaede niet alleen vant schipbraecke ende water/bande welken zoo ghy ghehoort hebt / wy dach wils in perijckele gheweest zijn/ van ingheslocht te werden/maer oock vanden buyze/ twelck ons te dese mael by nae had omghebracht.

CAPITTEL XXII.

Vande vyterste honger,tempeest cader ander perickelen daer God ons van behoeft ende verlost, int vvederkeeren nae Vranckrijcke.

Du nae dien alle de bouenscreuen dinghen ons beteghen waren/ vallende (so men ghemeenlijck seyt) van een coorse in een heere siecte / duer dien wy noch meer als vyf hondert mylen van Vranckrijck waren/ onse ordinaris zoo van bosserrupde als ander prouande ende dyanck alreer niet als te seer cleyn geworzen ynde/wert nochtans teender repse vernindert ende vercoyt toe op de helft. Ende de booschreuen betachteringhe en quam ons niet alleen duer van het quaet weder/ ende contrarie winden: want daer en bouen/ghelijck ick op een ander plaetse gheseyt hebbe/ onse Stuerman/ duer dien hy zijn coers niet wel waer ghenomen hadde/ benout sich in sulcker boeghen bedrooghen ende vergift te hebben / dat als hy ons seide te wesen ontrent de Caye van Furis (twelck is op de kuste van Spaengien) wy waren noch op de hoochde bande Eplanden van Hoyses/ de welke noch meer als drie hondert mylen van daer ligghen. Dese dwalinghe van opt stucke bande Zeebaert/ was oorsaecke dat wy vant ynde van april af teernmael onboosien wart van alle lijftracht/ sulck dat booz cleste gherichte wy ghenootsaecht werden/ op te schijnt ende schoon te maekē de Wottelliere oft Spijstamer daer inne het bosserrup bewaert wert: alwaer wy ghevonden hebbende/ meer wozme ende watten stonten als byselen boots/ wtdeulende nochtans tselue met Lepels/ wy maechten daer soppen af/ de welke wesenbe swarde ende bitter als roet van Schooytstenen/ ick gheue u te bedincken / oft het niet een lieffelijck eten en was. Hier toe de ghene die noch Meer- catten ende Wapegaepen by hun hadden (want vele van haerlieder hadden overlanck de haer al op ghegheeten/ om de selue te leeren een spzaecke die zy noch niet en conde/ sterckende die int Cabinet van haerlieder memoire/ namen also daer van haerlieder voetsel. Om coyt te maeken/ vant begin of des maents Wepe dat alle ordinaris lijftracht onder

Wootmen en
Maet Gran
en opge
nomen met
de dactings
van boot
en goegde
sen te woyde

onder ons quam te salgeren/twee bande Bootghesellen gestorven zyn
de bande rasende hongher/werden nae tghewoonlijck ghebruyck van
der Zee ouerboot ghesneten/en int water begraven.

Twee boots
ghesels van
hongher ge
storven.

Daer en bouen ghebuerende desen hongher de storm ende ontweber
continueerende dach en nacht den tijt van drie weken lanch/war
niet alleendijck ouermits het groot en verholgen water vander Zee ge
dwonghen de seplen in te halen/en troer vast te maken: maer oock niet
zonnde anderlins tship meer bestieren oft regieren/moeten tselue la
ten dypen op ghenade van water ende wint: sulcx dat tselue verhin
derde/dat wy in alle dien tijt ende in onse grootste noot/niet een visch
conde vanghen: in somma/siet ons daer wederom al teender reyse ste
ken tot den tanden toe inden hongher/van binnen bebochten zynde van
den watere/ende bukten gegulollen met storm ende ontweber. Daerom
de wyle de ghene die noot op Zee gheweest zyn/namentlyck niet sulck
een proewe/die werelt niet ten halven ghesien en hebben/zoo moet hier
verhaelt wesen tgene die Psalmiste te rechte seyt van het schipvolck/
dat zy dypuende opclimnende ende nederdalende in dier boeghen op
dit gruwelijck element bestaende int midden bande boot/waerlijck
die wonderheden bande almoghende aenschouwen. Hier en tusschen
ghewe ick u te bedencken/oft onse Papistighe Bootghesellen hun sien
de ghebrocht tot dese extreremiteyt/belouends zoo zy aen Lande mocht
ten comen/Sintre Niclaes te offeren een was Kerse zo dick en groot
als een mensch/voorts niet anders vyeende beloften deden: maer dat
was Baal aen te roepen/die daer van niet verstaen oft hoozen conde.
Daerom wylieden ons beter beuindende mits onse toeblycht te nens
tot den ghenen wiens hulpe wy zoo dickmael beproeft hadden/ende
de welke alleen ons extraordinaerlijck onderhoudende ghebueren
de den hongers noot/die de Zee conde gebieden en de tempeest stillen/
zo was het tot hem ende niemandt anders dat wy ons adreesserden.

106.107.29
24

Boek den
Coning. 18
26

Daer wese al reet zomager ende slap/dat wy nau konden staen/onst
schips werck te doen/die noot nochtans int midden van desen scherp
hongher een pegghelijck ingheueende ernstelijck te bedencken ende durt
legghen waer mede hy zyn buick mocht bullen/de sommige verbachte
zynde in stucken te snijden seker rondassen of schilden/ghemaecht van
de huyt van het dier ghenaemt Toperoussou, bande welken ick in dese
Historie vermaent hebbe/deden de selue in water sieden/mennende also
daer van te eten: maer dese recepte en wort niet goet ghevonden.

Daerom andere die van humen weghe oock alle inuentien sochten
die zo conden bedencken/din hun hongher te blusschen/hebben de van
de voerste stucken van leere rondassen op colen gelept/na die die selue
een weynich gebraden hadde/het verbrande mer ten mes afgeschabt
wesende/vonde haerlieder daer hy zo wel/dat zy de selue also op eten
de/haerlieder liet voerstaet dat het Derckenspenen wart. Sulcx dat
dese peme also geedaet zynde een pegghelijck die rondassen hadde/siet de
selue in sicker weerde/dat nae die zy die niet byle en ander instrumenten
in stucke gecapt hadden/duer dien zy zo hart wart als gedoorche

Kerte buet
beters ghe
braden ende
gegeren in
hanghous
moet.

7. Boek
Cap. 7

Offenbar
Kelders en
Schoenen
gegeven.

Woonst
van Lente
nen ende
voet herken
en te oock
ghen

Offenbar den de selve saken in hun monnen saken / gheschonden
clepne linsfackens maecte daer niet minder sekte van / als herwaens
over doen de groote Woedeners van haerlieder Bupels vol troo-
nen. Sels alsoo Josephus secht / dat die brelgher de binen der stad
van Jerusalein haer overbielden met het Leer van haerlieder Sie-
men ende Schoenen / soo wasset daer oock onder onslupden / de sommi-
ghe soo verre ghetomen / dat sp haer Spans Leeren Kolders ende
Schoenen op aten: Ja de Pagien ende Schips Jonghers gezeffert
zynde deur den rasenden hongher / aten alle de Woonst van de Lan-
teernien (daer van der gemeenlich groote menichte op de Schepen zyn)
ende oock alle de roete haersen die sp wisten te becomen. Daer en be-
hen niet teghenstaende onse wachhept / soo waren wy oock ghenoot-
saecht / op yepue van te gronde te gaen / ende meer te dincen als wy
te eten hadden / met grooten arbeit sonder ophouden dach ende nacht
water wt te pompen.

Op den 5. dach van Mepe / met t ondergaen vander Sonne / saghen
wy inde Lichte stralen ende blyghen een groot vper-licht / t welck al-
sulck een weer schijn gaf teghens de zeplen van onsen Scheps / dat wy
anders niet en wisten ofte het vper wasser inne ghetomen: Nochtans
berdwyn het tersont sonder ons eenich hinder te doen.

Indien men nu soude willen byghen waer van dit goederdeyck
segge dat het soo veel te quader is die noot saecke daer van te verclaren /
om dat wy als doe wende op de hoochde vande niane Lande / haer-
men den Iherdarm hangt / ende van Canaba / in welke Landen het
heurgens seer coyt is / want men niet seggen can dat t selve was drue
de warme exhalarien vander Lichte. Ende oerfulcke / op datmen
reike van alle ranten onder soeke / soo hadden wy in dit quartier de
Wint Noort Noortwest / welck wy nae recht Noort is / die ons causeer-
de al sulcke een coude / dat wy verstyden daghen lanch ons gheensins
en konden verwarren.

Wierste
prijs
Lage /

Om den 12. der selver Maent May onse Vosschier / den welck
ich nae dat wy langhe gheueel had / sach ten de bermen al raen
van een Wapen / wiende ten lasten van hongher ghestorben / wert
als de nootgaende ghestorben van ghelycke stercke / woit oock over
hoort ghestorben ende in Zee begraven / ende wy werden daer an te
yn begeen ten respecte van yin Offite / deur dien in plaets van ons
te werre de stelen / so ons peroude had willen beverchten / wy verloor
ghewensicht souen hebbaen soo grootelic waren wy verclan / ghenom-
men ende wachgehoert te wesen by eenich Zee rader / behoudens dat
wy ons te een had ghegheuen. Maer alsoo het God gheliefde onse te
straffen gheduerende dese reys / wy en vernamen in onse wedercomste
niet meer als een Schip / t welck wy nochtans als wt noot saecke van
onsier smachhept / onse zeplen niet comende ophalen / want wy het
selve ghewar worden / ende niet en konden vernemen.

Al de Koninkson ofte Buechelaers daer ich nu vermaent hebbe /
ende voert alle het Leer tot die overtrecken van konde / oel-coffers /
met

America.

Wat alle toghene binnen den schepe te vinden, was kortel/ sommert op
gynde/wy dachten voozwaer seynde te weeten van onse ryse. Maer
dese noot/vindereyse van conste/de sommighe in de sin brenghende was
satten ende dwypen te iaghen/ de welcke (mer dien wy haer ontde-
cken ende gheweert hadden de byselinghen van byoot ende alle ander-
dinghen die zy hadden inoghen knaghen) niet groote hoopien lanchen
den schepe liepen steruende van honger/ veruolghden ende anderfor-
ten de selue niet 300 deel sooyten van haken die een yder inuenterde/
dat zy als Catten nacht en dach de selue verhoedende/ meest alle mis-
ten te crigen/ende vanghen. Ende ouerfulc/ 300 wannier pemande
een sachte hadde ghehangen de selue houdende in meerder werche dan
oft hy aen: Landt een Os soude ghebaen hebben / ich hebber ghesien
die stuck vercocht werden vooz woe/dys ende vier goeds croonen.
Ende dat meer is onse Barkier hebbende eens twee tender reys ghe-
hangen / een van onshyden dede hem dese presentatie/te weten 300 hy
hem derne Wilde gheuen/dat hy hem daer vooz ter eerster haden daer
wy souden aencomen/van hoofdetot de voeten nieu soude lasten cle-
den: welck hy nochtans (zyn leuen lieuet hebbende als de cleederen)
niet en wilde doen.

Katten ende
dwypen ghe-
laet by ende
ghevanghen
om te eten.

Om royt te maken/ ghy soude ghesien hebben die dwypen siedem
in Ledwater niet pausen ende darmen / daer van nochtans die se ton-
den crgghen meer werck machten als wy gheuenlijck aen Landt
doen van Samelboom.

Maer onder andere merckelijcke dinghen / om te betoonen datter
niet verlozen en ginch alsoo onse Noorijboosman op eenen tijdt een
grootte sachte toeghemacht had om te roochen/ ende de vooyse leden
hande hier voeten affspjende/ de selue op den ouerloop wirp/ich sach
eenten anderen die de vooyseghen stuckkens opnemende ende in aller
meerficheit op coelen bradende / alsoo op at / segghende dat hy noot
houdende van Watryffen en had ghegheten die hem 300 wel smactkten.
Ende om niet eenen woode te spreken/ wat isser dat wy niet en sou-
den ghegheten hebben in dese waterse noot/ want voozwaer / om ons
te verdeden/ waenscheide te moghen hebben die oude beenderen ende
soodanighe andere byspijgheden/ die de handen op den meschoop verge-
beren / chupfelt niet 300 wy groene crupden hadden conuen hercomen/
jae dach oft bladeren van boomen (ghelijck men aen Landt zynde wel
crigen can) oft wy en souden als onredelijke besten al op ghesnapt
hebben. Nochtan is niet al/want ghebuerende den tijt van die werken
dat dese scherpen hongher duerde/ gheen vermaen onder ons wesen
nocht van wijn nocht van soet water/ welck ons ouerlanch had bege-
hen / niet ouerghebleuen zynde als een cleen tonneken Appelpzanch/
die Capiteyn ende Schipper bewaerden selue ende hielden 300 na-
te rade/ dat al hadder een kepler ghelwerft in desen noot/ wy ons in den
schepe/ 300 en sonder hy niet meer af hebben conuen crgghen als een
ander/ te weten een cleen glasken daerhy / sulck dat wy 300 seer oft
meer benaue zynde van dorst als van hongher / niet alleenlijck 300
wannier

Katte potus
vergadren
om te eten

ghenden
moet van
den als
begint.

braken het reghende/uyt water. hatten in Tytelaken/die top span-
den met een pferc cloot int midden/op dat het des te beter soude af loo-
pen/maer oock vergaderde t'gene lant den oberloop liep/ofst dat daer
op diel/hoe wel t' selve denr het trappelen vande voeten soo turbel en-
de sightich was als het ghene dat lant der straten loopt/wy en lieten
daerom niet daer van te driencken.

den honger
moet in den
oort.

Om te bekuyden hoewel den honger die wy int Jaer 1573. leden/ ge-
duerende t' helich van Sancerre/ ghelijckmen sien mach in de Historie
die ick van hebbe laten in d'uck wtgaen/ gherckene moet zijn onder
die swaerste daermen opt van heeft hozen spreken/so veel isser af noch-
tans/ghelijck ick aldaer aenghetekent hebbe/dat de Wijn ende Water
daer niet ontbroken hebbende. Doewel den honger lange duerde/noch-
tans seggen mach datse so swaer ende scherp niet en was als dese daer
ick nu van verhalet: Want ten minsten soo hadden wy binnen Sancer-
re eenighe Wajelen/Wilde Crupden/Wyngaert bladeren ende ande-
re dinghen/dienen noch aen Landt becomen ton. Ghelijck als inder
daet/soo langhe als Gadt believen zoude zynen segghen te laeten op de
dinghen selfs/die in ghemeyn gebuyck niet en zijn tot het voetsel van
de menschen/als Wellen/Perkement ende ander diergelicke cramerie/
daer van wy leefde inde voors.belegeringhe/hebbende segge ick by ex-
perientie bevonden/datmen ter noot hen daer wude can behelpen/ soo
lange als ick Buffelsche Holvers/Zerne-Leer cleederen ende soodani-
ghe dingen daer eenighe leucht oft vochticheyt inne is/by my hebben
soude/ende ick om een goede saecker in eenighe plaetse besloten waere/
so en soude ick my niet willen overgeven/wt heeft van hongers noot.

Wilt thoudt
schijnrecht
gheseten in
hangende
noot

Daer op Zee inde repse daer ick van spreke/wesende tot sulcker wter-
ste noot ghecomen / dat ons anders niet overgebleven was als Bze-
silhout/wesende boven al drooch ende sonder eenighe vochticheyt/veel
nochtans van onslupde/ tot den wtersten gepreffeert zijnde/by gebreke
van ander dinghen knapten t' selve tusschen haerlieder tanden: sulchs
dat die Heere van Pont onse Leptfinan/ op een tijt hebbende daer van
een stuck inde mont met een diep versuchten tot my seide: Eplaes mijn
byent Leep/men is my in Wanckrich schuldich een partie van vier
duysent Francken/ofst God gabe dat ick die tegenwoordich quijt sou-
de schelden voos een stupers hoot ende een glas wijns. Belangen-
de Meester Pieter Bicquier/jeghwoozdich dienaar des Woorts Gods
binnen Rochelle/die goede man/die van swachheyt/geduerende onse
ellende/wtghestrecht liggende in zijn hope/zijn hooft niet en conde op-
heffen hem God te bidden/en liet daerom nochtans niet hem alrijt vie-
richlich aen te roepen.

Went van
de speeten
van Pont

Honger
dwaelt calerie

Althozen dit propoost te eyndighen/soo moet ick int passeren seg-
ghen t' ghene ick niet alleen aen andere beinerckat hebbe / maer oock in
my selven gebode/geduerende dese twee also sware hongers noden als
ick oft pemant anders opt ontcomen zijn/te weten dat soo warmer die
Lichamen so swach geworden ende wtgeteert zijn/ de natuer haer be-
gevende/ de sinuen verstoppt zijnde/het selve maect de menschen niet al-
lern

leen straf ende verbaest/maer oock verooft/aert in herticheit eene granschap/diemen wel noemen mach eene spacie van caeserie: sulcx dat gemeene sprechtwoort/so wanneer men betrekken wil penant die deur den hongher seer ontsteit is/wel te propoofte gheseyt woet/dat alsdiche een is rasende van hunger. Daer en boven / gelijk deur experientie een sake beter verstaet woet/so en ist niet sonder oorsake dat God in zyne wet t'volck drepende/so verre het hem niet gehooft/aem en is/ den hongher toe te senden/eyndelick seyt dat hy sal maken dat de teere ende swaere mensch/dat is te seggen/die van een sachte ende goedertieren nature is/ ende die te wozen van wyde dingē een schipcken hadde/mt wterste vande hongers noot nochtans soo onnatuerlick sal worden/dat hy synen naesten/jae zyne wyf/vrouwe ende kinderen met quaden ooghen aensiende/belust sal wesen om van haerlicher bleesch te eten. Want behalven die exempel die ick verhaelt hebbe in de Historie van Sancerre/30 vande vader ende moeder die haer eygen kind aen/ als van soninghe soldaten/ de welcke gepoofte hebben menschen bleesch van eenige die inder oorloge omghebrocht waren/daer nae bekennt hebben/dat hy aldien die noot noch boozder ghetcontinueert hadde/ zynpluden ghedelibereert waren den levenden aen te tasten: behalven segghe ick dese grouwelicke dingen/mach ick inder waerheyt wel verseceren/dat gheduerende onsen hooger op zee/wypluden onderlinghe soo bozebich ende bitter werden/dat hoewel wy wederhouden wter den deur de yse Gods/nochtans nauwe deen den anderen condē aenspreken sonder toefnauwen of sich te stoen/ja dat arger was (God wil het ons vergoeben)sonder deen den anderen dwarselick aen te sien/ ende sulcken ghelaet te thoonen/datmen seer wel conde spreuen datter die quade wille/verlangende dese Barbarische daet/daer mede onder gemaect was.

Wu om te vervolghen het gheene datter noch restteet van onse reyse/gaende altyt van quaet tot argher/op den xv. ende xvj. Meer alsoo der noch twee van onse Bootsgesellen gestorven waren vande rasende hunger/zomunige vande onse daer op imagineerende/ dat hy mantere van spreken/gaineret de lange tijt dat wy zonder lande te zien op Zee swervende waren/wy in een nieu Wilddie moesten wesen/ 300 wy nu dese twee tot voetsel vande Wiffchen ober boort saghen wozen in het Water/en verwarpten allegader anders niet dan de selve haest nae te volghen.

Deuter. 29
11-14

Wanderlicheit
ende gr
welck p
chēen ende
inamien en
bangt
naet.

Bootsge
len van den
gher ghes
men.

Dier en tusschen/niet teghenstaende dese noot ende onspreekerelicken hongher/gheduerende/welken soo ick gheseyt hebbe/alle de Meer-ratten ende Papegaeyen die wy met ghenomen hadden/op ghegheten werden/hebbende nochtans tot dier tijt toe sochtvulbichlick eenen bewaert/die ick had soo groot als een Gans / wispreekende zoo perfectelijck als een mensch/ende van zeer schoone vederen/den welken zelfs om die groote begheerte die ick hadde van hem te schencken aen mynen Heere den Admirael/ick hem wel vijf ofte ses daghen verborghen hiel/sonder hem eenich eten te connen geven/ Ende soo vele isser nochtans af/ dat de noot wy dwinghende/ende yersende daer beueffens dat

dat hy my als nicht ghewoon soude worden / hy moest mede voort
ghelyck de andere / sulck dat ick niet daer van wech woypende als de
pijpijnen niet alleenlich het lichaem / maer oock de barmen / voeten /
clauwen ende beek quamen wel te passe voer my ende eenighe myne
goeden vrienden / ons daer van vier oft vyf daghen by te leven / Doch
eens soo voutsde my t' selve des te meer / om dat wy vyf daghen / nae
dat ick hem ghedoot hadde / Lande saegghen / sulck dat dese soeter van
Weghel sich lichelijck lydenbesonder bynicken / soude de selve allere-
lick medelijc staten kunnen vier tijde wel hebben connen onderhou-
den.

Maer hoe sal hier vermant moghen segghen / sonder ons alhier ver-
bet te praeten van uwen Papegay / daermede wy niet en hebben te
doen / sulck ghy ons alijdt ophouden / belanghende uwe qualen / Sal het
niet haest ghenooch zyn gheleden in aller maniere / Sal het nemmer-
meer gheen eynde nemen / deur de doot oft deur het leven / Eplac: Jae
hoopmaer / want God die onse lichaem onderhoude niet andere din-
gen / als niet broot ende ghewoonliche spise / ons de handt rechte tot
een goede haben / gaf deur zyn ghemaede dat wy op den yring / dach der
selver sdaent id ep 158. (als wanneer wy wtghescreet op den ober-
loop sonder by nae armen ofte beenen te comen verroeten / niet meer
en mochten) neder Bretaigne int ghesche cteghen. Doch tans / deur
dien wy soo dickwils bedrogghen waeren gheweest van onsen Stuer-
man / die in plaetse van Landt ons dickwils ghetoont hadde wolcken
dyghende inde Lucht / hoewel de Mars-clinimer die inde grote Mars
was / wtte ofte bynmael riep / lant / lant / soo meriden wy noch dat het
geget was / maer hebende bequame Wint / ende alle zeplen bysetten-
de / wy werden haest versechert / dat het inder waerheyt vaste Lande
was.

Daerom tot besmyt van al t' gheene ick hier boven verhaelt hebbe /
aengaende onse ellende / om des te beter te kennen te gheben die alder-
woteste noot daer mine wy ghewallen waeren / ende ter hooghet nootde
geen wilsel meer hebbende / God onser meride onser ende quam ons te
hulpe / Jae dat wy hem ghebant hadden van onser aenstaende verlos-
singhe. Soe septe de Schipper overlupde / dat voer zeecker / indien wy
noch eenen dach in sulcken staet ghebleven waeren / hy voer ghenomen
ende besloten hadde / niet te looten ofte cabelen ghelijcker sommighe ge-
delen hebben in zoebanighe noot / maer sonder een woort te spreken /
een van ons allen te dooben / om d' ander tot voetsel te dienen: Daer in
ich impunt hebben te min begaen was / want dien hoe wel in niemant
van ons luden veel vertriepde was / ten ware datmen t' vel ende de
beenderen had willen eten / ick wel verseker was daer van wel wy te
gaen.

En deur dien onse Doots-ghesellen voerghenomen hadden te los-
sen inde haertider Wyfil-hout te verroepen tot Rochelle / ende als wy
op t' dree oft die spien ware by desen lande van Bretaigne / de Schip-
per moeten heren van Pont ende sommighe andere / ons latende een
Rucker

Op War-
delyc wel oec
Landt toe-
mont vande
mede een
de.

Grueselich
beeymenen

Watse fleggende/boeren met een Schipps boot in seker naest gheleggen
 plaetse gheiaemt bodierne / om prouandte te coopen / maer twee van
 onse geselschap / den welcke ick periculueclic gelt gaf / om booz my eeni-
 ge veruetschinghe te coopen / mede gegaen zynde int selue boot / zo haest
 zy haer aent Lant saegen / nemende dat den honger binnen den schep
 boekten was / verlaetende de Coffers en bogagie / de welcke zy daer in-
 ne gelat hadde / woert daer niet meer te willen weder keeren / gelijk
 zpliedē metter daer alzo duergegaen zynde / ick henliedē daer nae nopt
 met gesien en hebbe. Daer en bouen / de wyle wy aent Ancker lagen /
 eenige visschers ons by comende / vande welcke wy ert warē versoch-
 ten / menende dat wy der mede gekoren / oft dat wy onder dien derksel
 henlieden eenich ongelijck wilden doen / wildē terstont weder te rugge
 trecken : maer wy henliedē aen boozt houdende / wesenē noch radder
 als zy / wierpē ons met sulck geweld in huerlieder Darche / dat zy dor-
 ten ter seluer tijt alle ongebozht te werdē : nochtans sonder henlieder
 pet te beuene / als met huerlijder danck / niet hebbende gronnde tgene
 wysochten / anders als een wepnichswart broot / zo wasser een Wilain /
 de welcke niet iegenstaende dē noot daer inne wy henlieder verclaerdē
 te wesen / in plaetse van melpen met ons te hebbe / geen swaricheyt en
 maecte / twee reialen van my te nemen booz een cleyn vierendeelken
 broots / welck alsdoo in dien Lande niet waert was een oortgen. Nu
 ons volck weder ghekeert zynde met broot / wijn ende ander lyfsocht /
 welck / zo ghy wel duncken mocht / wy niet en lieten verschimmelt oft
 versueren / also wy menende al : es te rouen na Rochelle / twee oft drie
 mylen hadde gebaren werden gewaerschoot van sommige die ons aen
 boozt quamen / datter eenighe Zeerovers lant de kustē waren. Daer
 om ouerlegghende daer op dat nae dien Godt dooz zyn ghenade ons
 verlost had / wt zo veel perijckelen / wy hem te seer getreect ende onse
 ongeluck gesocht soude hebbe / zo wy ons wederom in een nieu perij-
 kele gestelt hadden : op dien seluen dach 26. Mey / sonder langer wistel
 van aen Lande te gaen / zo begaben wy ons in die schoone en groote
 Haven van Belauwet int Landt van Syetangie : al waer ter seluer tijt
 noch aenquamen een groote meniche van Gholochschepen / de welcke
 wederkeerende vande reyse wt verscheyden landē / los schietende hun
 geschut / en beeyende de ghewoonliche brauade int incommen / van ee-
 nige Haven / henlieden waren verblpydende / in haerlieder Victorien.
 Maer onder anderen / wesenē daer eene van S. Malo welker schip-
 volck cozte te boozen ghenomen en inghebrocht hadden een Spaenssch
 schip welck quam wt Peru / gheladen met goede coopmanschap / die
 men estimeerde woerdich te wesen meer als tiessich duysent ducat : het
 selue ruchtbaer gemaect zynde suer ganssch drackryck / en veel coop-
 hupde bā Parijs / Lyons en bā andere plaetsen / daer gecomē zynde om
 daer bā te coopē / zo quam ons wel te flage dat sommige bā die ons aen-
 boozt comende / zo wy aent lant soude gaen / ons niet alleenlic (also wy
 qualich ouer eynt conden staen) metten armen leyden : maer oock wel
 met passe / hebbende verstaen onsen honger / vermaenden ons dat

Wp ons beechende van te veel te eten / allenstems welken eensten sabbes
gebruycken het (op van onse himmen wel mocht. ende dan ghesloeft/
noch geptamelick ende andere bijsgelicke dingen bequaem ons tot ope-
vinge der darmen / die wp heel gesloten ende ingetrocken hadden. Ende
inder daet de gene die desen raet volgen / wonden haer daer wel by wat
aengaende onse matroossen / die al op den eensten dach hardeliden mil-
den versaden / ick geloobe dat vande 20. die der vande honger overble-
uen waren / meer als de helft hyste ende haestelick sturf. van te veel te
eten. Maer belangende ons 15. passagiers / die (soo ick geseyt hebbe int
hooggaende Capitel) int Lant van Brasillien t'schape gegaen waren/
om weder te keeren in Spanerijck / en Jarfuer niet eens af noch op Zes
noch aen Lant op dese reyse. Welckis waer dat wp niet behouden heb-
bende als vel ende beenderen / niet allenlick ons aen te sien / men soude
geseyt hebben / dat het waren doode lichamen wt de graben comende /
maer oock so haest wp de lucht vant Lant gerooken hadden / wp wer-
den so onlustich / ende alle syppe was ons so seer tegen / dat (om van in-
nent halben te spreken) als ick t' hups gesdinen was / en so haest ick de
wijn roock / die wp in een kees ghepse / entoert toert / vallende achter-
waerts op een soffer / mit anders niet en merende / daerby gewoent in-
ne swachheyt oft ick soude mijn geest hebben gegheuen. Nochtans wp
seluen geen groot seer gebaen hebbende / so ick daerna op een bedde ge-
lept wert / hoewel het meer als xij. maenden gheleden was / dat ick niet
en hadde geslapen op de Fransche maniere (somen hebden daerby sepe)
so veel sfer af nochtans / tegen t' geboelen der gener die daer segge / dat
als men gewoon is ope harde te slapen / een langen tijt daer na op geen
bedde can rusten / dat ick dese eerste reyse so wel sliep / dat ick niet weder
wacher en wiert booz des ander daerby niet b'opgauch vander sonne.
Wiltus na dat wp byten / vier dagen gelet hadden tot Blauwert / so troc-
ken wp na Darnebon / een cleyn steden twee mylen van daer gelegene
alwaer binnen den tijt van 15. dagen dat wp daer ware / wp lieten ons
tracteren nae den raet vande Medicijns. Maer hoe goede dicke wp
honden couden / de meer beren doel wonden op gheblasen vande booten
totten haofe toe / ende daer was niemant als ic ende twee oft drie an-
dere / die alleenlick in vier voegen geselt werde / aan het midden of an-
derwaerts. Daer en boven hebbende alle de buychloop / ende sulke op-
werppinge der magen / dat het onmogelick was per int lijf te houde / ten
hadde gewoest seker recepte diens ons woen / te weten het sap van We-
bera terrestris ende rijp wel mochte gesoden / t'welck vanden vperen ge-
nomen zijnde / men sloven ofte dichtstoppem moet / in een pot niet veel
oude lappen / daer na nemen doozen van eperen / ende al t' selue manen
ende onderroeren in een schotel op een haest / hebbende / segge ic / daer
van doe een comencken ghegeten / gelijck gesoden pap / ende wp werden
terstont daer van versterct ende weder gesloep. Ende ick geloofs / son-
der dese remedie / twelck God ons verweert / dat de doof. siechte ende
ongeval in bepinth dagen ons alle soude wach genomen hebben.
Dier daer in sonna goedantich onse reyse is geweest / de welke hoop-
was

Onders met
den honger.

Recepte om
den buych-
loop te so-
pen.

waer/sonden considerent dat wy gebaren hebben 73. graden/maekende
 wy nae twee duysent Franckhe mylen/creckende vant noorden nae het
 zuiden/niet seer coep en is geweest. Maer om die erre te geven den genen
 diese toecome/wat is dit te vergelyken wy de ryse van desen extensie
 stuerman Jan Sebastiaen de Cano Spanjaert/de welcke den gantsen
 vloot omgelopen zijnde/dat is te seggen/omsingelt de gantsche rondte
 heeft vande werelt gelyckich gelooft dat wy ons mensch voer hem
 gebaren heeft t'zijnder wedercomste in Spangen/te rechte in zyne wa-
 penen dede schilderen een werelt / rontom welck en hy voer zyn devise
 selve primus me circumdedisti, dat is te segghen: Ghy zijt de eerste die
 wy omsingelt hebt.

Historie ge-
 metrick van
 Indien Cap
 98.

Da om te besluyten t'gene daer noch restiert van onse verlossinghe/
 het soude schynen dat wy te dese mael op weynich na verlost waer van
 alle onse tegenspoet/maer zo veel isster af/dar indien de gene die ons soe
 dierkmael behoert hadde van schipbrake/onweder/ scherpen honger/en
 ander ongeval/daermede wy op zee bevoorhten waeren/onse saken oock
 niet beleys en hadde aen lant/wy en waeren noch niet ontcoenen. Want
 so ick aengeroot hebbe/doe wy t'scheyde gingenhe t'onser wedercomste
 Willagagnon/sonder dat wyder per van wisse/hebbende den schipper
 vanden scheyde/daer wy mede voeren(dien het mede onbekent was) in
 handen gegeven een proces/t welc hy tegens ons gemaect ende geselt
 hadde/met xxx. bebel aenden eersten Kercker/wien t'selve in Wane-
 rich soude gelevert worden/ons niet alleenlich te banghen/maer oock
 doen stercken ende verbyanden als ketters/die hy seide dat wy waeren.
 Het geschiede dat de Heere van Pont onse leysman hemisse getregen
 hebbende met eenige luden van Justits ofte Werten van dien lande/
 de welcke de selighe/daer wy professe van deden/niet onbekent waer:
 Het koffercken beheet met een wasse/daer tunc het proces was/en
 wel byen an addefferende aen verseynden personagen/hendieden be-
 spandecht zijnde. Adien gesien hadden t'gene heuliden bevolen wort
 so veel schult het dat sy met ons handelden op de wips als Willagagnon
 hegeerde/dat tot contrarie/besalven dat sy ons onthielden zo wel alst
 mogelijk was/aenbiedende hunne ruybelden den geuen van onser ge-
 selchappe diet van noode mochten hebben/en leenden gelt den voors.
 den Pont ende sommige anders. Het daer hoe Gode den schalcken be-
 traperide in haerliker schalcheyt/niet alse door middel van dese goede
 personagen ons verlost wten perikel daer de afsallige Willagagnon
 ons in gestelt hadde/maer dat meer is/het vermaet welck hy ons ge-
 trouwen hadde/wesende also ontdeckt tot zijnder confusie/keerde alle-
 sins tot onser verlichtinge. Daer dien dan wy de venten welbaer ont-
 sangen hadden vande hant der genen/die (so ick gezeyt hebbe) zoo wel
 op Zee als aen Lant hem betoonde te wesen onsen beschermmer/onse
 troostgeleken betrockende tot dese Kint. Dan den onse gaen in hant
 lieber Lant van Popinandie/wy van gelijken om ons t'scheyden van
 dese Wicrons Wicromans/welcke sprake wy wonder verston den al-
 de gene vande Wilde Amouren/onder de welcke wy geroest waeren/

zoo haestende wy ons om te comen inde stadt van Mantes/ van waer wy niet meer als dertich mylen weechs en waeren. Maer nochtrans dat wy te poste liepen: want ouermids onse swachheyt niet machtych synde de heerden te leyden/ noch selfs den terd te verdragen/ zoo had een pder een sVan expies/ om het ynie alle sachtelick vnder dzepe del boogts te doen gaen.

Watmeer dan
sachtich in
vermenen.

Doofheyt en
dwyfheyt
van ghelyck-
te gemaect
daer den
doughet.

Daer en bouen/ daer dien het van noode was metten eersten onse lichaemen zoo veel als te vernieuwen/ wy waeren niet alleen zoo belust tot al t'ghene ons inden sin quam/ ghelyck seggt dat ghemeynlyck de Vrouwen sijn die kindt dzaeghen/ waer van/ zoo ick niet en vzeefde den Leser verdrietich te wesen ick seer vzeemde exmpelen soude verhalen/ maer oock de souninghe hadden sulcken afstreck ende onlust tot de Wyjn/ dat sy meer als een maent waren sonder de selue moghen riecken oft smaecten. Ende hoor teynde van onse ellende/ als wy gheromen waeren tot Mantes/ al oft al onse sinen bekeerert hadden gheweest/ waren wy wel acht daghen lauch zoo hard hoorende/ ende tghesichte hebbeude zoo verduyftert/ dat wy meenden doof ende blind te worden. Nochtrans souninghe excellenten Doctoren inde Medecyne ende andere notable personagen/ die ons dickwils quamen besoerken in onse Herberghe/ dzaechden sulcken sozghen hoor ons/ ende deden ons alsulken bystant/ dat het zoo veel schilt mynen thalven/ dat icker eenich ghebreck van behouden hebbe/ dat ter contraerien/ ontrent een maent daer nae ick beter ghehoor ende ghesicht hadde als oft te voren. Wel is waer dat belanghende de maghe ick de selue daer naer al eyt teerde ende swacher ghehadt hebbe/ sulcx dat/ ghelyck ick te hant vermaent hebbe/ die beswaeringhe die ick ci sech/ geleiden ontrent vier Jaren/ geduerende de beleggeringhe ende den honger van Sancerre/ daer tusschen ghecomen synde/ ick wel segghen mach/ dat het ny al myn leuen by blyven sal. Albus nae dien wy ons versterckt hadden binnen Mantes/ al waer zoo ick ghesepdt hebbe/ wy seer wel omhacket werden/ een pder. trock van daer boogts/ daert hem goet dorchte.

Om een eynde te maken van dese Histories zoo en resteert daer niet meer/ als te weten waer dat bevoeren die wyve van onse gheselschap/ de welcke ghelyck hier bouen ghesepdt is gheweest/ nae die eerste schipbzaecke die wy meenden te leyden/ weder keerden inden Lande van Wyllien: siet hier dooz wat middel men selue heeft comen te weten. Saker geloofweerdige personagien die wy in dien Lande gelat had den/ van waer sy wederkeerden ontrent vier machde nae ons/ hebben de hune Parys ontmoet den Heere van Pont/ verkerde hem niet al leelge dat sy tot huerlieder groot leetwesen/ spectateurs ware gewest/ als Wilegagnon tot oofaecke vande Religie de bye dede verdrucken int fort van Colligny: te weten/ Pieter bourden/ Jan du boydel ende Jathaus vernieu/ maer oock bouen dien hebbende in schrift met ghyocht so wel de bevdemis huns geloofs/ als de gansche procedien die Wilegagnon tegens heelieden gehoudt hadde/ gabt de selue den booznoemden Heere van Pont in handen/ vanden welcken ick oock de selue bequam

hagium seer oeffen daer nae/merp dat ik daer tot geroert hebbe kind-
 waer manieren/ dewyle wy waren lydens het ordt der ende ten pees-
 sandet. Ick dese ghetrouwe Dienaers van Jesu Christus/kenen de ro-
 mienten/na de werde doot die Wilegagnon haerheer een bede-geden-
 kende dat ick alleen van onse geselschap (gelijck zynder plaats gesien
 is geweest) weder wt de Darche gheert was/daerinne ick eerst getre-
 den was/om niet hemliever te rugge te gaen/also ick oorsake hadde om
 God te loven ende dancken van dese myne verlossinge. Welseliger my
 houdende boven alle andere veroblijgert/om segge te dragt/dat de be-
 lydenisse des geloofs van dese drie deuchdelicke personen ghestelt
 mocht worden onder tghetel der gener die in onsen tijdt standhapijck
 die doot hebben geleden om het genuegen des Evangelij: soo behan-
 dichde ick de selve noch al int voorsz. jaer 1558.aen Jan Crespin boeck-
 drucker:de welcke beneffens dezwaricheyt ende moeyte die zy hadde/
 om weder te keeren inden Lande van Bresilien/na dat zy van ons ge-
 schepden waren/do selve voechde int Boeck der Martelaers: alwaer
 ick den leser aenwysse/want ten hadde geweest om de voozgaende re-
 dene/ick en souder alhier gheenderhande vermaen ghemaect hebben.
 Nochtans sal ick dit woort noch daer by segge/te weten dat Wilega-
 gnō geweest zynde de eerste die t' bloet gestort heeft vā Gods kindert in
 dese nieu bekende Landen/te rechte van dese werde daer by petwanden
 genoemt is geweest de Cain van America. Ende om te voldoen den
 genen die zouden willen dragen waer hy is bebaren/ende tot welcken
 eynde hy gecomen is: Wy zoomen heeft gesien in dese Historie/hem ge-
 laeten hebbende in dien Lande/residerende int sojt van Colligny/en
 hebben daer van anders niet vernomen/noch ooc wyders ondersocht:
 allenick dat als hy nu weder in Franckrijck was gecomen/nae dien
 hy al t'quaerste gedaen hadde dat hy conde/soo wel metten monde als
 met schryven tegens die vande Euangelische Religie/eyndelick gestor-
 ven is/veroudert in zyn out bel'm zeket-Commanderie van zyn oorde
 van Malta:daer daer is by sint Jan van Remoiers: zelfs so ic versien
 hebbe van eenen ynnen Rebe/dien ick by hem ghekent hadde int voorsz.
 sojt van Colligny/hy selde zo quade oorde in zyne saken/zo wel gedue-
 rende zyne sieckte als daer te hozen/ende was zynen vrienden so quae-
 gunstich/dat zy/sonder nochtans hem eenige oorsake daer toegheghe-
 ben te hebben/wepnich van zyn goet verbeterd zyn geworden/ noch in
 zyn leven noch na zyn doot.

Tot een besluyt/dewyle ick verhoont hebbe in dese jegenwoordighe
 Historie/niet allenick int generael/maer oock int partikulier verlost
 ben gheweest wt soo veel verhande periculen/Jae van soo veel stricken
 des doots. Mach ick niet wel segghen niet de Heplighe Moeder van
 Samuel/dat ick bevonden hebbe dat den almoghenden ende ewigen
 God is die daer doet leven ende stercken:Die daer doet wederaken in
 graf ende weder berypsen/Jae ick voormaer/duncke my/met soo seer
 goede versekeringe als eenich mensche segghenwoogdelicken le-
 vende,

En nu merck dat verstaet dat dese materie dienlich waere / ick soude
 daer noch mogen byvoegen / dat hy den zyne onbegrijpelicke goetheit
 nu bejaet heeft van veel anders tegensoet / welck ick oncomen ben.
 Dit is epudelick tghene ick bemert hebbe / 300 op Zee int henen gaen
 ende wederkeeren inden Lande van Brasil / geseyt America / als onder
 de Wilde wonachtich / aldaer / het welcke ick om de rebenen die ick int
 heerde verhaelt hebbe / in ons regard wel mach ghenoecht worden de
 nieuwe werelt. Ick weet wel nachtams dat voorgebende soo seer
 schoone en materie / ick daer verscheppen salken daer mine ghevoert niet
 gheschandelt oft bescheeden hebbe met sulcke een stijl oft gewichticheit
 als wel behoorde / daer sels onder andere dinghen bekenende noch
 in dese ruerde edelste somwylen seer wijdsopich gheweest te zyne op
 een propoost / het welck wel hadde dienen vercoort te wesen / ende
 der contracten / vallende in dander oecrenitste te seer cortelick aenghe-
 noert / tghene byder diende gehandelt te wesen. Ick bidde anderwerf
 den Leser om dit ghebeek te suppleren / dat overlegghende hoe swaer
 ende haer nu gevallen is die practique ende overvindinghe van het
 gheene in dese teghenwoordighe Historie is begrepen / zyn den myne
 goede wille in volboeringe willen nemen. God die daer alleen is
 wijs / ewich ende onsterflich / zyn eere / prijs ende danch-
 baerheide van eeuwichheit tot eeuwig-
 heit. Amen.

¶ ¶ ¶ ¶

Amsterdam.
 By Cornelis Claesz. Boeckvercooper / Wonen
 de op 't Water / by die oude Brugge int Schip-
 boeck. Anno 1596.

